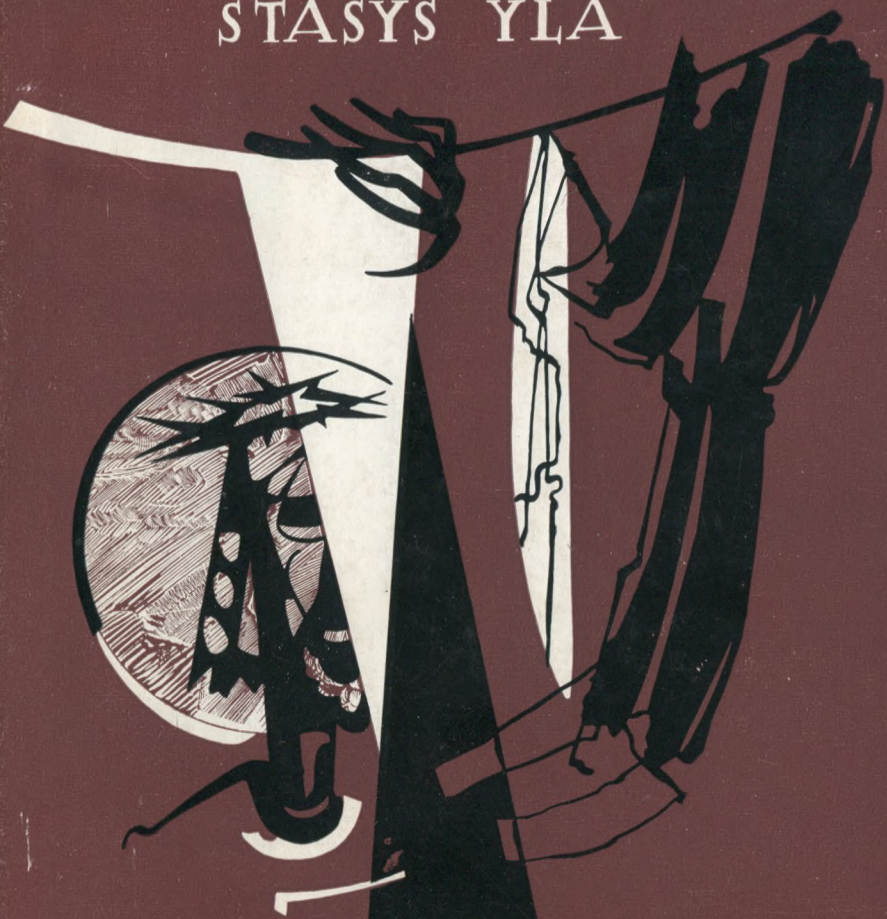

STASYS YLA

DIEVAS
SUTE MOSE

Pirmieji skaitytojo žvilgsniai neabejotinai kris ant šio leidinio žodži — “Dievas sutemose”.

Tegu tie žvilgsniai nesustingsta, tėsiskverbia jie giliau, teperb ga puslapius, kuriuose ras atskleistas Dievo sutemas lietuviuo sieloje. Knygos autorius prof. Stasys Yla, buv s Vytauto Didžiojo universiteto d stytojas Kaune, aktyviai dalyvavo lietuviškajame gyvenime ir artimai sek dvasinius l žius, kuriuos ia atidengia viešumai. Jis tai atlieka su meistrišku pastabumu, kur daugelis paž sta iš jo kacetini pergyvenim knygos “Žmon s ir žv rys diev miške”.

Dvasiniam lietuvi l žiam atskleisti autorius pasirinko ištis , galerij asmen , kuriuose atsispindi daug bendr bruož ir visiem lietuviuam. Štai keletas iškilesni vard :

- * Biržiška
- * Bagdonas
- * Bili nas
- * epinskis
- * iurlys
- * Gravrogkas
- * Kr v
- * Kuzma
- * Nauragis
- * Nauragien
- * P tvis
- * Sleževius
- * Smetona
- * Šli pas ir kt.

Lietuvi raštijoj tokio pob džio leidinys yra bene pirmas. Jis toli gražu n ra pilnas, ta iau laikytinas vertinga prasklaida dvasinio lietuvi gyvenimo, kuris daugeliu savo bruož skiriasi nuo kit taut . Šis leidinys bus nepamainoma paslauga ne tik tai tiems, kurie domisi dvasiniu žmoni virpesiu, bet ir tiems praktinio gyvenimo žmon ms, kurie jieško tikr pavyzdži : paskaitininkams, pamokslininkams, kalb tojams, rašytojams, veik jams, t vams, aukl tojams, kunigams, vienuoliams ir kitiems. Jis bus ypa naudingas tiems, kurie savo gyvenime yra patyr sutem arba jose dar tebejieško prošvais i .

Šio leidinio medžiaga buvo spausdinama t siniais “T višk s Žiburi ” savaitraštyje. Autorius, prieš skelbdamas j atskiru leidiniu, j dar kart perži r jo, kaip pertvark , papild , paruoš rodykles, kad palengvint skaitytojams naudojim si. Taigi, atliktas darbas, kuris ateina i skaitytoj rankas.

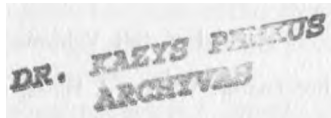
Aplank pieš — dail. Tel. Valius.

Kaina \$3.00

STASYS YLA

DIEVAS SUTEMOSE

RELIGINIAI L ŽIAI
LIETUVI GYVENIME

T VIŠK S ŽIBURIAI

GOD IN THE TWILIGHT
A Psychological Analysis
of Religious Crisis and Conversion
In the Lives of the Lithuanian Intelligentsia
by STASYS YLA

Nihil obstat: Voldemaras Cukuras, STD.

Imprimatur: Vincent J. Hines, DD, Episcopus Norvicensis,
die 28 Julii, 1964.

Aplankas dail. Telesforo Valiaus.

Rinkiny s "Žiburi " spaustuv s Toronte.

DIEV SUTEMOSE" PASITINKANT

Originaliai parinktas leidinio pavadinimas rodyte rodo ir turinio originalum . Tai kruopšiai surinkta neskelbta medžiaga apie dvasinius-religinius ličius lietuvi sielose. Autorius ilgus metus stebėjo dvasinio lietuvi gyvenimo bangavimą ir užfiksavo ypač tuos momentus, kuriuose bangos ličiui buvo ryškiausias. Jis pasirinko asmenis, kurie lietuvi gyvenime buvo vienu ar kitu atžvilgiu iškilę ir daugelio akių matomi. Jie, galima sakyti, buvo tarytum didesnio formato veidrodžiai, kurie stipriau bei ryškiau telkė savyje šviesą ir ją atspindėjo. Užtat ir dvasinės kovos juose tapo ryškiau matomos bei tiriančiai akiai pagaunamos.

Skaitytojai, sekdami autoriaus St. Ylos pateiktą medžiagą, ras ne vien pažįstamą veidą ir galbūt nustebės pamatę, kad už išorinės jo skraistės slėpėsi tyli gelmė, kurioje vyko dvasinė kova. Kartu jie pajus, kad tie vidiniai ličiai žymią tautiečių sielose nebuvo tik šis pastarasis vien izoliuota kova; jie ras, kad tie ličiai yra ir į pačią atgarsiai. Juk kiekvienas galvojantis tautietis turi praeiti pro tas pačias didžiąsias gyvenimo problemas, ties kuriomis yra susitelkusios sutemos.

Tai bene pirmas bandymas pažvelgti lietuvi dvasinius ličius. Iki šiol mes buvome pratę domėtis kitą tautą garsių žmonių dvasinėmis kovomis, religiniais didvyriais, jieškotojais, konvertitais. Rašytojai, paskaitininkai, pamokslininkai, mokytojai pavyzdžius daugiausia

indavo iš svetimtaui . Atrod , kad mes toje srityje nieko neturime. Pasirodo, ir mes turime pakankamai švityri , išnerian i iš sutem , tik reikia akyliau apsidairyti ir juos sutelkti, kad b t visiems prieinami. Šio leidinio autorius padar ger pradži ir kartu didel paslaug m s visuomenei paskelbdamas ši medžiag . Jis konkreiais faktais parod , kad ir lietuviuose yra gyvas religinis nerimas, kuris reiškiasi didži j pasaulio žmoni sielose. Religin psichologija pastar j l žius jau seniai yra atskleidusi ir parodžiusi, kad daugelio Dievas yra per j s per žmogišk sias sutemas. Tik m suose vis tr ko tirian ios akies, išdr stan ios atskleisti lietuvišk j uždarum , linkus kent ti savose sutemose.

Aprašomi asmenys buvo žinomi iš oficialiosios, iš-orin s pus s. Šios knygos autorius gi atskleidžia nauj t asmen veid , kuris buvo pridengtas prastiniu kasdienyb s šydu. M s visuomenei nevienas t atskleidim bus naujas, negird tas, d lto gal kai kam ir sunkiai pri-impltinas. Daugeliui teks nevienu atveju perži r ti prastines savo nuomones apie asmenis, kurie viešumoje buvo laikomi nurelig jusiais, nutolusiais, nes naujai atskleisti faktai siekia giliau nei tradicin , prastin bei paviršutin nuomon , sudaryta iš kasdienin s seklumos reiškiniai .

Baigiant teb nie leista išreikšti autoriui gili pad k už atlikt darb , kurio tolimesn likim "T višk s Žiburiai" atiduoda skaitytoj rankas.

Kun. Pr. Gaida - Gaidamavi ius,

"T višk s Žiburi " redaktorius

AUTORIAUS ŽODIS

Kiekvienas k nors tiki — amžin j Mint , didži j Dvasi , didži j Realyb , pasaulio Architekt . Vieni tiki Diev ir jo si st j J z Krist , kiti — tik Diev be Kristaus. Vieniems Kristus neatskiriamas nuo Bažny ios, kitiems — Bažny ia ne Kristaus k rinyš, ne jo Mistinis K nas.

N ra netikin i , bet daug — nepilnai tikin i ar iškreiptai. Ne vis tik jimo turinys tas pats, dar labiau ne ta pati forma. Tai daugiausia individualistai, kokie yra ir lietuviai. Jie nori tik ti tai, kas patinka, asmeniškai priimtina. “Kam to sakymo iš viršaus, kam mokymo — dogm ? Aš tuo netikiu!” Subjektyvus tik jimas, bet tik jimas! “Kam toji Bažny ia, sakramentai, ypa išpažintis? Ar aš negaliu pats vienas su Dievu rokuotis?” Nat ralistinis tik jimas — be malon s, bet tik jimas!

Žmogus tvirtina netik s, lyg b t tuo sitikrin s. Ar jis nekartoja svetim žodži ir teigini ? Niekur n ra tiek štampuot ir nud v t frazi , kaip priekaištuose religijai ir Bažny iai. Ar k nauj išrado naciai? Kopijavo m s Trak rabino frazes, paleistas prieš krikš ionyb dar 17 amžiuje. Ar išranda k nauja komunistinis ateizmas?

Kova prieš tik jį yra pati neišmaniausia ir nekrybiška.

Netik jimo bangelės slenkta lyg rėkas palei žemę. Vieniems sukelia iaudulį ir nuobodulį, kitus užkrečia madingumu. Netik jimas veikia kaip mada, kuri sukausto mintį, suvaržo žodį, uždeda antspaudo elgesiui. Yra madingos plokštelės, lygiai kaip ir manieros. Serga žmonės vairiais "izmais" dėl to, kad šiuo vardu "groja" kur nors plokštelė. Mūsų tautos šviesuolis kitados buvo apkurtintas rusišką plokštelę, kaip ir nainai kurtinamas tiktyn jė. O niekas taip nemoka visko neigti ir kartu tikti savo neigimu, kaip rusas. Šiandieninis rusas komunistas verčia ir kitus tikti jo melu. Žmonės iš baimės, iš prisitaikymo "netiki". Netiki, kur rusas sako, bet kalba, kaip jis — prieš Dievą, Bažnyčią.

Religinio netik jimo apraiškos dažnai pertempiamos. Kartais tik dalis netik jimo — susvyravimas, nusivylimas, nors žodžiuose jau visas šimtas procentų. Žmogus kartais mągsta iš degtuko skaldyti vežimą, ypač šioj srity. Nori save tikinti arba kitus. Siekia pateisinti savo apsideidimą, ribotą pažinimą, protinį tinginystarą su žinios nevalyvumu. Labai lengva pasakyti "netikiu", sunkiau derinti savo gyvenimą netik jimo dogmoms. Žmogus daro kompromisus pats sau meluodamas. Kai jis bando būti tiesus, meta tušią žodžiavimą ir jieško pilnutinį religijos.

Religijos pradmenys glūdi žmogaus prigimtyje. Išsivilkinti iš prigimties sunkiausia, nors ne vienas bando užuot praturtinti savo prigimtį antprigimtinė malone. Mes, šiauriečiai, Milašiaus žodžiais, darome vieną klaidą — daugiau jieškom tiesos nei malonės. Jieškom neatbaigtu pasirėngimu ir susipainiojam. Jieškom lengvesnę tiesos, kuri mažiau pareigoja — pateisinamos "tiesos", kuri

yra palankesn . Tokia tiesa maloniai šypsosi kiekvienam praeiviui gatv je, kiekvienam link ioja galva, net komunistams si lo derybas. Malon s nejieškom. Bažny ion at einam tik piktintis. Malon laukia paprastumo ir kuklumo; prašo pad ti prie dur karaliaus vainik ir suklupti maldaujan iu elgeta. Malon neateina aklina uždaron širdin, nors koj os j atnešt ligi paskutini j bažny ios suol . Individualistai lietuviai yra perišdid s jieškoti žmoni , o ypa Dievo malon s.

Kod l m s liaudies tik jimas išsiskleid tokiu žaviu gilumu, o inteligentijos — sunyko arba susvyravo? Atvirumas malonei padar juos pranašesniais už šviesuolius, kurie didžiavosi savo rasta tiesa. Raudona gija išsiskyr m s tautos kamieno tik jimas nuo jos rinktini vaik vadinamo “netik jimo”. Teisus, nors ir “bedievis”, Teofilis Tilvytis savo žodžiais Di iaus poemoje:

Mokslas subtilus daiktelis,
Jis vilioja, jis gražus,
Viens, jo siekdamas, pražus,
O antram jis — laim n kelias.
Jei jaunyst j išdidus —
Tavo kelias bus slidus!

Ypa savo jaunyst j m s inteligentija parod individualistinio išdidumo.

Nor dami suprasti savo tautos religini l ži psichologij , tur tume pasirausti po gyv pavyzdži medžiag . J teko rankioti kuris laikas, o n n — šiek tiek apdorot norisi bent iš dalies atskleisti viešumai.

Visa ši medžiaga — tikri gyvenimo faktai, nors nevisur buvo galima min ti vardus bei pavardes. Ne-

vardin medžiaga, manau, tiek pat reikšminga suvokti mūsų tautos, ypač mūsų šviesuomenės religinei psichologijai, kaip ir vardin . Kai kurie pavyzdžiai apie žymiųjų kultūrinių galpatarnaus ir mūsų kultūros istorijai. Šie du motyvai lydėjo autorių renkant medžiagą . Buvo ir trys motyvai, sakyčiau, broliškas: padėti tiems, kurie Dievo ieško ir turi sunkumų Jį surasti.

Surankiota medžiaga būtų dar ilgai gulėjusi stalčiuose, jei ne "Tėviškės Žiburys" redaktorius, paraginęs ją teikti dalimis jo redaguojamam savaitraščiui. Esu dėkingas jam ir leidėjams, kurie panorė visa, kas buvo skelbta ir dar neskelbta, išleisti atskira knyga. Dėkoju taip pat visai eilei asmenų, kurie maloniai talkino medžiagą renkanti ir jos faktus tikslinant.

Autorius

P I R M A S
S K Y R I U S

Pažintis su netikiniais

GIMTOJO KAIMO

ŠVIESUOLIAI - "NETIK LIAI"

Prisimenu savo pirmąjį mokytoją, kaimyną iš gretimo kaimo. Ateidavo pasias mokyklą, kuri buvo kukliai rengta Dejnų dvarelio seklyjoje. Tikrą mokyklą dar nebuvo, kaip ir tikrą, kvalifikuotą mokytoją. Žinojom, kad jis turėjo savo kaimo Vaiuliškiuose ir pats jį dirbo. Ateidavo suvargšas, gal dėl to atrodė nedžiugus. Mes niekad jo nematėm besišypsantis. Bet niekad jis mūsų ir nebaudė. Dėl to vadovėliui, nes jį nebuvo, ir mums atrodė nesuprantama, kaip jis, kininkas, viską žino. Dėl to paprastai, sakytume, lengvai. Visi pajėgėme jį suprasti, nors pirmokai sėdėjom kartu su ketvirtokais.

Grįžę namo, kalbėdavome apie savo mokytoją sužavėti. Tik namiškiai nesūžavėjomės kalbomis.

— Taip, Jurgis Keblas labai mokytas! — pasakydavo ir nutildavo.

Klierikas — mokytojas — kininkas

Negreit sužinojome, ko tyli mūsų namiškiai. Pasirodo, Keblas buvo klierikas, vasaromis matomas prie altoriaus, bet vieną rudenį grįžę namo ir padėjus sutan. Niekur nesirodė, beveik su nieku nekalbėjo. Mirus tūviui, ved

paprast kaimo mergait ir pats tvark k . Vieni sak , jis susirg s džiova, d l to tur j s nutraukti moksl . Kiti sp jo, kad pats nebenor j s toliau mokytis. Viskas b t buv gerai, jei jis b t lank s bažny i . Dabar toks mo-kytas, buv s net klierikas, pasidar bedievis. To žmon s niekaip negal jo suprasti. Nekalb jo pla iai, ypa viešai prie vaik , bet nešiojosi širdy lyg savo pa i žaizd .

Ar jis iš tikro buvo bedievis? Prisimenu tikybos pamokas, kurias jis pats mums d st . Tai buvo gražiausios ir sp dingiausios pamokos. Kalb davo lyg kitu tonu, iškilmingesni ir jautresniu, ir mes visu vaikišku d mesiu sismeigdavom jo veid .

Mano gyvenime jis daug l m . Skatino nesitenkinti pradžios mokykla, kalb jo apie tai su namiškiais ir, nelaukdamas kol baigsiu keturius skyrius, išsiunt gimnazij laikyti stojam j egzamin .

Jau buvau tre ioj klas j, kai j pakeit kitas "tikras" mokytojas. Keblas gr žo prie savo kio ir v l atsiskyr s gyveno. Nema iau jo niekad miestelyje, nesutikau nei jo paties kaime, nors ten nuvykdavau pas savo giminai ius. Jau iau pareig j aplankyti ir pad koti už ger mokslo pradži , bet sulaikydavo žinia, kad jis nenori b ti žmoni matomas ir lankomas.

Art jo mano studij galas. Galvojau, š kart nueisiu j pakviesti sav sias primicijas. Ta proga ketinau jam viešai pad koti už gili religijos meil , koki jis mums kv p mokykloje. Argi ne jo paskatos atved mane t keli , kurio jis pats neišbaig ? Bet jis mir metais anks-iau, negu vyko mano primicijos.

Kitame gretimame kaime gyveno kitas Jurgis, pavarde Yla. Tikrasis Yl lizdas buvo mano kaimas, ir ši pavar- dži niekur apylink je daugiau nebuvo. Jurgio t vas ar senelis persik l iš Luci n Džiugus. Sako, jie buv

vieninteliai iš Yl , su kuriais mano anksti mir s t vas dar
palaik giminyst s ryšius. Šitai sužinojau tik v liau.

Ilgaplaukis — revoliucininkas — atsiskyr lis

Jurgis Yla buvo baig s valdžios mokykl Rygoje ir
kelet met dirbo raštininku vienoje valdžios staigoje
Petrapilyje. Ten 1905 buvo sugautas platinant revoliu-
cin literat r , suimtas, tris metus kalintas, pagaliau
paleistas be teis s gauti bet koki tarnyb . Taip jis par-
vyko gimtuosius Džiugus, atsi m iš brolio dal kio,
ved ir šalia to vert si priva ia advokat ra. Žmon s ei-
davo pas j patarim . Jis rašydavo jiems teismo skundus,
pamokydavo kaip vesti patiems savo bylas. Jo pagalb
žmon s labai vertino, bet kartu ir steb josi, kaip Jurgiu
Keblu.

Keblas bent nesiskyr savo išore, o Yla nešiojo ilgus
plaukus, kaip to laiko rus inteligentai - revoliucininkai.
Neleido plauk kirpti ir savo vaikams, net v liau, kai jie
buvo paaug . Vaikai buvo nekrikštyti, niekad bažny ios
nemat , kaip ir jis niekad joje nepasirod s. Savo vaikus
jis pats mok , mokykl neleido net nepriklausomyb s
laikais. Gyveno su šeima, lyg kokie atsiskyr liai, nebend-
raudavo net su kaimynais. Advokatavimas su nepriklau-
somyb s pradžia pasibaig , ir jis vert si tik kiu. Kas iš
praeivi pamatydavo j ar vaikus laukuose, išsig sdavo,
— toks ne prastas b davo pirmas sp dis.

Nekart galvojau aplankyti ir š kaimyn , teirautis
apie giminyst s ryšius, jo mokslo pradži ir jo patirtis
iš darbo Petrapilyje. Bet mano vyresnysis brolis, taip pat
Jurgis, sakydavo:

— Nesusikalb si. Jis nieko nenori matyti, užsidar s,

apkart s, neištrauksi žodžio iš burnos; bandžiau — niekas neišeina.

Man visad gailu, kai šiuodu kaimynu prisimenu. Argi tam jie mok si, kad atsiskirt nuo žmoni ? Ar tam gr žo kaim , kad nutraukt su juo visus asmeninius ryšius? Ne mokslas ia buvo kaltas, bet laiko ir paži r mada.

VADOVAUJANTIEJI MIESTELIO PIRMEIVIAI

Apie Žemaitkiem, mano parapijos centrą, bet galima rašyti vis istoriją. Nedidelis miestelis, bet senas. Ir si pirmoji jzuit misija kovai ne su protestantizmu, bet su pagonyb s liku iais. “Pagoniškas” prietaring moter li dar b tum gal j s rasti ir šiame amžiuje; iš to m s tautosakininkai tikriausiai b t padar nauj istorij : Žemaitkiemis teb ra pagoniškas! Priešingai, visa parapija buvo giliai ir vienalytiškai krikš ioniška.

Naujas pirmieviškas tonas band sibrauti atneštiniu b du. Buvo du broliai — Ignas ir Mykolas Šlaitai, gab s savamoksliai, siuv jai. Mok si šio amato pas gars j siuvimo “akademik” Petronait, didel pirmiev Kaune ir patys iš ten gr žo pirmeviviais. V liau jie per m savo rankas pašt, kooperatyv, bankel. Iš Anykš i atkilo P kas, sumanus verslininkas, ir ia atidar pirm j lietuvi krautuv. Kaip ne vienas anykšt nas, P kas jau 1905 dalyvavo socialistiniame jud jime ir save laik pirmeviu. V liau, nežinia iš kur buvo atkeltas “pažangi” paži r mokytojas Ši kus, pakeit s sen lenkuojant lietuvi mokytoj Matjošait.

Šie vyrai, už m svarbias mažo miestelio pozicijas, band kurti nauj paži r ton. Demonstravo savo netik jim ir skelb žmon ms, kad netrukus, apšvietai siga-

lint, niekas daugiau nelankys bažny ios ir nekl p ios prieš altori .

— Ži r kit, kas tik atvyksta iš miest , kur daugiau šviesos, daro kaip mes — nebeina bažny i .

Trenkiantis studento pasirodymas

Kart parvyko pas t vus, Kunigiški kaim , Technologijos Instituto studentas Pis ikas — retas sve ias iš miesto ir ne betkokio, o paties Petrapilio. Pasikalb jo su t vais, susitiko su kaimynais, pasimat su giminai iais. Visi j klausin jo, argi galimas dalykas, kad miesto žmon s nebeina bažny ion.

— Iš kur tokios kalbos? — nustebo studentas.

— Išgirsi pats, kai susitiksi sekmadien m s “tiligentus”.

At jo sekmadienis. Pis ikas užsivilko iškilming savo uniform — su aukso sagomis ir antpe iais, kaip generolo. S do važel ir su t vais atvyko miestelin. Pral k pro krautuv s langus, pro mokykl , siuvykl ir sustojo aikštel je prie šventoriaus. Intelligentai sužiuro, nor jo išeiti jo pasitikti, bet galvojo, kur jis dings — tur s užėiti pas vien j . Negi vaikš ios aplink šventori ? Negi eis su tamsiais kaimie iais traukti plau ius bažny ios smilkal , sumišusi su prakaitu.

Pis ikas pasuko tiesiai bažny ion. Palik s t vus vidury, nužingsniavo tiesiai už groteli , kur paprastai b - davu tik “dideli ponai”. Atsiklaup abiem keliais, išsi-trauk “Did j Šaltin ”, beveik pašnibždomis meld si ir taip išbuvo per visas Mišias.

Kaimie iai buvo pritrenkti sp džio. Kai kurie nežinojo, koks ia generolas? Kas žinojo, steb josi, kaip toks mokytas at jo bažny i ir dr so melstis. Šis vykis su-

maiš miestelio “inteligent ” galvas, o kaimieiams dav stipriausi argument .

Labiausiai buvo paveikti Šlaitai. Iš savo pirmenyb s jie v liau sv r si vyd nizm — teosofij , paskui kabinosi tolstoizm — etines šio paži ras, pagaliau gr žo katalikyb . Mano studentavimo laikais jie buvo visos parapijos pavyzdys. Kas sekmadienis jie buvo matomi prie Dievo stalo. Tiesa, jie ir tada tur jo vairi problem , m go filosofuoti ir diskutuoti su studentais bei klierikais. Daug skait ir, kaip visi savamoksliai, ne visk paj gdavo pilniau surišti.

Mokytojas — komunist veik jas

P kas išvyko kitur ir man neteko gird ti apie jo religinio nusiteikimo pasikeitimus. Ši kus dar ilgokai pasiliko vietoje, tik v liau buvo perkeltas kaimyninius Vidiškius. Šalia mokyklos darbo, jis dar ruoš paauglius ir pabrendusius vyrukus eksternais gimnazij . Buvo tylus, niekur neprasikiš s ir atrod labai patvarus mokytojas. Jo tikrasis vaidmuo paaišk jo v liau, kai keletas jo buvusi ekstern (tarp j , berods, buvo ir Laurynas Kapo ius) pakliuvo valdžios rankas d l komunizmo. Viename kitame kaime atsirado net slapti jaun komunist židiniai, kuri kilm s si lai ved t pat šaltin .

Netik jimas buvo laiko mada, paženklinta tariamu pažangumu. “Tik ti pažanga, mokslu ir technika buvo b dinga 19 amžiui, — pastebi Thomas Aich. — Šiuo “tik - jimu” bandyta sukurti nauj religijos pakait . Tai buvo

viena formā nukrišoninti pa i krikšionyb”. (Massenmensch und Massenwahn, Muenchen 1947, 183). M - s tauton ši mada at jo iš Vakar ir Ryt kiek pav lavu - si. Augš iausi pakilimo laipsn ji išgyveno prieš I D ka - r , o jos atosl gis m ryšk ti su demokratin s m s valstyb s santvarkos išsibaigimu.

PAŽANG S MOKYTOJAI IR VYD NAS PAMALDOSE

Kaip visos mados, taip ir netik jimo mada ilgainiui keit si. Inteligentas ne tik gal jo užeiti bažny i , bet kažkaip net prider jo, kad bent iškilming pamald metu ten pasirodyt . Bet inteligentas negal jo maišytis su paprastais žmon mis, eiti j vidur ar priek . Šviesuomen s vieta buvo bažny ios galas, vadinamas “bobin ius .

Šviesuoliai “bobin iuje”

Ateidavo jie bažny ion visi kartu arba susirinkdavo panašiu laiku — vienoj vietoj, šalia vienas kito. Vasar tokia vieta buvo šventorius, po medžiais — pav syje, dažniausiai prie šventoriaus sienos. Pakitusi mada reikalavo, kad šviesuolis nesiklaupt , nesizęgnot ir nesimelst . Tur jo stov ti net pakyl jimo metu, laikytis laisvai, rankas kišen je arba sun r s užpakalyje. Šviesuolis gal jo žvalgytis, šypsotis, kartais persimesti žodžiu su savo draugais. Buvo prasta, kad jie išeidavo iš bažny ios anks iau, dažniausiai prasid jus pamokslui, kuris buvo sakomas po Miši . Jie ir ateidavo žymiai pav lav , kartais tik pusei Miši .

Kaimie iai buvo nuostabiai pakantr s. Niekas niekam viešai nedarydavo pastab . K gi, “šviesus žmogus” geriau žino, kaip jis turi elgtis. Gal taip juos mok vadi-

namas mandagumas, kurio jie r pestingai laikosi prie stalo ir kitur. Rodos, mandagumas nekliudyt ir bažnyioje kitaip elgtis, bet k gi padarysi.

Su ta mada buvo savotiškai susigyventa, kaip su klasi skirtumais. Susigyvenom ir mes, gimnazistai. M s mokytojai beveik visi, nors nevisuomet, ateidavo bendras mokini pamaldas ir laik si visai taip, kaip miesteliuose pradžios mokykl mokytojai, paštininkai, krautuvininkai ar kiek akis pratryn , ypa vien kit klas baig ir kiek daugiau žem s tur , atseit — “šviesuoliai” kininkai. Kito kio pavyzdžio mums, mokinukams, neat jo net galv laukti.

Rašytojas Vyd nas katalik pamaldose

Vien kart Ukmerg atvyko Vyd nas. Gimnazija j pri m gražiai, saky iau, iškilmingai. Jis skait mokiniams ir mokytojams kelet paskait . Mano, tre ioko, subrendimas buvo nedidelis, o Vyd no stilius gana augštas, tad mažai k supratau. Bet ma iau su kokia pagarba j ži ri vyresnieji ir kaip atidžiai, kaip rimtai jo klausosi.

Buvo geguž s m nuo. Vakarais rinkdavom s mokini bažny i . pamaldas sueidavo pastov ti ir nemaža vairi miesto pon . vakarines pamaldas, kartu su mokytojais, at jo ir Vyd nas. Mokytojai paliko stov ti prie dur , o Vyd nas, atsiskyr s nuo j , at jo pati bažny ios vidur , simaiš tarp mokini ir atsiklaup abiem keliais. Buvo išstatytas Šv . Sakramentas, ir Vyd nas iškl p jo su mumis per visas pamaldas.

Mes žinojome, kad jis protestantas, o m s mokytojai krikštyti katalikai. Vyd no elgesys buvo mums nelauktas. Prieš mokytojus, kurie m s jausmams sudar opozicij , jaut m s lyg pažeminti ir paniekinti, o Vyd no akivaiz-

doje — išaug . Nežinau, ar vis buvo panašios nuotaikos, bet gerai prisimenu savias. Tuo metu turėjau savą religinį abejoniškumą, ir kitą pavyzdžių mane vienaip ar kitaip veikė .

Vydūnas atėjo mums pamaldas ir antrą vakarą . Ir visai panašiai jis kėlė poją tarp mokinių . Prisimenu vietą, kur jis buvo — vidury bažnyčios, dešiniąją, netoli vieno pilioriaus. Jis buvo kiek prieky, ir aš galėjau įstebėti pro šoną . Maniau jo veido profilis: jis buvo paskendęs maldoje, buvo visas suklupęs — ne tik jo keliai. Ir aš tada galvojau: jis, rašytojas, garbina Dievą kaip mes, mokinukai, kaip mums paprasti tavei; garbina pamaldžiau negu mes, nors jis nebuvo katalikas, kaip mes.

Buvo didelė pagunda pažiūrėti atgal, ar mums mokytojai ten, tarpdury, vis dar tebestovi tarsi kokio protesto ženklą, lyg norėdami pasijuokti iš mūsų ir Vydūno. Bet nežiūrėjau. Šiuo metu man buvo nebesvarbu mokytojai, nes mano akys — tuo mano amžiaus metu - rašytojas buvo daugiau, negu dešimt mokytojų .

Senas tonas l žta

Jei neklystu, Vydūno pavyzdys padarė spūdiu mokytėjams ir miesto ponams. Ar tuoj, ar kiek vėliau kai kurie į pradėjo atsiklaupyti bent pakylėjimo metu.

Ilgainiui ir ši mada keitėsi. Po 1930 vis daugiau naujų mokytojų ir studentų pradėjo slinkti iš “bobinaius” bažnyčios priekio . Kiti susiburdavė beveik prie grotelių, netoli zakristijos, kur seniau rinkdavosi bajorai. Nevienas įsimaišydavo eilėtvair ar moteris, kurie Mišiametu ar po to rikiuodavosi prie Dievo stalo. Tai buvo ženklas, kad senasis tonas l žta. L žo jis pamažu, su tam tikrais svyravimais.

KRYŽI , STATUL , ŠVENTOVI NIEKINTOJAI

Ar netik jimo banga buvo tokia kult ringa? Ar ji ribojosi tik “kova už s žin s laisv ” — žodžiu ir tikin - jimu, kaip tai buvo Vakar kraštuose? Deja, spaudos puslapiai, kai imi juos pla iau apžvelgti, atskleidžia kit buvusi tikrov .

Kieno tai darbas?

Šio šimtme io pradžioje prasid jo religini ženkl nie - kinimas. Pakel s kryžiai vienur-kitur staiga neteko kruci - fiks . Jie buvo numušti akmenimis arba sta iai nupl šti ir suskaldyti. Koplyt li langai išmušti, švent j statul l s išvartytos, išniekintos. Namuose šventieji paveikslai kai kur rasti perpl šti arba švent j akys išbadytos. Žmon se kilo susijaudinimas:

— Kieno tai darbas? Argi rusai b t pasiunt savo agentus niekinti t šventenybi ? Apie dvidešimt met žmon s kovojo su caro valdžios pareig nais. Šie rov arba kirto kryžius, koplyt les, o žmon s naktimis staty - dino naujas. Rusai buvo priversti sustabdyti savo akcij . Negi jie b t dabar v l atnaujin savo pikt k sl ?

Iš tikro, tai buvo rus k slas, bet ein s iš kitoki šal - tini . Iš Rusijos jo revoliucin , netgi priešcaristin srov ,

kuriai buvo reikalingi beatodairiški žmonės. Revoliuciniams siekiams vadintais „pažangos“ ir socialiniais gerovės. Ji iš jo sušaukė: „Šalin religija — tamsos ir prietarų šaltinis! Šalin buržuazijos ramstis!“

J. Šli po tako

Šiais šiais dėsiais, nusikalstamą šventvagišką darbą veltas žmogus nebetur jo kito kelio, kaip eiti tolyn, eiti su šia srove ir tarnauti jai. Taip ši srovė buvo traukta visa eilė besimokančių jaunuomenė.

Jonas Šli pasia suvaidino savotišką vaidmenį. Jis pats jau nuo šeštos gimnazijos klasės, perskaitęs eilę bedieviškų raštų, apsisprendė kovai prieš religiją. Patekęs Rusijos universitetą, susirišo su socialrevoliucininkais, netgi su anarchistais. Dėl revoliucinio darbo turėjo nutraukti studijas ir bėgti Prūsijoje ir išleido piktą savo „atsišaukimą dievui ir betikiams“. „Atsišaukimas“ iš Prūsijos slapta buvo pergabentas Lietuvoje, jo per rankas, diegdamas savo skelbimus ir pamažu brandino vaisius. Kryžiai daužymas, statulų skaldymas, šventųjų paveikslų plėšymas kaip tik ir buvo tie pirmieji rusiškojo anarchizmo vaisiai Lietuvoje. Kiti baisesni pasirodė vėliau.

Peiliukai ir protukai

Marijampolės gimnazijoje 1908 m. vyko Komunistų išniekinimas. Keletas mokinių parsinešė iš bažnyčios konsekruotą ostiją, badė ją peiliukais, tariamai norėdami pamatyti, ar tekės iš jos kraujas. Šis vykis iš jo viešumon, pateko net spaudoje. Socialistinė ir liberalinė mąstymo spau-

da mokinius teisino: es , jie tai padar iš mokslinio smalsumo. A. Jakštas tai atsak : “Tokius dalykus, kaip Eucharistija, reikia tyrin ti ne su peiliukais, bet nors su protukais, jei pilnai subrendusio proto dar nesusilaukta”.

Vien padaryta kvailyst , pasak Shakespearo, kaip saul ima keliauti per pasaul ir šviesti kitiems. Marijampoliški mokini kvailyst buvo pakartota Telši gimnazijoje, o v liau ir Šaki . ia vienas mokinukas bažny ioje, pakyl jimo metu, iškl klump ant lazdos. Atseit, ir jis daro pakyl jim ! Jo draugai prad jo kikenti. Tai pasteb jusi viena moteris ir stumtel jo vaikinuk . Jo iškelta klump atsid r už keleto žmonė , o jis pats n r nosim grindis. Š kart jam nepavyko pasirodyti didvyriu draug akyse. Tada jis sugalvojo kit dalyk . Kart parsineš namus šventvagiškai priimt komunij ir draug akivaizdoje prad jo j tyrin ti. Nepjaust peiliuku, kaip marijampoliškiai, tik pasity iojo: nieko ia nes , tik duonos gabal lis. Be draug tos kvailyst s jis neb t dar s. Bet draugai jo neišgelb jo — jis buvo išmestas iš gimnazijos. Šis sm gis pad jo jam iš karto surimt ti.

Rašalas šv stam vandeny

V liau tokie dalykai buvo inspiruojami komunist . Kaune buvo verbuojami paaugliai slaptus komjaunuolių, tarp kuri buvo ir V. Sendzikas. Jam buvo pavesta atlikti tokius veiksmus: ištepti dvokian iais dažais Kauno bažny i prieangio kryžius, kad žmon s negal t j buiuoti; užteršti kur nors bažny ios kempel , tartum išeinam viet ; išmušti akmenimis bažny ios langus. Vien kart jam ir kitam komjaunuoliui buvo pavesta visose Kauno bažnyiose pilti šv sto vandens indus rašalo.

Jam buv koku v liau prisiminti šiuos darbus. Jis prad j s galvoti, kad tai vis d lto labai žema ir niekinga. Bet tada, jauname amžiuje, jis daug nesvarst s. Už tuos “žygius” jis buv s net gerai vertintas ir gav s atsakingesnes pareigas komjaunuoli sekcijoje.

Vien bedievyb buvo tikrai vaikiška — tik dr sos paradavimas, kit — kv pta organizuotos laisvamanyb s ir palenkta politiniams tikslams. Kas buvo palenkta niekinti šventenybes politiniais tikslais, tam buvo sunkiau išsivaduoti iš organizuotos srov s. Nedaug buvo toki Lietuvoje, kaip V. Sendzikas, kurie met komunizm ir gr žo tikin i j eiles. Grei iau pakei ia savo krypt tie, kurie buvo atsitiktinai taigoti mestis vaikišk prieš-religin avanti r .

Senieji niekintojai dabar pasikeit

Šakišk s kvailyst s autorius šiandien pats lanko bažny i ir savo vaikus leidžia katalikiškas mokyklas. Gal jis n ra uolus tikintysis, ta iau niekas nepasakyt j nesant apsisprendusiu už religij . Iš marijampolišk s istorijos didvyri vienas apib dinamas taip: ramus, tylus, kiek užsidar s. Sunku pasakyti, k jis galvoja, bet nei žodžiu nei veiksmu niekur prieš religij nepasireišk . Jo vaikai pakrikštyti ir aukl jami religiškai. Gal tai jo žmonos nuopelnas, bet neabejotinai lyd jo ir jo pritarimas. Žmon s, pažin j seniau ir dabar, m gdav sakyti:

— Ži r k, ar kas gal t tik ti, kad jis kitados tokius dalykus buvo dar s!

Pažinau antr j an marijampoliški , jau senyv žmog . Jis atrod vienišas, kiek uždaras. Netur jau progos išsikalb ti religiniais klausimais. Bet kunigui jis buvo

labai pagarbus, sakyčiau, net jiešk s jo artimybės. Šiaip jis mįsta knygoje ir labai rimtai eina prie betkurio klausimo.

Anarchistiniai ir šventvagiški religijos niekinimai buvo tik vienas epizodas to revoliucinio sūkuriu, kuris turėjo tarnauti socializmo, o vėliau komunizmo tikslams Lietuvoje. Šis faktas mūsų istorijoje dar nebuvo iškeltas, nei vertintas. Valandžiaus "atsišaukimai", kurie religiniais tautiniais motyvais skatino žmones ginti bažnyčias nuo caro rusų pasikėsinimo, kažkodėl mūsų raštijoje vadinami "politiniais", o J. Šliūpo "atsišaukimas", kuris politiniais motyvais kūrė anarchistininkov prieš kryžius ir bažnyčias, nelaikomas politiniu?

IDEOLOGIŠKAI SUSKIL MOKSLO DRAUGAI

Ukmergės gimnazija buvo kurta katalikų švietimo draugijos "Saulės", bet netrukus buvo perimta valstybės. Iš draugijos parinkti pedagogai mes, stojusieji 1920, radome bene vieną kapelioną Felicijoną Daniusevičių, kuris buvo tikroji ir gyvoji gimnazijos dvasia. Jo kolega, tosa pačia gimnazijos mokytojas St. Gruodis, jį teisingai apibūdino: mokiniams tave, vadovavo ir kartu draugas. Tavo mokslo metais pavasarį, gegužės 10, jis susirgo smegenų uždegimu ir staiga buvo išvežtas Kauno ligoninėje. Po trijų savaičių atėjo žinia: kapelionas mirė. Mokiniai susirinko pamaldas už jį ir visa bažnyčia kuklino iš gailės.

Kankiniai moksleivių veiklos

Kol jis buvo gyvas, rodė, niekas nedarė atvirai užgaulioti religijos klases. Nedarė liesti ir jo globojamą ateitininką. Netrukus po to gimnazijos vadovybė uždraudė jiems rodytis mokykloje.

Mes, jaunesnieji, buvome gera medžiaga, bet kuriai gerai organizacijai. Visi iš katalikiškų religingų kaimo šeimų. Norėjome nors veikti, ir jau antroje klasėje, sekdamiesi turėjome vyresnius, sugalvojome leisti klases laik-

raštel . Redakcin j komisijoj buvome keletas, su kuriais pasidar me ypatingi draugai.

Vien vakar , baigiant antr j klas , kažkas pakviet užėti Meil but , netoli bažny ios. Didelis kambarys buvo pilnas tre iok , ketvirtoki , ir vienas kitas mano klas s — antrok . Susirinkim prad jo Žižys, septintokas. Didelis vyras, ramus ir orus, mus iš karto pagavo jau paia išvaizda, o k jau kalb ti apie žod .

Prad jome rinktis dažniau. Daugis buvome nedr s s kalb ti. Bet vienas išsiskyr . Atrod truput vyresnis už mus, kresnas, stambesn s sud ties. Jis atsiliepdavo bet kur klausim , ir m s akyse m augti lyg koks didvyris. Pasirodo, jis buvo toj pa ioj klas j, kaip ir aš — tik paralelin j, kuri pamokas tur jo iš ryto, o mes po piet . Jis buvo netgi iš tos pa ios Žemaitkiemio parapijos, tik m s kaimus skyr koks 10 kilometr . Jo niekad prieš tai nebuvo sutik s, tik ia — kanklie i susirinkime. Pavard tuo metu nebuvo reikšmingas dalykas, bet ji strigo d l jo dažno dalyvavimo diskusijose ir pirminko kartojimo: “Tai k pasakysi, Laurynai Kapo iau?”

Laurynas Kapo ius — komunistas

Neilgai jis buvo m s tarpe. Kiti net nepajutom, kaip jis, baig s antr klas ar tre i, persik l K daini gimnazij ; berods, nor jo peršokti klas . Jo vard v l išgirdome, kai iš K daini gimnazijos suolo jis atsid r kal jime. Už k ? Už priklausym komunist grupei. (Tas pats Kapo ius buvo Sov. S jungos ambasados II sekretorius Vašingtone, D.C.). Tada man dingtel jo, kad jis ir pas Meilus atsinešdavo knyg , paveiksluot beždžionmis ir kažkokiais “ebrijonais”. Pamenu, tada strigo man

t knygy užrašas: "Išleista Keleivio Bostone" arba "Kultūros B-vo s Šiauliuose".

Kaustytas vyrukas, — galvojome, — m gsta knygas ir ne betkokias, o storas ir moksliškas. Kad tos knygos buvo mokslu pridengtas religijos griovimas, mums nei galv neat jo. Ši knyga par pindavo d d s keleivininkai iš Amerikos arba Kultūros b reli vadovyb .

Kibome plaukus net mokytojams

Buvo atsitiktinumas, kad mane nusitemp draugai kanklie i (jaun. ateitinink) susirinkim , o ne aušriei b religio. Kiti mano draugai atsitiktinai pateko ten. Neži rint skirting b reli , mes dar ilgokai buvome draugai; skirtis paži romis prad jome apie ketvirt klas . Mes, ateitininkai, kibome plaukus net mokytojams, kai jie klas je užkli davo religijos, o m s draugai aušrieiai šaip si. Bet tai buvo tik klas je. Šiaip mes visi kartu išskylavome, sportavome arba skautavome.

Iš mano klas s Dutkus, nebaig s gimnazijos, išvyko Brazilij ir ten prad jo leisti kairios krypties laikrašt . Bergas, Di kus, Paukštaitis akivaizdžiai tolo nuo religijos. Klas ilgainiui pasidalino pusiau: vieni aišk s proreligininkai, kiti priešreligininkai.

Vieni kunig seminarijon, kiti — kal jiman

Savo draugus palikau baig s penkias klases. Keturi draugai nu jom atsisveikint Baronien , — mokytoj , direktoriaus žmon . Jai buvo didel staigmena: "Argi ištikro kunig seminarij ? Pagalvokit, ar verta!" Mes buvome pergalvoj ir tvirtai apsisprend . Be to, žino-

jom, kad ji m s žygio tikrai nelaimins. Buvome ir šiaip jos nusivylimas, kad ne aušrie iai! Po met mus atsek seminarij penktasis iš m s klas s. Dar po met devyni m s klasiokai buvo suimti ir pasodinti kal jim kaip ir Laurynas Kapo ius — už komunizm . Ar Baronien ir j gail josi, nežinau, bet tai buvo jos ir kit mokytoj darbo vaisius, gal nenor tas ir nesiektas, bet logiškai išbrend s.

Kai jau buvau kunigas, sutikdavau vien arba antr iš t devyni . Jie buvo išleisti iš kal jimo ir beveik visi pasirinko matinink profesij . Vasaromis jie dalindavo kaimus ir dvarus, o žiem braižydavo Kaune. Dažniau sutikdavau vien mano buvusi m giamiausi j , ypa antroje klas je. Jis man patiko d l savo ramaus b do, sant rumo ir protingumo. Gyvenime jis b t tikrai daugiau pasiek s, negu matininko karjeros. Buvo gabus raštui, bent man taip atrod , kai dirbome klas s laikrašt lyje. Mudu n n susitikdavome teatre ar gatv je ir niekad neprasilenkdavome. Kartais stabtel davome ilgiau ir sušnekdavome. Jis nesig dijo viešai kalb ti su sutanuotu žmogum. Netur jo ir tipiško partinio siaurumo ar antireliginio fanatizmo ženkl savo charakteryje. Atrod , kad jo kairumas išgaravo ir liko praeity kaip jaunyst s avanti ra.

Bet mane nustebino žinia, kai bolševikai okupavo Lietuv , kad mano draugas Aleksandras Di kus paskirtas vidaus reikal komisaro pavaduotoju, atseit — vicekomisarų. Argi aš b iau apsirik s, manydamas, kad jis nieko bendra nebeturi su ta partija?

Susitikimas su draugu ir komisaru

Tuo metu buvo baigta spausdinti mano knyga “Nera-

mi dabartis ir ateities perspektyvos". Rašiau j karui prasidėjus. Karas ir taika buvo tikroji šios knygos tematika. Knygą bolševikai sulaukė dar spaustuvių. Man šov galvą mintis nueiti pas savo draugą. Gal jis bus toks galingas — nuims draudimą platinti. Be to, sakau, pažiūrėsiu, kaip jis jaučiasi komisaro kėdėje.

Nu jau ministerijai ir buvau greit priimtas. Draugas nenustebo mane pamatęs. Pasakiau reikalą.

— Gaila, ne mano žinioje. Kreipkis pas Kežinaitį, spaudos (ar cenzūros) direktorių, — pasak ir maloniai atsisveikino.

Pas Kežinaitį ant stalo gulėjo manoji ir J. Ereto knyga "Strategija ties Madridu", tik ką atspausta "Žaibe".

— Nutarimas jau padarytas, — kalbėjo Kežinaitis, — konfiskuoti ir sunaikinti.

Vizitas pas klasės draugą manęs netikino, kad jis būtų "atgijęs komunistas". Jautisi lyg paimtas iš gatvės ir pasodintas jam svetimo kėdėje. Matyt, užteko to, kad jaunystėje buvo paženklintas "kankiniu" už komunistinį idėjų.

Mano draugas, mokytojas, kaimynas religiniams liūdiams savotiškai jaudino. Jaudino jo asmeniną tragediją ir akivaizdus jo konfliktą su tikinčiąja tautos dauguma. Netikėjimas man rodė suvaržytą žmonių laisvę, surišo juos rankas, o nevienodirbtinai pririšo ir prie kurio nors politinio vežimo.

KNYGOS MAN AT M TIK JIM

Bevertydamas “žvaigžd ”, savaitin laikrašt , prad t leisti 1901 metais Amerikoj, radau toki “išpažint ”. Kažkoks L. M., kuris, laikraš io žodžiais, “dabar literat roje užima ne paskutin viet ”, pasakojo savo jaunyst s istorij . stoj s gimnazij Varšuvoj dvyliktais amžiaus metais ir buv s t v kurdintas pas gerus, išlavintus žmones. Šie tur j nemaža sav knyg , bet s moningai nepirk bedievišk , tad su jom nesusid r s ligi aštuoniolikt amžiaus met .

— Prad jau dom tis moksliškom knygom, parašytom pseudo-filosof , materialist , tik VI-toj klas j, nes vis gird jau skelbiant, jog katalik Bažny ios mokslas yra tik pasakos mažiems vaikams. Žinojau, jog kai kurie mano draugai tokias knygas skaito, tik nežinojau kur jas gauna. Kreipiausi vien iš j , kur laikiau gerai žinant literat r . Jis buvo žydas, tad juo labiau tik jausi prašom knyg gauti. Pradžiai jis par pino dvi, kuri autoriai buvo Zola ir Dumas. Per por dien jas perskai iau ir gr žinau. Gavau nauj , ir tai buvo Elizos Ožeškien s “Cnotliwi”. Ši knyga tur jo lemiamos takos. Autor pristat du vylius, kurie žmog žemina ir padaro hipokritu, tai tik jimas ir pamaldumas.

— Iš mažens buvau pamaldus, o kai prad jau lankyti gimnazij , draugai, juokaudami, mane jau vadino kunigu.

To tik jis ir t vai. Perskait s min tas knygas, ypa “Cnotliwi”, tvirtai sau tariau: kunigu niekad neb siu! Mano širdis šalo kasdien. Buvau panašus sk stanti, kuris griebiasi nors ir supuvusios lentos. Griebiausi kiekvienos neišmintingiausios teorijos, kad ras iau kit patenkinam atsakym . Atrod tik mokslas padaro žmog ir vis visuomen dora. Žinojau, kad mokyta nepasidarysi vien iš pamok , — reikia skaityti ir skaityti labai daug. Min tas žydelis man par pino vis nauj ir nauj knyg . Kart jis man sako: “Klausk, kod l negal tume susirinkti keletas ar keliolika draug ir bendrai skaityti. Vienas kitam paaiškintume ir taip susikurtume laisvas, nepriklausomas paži ras”.

— Sutart dien susirinkome. Beveik visi buvo žydeliai iš paž stam mokini ir keletas nepaž stam . Vienas skait , kiti klaus m s. Pasirinktasis autorius buvo Spencer Herbert. Su koku d mesiu, koku sitempimu klaus m s to filosofo išvedžiojim . Retas kas iš m s bent šiek tiek suprato, bet kiekvienas galvojo: “Tas Spenceris tur jo b t ne bet koks galvo ius!” Kaip tik tas negal jimas suprasti daugel labiau trauk . Man šie išvedžiojimai k l nustebim ir kartu kažkoki baim . Mano širdy dar buvo lik s jutimas, jog yra Dievas, kuris po mirties kiekvienam atlygina. Tai buvo lyg toji liekana, kuri iš mano tik jimo dar buvo užsilikusi. Dabar, besiklausant mažai suprantam Spencerio išvedžiojim , jutau, kad ir ta mintis mane apleidžia. Š autori buvo galima bent tiek suprasti, kad jis Dievo nepripažino ir iš jo juok si.

— Nuo tos pirmos lekcijos niekad neapleidau susirinkim . Jie buvo dom s dar tuo, kad, perskai ius, prasi davu tarpusav s šnekos. Kiekvienas iš m s gal jo tur ti neišmintingiausi nuomon , bet ji tur jo b ti priešinga tik jimui. Vienas tvirtino, jog Moz buv s labai

mokytas vyras, pozityvistas ir kaip toks netik s Dievu. Kitas aiškino, kad Jzus Kristus buv s didelis politikas ir skelb s žmon ms moksl , kuriuo pats netik j s. Buvo ir toki , kurie teig , jog Moz ir Kristus buv pras iokai bemoksliai, tik žmon i vaizduot juos v liau padariusi išmin iais. Nestigo ir toki , pagal kuriuos Moz ir Kristus visai neegzistav . Visi laik si vienos aksiomos: išpažinti “laisv nuomon ”. Katalik Bažny ios ne tik negodojome, bet sta iai neapkent me ir buvome sitikin , jog ji devynioliktojo šimtme io nepragyvens.

Kokia buvo ši susirinkim pasekm ?

Prad jau jausti, jog gyvenimas yra tartum be rytdienos — be tikslo, ir toks gyvenimas atrod be vert s — tik vegetacija. Sta iau sau klausim : ar verta gyventi? Mano logika man atsak : jei viskas prasid jo iš nieko ir baigsis nieku, kam tad vargti ir ko nors siekti? Manyje kryžia-vosi lyg du žmon s: vienas kalb jo — neverta gyventi, o kitas — verta, nes esi jaunas, turi gabum . Vis labiau persv r pirmasis balsas. Nutariau baigti gyvenim , ir b iau baig s. Kiekvien kart eidamas per tilt ruošiaus šokti Visl , bet vienas dalykas dar sulaikydavo. Neapsakomai myl jau t vus. Galvodamas mestis nuo tilto, prisimindavau gimt j kaim , kur augau. Visi takai, kuriais b gin jau, pasidarydavo mano vaizduot je lyg gyvi. Ten buvo mano draugai, su kuriais praleista daug smagi valand . Bet svarbiausia t vai. Matydavau juos nuli - dusius. Motina verkia ir rankas laužo, išgirdus apie tok bjaur s naus gyvenimo gal .

— Kovojuau pats su savimi, kol radau vien pasiteisi- nim gyventi. Tai buvo kova su socialiniu neteisingumu.

Prad jau jausti neapykantą didžturiams, kurie nieko nedirba ir linksmai gyvena, o kiti amžinai varg kenčia. Manys vir kraujas ir tartum kas kužd jo, jog t neteisyb reikia šalinti radikaliai. Užmušk kok kunigaikšt ar graf , tada bent mirsi netaip neprasmingai!

Visi mano draugai ir aš tada dievinome Aleksandr Swi tochowsk — laik me j neklaidingu socialist vadu. Buvau ketin s asmeniškai j kreiptis ir teirautis, kaip jis š klausim patart spr sti. Bet tr ko dr sos. Tuo tarpu pateko rankas min tosios Ožeškien s knyga “Pompolinscy” ir kažkurio kito autoriaus knyga. Pranc z revoliucijos ir klasi kovos mintys mane s ste aps do. Negal jau n miegoti, n valgyti. Planavau, lyg siut s žv ris, kaip visus didži nus išpjauti ir j turtus padalinti tarp vis .

— Mano vidaus dram , matyt, pasteb jo šeimininkai, pas kuriuos gyvenau. Kart šeimininkas pakviet mane savo kambar ir t viškai prad jo mane klausin ti. Visk jam pasakiau — net kraštutiniausius savo ketinimus. Mano glob jas išsigando d l man s: liep nutraukti ryšius su kenksmingais draugais, mesti žalojan i skaityb ir susitelkti tiesioginiam mokslui. Baig griežtu sp jimu: “Kitaip aš tave išvarysiu iš savo nam !” B iau nevaromas iš j s, bent sekan iais metais. Ta iau mano reikalai suklupo gimnazijoje. Audros galvoj bei širdy ir visa ta pašalin skaityba atsiliep metiniuose egzaminuose. Nors ir stengiausi visk išmokti, bet nepaj giau. Egzamin neišlaikiau — likau antrus metus toj pa ioj klas j. T vai atsisak mok ti už moksl . Galvojau jieškotis kokio darbo, o kiti man si l stoti kunig seminarij , kad nepraras iau met . Suvaidinau prieš t vus: nuvažiavau seminarij , bet taip pav lav s, jog man s negal jo priimti. Tur jau likti kaime ir laukti sekan i met . Tie metai

kaime iš tikro pagyd mane fiziškai ir dvasiškai. Mačiau tvirtą kaimiečių tikėjimą ir gilią ramybę. Tada galvojau, kas būtų, jei šiems žmonėms kas atimtų šią tvirtybę. Prieš mano akis stovėsi paveikslas orgij, parengtų egoizmo. Mano akys pamažu vėrėsi. Radau ir kaime žmones, plačiai apsisėdusius ir kartu giliai tikinčius. Tada prisiminiau, kokie neteisingi buvo tie, kurie tvirtino: “Tarp tikinčių nerasi nei vieno, kuris bent kiek būtų apsišviesęs ir galvojęs”. Buvo mums kalama galv, jog tikintieji nyksta, o netikinčių skaičiai augtų auga. Apsižvalgs ir plačiau stebėdamas, deja, šio proceso negalėjau apčiuopti netikinčių naudai. Senasis tikėjimo medis atrodė auga, bujoja ir jokia audra nepajėgs jo išrauti. Pseudo-filosofai kalbėjo, jog tikėjimas gadina žmogaus būdą, jog tikintieji yra fanatikai, o kunigai — išdidūs egoistai. Aš stebėjau savo paraprijos kleboną; netrukus turėjau progos jį arčiau pažinti. Buvo neeilinis kunigas — mokslus ir daug skaitys, o tačiau neturėjo puikybės ir arogancijos, kaip anie mokslo garbintojai. Man dar siėgėda, jog aš nešiojau neapykantą tokiems, kaip šis, tiesiai kiekvienam pagalbos ranką.

— Pirmą kartą susidomėjau kunigu, kaip žmogumi. Mano rankas pateko vertimas iš prancūzų kalbos, pavadintas “Kunigas ir žmonės”. Tai buvo pirmoji knyga po daugelio metų tikrai katalikiškojo dvasiojo rašyto ir mano perskaityta. Nuo mano akių tartum nupuolė koks uždangalas. Gerai visokį dumblinį pasijutau lyg būtų išgeris stiklą šaltinio vandens. Tik dabar grėžu mintis, ar nebūtų kunigu.

“ŠLI PAS MUMS MELAVO”

Jono Baku io istorija

Netik jimo mada, kuri sek savo laiku m s inteli-
gentai ir pusintelligen iai, nerado atgarsio kaimo mas se.
Grei iau patys inteligentai šveln jo savo paži rose nei
liaudis žav josi j mada. Kitaip buvo su liaudies vaikais
išeivijoje.

Šli pu pasek apie 30% Amerikos lietuvi

Pats aplinkos pakeitimas pakirto ne vieno jauno išeivio
religin atsparum — neš s myšio. Miestas savaimė ža-
lojo atsineštin tradicin religingum . Bet reik jo inteli-
gent , kaip J. Šli pas, kurie išeivi dvasi sta iai žalote
žalojo. Šli pas Amerikoje veik min to anarchistinio savo
atsišaukimo dvasioje. Jis važin jo po kolonijas, leido
“Laisv j mint ”, raš straipsnius, ty iodamasis iš religi-
jos, niekindamas Bažny i , kurstydamas žmones neap-
k sti kunig .

A. Miluko ir kit Amerikos lietuvi išeivi istorijos
tyrin toj teigimu, J. Šli pas apie 30% lietuvi nuteik
prieš religij ir tuo b du past m jo juos socialrevoliu-
cin srov . Apie 20% ši žmoni v liau per jo Amerikos
lietuvi komunist eiles. J. Šli po pasitarnavimas komu-
nizmui tarp Amerikos lietuvi buvo didesnis nei Zigmo
Aleksos - Angarie io ar Vinco Mickevi iaus - Kapsuko

Lietuvoje. Lietuvoje komunistai netur jo nei 1 %, o iš j tikr lietuvi buvo tik retos išimty: daugiausia žydai ir rusai.

Dramatiškas tautie io gr žimas

Šli po veiklos pasekmes, ži rint asmenin s tragikos poži riu, gali atskleisti vieno lietuviio išpažinimas, kuri man teko išgirsti iš kunigo Jono Švagždžio pasakojim . Kart jis lank s tautie ius Southamptono, Mass., džiovinink sanatorijoje.

— ia yra dar vienas silpnas ligonis, — kalb jo kunigui slaug protestant , — priešingas religijai, gal d l to toks neramus. Mes visk dar m, kad jis mažiau erzint si, bet turb t nemokam prie jo prieiti. Gal j s jam pad tum te.

Kunigas rado ligoni lovoje, nususukusi sien . Išgird s, kad kažkas at jo, jis pasigr ž ir, pamat s kunig , susierzino:

— Ar velnias ia tave atneš ?

— Nesijaudink, aš nenoriu tav s varginti, — pratar kunigas. — Jei nenori, nieko tau nesakysiu. Tik b k ramus. Žinai, kad ir tvirtam žmogui n ra sveika pykti, o tu juk ligonis.

— Eik sau, išnyk iš aki ! — pasak ir v l pasigr ž sien .

Kunigas tyliai iš jo.

Po savait s ar dviej pasibeld pas t pat kunig kaimynas ir sako:

— Klebone, ar j s negal tum te užeiti pas Jon Ba kut . Jis neseniai gr žo iš ligonin s.

— Ar jis mane kviet ? — paklaus .

— Taip, jis pats, — atsak kaimynas.

Kunigas rado Bakut lovoje ir v l paklaus :

— Ar tu pats nor jai, kad atei iau? Jei pats kvietei, tai turb t nor jai k nors man pasakyti. Sakyk, koks reikalas?

— Matai, klebone, kaip ta bažny ia stovi, aš ten kojos nebuva u k l s, — pasak , užsikos jo ir nutilo.

— Tai ir viskas, k tu nor jai man pasakyti?

— Ne, ne! Aš tik uždusau. Palauk truput , aš visk pasakysiu.

Jis atsigavo ir t s :

— Matai, mane parvež iš ligonin s ir dabar esu vienas namie. Žmona dirba, o vaikai mokykloj. Vienas pats aš ir galvoju: kaip ia dabar yra? Visi mano gimin s tiki, o aš ne. Buvau jaunas, neseniai iš Lietuvos, o Bostone prasid jo tos prakalbos. Kalb jo labai mokyti žmon s — daktarai Šli pas, Antonovas (pakeit s lietuvišk Montvydo pavard rusišk), advokatas Bago ius. Jie buvo mano mokytojai. Atsimenu, Šli pas kart pasak : “Vyrai, už penki met nebus nei vienos bažny ios; ant bokšt bus pakarti kunigai. Žmon s susipras, ir religijos prietar niekas nebesilaikys”. Bet nuo to laiko pra jo nebe penki, ne penkiolika, o daugiau, ir ži riu — žmon s nemet bažny i . Matai, Šli pas mums melavo. Kiti mano mokytojai — Antonovas ikagoje ir Bago ius Bostone — Tams-ta žinai, kokie jie buvo žmon s. Dabar matau, kad tie mokytojai buvo nekokie. Jei mokytojai nekokie, galvoju, kam man jais sekti. Ne, sakau, geriau aš gr šiu. Bet, sakyk, klebone, ar aš galiu begr žti?

— Ne, Bakuti! — išspr do žodis iš kunigo l p .

Ligonis nusimin .

— Tai kaipgi dabar? — apsiniauk visas jo veidas.

— Klausyk, tu esi dabar namuose, gr ž s. Kai jau gr -

ž s, nereikia nei klausti: “ar galiu?” K tu man dabar pasakoji, jau yra tavo gr žimas.

— A, — atsikv p Bakutis. — Bet, matai, klebone, aš gi trisdešimt met nebuvau išpažinties.

— Tai kas kita. Su išpažintim lengviausia, kai žmogus jos nori.

Kunigas ia pat išklaus jo išpažinties ir reng si išeiti.

— Užeik pas mane dažniau, — praš ligonis. — Turiu dar daug k pakalb ti.

Kunigas užeidavo. Kart Bakutis pa m jo rank .

— Šiandien aš turb t baigsiu savo gyvenim , — duok man Paskutin Patepim !

— Sunki tavo liga, Bakuti, ir nepagydoma, bet dar atrodai stiprus.

Paskutin s gyvenimo valandos

Vakare atskub jo kaimynas prašyti Baku io vardu.

— Klebone, nebelauk. Šios nakties aš jau tikrai nebesulauksiu, — praš ligonis.

Kunigas gr žo namo, pasi m šv. aliejus ir apr pino ligon Paskutiniuotu Patepimu. Bakutis ia pat pasikviet vaikus ir j akivaizdoj praš kunig juos globoti. Jis bi-jojo, kad su jais neatsitikt tai, kas buvo su juo jaunyst je.

Bakutis mir t pa i nakt auštant. Liko trys berniukai mokyklinio amžiaus. Žmona buvo lenk iš Galicijos, bet lietuviškai buvo labai gerai išmokusi. Atrod , kad ji pati gal s savo vaikus globoti. Bet po met ji ištek jo už lenko; šis jo lenk bažny i , tad ir ji prad jo eiti ten. Trys berniukai liko kol kas prie lietuvi bažny ios.

Toks šeimos pasidalinimas atrod nelabai geras, tad kunigas kartą juos pasikvietė ir sako:

— Gal būtų geriau, kad jūs, vaikai, nesiskirtum te nuo motinos. Juk jai būtų maloniau, o gal ir jums, kartu melstis vienoj bažnyčioj.

— Kad mes lietuviai, — atsakė vyresnysis už visus.

— Taip, jūs lietuviai! Tad likite čia, — pasidžiaugė kunigas jų nusistatymu.

Ilgokai dar jie lankė savąją bažnyčią, kol vienas išvyko į Waterbury, Conn., o antras 1930 išėjo į amerikiečių Anapolį.

Po šio karo užėjo kartėlis klebonijai jaunas, gražiai nuaugęs vyras. Jis dėvėjo laivyno kapitono uniformą ir pristatė kaip Fred E. Bakutis. Jo kurtinai puošė eilį garbės ženklų, užtarnautų pasauliniame ir Korjos kare. Kalbėjo jis lietuviškai, nors atsiprašino, kad laivyne negirdęs nė vieno žodžio, tad pradėjęs jau primiršti. Jis domėjosi pasakojimu apie savo tėvą. Kunigas jam pasakojo tėvo sąžinios dramą. Kapitonas nušvito išgirdęs jos laimingą finalą. Ypač jį džiugino tėvo rėpimas savo tris sąnateitimi ir ištikimybe religijai.

LIETUVI NETIK JIMO PLOTIS

Mūsų tauta nebūt taip išgyvenusi religinį lūžį, jei ne politinis srovės, kurios, tautai bundant, iškilo visu savo revoliuciniu aštrumu. Daugelio srovių pagrinde buvo ne tik laisvuoji religija, bet ir kova religijai. Atrodė teisingi filosofinio socializmo atstovo P. J. Proudhono žodžiai: "Kiekviena didelė politinė problema slepia savyje ir teologinę problemą".

Bendras netikėjimo vardiklis — laisvamanybė

Iš teologinio intereso išeidamas, baigė reguliarias studijas, pradėjau rinkti medžiagą "Apologetinei lietuvių literatūrai". Sitraukiau perijodikos laukus, pradėdant nuo "Aušros", ir tris metus dirbau. Spaudai panaudojau tik vieno dešimtmečio (1904-1914) medžiagą; kita liko laukti. Šios studijos atskleidė mūsų tautos netikėjimo problemos plotą su visomis šakomis ir šakelėmis, tačiau jį vis bendras vardiklis, kaip rodėsi, buvo laisvamanybė. Laisvamanybė turėjo savo organizuotus kanalus išsvetur. Man jau buvo aišku, kad J. Šliūpa po laisvamanybės rusišką, vėliau papildytą anglosaksų ir vokiečių takomis, o V. Kudirkos — lenkišką, paspalvintą prancūzų taigomis.

Prad jau ruošti knyg apie laisvamanyb . Tai tur jo b ti m s tautos netik jimo istorija iš pasaul ži rin s — srovin s pus s. Nor damas užgriebti netik jimo šaknis svetur, panaudojau savo vasarines studij keliones, ranskiodamas medžiag Paryžiaus ir Berlyno bibliotekose. Mano interesas šiam klausimui netik tai rado nauj “ kv pim ”.

Tarptautin s laisvamanyb s kongrese

Vien vasar (1936) buvau pasi stas steb toju belg katalik VI kongres . Po šio kongreso Briuselyje vyko kitas — Congres International pour la Paix. Susidom jau ir šiuo. Nu j s, labai nustebau: sal buvo išpuošta raudonomis v liavomis su k ju ir priekalu. Už garb s stalo s d jo soviet darbo unij komisaras Švernikas, angl lordas Cecil, ispan raudon j heroja Pasija. Patekau suvažiavim kaip “XX Amžiaus” korespondentas. Spaudos atstovams buvo dalinami vair s informaciniai lapeliai. Vienas j kviet sekan i dien atvykti vien sal , kur rinksis tarptautin s laisvamanyb s atstovai. Nu jau ir ten. Mane pritrenk ta pati sovietinio ir buržuazinio pasaulio bi iulyst bendrai kovai prieš religij . Ta proga užsisakiau buržuazini laisvamani laikrašt , kuris v liau buvo siuntin jamas Kaun .

Lietuvi laisvamani suvažiavime

Gr ž s Kaun , pasteb jau spaudoj žinut , kad Šiauliuose vyks Lietuvi Laisvamani Etin s Kult ros Draugijos suvažiavimas. Nor josi palyginti, kokios id jos ir nuotaikos vyrauja pas m siškius laisvamanius. Suvažia-

vimas buvo jau prasidjęs. Už prezidiumo stalo sėdėjo J. Šliupas ir M. Gedvilas, vėliau sovietinis liaudies komisaras pirmininkas, tada berods Telšio miesto valdybos narys. Šliupas, be kitko, skundėsi laisvamaniškais moralės "nupuolimu" ir jį skyri mažėjimu. Viena J. Šliupo frazė man atrodė labai neatsargi, bet ten: "Ši diena idealas yra komunizmas ir kooperacija". Iš pranešimų paaiškėja, kad vyriausybė uždariusi Kybartų, Užpalių ir kitus draugijos skyrius, o taip pat Telšio "Kultūros" bendradarbių komunistų infiltracijos. M. Gedvilas, slapta komunistas ir infiltratas šio draugijai, nepratarė nė žodžio. Sėdėjo šaltas, savotiškai išdidus.

Suvažiavime nedalyvavo ne tik "Laisvosios Minties" bendradarbiai — Protas, Ilgūnas, bet ir tokie šulai profesorai, kaip Jodelis, Dubas, Šulcas, dr. Jon. Kairiškis, Rondamanskis, kitados leidėjas laisvamanišką žurnalą "Vaga". Dalyviai buvo daugiausia kriaunai, šiuos iukus išvairių miestelių, prasitrynę darbininkai ir vienas kitas pradžios mokyklos mokytojas. Kitokie davė laisvamaniškosios "Kultūros Draugijos" suvažiavimams. Ten rinkdavosi buržuazinė smetona, o ji — proletariatas, gal dėl to prieinamas komunistų proletarinis laisvamanybės takas. Atrodė, kad J. Šliupo laisvamaniškoji srovė ne tik išsenka, bet ir patenka svetimam takui, kokias pastebėjau ir Briuselyje.

Kunigo knygos pirkimo laisvamaniai

Šie spaudiniai paskatino mane sėsti ir padaryti savo ruošiamos knygos santrauką. Pirmiausia ji buvo atspausdinta viename žurnale, o paskui paleista atskiru leidiniu, pavadintu "Laisvamanybė Lietuvoje". Leidinys pateko Kau-

no kioskus. Buvo nelaukta, kad jis greit tirpo iš pardav j rank . Pirko patys laisvamaniai, galvodami, kad j propagandinis leidinys. Bet greit nusivyl . “Laisvoji Mintis” paleido kelet straipsni prieš ši knygel . Du straipsnius raš pats J. Šli pas. Girdi, kažkoks kanauninkas ar prelatas, o grei iausiai koks j zuitas, prisideng s J. Dauliaus slapyvarde, puola laisvamanius.

J. Šli pui gal jo nepatikti faktai apie buržuazins ir proletarins (sovietins) laisvamanyb s ryš . Senst s aušrininkas pats grei iausiai nežinojo, kad 1936 m. balandžio 11-14 buržuazini laisvamani internacionalas Prahoje nutar susijungti su bolševik bedievi (bezbožnik) s junga; kad š laisvamani suvažiavim sveikino komunist atstovai ir suvažiavimo pirmininkas Terwagne viešai pabr ž , jog pasaulio laisvamaniai dabar daugiausia vil i ded Soviet Rusij bei raudon j Ispanij .

“Atsišaukimas dievo ius ir betikius”

Nemaloniausias dalykas J. Šli pui buvo kitas. Manoji knygel citavo kitados Pr suose jo išleist (1893) “atsišaukim dievo ius ir betikius”, pavadint “Dievas, dangus ir pragaras”. Atsišaukimo šurpiausias tekstas skamb jo taip, lyg b t parašytas soviet spalio revoliucijos išvakar se. Girdi, vien graži dien “sukiš kryžius ir šventuosius pe ius, pavers monstrancijas ir taures naudingus sudynus (indus), panaudos bažny ias d l koncert , teatr ar susirinkim , arba jei jos d l to netikt , pavers jas kl tis ir arklydes, pakorins kunigus ir zokninkes (vienuoles) varpinin iose ir negal s tiktai vieno daikto suprasti: kaip tai par jo, kad nepadar tai seniau. Šitas trumpas, greitas ir vieninteliai galimas procesas,

žinoma, vyks tik tai audroje ateinanios draugiškos revoliucijos, beje valandoje, kur kaip-gi s brus kunigijos — kunigaikšius, ponus, ur dininkus (valdininkus) ir kapitalistus išravis kaip piktžoles, o valstij ir draugij lyginai kaip kad bažnyi, nuodugnai išm š su geležine šluota”.

Šie žodžiai jau buvo išsipild Rusijoje, vykus 1917 spalio revoliucijai. Jie buvo lyg prognoz tai “draugiškai revoliucijai” ir Lietuvoje, kurios siek komunistinis pagrindis. Kad komunizmas savo tikslams panaudoja bet kurios formos laisvamanyb, šiandien nebereikia rodyti. Bet rodyti reik jo tada, kai daugelis m s dar nepaj g me žvelgti tikrosios sovietinio komunizmo esm s. Manoji knygel praskleid tik dal fakt, rodan i laisvamanyb s ir komunizmo ryš. Plaiau šis ryšys buvo atskleistas knygoje “Komunizmas Lietuvoje”, išjusioje po met (1937).

A N T R A S
S K Y R I U S

Netikintieji atranda kunig

“TUMAS KAS KITA! JIS ŽMOGUS!”

Gydytojas ir profesorius L. viešumoj buvo žinomas netikintysis. Oficialios jo pažiros buvo pozityvizmas, o gal ir materializmas. Politiškai jis berods nepriklaus nei liberalams, nei socialistams, bet buvo pirmininku Kultūros Tarybos, sudarytos iš vieno ir antrą, praktiškai visose organizacijose, kurios išpažino laisvamanybę. Gal dėl to atėjusi bolševikai jį dažnai statė šalia kitų sau palankių talkininkų.

Nevisi žinojo, kad jo žmona buvo tikinti. Jis nedraudė jai religinių praktikų, bet vaikams neleido jai auklėti religiška. Kai šie pradėjo lankyti mokyklą, jis paliko jiems laisvą — eiti religijos pamokas ar neiti.

Kapelionas, prie kurio lipė lipo mokiniai

Mokykloje buvo kapelionas — jaunas, ištyštas, prastomis formomis, neseniai atkeltas iš provincijos miestų. Jis buvo iš „paprastų kunigų“, kurie neatrodo uolūs bet kuriam apaštalavimui. Kuo jis išsiskyrė iš kitų, tai savo muzikalumu. Grojo armonika, skuduoliais ir kitais instrumentais. Mergos ne tik muzikavo, bet ir vaikavo. Šie lipo prie jo, o jis nestėmė jų nuo savęs. Kitiems patiko jo smojus, valdomas gaspadorišku taiklumu.

Prie šio kapeliono prilipo ir minėto profesoriaus jau-

niausias s nus. Jis užeidavo pas kunig su kitais vaikais, rasdavo vairi žaisl , savotiškos laisv s ir jaukumo. Svarbiausias dalykas buvo skudu i pamokos. Nesivaržydami ir nevaržomi, ta iau neperžengdami pagarbumo rib , vaikai dažn dien praleisdavo ia valand ar daugiau.

Profesorius susidom jo kapeliono paslaptimi

Kart profesoriaus vaikas m prašyti, kad kunigas leist jam mokytis tarnauti Mišioms. Kunigas leido. Vaikas r pestingai lank bažny i ir gražiai patarnavo pamald metu. Iš patarnaujan i jis buvo jauniausias. Kiti vyresni, ypa vieno dailininko s nus, š “maži ” laik lyg dar nepriaugusiu šiai pareigai. Bandydavo j išjungti iš kai kuri patarnavim . Berniukas ta iau nepais , kad vyresnieji rie ia nos . Svarbiausia, jo elgesiu ir patarnavimais buvo patenkintas kapelionas.

Kart berniuko t vas, profesorius, skambino telefonu:

— Kapelione, ar negal tum pas mane ateiti vakarien s?

— Mielai, a i !— atsak kunigas.

— Beje, ar moki lošt proferans ?

— Moku.

— Tai atvažiuok, lauksiu.

Kunigas vyko galvodamas, kad yra kokia nors šeimynin proga — vardin s, sukaktys ar šiaip sve iai. J s namus apsižvalg ir lyg nustebo. Tai pasteb jo profesorius ir paaiškino:

— Matai, vakarien kaip vakarien ir kortos kaip kortos. Svarbiausia, nor jau pamatyti, kas esi per žmogus, kad mano vaikui gal jai padaryti toki tak . Nesisteb k mano atvirumu. Bet aš negal jau ilgiau tverti tav s nepamat s. Na, s skim s.

Profesorius pasodino sve i salione, šalia sav s, ir lyg nenor damas iškrypti iš prad tos temos, linksmai t s :

— Sakyk, kur gi ta paslaptis? Kokias vartoji priemones, kad vaikai apie niek kit nekalba, kaip tik apie Jus, ir tik J s autoritetu remiasi?

Kunigas jaut si lyg sugautas. Bet nepamet savo paprastumo ir klausim tiesiai atsak :

— Žinote, profesoriau, turb t d l to turiu takos vaikams, kad visai nesistengiu jos daryti ir nemoku.

Šeiminkas atrod nelauk tokio atsakymo. B t gal band s toliau egzaminuoti, bet at jo eil vakarienei. Prie stalo buvo kitos kalbos — bendresn s. O po to atsirado “speciali” kort kalba. Profesorius nebegr žo prie savo s naus, bet nei vienu žodžiu neprasitar kunigui, kad b t nepatenkintas s naus patarnavimais bažny ioj. Priešingai, kai buvo laikas atsisveikinti ir išlyd ti sve i , jis nuoširdžiai prasitar :

— Džiaugiuosi, kad at jai. Dabar suprantu, kod l mano vaikas Jus m gsta.

Š vaik buvo krikštij s prel. Povilas Januševius, žinomas labdarys ir socialinis organizatorius. Visi profesoriaus vaikai buvo krikštijami. Bet tam kunigai buvo kvie iami tik namus; gal d lto, kad b t išlaikytas ši religini akt privatumas. Daugiau kunigo koja ne žengdavo jo namus. Nepriimdavo net lankan i j namus kaldojimo metu. Šis jaunas kunigas, s naus kapelionas, buvo pirmasis. Jis perženg slenkst ne kaip kunigas — grei iau kaip ypatingas žmogus, tur s kažkokios takos kitiems.

“Žmogiškieji” kunigai b na populiariausai

Visi “netikintieji” m gsta žmogiškus kunigus. Iš j l p kil s populiarius posakis apie kan. J. Tum -Vaiž-

gant :

— Tumas kas kita! Jis yra žmogus!

Ne šis profesorius, bet kitas, artimas jam savo pažiromis, kart pasak :

— Nuostabu. Dievas nor jo išgelb ti pasaul ir tapo žmogumi, o jo skelb jai ir pasek jai patys nori pasidaryti dievais.

Kartais susidaro sp dis, kad toki “diev ” yra daugiausia, o “žmon s” — tik išimtys. M s tautoj šis sp dis buvo lik s iš an bajorišk laik , kai kunigas buvo neprieinama didyb . Tie laikai seniai pra jo, bet “diev ” baubas dar liko gyvas. Ir kaip tik jis buvo gyvas tuose, kurie su kunigu nebeteko ryšio nuo prieškarini (I D. karo) laik . Šio karo metu daugis buvo sublokšti kr von su kunigais stovyklose, kal jimuose, b gime ir pamat , kad jie gal daugiau yra žmon s nei kiti. Ne vienas gal pasigedo sudievinto kunigo.

Kunigas tarp žmoni ir Dievo — štai kur jo vieta. B ti žmogum su žmon mis ir kartu dieviškumo atstovų n ra taip jau paprasta ir lengva. Šie klausimai svarstomi pa i kunig literat roje — ne tik pas mus. “Das menschliche in der Kirehe Christi” (žmogiškumas Kristaus Bažny ioj) ir “Priester als Mensch” (kunigas kaip žmogus) yra gyva tema nuo antrojo šio šimtme io ketvir io. Kunigas priklauso nuo žmoni daugeliu atžvilgi . “Sicut populus, sic et sacerdos” (kaip žmon s, taip ir kunigas)! Kunigas art ja vien ar kit savo žmoni , savo tautos tip . Amerikos kunigas gal labiausiai žmogiškas, bet kitiems atrodo, kad jis ir masiškas. M s kunigas — lietuvis yra kitoks. Bendras lietuvi žmoniškumas, ypa liaudy, padar ir kunig žmogišk , bet pažym t lietuviams b dingu saikingumu. Šia prasme kunigai nebetur t b ti kli tis žmon ms Diev .

CHIRURGO IR KUNIGO SUSITIKIMAS

Buvo kitas medicinos profesorius, politiškai save laikęs socialistu. Praktiškai, bent viliu, nesidomėjo politika. Jo dėmesys buvo sutelktas tik į savo profesiją. Tačiau buvusi politinė giminytė ar kitos priežastys buvo apsprędusios jo santykį su religija nepalankia prasme.

Mėgdavo užkabinti kunigus, gail. seseris, slauges

Kartą vienas kunigas buvo atvežtas į miesto ligoninę ir patalpintas šio gydytojo skyri. Atvejis pavojingas — piliotis apendicitas buvo sprogo. Reikėjo skubiai operuoti ir tai operacijai turėjo daryti minėtasis gydytojas. Kunigas buvo girdėjęs, kad profesorius nevengia užkabinti ypač kunig: paleidžia jį adresu "špilk", pasišai-
po. Užkliuvo jam ir tikinčios gailėstingosios seserys bei slaugės.

Vyr. gailėstingoji sesuo Adelė kartą šiam kunigui pasiūlydavo. Gydytojo elgesys darė tokios ligoninės personalui, ypač kai kurioms gailėstingoms seserims. Girdė, ir jos panašiai sėdinti sėdinti pasiūlyti iš kunig. Pats kunigas, nešė Švenčiausį ligoniui, kartą pastebėjo, kaip viena sesuo demonstratyviai sėdėjo ant lango, net nepakilusi iš vietos. Buvo jau iama, jog ligoninėje būtų savotiška priešreliginė nuotaika.

Kunigas — netikinio profesoriaus pacientas

Neži rint ši kalb , kunigas nor jo, kad j operuot šis, o ne kuris kitas gydytojas. Viena, jis buvo labai žymus chirurgas, o antra — j domino pažintis su juo, kaip žmogumi. Operacija buvo daroma be narkozo, tad kunigas gal jo sekti šio gydytojo laikysen . Jis buvo labai korektiškas, netgi malonus. Po operacijos dažnai užeidavo patikrinti ir kartais trumpiau, kartais ilgiau pasilikdavo. Kunigas steb josi, kad jis ne tik nerod jam jokio nepalankumo, bet buvo net ypatingai paslaugus, atsid j s ir susir pin s. Dar niekad nebuvo mat s, kad gydytojas gal t taip r pintis ligoniu, tartum gailestingasis samarietis nelaim s ištiktuoju. Užtruk s ilgiau ligonin je, kunigas sitikino, kad šis gydytojas yra toks ne jam vienam. Visi ligoniai jam yra panaš s. Jis neži r jo sav s, neskai iavo laiko ir poilsio. Jei kuriam gr s pavojus, jis neidavo namo, palikdavo ligonin je — kartais ištis nakt visai aki nesud j s.

Kunigas vis dar negal jo palikti ligonin s, nors ir nebebuvo reikalingas dažnos gydytojo prieži ros. Ta iau gydytojas užeidavo pas ji; rad s valand l laiko, pas d -davo ilg liau. Vienas ir antras jaut si nevaržomi, ir kalbos jiedviem nestigo. Temos buvo vairios, bet niekad apie religij . Gal vienas ir antras instinktyviai veng šio jautraus dalyko.

Kart ta pati sesuo Adel , užb gusi pas kunig pala -t , pasak :

— Gydytojas labai džiaugiasi Jumis.

Kunigas buvo išrašytas iš ligonin s. jo viet atvyko operuotis kitas kunigas, šio draugas. Gydytojas panoro su išleidžiamuoju nusifotografuoti, bet ia pat “priplak ” ir naujai atvykus . Atsistojo tarp j , apkabino ir pla-

iai šypsojosi. Taip tas jo nuoširdumas buvo amžintas nuotraukoje. Kunigai negal jo suprasti, kaip tas, kuris kunig nem gsta, n n su jais nebijo net gl bes iuotis prieš fotograf .

Buv s pacientas — profesoriaus dukros k mas

Pra jo kiek laiko ir kart sesuo Adel prasar :

— Gydytojo šeimoj br sta vienas rimtas reikalas.

Dvi jo dukros augo nekrikštytos ir, atrodo, nebuvo n minties jas krikštyti.

— Dabar gydytojas neb t priešingas, — kalb jo Adel . — Tik jam neaišku, k daryti su k mais. “Kviesk ir vesk sta iai bažny i !” Matyt, nor s kviesti sau artimesnius socialistus, o šie ko gero nenor s eiti bažny i . Bet aš pasakiau, — t s Adel , — kad kunigas pats gali ateiti namus ir pakrikštyti.

— Ar tas kunigas, mano pacientas? — apsidžiaug gydytojas. — O gal jis sutikt pab ti ir krikšto t vu — bent vienai?

Dabar Adel ir nor jo sužinoti kunigo nuomon . Aišku, kunigas mielai sutiko, ne tik ateiti namus krikšto, bet ir pab ti k mu.

Taip ir vyko, bet netaip, kaip kitose šeimose. Krikštas buvo lyg didžiausia, tiesiog nepaprasta šeimos švent . Gydytojas ir jo žmona buvo nušvit , kaip niekas j nebuvo mat .

Gydytojas ir kunigas n n pasidar lyg du draugai. Kartais kunigas užb gdavo jo namus, paži r ti savo krikšto dukros, o kit syk gydytojas užklysdavo klebonij patikrinti kaip laikosi buv s jo pacientas. Kiekvienas susitikimas, pasteb jo kunigas, teikia gydytojui džiaugsm .

Dukros paaugo, ir gydytojas apsisprend jas leisti katalik vedam Marijos Pe kauskait s gimnazij . Vien met mokyklos vaikams buvo teikiamas Sutvirtinimo sakramentas, ir j tur jo priimti vyresnioji dukt . Mergait nuoširdžiai ruoš si, o t vas ruoš si pri mimui. Ketino sukviesti savo namus visus bi iulius, išimtinai socialistus ir liaudininkus.

— Klausyk, — kreip si jis v l Adel , — kaip ia padarius? Reik t kviesti ir dukros krikšto t v kunig . Bet kaip jis jausis tarp mano sve i . Kažin, ar jis sutikt ?

Adelei nebuvo abejon s, ir ji pasak :

— Argi nepaž sti jo? Pamatysi, kaip jis gerai jausis, o ir sve iai bus juo patenkinti.

Gail. sesuo Adel — takingoji patar ja

Adel buvo didžiausia jo patar ja. Chirurginiame skyriuje ji buvo “viskas” — praktiška, uoli, s žininga. Gydytojas gal jo ja visur pasitik ti ir j atsiremti. Jos praktiškas, moteriškai pajaustas reikal sprendimas pasirod jam priimtinas ir kituose dalykuose. Taip jis pasisakydavo jai daugel savo “b d ” ir pasiteiraudavo jos nuomon s. Gal jam patiko jos elgesys tokiais atvejais. Ji niekad jam nepataikavo, prie jo asmenini paži r nesitaik , k sak — sak nor dama bendro gero.

Kod l jis nesitar su žmona? Ne d lto, kad neb t nor j s, bet stia iai netur jo kada, nes jo tikrieji namai buvo ligonin . ia pat sprend jis ir kitus reikalus ir ia pat jieškojo patarimo. Tiesa, žmona buvo kito tipo nei Adel — prisitaikanti, savo aiškios tvirtos nuomon s lyg nereiškianti. Ji prisitaik ir prie vyro paži r anks iau, o dabar ir ji linko religij kartu su vyru. Jai tr ko moteriškos nuojautos, kuri kalb t “adelišku” tiesumu ir

tikrumu. Taip Adel s patariamą gydytoją pakviet priimtuves ir kunig .

Šis at jo ir pirmiausia sutiko savo krikšto dukr bal tuose sutvirtinimo drabužiuose su kryželiu ant kaklo. Salione pasteb jo nauj dail. J. Zikaro Madonos paveiks l . Rado ir pat autori , kuris šia proga nor jo mergaitėi dovanoti religin s tematikos dovan . Buvo ir kit žymi kairi j kult rinink ir politik .

Kunigas praleido su jais vis popiet ligi v lyvo va karo. Visi sve iai buvo mieli, bi iuliški, nuošird s. Kuni gui liko sp dis, kad šie žmon s, nors politiškai buvo kitaip apspr sti, sielos gilumoj jaut si tokie patys, kaip visi lietuviai panaši prog atvejais. Kunigui buvo tik ne prasta ir nenor ta, bet taip iš jo, kad ne jo krikšto dukra, o jis pasidar tarsi centrinis ši vaiši asmuo.

Dingo "davatkos", atsirado pagarbumas dvasiškiams

Kiek v liau Adel pasakojo, kad gydytojo elgesys ligo nin je visiškai pasikeit s. Niekad nebeužkli dav s kuni g ir nebeužgavdav s "davatk " gailėsting j seser , kaip anks iau. Priešingai, lyg jieškoj s išlyginti anksty vesn savo elges kitu ne prastu. Sakysim, tarp kit pa cient , at jusi iš miesto, pasitaikydavo kunigas arba vienuol s. Jis liepdav s juos išimti iš eil s ir pirmuosius kviesdavo kabinet . Priimdavo juos dar maloniau, o išleisdamas neimdavo n cento. Jei reik dav daryti ko kius tyrimus ligonin s laboratorijoj, jis ir tada neleisdavo kunigui ar vienuolei išrašyti s skaitos.

— Tai yra mano pacientai, — sakydavo. — Aš ia juos priimu priva iai, savo atsakomybe.

Niekad jis neidavo pas ligonius namus, nebent ypatingais atvejais. Visi žinojo, kad jis be galo užimtas, dėl to nedaravo jam net kreiptis. Bet kartą jam kažkas kitas pranešė, kad staiga susirgęs kan. P. Dogelis. Jis viskomet ir nuskubėjo į jo namus.

— Nežinau, kas to gydytojo dvasioje, — kalbėjo viliu kanauninkas. — Jo elgesys su ligoniu nėra tik profesinė filantropija. Sakytų, kad tai gilaus krikščioniškas elgesys.

Tas jo pakitęs pagarbumas dvasiškiams, netgi išskiriamas iš kitų, stebino visų ligoninių personalą. Kiti kraipę galvas ir lyg netikėję, nes dar netaip seniai buvo matomi visai kitokie elgesio reiškiniai.

Komisaro vizitas ir Šv. Raštas

Adelė po kiek laiko pasakojo tokį vyksmą. Tai buvo jau bolševikams okupavus Lietuvą pirmą kartą. Pas šį gydytoją kartą už jo vienas augšto rango rusų komisaras. Tai buvo prieš pat liaudies seimo rinkimus. Jo misija buvo nujauti, kaip šis gydytojas turėjo didelį vardą, kuris galėjo tikti kinkomas bet kur politinėje sovietinėje vežimėlyje. Komisaras, kaip visi sovietiniai žvalgybos modeliai, jautėsi pas gydytoją ne kaip sveiką, o kaip šeimininką. Landžiojo po kambarius, viską akimis aiškino ir viską marmurinėmis rankomis, kas tik atrodė patenkinti jo seklišką interesą. Taip jis gydytojo miegamajame priėjo prie staliuko, pastebėjo jo raudonais aptaisais knygius ir bematant išpušius rankas.

— O, kaip turėtų Lenino raštai? — susidomėjo garsiai.
— Mūsų knygius vartyti ir išplėsti akis.

— Tai kaip jūs? — kreipėsi pasipiktinti gydytojas. —

Toks mokslo žmogus ir skaitote tokius niekus!

Tie niekai buvo lietuviškas šv. Raštas.

Gydytojas sumojo į ją patį atsakyti:

— Matot, reikia kartais žinoti, k galvoja ir priešinga pus .

— Nu, poniatno, poniatno (suprantama, suprantama)!

— sumurm jo komisaras.

Papasakoj s š vyk Adelei, gydytojas prid jo:

— Matai, aš turiu paprot vakarais, prieš užmiegant, paimti ši knyga ir paskaityti.

To dalyko, kad jis kasdien skaito šv. Rašt , niekam anks iau, nei Adelei, nebuvo prasitar s. Bet tai padeda j daugiau suprasti, kaip ypating gydytoj , ir kartu jo pakitim . Tas pakitimas nebuvo išdava tik artimesn s pažinties su kunigu. Pasirod , kad t “paprot ” jis tur jo jau ilgas laikas, tik nebuvo progos iš jo daryti praktini išvad — ligi neatsirado artimesnis pasitik jimas kunigu. Jei žmona b t ne prie jo fasadini paži r taiklusis, bet prie giliausio vidinio ilgesio, gal jis grei iau b t atrad s savo pilnatv .

Juo toliau, juo labiau jis skub jo daryti gera visiems. Ta skuba s m jo j gas laipsniškai, ir jis nelauktai mir . Ne kas kitas, kaip tas pats kunigas, jo dukros krikšto t vas, tur jo j laidoti miesto kapin se. Savo pamoksle jis parafrazavo ano kanauninko žodžius:

— Mir tylus krikš ionis, vykds artimo meil ; vykds herojiškai, už tai anksti pal ž s.

Kadangi mir s, tegu skaitytojas žino ir jo tikr j vard . Tai Vladas Kuzma, chirurgin s katedros ekstraordinarinis profesorius medicinos fakultete ir Kauno miesto ligonin s chirurgas nuo 1920 ligi savo mirties 1942 birželio 8.

KUNIGO TAKA MUDVIEJ GYVENIME

Pusamžis vyras pasakojo savo ir žmonos dvasinį ke-
lionį su vingiais:

Didelis tokos mums dar Muencheno kapelionas
Jonas Petraitis. Tai buvo toks kunigas, kad visi tie sp-
džiai apie kitus gyvenime sutiktus kunigus — kartais,
kaip atrod, paviršutiniškus, negebančius žmonius pa-
traukti, — mums iš mūsų sąmonės ar pasmonės dilti ir
nykti. Kun. Jonas P. buvo tartum antitezišniams mūsų
buvusiems spūdžiams kunigams. Gal jis nebuvo taip gilus
teoriškai, bet labai pavyzdingas ir nuoširdus. Jis nuolat
sėdavo klausykloje, prieš ir po rytini ar vakarini
pamaldinimo. Jis dalyvaudavo visame stovyklos gyvenime,
lankydavosi namuose. Jis buvo visos stovyklos jungtis,
visiems priimtinas, vis gerbiamas, net nekatalikams. Jam
ten esant, mes sijungėme gyvą rožinę, pradėjome daž-
niau eiti Komunijos. Aš jau Caritas branduolį ir pa-
rapijos komitetą.

Iš tautinio - kultūrinio baro religinio

Man tada kilo mintis, kad visas tas jėgas, kurias kita-
dos skyriaus tautiniam ir kultūriniam darbui, dabar turiu
pašvęsti bažnyčiai ir labdarai. Tai turėjo būti lyg ir iš-

lyginimas tos skriaudos, kuri dėl mano nutolimo turėjo patirti religinį sritis. Dėl to naujo stovyklos komiteto, nors buvau kviečiamas, nei kitus organizacinius ar pusiau politinius darbus. Be kitko, tie darbai reikš viršni veiklą, o man reikėjo tas paprastesnis, mažiau garbe paženklinas darbas, nes garbą pakankamai jieškojau seniau. Kun. Jonas P. buvo tas, kurį pasirinkti šis darbas. Jis dar mums neįjuntamos takos, ir gal ne tik mums. Kai jį turėjome išleisti iš mūsų stovyklos ir jam rengėme išleisti vakarienę, per neapsižiūrėjimą buvo nepakviesti kai kurie asmenys, į tarpe vienas liuteronas ir vienas pravoslavas. Paskui jie išmetinėjo, kodėl tai buvo padaryta, nes juk ir jiems kun. Jonas P. buvo taip mielas ir paslaugus.

Jis išvyko, bet mes palaikėme su juo ryšius laiškais. Jis buvo mūsų naujame kelyje lyg koks šviesus žiburėlis, lyg kokia atrama.

Antras kunigas ir antras Jonas

ia, Amerikoje, sutikome kitą kunigą, taip pat vardu Joną, žymiai vyresnį amžiumi, gilų savo pamokslais. Gyvenome šalia jo, nuolat jį sutikdavom, stebėdavom ir nerasdavome jokio disonanso tarp to, ką jis kalbėjo ir kaip jis gyveno. Mes vis dar, matyt, turėjome likusio jautrumo kunigui. Juk kitados krisdavome akis net nedideli ir, protingai galvojant, nereikšmingi dalykai. Sakysim, erzindavo kunigas prie altoriaus, kad jis perstambus, perriebus. Gal jis nekaltas, gal tai jo liga, bet būdavo kažkaip nemalonu žvelgti altoriui, kur jis laiko Mišias. Arba prisimeni kokį nors jo gyvenimo pavyzdį, kokį šiaip jau nepasvertą žodį, arba kokį vyką, kurs parodė jo

prisirišim prie pinigų, — ir visa tai tave veikdavo, ypač bažnyčioje. O čia to kunigo atveju kaip tik nebuvo jokio disonanso.

Galutinai išsisklaidęs senos abejonų s

Jis vedė mėsą tik jį žingsnis po žingsnio gilyn. Jodė kaip galutinai išsisklaidę ta abejonų d l evangelijos apie paukščius, kuri man buvo neaiški vis gyvenime ir kuri, kaip spėjau, buvo vis kitą mano abejonių lyg pagrindas. Šis kunigas nenaikė ties, kad ir dabar, pasitikint Dievo Apvaizda, galima nei s t, nei pjaust (aišku, ir s t ir pjaust, bet nesudė vis vil i turt, j neatremt savo žmogiškos b ties), ir b t i tuo so iuoju bei laimingoju Dievo paukščiu.

Minimasis kunigas buvo ypatingo tipo. Turėjo ypatingą dovaną analizuoti tik jimo tiesas ir gyvenimo apraiškas. Nebuvo koks mistikas, gal daugiau proto žmogus. Svarbiausia, kuo jis rūpinosi — kad tik jimas virst gyvenimu. Turėjo progos sutikti ir kitą kunigą, kurie atrodė mistiškesni už jį, daugiau jausmo turėjo, kitaip žiūrėjo į maldą, kitaip vertino praktines ir dvasines žmogaus problemas. O šiam kunigui, atrodė, nebuvo toki gili psichologiniai problem. Dėlto jo sprendimai nepalikdavo vairių galimybių, niuansų, jausmo bangavimų. Jis buvo labai blaivus, sakytum, protiškai ir logiškai blaivus.

Kunigo dėka suradome vidinį savo pusiausvyrą

Man ir žmonai, kurie esame kitokio tipo — daugiau audringi ir gal jausmingi, norėjosi pilnutinio apšvietimo.

To yra alkome, ir šis kunigas mums lyg neduodavo, ko mes nor jome. Bet mes daug gavome per mald ir malon . Daug kas mums nušvito, išryšk jo per tuos gilius jo pamokslus, sakomus ciklais. Bet m s konvertitiška b - sena dar mus kiek kitokius. Kunigas turb t tai mat ir mus kiek prilaik , kad neperdegtume, kad m s dvasinis alkis išsilygint pamažu, o ne staiga, kaip mes nor jome. Ta iau mums nekart nor josi išsilieti arba b ti vedamiems religijos gelmes lyg audringiau ir valingiau, ne vienu tik protu. Mes troškome daugiau mald , gal ir atgail , o jis mus kreip praktiškojo gyvenimo pareigingum :

— Malda nepad s, jei negyvensite, jei an dalyk nepritaikysite gyvenime!

Jis buvo toks paprastas ir toks nuoširdus, kad mes kartais jam pa iam akis pasakydavom, kad jis permažai vertin s mald . Mužu su žmona negal jome be maldos gyventi. Malda mums buvo kasdieninio gyvenimo b tynyb . Kunigas leidosi kalbamas, noriai diskutavo ir mes buvome laimingi, kad turime tiek progos gilintis, ir vis k naujo ir naujo patirti, suprasti, patikslinti. Kai kada atrod , mes j perdaug varginome, bet jis mums sakydavo:

— Aiškinkit s, nes tai yra b tina ir protinga.

Šio kunigo d ka, mes suradome pusiausvyr savo atrastoje religijoje.

Kaip daugeliui netikin i j , taip ir mums kitados real s atrod tik daiktai ir regimyb s dalykai, o Dievas ir religinis pasaulis — kažkaip nereal s. Dabar ta Dievo realyb pasidar taip sava, rodos, savesn , negu regimyb s pasaulis. Ta realybe dabar mes gyvename. Ir daug kas pakito toj naujoj šviesoje. Šeimyninis gyvenimas pasidar laimingiausias. O m s charakteriai buvo skirtingi, taip pat ir kiti m s interesai.

Taip išsiskleid tarpusav šilima

Tuok m s tur dami bendr nat ralistin šeimos id j . Tur jome vairi kli i ir pagund . Nestigo pl šik , kurie k sinosi prieš vien ar kit . Bet buvome pasižad - j , jei m s meil s keliai skirsis, neardyti šeimos vien d l tautos pedagogikos ir vaik labo. Taip neišsiskyr - me, bet nebuvo ir ypatingos šilumos, kuri dabar mums dav religija. Dabar m s gyvenimas nušvito. Mes stebim s, kod l anuomet gražiausiame m s amžiuje to nepasteb jom. Dabar mes atveriam vienas antram savuosius dvasinius pakilimus bei nušvitimus. Kitu atveju tokie dalykai b t neš sav s nuvertinim . Kai kitam pasakai, kas tau intymu, k pergyveni ar patiri, kas tau nušvinta bei paaišk ja, ži r k, pasijunti lyg apipl štas. Lyg nebe tektum tos šviesos, to turto, tos j gos, kuri tur jai ar buvai gav s. Dabar aš tikiu Tomo Kempie io sp jimu: J zus nori, kad su juo b tume tik vienu du, kad j vien tur tume kaip paguod . Iš tikr j , niekas taip nepaguodžia, kaip Dievas. Joks žmogus, nors patikimiausias, rodos, nepaj gs tav s suprasti ir tave tik nuvertins. Paprastai ir šeimoje lydi jausmas: pasilik savo dvasiniame uždarume! Bet, va, mes t pavoj apgal jome. M s pasipasakojimai dabar ne neša disonanso, priešingai — stiprina dvasin pilnyb . Gal m s dvasinis pasaulis pasidar taip artimas, o gal mudu panašiais laipsniais brendome, kad tokie pasipasakojimai mus tik papildo, paskatina ir dar labiau suriša.

50.000 lit id jos labui

Sakiau, mudu su žmona seniau rišo tik viena id ja. Tai buvo tautos labo, jos ugdymo id ja. Šiai id jai mes

daug ką, jei ne viską, aukojome. Buvau gavęs kraštiečio
50.000 litų. Viskas iš jo tos idios labui. Nesusikrovome
turto, net namo neisigijome. Kai dabar galvoju, man
idėja traukia pilnybą. Jos jieškojome, ir vienu metu mums
net buvo šovusi mintis — kurti naują, savą tautinį religiją.
Paskui pradėjome žavėtis katalikų, ir jieškojome progos
susitikti su vyskupu kankiniu — Teofilu Matulioniu.
Dabar galvoju, kad ta man tautinė idėja, nors nepilna,
bet ideali, skatino mus nuoširdžiai jai tarnauti, pakelti
vairių aukų. Gal Dievo akyse ji bus priimta, bent neat-
mesta; nūnai jis mums leido susirasti ir pilnatvę.

vyko perversmas, bet kaip — nepastebėjau

Grįžtant dar prie šeimos, seniau, rodos, nepastebėjau
savo žmonoje nei to fizinio grožio, nei tų dvasinių ap-
raiškų, kurias dabar matau. Štai aš stebiuos, kaip galė-
jo vykti tas perversmas sieloje. Kiek meldžiausi, jau prieš
kelet metų, kad Dievas padėtų man taip sujungti savo
šeimą, kad ji tvarkytų, kad būtų tikras šeimos tvestas.
Šiandien ta malda lyg būtų virtusi realybe. Kaip tai vyko,
man sunku pasakyti. Gal tas atsivėrusis gyvas tik jimas
išbudino ir visas kitas anksčiau slypėjusias, lyg apmarin-
tas dvasines galias, nepajėgusias pastebėti daugelio daly-
kų nei savyje, nei kituose, nei visoje aplinkoje. Dabar
lyg būtų atsivėrusi ir regėjimo, ir jausmo, ir protavimo
pilnybė. Kartais viena pakirdusi mintis būdavo lydi eilė
metų, ir vis norisi ją ugdyti, gilinti, plėtoti. Pas mano
žmoną, kaip moterį, daugiau reiškiasi impulsas, pajauti-
mas. Sakysim, mudu abu rašome kokius dalykus. Aš metu
idėjas, minties griaučiu, o ji duoda spalvas. Aš jai dik-
tuuju, o ji užrašo, bet savaip nuspalvina.

Negalime atsistebėti nueitu taku

Dabar mes stebimės savo gyvenimu ir negalime atsistebėti. Daugelis dalykų, pasitikint Dievu ir jį meldžiant, taip tvarkosi ir taip išsisprendžia, kad tikrai, rodos, išsipildo tas paukščių evangelijos pažadas. Nenorime keltis puikybės, kad Dievas mūsų išklauso, nes nesame to verti. Bet kad tikrovė tokia nepaprasta: iš balto pasidaro juoda ir iš juodo vėl balta. vyksta tokios pakaitos, kad negali nepasitikėti malda. Su tuo ateina ir didesnis pasitikėjimas savo jėgomis. Kartais atrodo nebe veiksiai, bet nieko nėra negalimo Dievui.

Aš “sėjau” ir “pjaunu”, kaip ir seniau, kartais sunkiai. Bet, kaip sako apaštalas Povilas, kas kitas laisto ir teikia palaimą. Pagrindiniai rėpesiai sudėti Jo rankas.

Nuo šio pasipasakojimo praėjo apie aštuonetas metų. Niekas, atrodo, nepasikeitė. Tik vietoj kunų. Jono jiedu klauso kitą kunigamokslą, žymiai paprastesni. Tuo pasitenkina. Skiria laiko religinei skaitybai — pasipildo. Žmona turi progos kasmet dalyvauti uždaroje moterų rekolekcijoje; jam tos progos retesnės. Konvertitinis jautrumas, atrodo, išsilygino, bet nemažai religinis nuoširdumas. Jų gyvenimas toliau eina atrastos pilnatvės ženkle.

Anuomet jų vaikai dar mokėsi. Dabar jau sukūrė savas lietuviškas krikščioniškas šeimas. Praėjusius rudenį pakrikštytėjai abiejų — sūnus ir dukros — naujagimius. Krikščionyse dalyvavo ir laimingi seneliai — Sofija Putvytė ir Aleksandras Mantautai.

Prie jų dar kartą grįšime šeštame skyriuje. Tai lyg atskira istorija, pavadinta “Jaunystės abejonių audroj”.

T R E I A S
S K Y R I U S

Tikintieji tolsta nuo kunigo

VAIKO SIELOS ŽAIZDOS ATSILIEPIA SUBRENDUS

Lietuvoj buvo jauna šeima, kurioje augo vienintelis vaikas — Maryt . Jos pasaulis buvo mažas, bet ypatingai mielas. Mielas jai buvo ir Dievulis. “Jeigu t tis geras, koks geras turi b ti Dievulis!” Taip Marytei sakydavo mama, taip galvojo ir jinai.

Jei negeras t tis, negeras ir Dievulis

Vien kart t velis pasidar nevisai geras. Kažkas vyko, kad jis grieb si diržo, kurio Maryt labai bijojo. Bet tokius dalykus vaikai greit užmiršta, ypa jeigu patys jau iasi kalti. Tada juk ne t tis baudžia, o diržas.

Maryt augo, ir viskas buvo gerai, kol neat jo karas. T tis neteko darbo, paskui kažk sunkiai dirbo, — pasidar tylus, neramus, nerviškas. Tada jis prad jo barti ir bausti Maryt , kartais visai neužtarnautai.

Vaikas m t velio bijoti ir juo nepasitik ti. Blogiausia, kad šis nepasitik jimas prad jo j skirti ir nuo Dievulio. O gal ir jis, tas dangaus T vas, toks piktas ir neteisingas? Aišku, tokios mintys buvo vaikiškos. Gal ne mintys, bet kažkoks jausmas. Mama sako, kad Dievulis geras, kaip t tis, o t tis dabar visai nebegeras.

Maryt kalb jo savo poter lius, nes taip dar mama kartu su ja. Bet ji lyg nebedrso žirti dang, kaip anksčiau. O jei žirdavo, jai darydavosi lyg nedrsu.

Apie tai laik prasidjo ir jos baimvis d dži, kurie ateidavo j namus. Ji nebelipdavo jiems ant keli. O jei kas j prisiprašydavo ateiti, ji jautsi nedrsi lyg pelyt.

Jos širdelje atsivirslapta žaizda

Vienu žmogum ji visiškai pasitikjo — tai mamyte. Dabar mamyt jai buvo viskas. Bet, va, vien dien kažkas atsitiko, kad mamyt susirgo. Matyt, buvo rimta liga, nes mamyt mažai kalbino savo mažj dukrel. Kitados mama jai kalbjo:

— Vaikeli, aš tave labai myliu. Bet Dievulis tave myli dar labiau. Ko tik tu prašysi, Jis tau duos, nes Jis labai labai geras.

Maryt dabar prisimin šiuos žodžius, ir nubgo kit kambar prašyt Dievulio mamytei sveikatos. Durys buvo praviros ir pati mama gird jo jos žodžius:

— Dievuli, mamyt sako, kad tu labai geras. Dievuli, duok, kad mamyt pasveikt. Dievuli, tu žinai, kad mamytei reikia sveikatos. Dievuli, Dievuli!

Mama greit nesveiko. Buvo atjis ir gydytojas. Paskui atjo kunigas. O mamai n kiek nebuvo geriau. Vien dien mamai pasidar visai bloga. Maryt išgo iš kambario gatv ir leidosi kažkur miest. Ji žinojo, kur Dievulio namai. Nubgo ten, atsiklaup prie altoriaus ir garsiai pradjo maldauti.

Ji žinojo, kad liga neša mirt. Bet pilnai nesuprato, kas yra mirtis. Ji tik bijojo, kad mamyt s neišnešt iš

nam . Ji taip karštai praš Dievul , kad tik mamyt s neišnešt ir kad ji nemirt .

Ji pati nežinojo, kaip ilgai užtruko jos malda. Bet jai atrod , kad visk Dievuliui pasak ir dabar Jis padarys taip, kaip ji praš . .. Pakilo rami, nubrauk paskutines ašar les ir gr žo namo. J lyd jo tikriausias sitikinimas, kad ras dabar mam sveik , pakilusi iš lovos. Ir ji vaizdavosi, koks bus jos susitikimas su mama. Ji apkabins jos kakl , ir mama j prispaus prie sav s, ir jos abi niekad niekad nebeatsiskirs.

Kai ji prav r duris kambar , rado keist vaizd . Mama gul jo. T tis kl p jo prie jos, o ant staliuko žib - jo žvak .

Maryt nieko nesuprato, tik jai taip sug l širdel , jog ji š ktel jo ne savu balsu.

Paskui ji mat , kaip mam išneš iš nam , ir jai ne-leido eiti kartu su visais. Mamyt negr žo.

Maryt s širdel je kažkas užl žo. Vakare ji nebesiklaup melstis. Tiesa, iš pro io ji buvo atsiklaupusi, bet vos prav r burnel , kaip pati išsigando. Ji bijojo Dievulio. Ji nebepasitik jo Juo. Jis nebuvo geras. Jis nebuvo toks, kaip sak mamyt . Jis "neišklaus " jos maldos.

T vas nežinojo, kas darosi vaiko širdyje. Jis buvo pats labai susikrimt s. Steng si Maryt globoti ir pasidar jai labai geras. Bet Maryt nebesimeld ir nebepasitik jo Dievuliu.

Barantis kunigo žodis apkartino jautri siel

Kai ji paaugo, ji prad jo suprasti, kad yra negera nesimelsti. Taip sak ir mokytoja, kuri buvo jai labai gera. Ji prad jo melstis, band melstis, bet kažkas jai kliuvo.

Pri jo pirmos išpažinties, bet nesak kunigui, kad ji ilgai buvo nesimeldusi. Pri jo Komunijos ir buvo laiminga.

Mokyklon ateidavo kunig lis ir kalb davo apie Diev . Kunig l ji m go, bet jai atrod , kad Dievas kažin ar toks geras ir teisingas, kaip sako kunig lis. Bet ji pasitik jo kunig liu.

Kunig lis dabar pasidar Marytei didžiausias autoritetas. Kai jis pasakydavo eiti išpažinties, ji eidavo. Kai jis mok , kaip reikia laikytis bažny ioje, ji visk taip dar . Ilgainiui ji lyg susigyveno su ta mintimi, kad kunigas yra gerojo Dievo atstovas. O jis — kunigas tikrai buvo geras. Ji pati tai žinojo ir visi vaikai ir žmon s j laik geru.

Metai b go ir at jo laikas, kad jos t velis tur jo b gt iš Lietuvos. B go daug kas. Maryt atsid r svetimam krašte.

Pra jo daug m nesi . Pavojai buvo dideli, ir ji, pavoj metu, labai karštai meldavosi.

Dabar ji prisimin , kad jau laikas jai eiti išpažinties. Pradžioje nebuvo sav kunig . Paskui atsirado vienas pagyven s. Maryt nutar atlikti išpažint iš ilgo laiko, gal viso savo gyvenimo. Tada jai atrod , kad reikia pasakyt ir tai, kad ji nesimeld , kad nepasitik jo Dievu. Kunigas klaus , klaus , paskui prad jo j barti. Kunigo tonas jai buvo nepaž stamas, atrod tikrai piktas. Ji išsigando, nutilo, m verkti.

Ji verk nu jusi ir nuo klausyklos. Pradžioj ji lyg nesuprato, kas atsitiko. Kit ryt , atsik lusi, ji nu jo bažny ion, bet nebedr so eiti Komunijos. Jos dvasioje kažkas vyko. Atgijo seni sp džiai. Ji v l m nepasitik ti Dievu. O gal ne pa iu Dievu, tik kunigu, kuris jai lig šiol buvo Dievo atstovas. Tas pats kunigas dabar laik Mi-

šias, ir jai buvo nejauku iš tai. Ji nebedrįso iš to kunigo rankų priimti Komunijos, nors buvo gavusi išrišimą.

Ir kol buvo tas kunigas, ji nebedrįso eiti pas jį išpažinties. Bažnyčion eidavo, bet jautėsi nejaukiai.

Ir taip jo metai, kiti, tretį. Marytė dar si netikinti. Kokia ji netikinti, ji pati nebūt galėjusi niekam paaiškinti.

KUNIGAS MAN S NESUPRATO!

Religini l ži pradžia b na brendimo amžiuje, ir vienas dalykas ia turi lemiamos reikšm s — tai išpažintis. Sunku šiame amžiuje aptarti s žin s b sen , nes vidaus konfliktai b na susipyn ir jautrumas sau pa iam bei kunigo pastaboms b na žymiai didesnis. Be to, jaunas žmogus jieško išpažintyje ne tik atleidimo, bet dažnu atveju ir vis savo dvasini problem išsprendimo. D lto pasitik jimas kunigu ir gal stebuklingu paties Dievo siterpimu b na taip didelis, jog mažai tereikia jam l žti. Nevienas kunigas žino, jog kai kurie jauni žmon s nebegr žta prie jo klausyklos. Kiti nebegr žta prie jokios klausyklos. Ir j pasiteisinimas b na šis: “Kunigas man s nesuprato!”

Vienos ponios istorija

Viena labai išlavinta ponia savo jaunyst je buvo jautriai religinga. Vyresn se gimnazijos klas se ji prad jo išgyventi religines abejones, svyravimus, netikrum . D lto prad jo bijotis eiti išpažinties, nes jai atrod , jog šioje savo dvasin je b senoje gali išniekinti t švent akt t . Bet antra vertus, ji troško išsivaduoti iš t vis abejoni ir jai atrod , jog gera išpažintis tur t atnešti dvasin nusiramirim , o kartu ir didesn religin tikrum .

Buvo ir kitas motyvas, kodėl ji galvojo atlikti "ger išpažint". Ji turėjo draugą, kuri staiga paliko ją ir neteko tik jimo. Jai buvo labai gaila draugės ir ji galvojo jai padėti: atlikti išpažint iš viso savo gyvenimo ir paaukoti jai draugę grįžimui tik jai.

Taip ji pasiruošė ir nuėjo į bažnyčią. Prieš eidama prie klausyklos sutelkė visas jėgas. Ji taip tikėjo šios išpažinties lemiamu vaisiumi, kad jai atrodė, nuo dabar prasidės visai naujas jos pačios ir jos draugės gyvenimas. Ji pradėjo savo išpažintį nuo vos atmenam vaikystės kalbų ir tų pamazų tolyn — tempta, susijaudinusi. Nejuto laiko, nei vietos. Užmiršo ir kunigą, kuris kantriai klausėsi.

Kai ji vienu metu stabtelėjo atsikvėpti, kunigas staiga paklausė:

— Ar neturi nieko didesnio? Jei neturi, tai užteks!

Mergaitė nutilo ir sumišo. Jai viskas buvo taip svarbu, o kunigas, jai atrodė, nenori klausytis. Ji pakilo ir, žodžio netarus, paliko klausyklą. Pati nejuto kaip atsidūrė už šventoriaus ribų. Grįžo namo ir verkė. Išties naktį nesudėjo. Kunigo elgesys jai atrodė nežmoniškas, ir ji daugiau nebėjo bažnyčionė nei išpažinties.

Jieškote jieškojo argumentų savo abejonoms

Reaktyvi jaunystė padaro radikalius sprendimus, bet vis tiek nerimsta. Buvo perjautri, kad apie tai nebegalvotu. Buvo ir religinga, kad neišgyventų Dievo artumos ilgesio. Bet nėra ji mąpuoselė ir gilinti savo religines abejones. O visoki abejoniškais laikais buvo keliama ir spaudoj, ir pokalbiuose. Taip jai strigo vienas populiarus teigimas, esą, užtenka, kad žmogus yra gar-

bingas ir doras, kam dar tos religijos. Ji pradėjo rinkti argumentus šiai tezei iš savo stebėjimo, ir jai atrodė, kad tikintieji žmonės anaipol nėra tokie dori, bent tie, kuriuos ji pažino. Kodėl? Ar ne dėl to, kad jie per daug remiasi religija? Kas tad geriau, — klausė ji save, — ar bėgti dora be religijos, ar religinga be doros? O gal dorov yra religijos pakaitalas bent tuo atveju, kai netenki tikėjimo?

Šiuos klausimus ji diskutavo su vairiais asmenimis. Jieškojo jį pritarimo savo tezei; kartais norėjo, kad jį kas nors tikint priešingai.

Jos tėvai buvo dori žmonės, nors nelabai religingi, o ji pati — priešingai savo tėvams — iš pat mažens ir religinga, ir kartu labai jautri doriškai. Jai nebuvo aiškaus atsakymo, bet po tos nelaimingos išpažinties ryžosi laikytis savom įgom, kad sėdinti nedaryt priekaištų.

Jos galutinė išvada susiklostė pagal to meto pozityvistines pažiūras, jog dora ir religija yra du atskiri pasauliai. Užtenka natūralinio pažinimo, ir ypač mokslo, kad žmogus būtų geras. Mokslas atsako protines žmogaus problemas, o menas pakelia dvasią, pripildo ją pasotinančiu žavesiu. Kam tad reikia tikėjimo šviesiam, mokytam žmogui?

Bet vidinis ramybės nerado
nei moksle, nei mene

— Bet kaip su masėmis? — klausė ji save. — Jos neturi mokslo šviesos, tad kaip jos gali išlikti doros? Met tik jį, paprasti žmonės juk tampa komunistais, jos žodžiais — žvėrimis. Ar nebūtų nusikaltimas iš inteligentų pusės, jei bandys tik jį išplėsti iš liaudies? Tada

ji sugyvul s. Bet ar jie nebus veidmainiai, jei d l liaudies labo palaikys tik jim , patys netik dami?

Veidmainyst jai atrod didžiausias moralinis blogis ir š blog ji mat tiek pas tikin uosius, tiek pas netikin uosius inteligentus. Pirmieji, jos akimis, buvo nenuošird s, savotiški fariz jai. J tik jimas nes s toks, kaip j gyvenimas: jie kalba viena, o daro kita. Bet ir antrieji, ypa tie, kurie savo vaikus aukl ja religiška ir remia privatin ar vieš j religingum , jai atrod nelogiški. Bet ji bijosi netik jimo logikos, jeigu ji b t pritaikyta gyvenime. Kokia katastrofa tada ištiikt jaunim ir tautos liaud !

Vienu metu ji lyg buvo radusi patenkinam atsakym , kuris puosel jamas nurelig jusi autori . Mokslas ir religija, girdi, turi t pat turin , tik skirtingai išreiškiam . Mokslu turinys abstraktus, o religijos — konkretizuotas simbolišais. Žmogui, kuris randa pakankamai augšt gyvenimo ideal nebereikia simboli . Toks žmogus tiesiai ein s prie esm s. Ji ypatingai idealizavo moksl ir pasiek gana augšto išsilavinimo. Mokslu tik jo kaip religija, bet ilg josi kažko daugiau. Iš tikr j , j daugiau patenkino ne mokslas, o menas, ypa poezija. Kai kuriuos m s poetus ji ypatingai m go, nes juose rasdavo religinio ilgesio. Ji kartodavo Putino, Baltrušai io, Sruogos posmus kaip koki mald . “Namo turiu keliaut, pas T v savo augš iausi j ! Namo, namo — aš sve ias ia!” (Sruoga). Tokie žodžiai j nusmelkdavo, keldavo nerim , savotiškai persekiodavo. Kartais d lto negal davo nakt aki sud ti — galvodavo ir galvodavo.

Iš tikro, ji buvo ne proto žmogus, o širdies. Jai vadovavo ne loginis galvojimas, o jausmas. Kaip visos moterys, taip ir ji pirmenyb skyr meilei. K ji myl jo, t laik teisingu ir geru. Visi jos draugai, vadinami neti-

kintieji, buvo jai geri ir juos ji idealizavo, jais žav josi. Visi tikintieji buvo jos nem giami, ir ji labai greit susierzindavo ir pasipiktindavo j elgesiu, žodžiu, mostu. Politin j ar visuomenin j plotm j ji visada stodavo savo artim j — draug pus n ir plakdavo j priešus “tikin iuosius”.

Jos nusivylimai žmon mis kažkaip peršokdavo religin plotm . Žymiai didesnius reikalavimus ji stat tikintiesiems ir kunigams, d lto grei iau pasteb davo juose fariz jiškumo ir labiau jaudindavosi. Tai rod , kad ji teb ra jautri religijai ir jos atstovams. Dievo ji neig , kaip ir maldos. “Aš savaip meldžiuos!” — kart prasitar .

KIETA KUNIGO RANKA GILIAI ATSTUMIANTI

sp džiais veikia ir m s tik jim . Kartais j stiprina, kartais slopina, o kartais visai sugriauna. Aišku, sp - džiais n ra protinis motyvas, d l kurio žmogus tur t tik ti arba netik ti. Bet nevisi paj گیا savo pas moni- nius pergyvenimus kritiškai vertinti ir iš j išsivaduoti.

Dr. Jono Šli po bedievyb gavo
pradžį klebonijoje

Imkime dr. Jono Šli po atvej . Ar jis buvo racionalus kovotojas prieš religij , s moningai apsisprend s? Jo bio- grafija ir jo paties pasisakymai rodo daugiau kitas prie- žastis. Jis augo ir buvo aukl jamas pas d d klebon kun. Aloyz Šliupavi i kartu su dviem broliais — Stasiu ir Roku. ia v liau jie praleisdavo ir savo vasaros atostog- gas, nes d d juos leido moksl . Nuo septyneri am- žiaus met Jonas Šli pas jaut kiet savo d d s rank . Nebuvo jis švelnaus b do iš prigimties, o kunigu tapo gana v lyvame amžiuje, tur damas jau 44 metus. Gal ir jo paži ros aukl jim buvo savotiškos, nes savo brolio vaikus dažnai baud fizin mis bausm mis.

Kart vargoninkas Birmantavi ius pasiteiravo Jon , ar d d jam es s geras. Jonas pasiskund , kad d d juos

muš s. Vargoninkas atpasakojo klebono šeimininkei, o ši klebonui. Už tai Jonas gavo iš d d s tiek rykš i , kad daugiau nebegal jo pak sti kunigo — netik d d s, bet ir kiekvieno.

Šis skaudus sp dis dar buvo papildytas kitais. Klebono šeiminink Petron Seli nait sk sdavo Jon ir brolius klebonui. Brol Stas ji pati kart apmuš samiu. Ji buvo nes žininga, nes kart d d j buvo išvar s už vogim .

Visi šie sp džiai skaudžiai atsiliep Jono dvasioje ir sudar pagrind , kod l jis vis gyvenim nem go kunig , o ypa j šeimininki .

Kartais Jonas galvodav s iš klebonijos pab gti, ypa brendimo amžiuje. Jo pirmieji sp džiai dar j jautriu, ir jam buvo sunku pakelti savo d d s artum .

Jau šeštoje klas je, sakosi, nebebuv s tikintis. Tada jau j pagavo ir ano laiko mada “moksliškai” netik ti. O to “mokslo” jis s m si skaitydamas netik jimo “apaštal ” raštus: Draperio, Buechnerio, Haeckelio, Tindalio, Vogto, Herb. Spencerio ir kit . Visa tai jo netik jim stiprino, bet pagrinde gl d jo pirm j nepalanki sp - dži taka. Jis pats sako:

— Kad b iau susid r s su kitokiais kunigais, neb - iau buv s toks!

V liau jis buvo susid r s ir su kitokiais kunigais, kaip Aleksandras Burba, kuris Amerikoje jam pad jo baigti medicinos mokslus. Tada Šli pas pri jo net išpažinties. Ar j buvo paveik s Burbos teigiamas pavyzdys, ar jis tur jo koki išskai iavim , bet per t laik , kol baig mokslus, nekalb jo ir neraš prieš religij , kunigus ir j šeimininkes. Atrod begr žt s iš to perd to savo nusistatymo prieš kunigus. Deja, vienas reikalas v l sugadino jo santykius, ypa su kun. Burba. Jis buvo pažad j s

kun. Burbai atsilyginti už pagalb , atseit, gr žinti skol . Ar jis negal jo gr žinti, ar buvo koki kit motyv , gana to, kad skola liko negr žinta, ir jis v l gr žo savo sen nepalankum kunigams ir religijai.

V liau, Palangoje, jis buvo artimai susibi iuliav s su kan. Kazimieru Prapuoleniu. Ten antr kart vesdamas žmon susituok bažny ioje. Šveln jo jo kova galb t ir su senstan iu amžiumi, bet išsivaduoti iš nemeil s kunigjai jau buvo sunku. Išsprogdavo ji kartais v l, tartum d d s rykšt s iššaukta.

Neteisinga kunigo bausm atst m jautr berniuk

Imkime kit pavyzd . So. Bostone gyveno viena lietuvi šeima, kilusi iš Vilniaus krašto. Tai buvo graži šeima — keturi dukr ir keturi s n . Visi buvo religingi, o vienas — Antanukas daugiau už kitus, jis m go bažny i ir j lank dažniau nei kiti.

Antanukas buvo priimtas b r vaik , kurie patar nauja Mišioms. B relyje buvo vaik skirtingo amžiaus ir b do. Tarp j nestigo draugys i ir nesutarimo, kaip tai visada ir visur b na.

Vien ryt , belaukiant ateinan i kunig , zakristijoje kažkas vyko. Vaik barnis pasiek kun. Prano Strakausko ausis. O šis kunigas buvo jaunas, vos šventintas. Vaikai j m go, kai kurie juo žav josi, o Antanukas buvo j beveik simyl j s.

— Kas ia vyko? — klaus kunigas.

Visi tyl jo.

— Kas kaltas?

Kaltininko niekas neišdav . Bet kunigas palaik kaltu Antanuk ir ia pat paskyr jam bausm . Vaikas baus-

m atliko, bet daugiau neb jo tarnauti Mišioms. Jis met b rel , nebegal jo matyti to kunigo, netgi tos bažny ios, kur šis kunigas buvo.

T vai pasteb jo, kad jis tik liepiamas atlieka savo išpažintis ir sekmadienio pareig . Sulauk s 16-kos met jis prad jo visai vengti bažny ios. Po keletos met ved lietuvait , bet nelietuvi bažny ioj. Netrukus išsik l kit miestel ir daugiau jokioj bažny ioj nebesirod .

Pradžioj dar palaik ryš su t vais ir broliais, bet jausdamas, kad nuo j kažkas skiria, jis greit nutrauk bendravim ir su jais. Pagaliau visiškai atsiskyr nuo vis artim j ir užsidar tik savo šeimos ribose.

Bažny ia jam daugiau nebeegzistavo, nors prieš j jis ir nekovojo. Praktiškai jis buvo netikintysis — brendimo amžiaus sp džio auka, tai yra — to amžiaus, kai sunkiai pergyvenama patirta neteisyb . Š kart ji buvo patirta iš kunigo, kur vaikas ypatingai myl jo.

DAILININKAS PASAKOJA APIE SAVO IŠPAŽINT

Vieno pobvio metu Kaune susitiko dailininkas ir kunigas. Kunigas buvo dailininko dukros mokytojas — kapelionas vienoje gimnazijoje. J dviej kalba prasidjo nuo dukros — mokin s ir nukrypo k kita. Kunigas buvo literatas, vieno poezijos rinkinio autorius, n n religini vadov li k r jas. Tuo metu jis buvo išleid s maldaknyg mažiesiems — pusiau eiliuot ir iliustruot . J tur jo savo kišen je, ir pakišo dailininkui pasiži r ti. Kunigui buvo domu, k dailininkas pasakys apie leidinio iliustracijas. Bet šis mažiausiai dom josi iliustracijomis. Gal ir nebuvo kuo dom tis, nes didelio originalumo jos netur jo. Dailininkas ži r jo tekst ir j skait . Vienu metu jis pertrauk sve i pokalb ir m skaityti eiliuotas maldas garsiai. Skait kaip geras artistas, sijaut s ir pergyvendamas.

Nuo vaik maldaknyg s — prie savojo l žio

Pasidžiaug s maldaknyge, dailininkas pasislinko arčiau kunigo ir m jam pasakoti:

— Nesu artistas ir nevaidinu savo nuotaik . Džiaugiuos kiekvienu gražiu ir dvasi pagaunan iu religiniu reiškiniu. Džiaugiuos nuoširdžiai ir atvirai. Netikintis nesu. Bet klausyk, k pasakysiu.

Jis valand l stabtel jo, sutelk savo akis ir, dar ar iau prisislink s, prad jo.

— Buvau mokytoj seminarijoje, kai vyko mano l - žis. Keistos aplinkyb s. Šiandien gal neb t reikšmingos, bet tada ... Mes buvome trys draugai. Vien sekmadien , po rekolekcij , visi jome išpažinties. Visi buvome sutar , be kitko, paklausti t pat klausim : ar galima myl ti mergait ? Mums buvo kilusi abejon ar meil mergaitei yra nuod m , ar ne. Nor jome išsiaiškinti. Kunig t sekmadien buvo suvažiav iš visur — sen ir jaun , tad mums buvo k pasirinkti. Pirmasis pasirinko žil klebon , antrasis pri jo prie augšto, energingo dar gana jauno kunigo klausyklos. Aš pasirinkau dz k Aleksandravi i , apie kur žinojau, kad neseniai yra baig s dvasin akademij Petrapilyje; pasirinkau j d l to, kad jis man atrod gero, jausmingo ir nuolaidaus b do, kad raš eiles ir net komponavo šventas giesmes.

Tai buvo jautri, bet paskutin išpažintis

— Bažny ioje buvo tylu, — kalb jo toliau dailininkas, — tik protarpiais pasigirsdavo absoliucijos kuždesys. Pirmasis jau prie langelio, prieš antr j — dar kokia pora vyruk , o aš tur jau dar prieš save penkis. Tik staiga pirmojo baltaplaukis klebonas pasilenk priešak , paži r jo savo penitent ir pusgarsiai pasak : “Vai tu, jauti, jauti!” Man buvo viskas aišku ir mano šird suspaud baim . Kai antrasis baig savo išpažint , iš jo klausyklos pasigirdo kunigo žodžiai: “Tu geriau savo knyg ži r k, o ne apie merginas galvok!” Tai mane dar labiau sukr t . Svairs iau, klausiti kunig sutarto dalyko ar ne. Nusprendžiau klausiti, ir kunigas man atsak ilgu

aiškinimu. Myl ti mergait nes nuod m , tik tai reikia ži r ti labai rimtai. Vadinasi, aš savo Steput galiu myl ti, tik turiu, kaip kunigas sako, uoliai mokytis, nes tai pirmasis mano tikslas, ypa šiuo metu.

Su savo draugais po išpažinties apie tuos reikalus nebekalb jom. Jie buvo tyl s ir pikti. T dien jie neb jo Komunijos ir iš viso jos nepri m . Deja, ir mano išpažintis buvo paskutin . To meto audringos srov s mus ved tolyn nuo religijos — ligi socializmo prieglobs io — ir oficialiai mes pasidar m netikiniais.

Liaudinis tik jimas netapo inteligentiniu

Kunigas klaus si šio pasakojimo ir galvojo apie t laik liaudin pedagogik . Gal ji nebuvo bloga savo vietoje, betgi n nai augo nauja karta — mokslus einanti, jautresn , kritiškesn ir trapesn . Liaudis, šiuo b du kunig vedama, stieb si, nes vieno sukr timas k l kitus. O n n, palietus vien , l žta ir kiti. Inteligentinis jautrumas buvo pernelyg žalias, nepaj gus savuosius pergyvenimus blaiviau aptarti. Reik jo laiko subr sti, bet laikas neš si savo nepagydomas žaizdas net antrojon karton.

Dailininko dukra eina tuo pa iu keliu

Kunigas prisimin dailininko dukr . Ji buvo gražiai išaukl ta ir religijos pamok klaus si gyvu d mesiu. Ji dalyvavo ir mokini rekolekcijose, bet n jo sakrament . Kunigas negal jo suprasti kod l? Jam kildavo mintis, ar neturi takos t v nusiteikimas. T vas, kaip n n paaišk - jo, jautrus religijai, bet nepraktikuojantis—anks iau socialistas, n n liberalas. Motina, bajorait , buvo augusi ne

be religijos, bet prisitaik prie vyro. Mergait je susikryžiavo šios takos. Ji liko tikinti, bažny i lankanti, bet neinanti išpažinties.

Dail. A. Žmuidzinavi ius atideng t l ž

Apie an “nelaiming išpažint ” dailininkas Antanas Žmuidzinavi ius prisimena ir savo biografijoje, išleistoje n n Lietuvoje. Ten atidengia ir dvej savo draug pavardes, b tent, Vinco Damijonai io ir Juozo Žemai io. Ar jo ir draug religinio l žio konkreti priežastis buvo tik ši, sunku pasakyti. Dailininkas prisimena savo motin , kuri juos, vaikus, priži r davusi, kad paaug kone kas m nes eit išpažinties. Bet nuo t išpažin i jie išsiskin dav , o b dami mokykloje jau užsispyr eidav ne dažniau, kaip keturis kartus per metus. “Užtat velykin s išpažinties, neišskiriant net ir (mažiau pamaldaus) t vo, jau niekas išvengti negal davo”.

Savo aprašyme dailininkas išskyr kult ring j kunig Aleksandravi i . Bet kult ringas buvo ir kan. Juozas Tumas, o ta iau tipiškas “liaudininkas” per išpažintis. Kunig seminarijoje mes bijojome jo klausyklos, nes iš jos pasigirdavo pusgarsis: “Š... ne nuod m , sakyk toliau!” B davo ir kitoki pusgarsio reakcij . Taip jis elg si ne tik su klierikais, bet ir su kitais penitentais. Ar tuo b du jis k nors atst m nuo religijos?

DYGI LAIKYSENA SKAUDINO

Pažstamas vyras pasakojo netekęs tik jimo gimnazijoje. Kodėl?

— Žinot, po I D. karo buvo visoki mokini: vieni visai jauni, o kiti iš fronto grįžę, suaugę. Vien kartą kažkas paklaus kapelioną, kur yra dangus ir pragaras. Kapelionas buvo užsieniuose baigęs mokslus — filosofijos daktaras. Jis nusišypsojo ir trumpai pasakė:

— Kas dorai gyvena, tam dangus prasideda čia, žemėje, o kas blogai — tas pragarą jau čia turi.

Aš buvau dar mažas berniukas. Vyresnieji gal teisingai suprato. O aš mėčiau galvoti, kad kunigas arba nežino, kur yra dangus ir pragaras, arba jis pats netiki, kad iš viso yra dangus ir pragaras.

Rimtai ruošiausi, nerimtai iš jo

Pradėjau nebesimelsti, nebeiti išpažinties. Taip tai siki iki suaugau. Vesdamas žmoną, vėl priėjau išpažinties, bet po to praėjo keletas metų ir aš kažkaip nebeprisiverčiau. Žmona buvo religinga. Jos pavyzdys man dar geros takos. Mano tikėjimas, tiesa, nebuvo visai miręs. Pats vienas meldžiausi jau ir seniau, o dabar gal dar daugiau atsirado noras bendrauti su Dievu.

Priėjau išpažinties prieš emigraciją. O čia, Amerikoje, ilgą laiką dėsinau, per vienas rekolekcijas rimtai ruošiausi

vien kart sutvarkyti ryš su Dievu. Nutariau, kad man reikia atlikti išpažint iš viso gyvenimo. Pasiruošiau, pri-
jau prie klausyklos ir pasakiau, kad noriu daryti apy-
skait iš viso gyvenimo. O kunigas, senyvas žmogus,
mane sustabd ir paklaus :

— Koks reikalas?

Bandžiau pasakyti motyvus, bet jis man neleido leis-
tis viso gyvenimo apyskait .

— Atlik, — sako, — išpažint nuo paskutiniosios.

Aš sumišau, atlikau, kaip buvo sakyta, bet nu jau nuo
klausyklos apkart s. Mano širdyje kažkas liko neišsakyta.
Manyje v l atgijo pasipiktinimas kunigu.

Nuo to laiko v l neinu išpažinties ir nežinau kada
atgys noras eiti.

Jis pasakojo kelet kit savo nusivylim kunigais,
bet neatrod , kad jie b t buv tokie svarb s, jog d l
to b t tur j s nutraukti savo religines pareigas.

Religija nepriklauso nuo kunigo savybi

Toki jautri , net perjautri , žmonė pasitaiko ne-
maža ypa tarp lietuvi . J pagarba religijai ir kunigui
iš prigimties yra jautri, gal net jautresn , negu kit . Ir
kadangi ji yra jautresn , d lto greitesnis ir skaudesnis j
nusivylimas.

Religija jiems priklauso nuo kunigo savybi . Jie ne-
žino, kad religiniai veiksmai n ra susieti su kunigo švel-
numu, simpatingumu, išsimokslinimu, gabumu. Iš kiek-
vieno kunigo rank žmogus gauna t pat krikšt , t pat
išrišim , t pa i Komunij . Kunigas ne iš sav s tai duoda,
bet iš Kristaus. Kunigo gerumas ar kult ringumas
Dievo malon s nepadidina. Taip pat ir jo mažesnis geru-

mas ar kult ringumas jos nesumažina.

Šiuos dalykus gali jiems aiškinti, jie vistiek praktiškai žiūrės daugiau kunigo asmen. Jei kunigas juos žeis ar papiktins, tuoj į dvasioje atsiras kartumas paiai religijai.

Ir klebonas, ir moteris sukėlė pasipiktinimą

Vienas ateivis, kilęs iš garbingos šeimos, net apie 35 metus amžiaus, kartą už jo pasvietos kleboną. Šio apsilankymo tikslas buvo prašyti garantijų vienam tremtyje pasilikusiam biuliui. Klebonas, kitados daug tų garantijų išrašęs, buvo kiek nusivylęs naujais ateiviais. Be kitko, jis ir pasak:

— Kokia mums nauda iš jūsų!

Vyras šiuos žodžius širdį, siskaudino. Be to, prisidėjo ir kitas dalykas. Kartą per Mišias jis stovėjo ir užsimstęs nepastebėjo pakylėjimo. Viena moteris, matyt, taip pat greitai pasipiktinti, stuktelėjo jam ir pusgaršiai pasak:

— Klaupkis!

To jam užteko. Jis rėgo savyje, išgyveno pasipiktinimą ir daugiau nebelankė bažnyčios.

Nusigrįžimas — joks išsprendimas

Hildegard Haetzer, vokiečių psichologė, jautriji tipai randa jau vaikamžiuję. Mažiausias kitas statusas juos skaudina ir jie tiesiog vengia bet kokio slyčio su kitais vaikais. Jie taip jautrūs, kad užtenka juos griežčiau pažinti, jie tuoj virpa ar verkia. Jų ginklas — užsidaryti savyje, dažnai verkšlenti, glaustytis prie vyresniųjų

ir patikim j . Tokiems vaikams paprastai reikia ypatingos globos, ypa reikia juos traukti kit vaik bendruomen ir pratinti ne siskaudinti.

Kažko panašaus reikt ir šiems suaugusiems. Nusigr žimas nuo religijos n ra joks išsprendimas j jautrumui sumažinti. D l to jie tik dar labiau ken ia. Išsiskyr iš Bažny ios, jie išsiskiria ir iš didel s dalies bendruomen s. Susirad panaši bi iuli , taip pat jautri ir atsi-skyrusi , jie dar labiau sijautrina.

KETVIRTAS
SKYRIUS

Nusivylimas žmonėm
ir Dievu

RELIGIN FORMA BE GELM S - KAIP DRABUŽIS

Vienoj inteligent šeimoj Kaune augo guvus berniukas. Savo didel m akim jis steb jo aplinkos ir t v gyvenim . T vas buvo teisininkas augštoj pozicijoj. Namuose lank si vadinamoji augštuomen , kuri t vas priimdavo ir užimdavo pagal visus etiketo reikalavimus. Etiketo taisykl s t vui buvo kažkas šventa. Bet lygiai šventa buvo ir tai, ko reikalavo Bažny ia. Jis r pestingai lank pamaldas bažny ioj, o namuose ži r jo, kad b t meldžiamasi, laikomasi šven i bei pasnink . Visiems jis buvo žinomas kaip tradicinis katalikas, kažkuriuo b du išlik s anais madingo inteligent netik jimo laikais. “Pažangieji” sve iai toleravo jo “atsilikim ”. Bet kartais, iškilus kalbai, pareikšdavo ir savo nusisteb jim . Taip kart vienas svetys prabilo šeiminink :

— Religija atgyvenusi ir protingam žmogui netinka. Kaip tamsta, b damas šviesus žmogus, gali tik ti ir atlikin ti religines praktikas?

Nevyk s t vo atsakymas ir praktin s
s naus išvados

Berniukas slapta klaus si. Jis buvo jau br stan i met , ir šie klausimai ji gyviau domino. Jis lauk , kad t vas autoritetingai ir tikinan iai rodys, jog religija

yra protingas ir nuoširdus sitikinimas. Bet jis išgirdo visai k kita. T vas kalb jo sve iui:

— Jei tamsta eitum bali , kur kiekvienas yra su fraku, ar tamsta užsid tum kasdieniškus marškinius? Aišku, ne! Mes nešiojame nepatogias, augštas apykakles, d vime visokius švarkus, nors b t daug patogiau vaikš ioti be t reikalaujam etiketini apdar . Tokie yra gyvenimo papro iai ir mes j nepakeisim; esame papro i vergai ir turime j laikytis. Panašiai su religija. Išaugau nuo mažens su ja, užsid jau kaip frak ir jau šiandien perv lu nusiimti. Aš priimu religij , kaip visa kita gyvenime ir neklausin ju sav s ar tai prasminga.

Ar berniukas gerai suprato t vo motyvacij , sunku pasakyti. Bet jam strigo frako palyginimas, ir jis padar išvad , jog religija priklauso etiketui. Jos reikia laikytis, kaip ir daugelio dalyk , nors tai ir neb t pagr sta.

Katalik tik jimas jam atrod forma be esm s

Šis klausimas slyp jo jame ilgesn laik , bet neiškilo rimto svarstymo plotm n. Jis pats t form laik si ligi pilno subrendimo, netgi baig s augšt sias studijas. Save laik tikin iu ir sak si sek s širdies bals ; tik jime jiešk s kažko daugiau, bet katalik tik jimas jam atrod lyg frakas — forma be esm s. To frako nenor s d v ti ir juo paraduoti. Bet Suk r s savo šeim , jis laik si pasnink netik penktadieniais, bet ir gav nioj, netgi met ketviriaisiai; švent bažnytines šventes ir laik si vis kit religini papro i , kurie buvo t vo šeimoje. Jis gerb ir palaik tai, k buvo gav s iš savo t v , nors jo žmona buvo kitoki sitikinim . Jis lenk j , o v liau ir vaikus ta kryptimi. Praktiškai jis buvo religin s formos žmogus,

bet save tikinjo priimtuosius dalykus nedlto, kad jie sakomi Bažnyčiose, bet kad taip buvo daroma jo tv šeimoje. Pasninkas jam buvo taip pat nebažnytinis, o šeimninė tradicija. Tdalyk jis nerišo su religija, bent taip prasitardavo liberališkesniems asmenims.

Tradicininko tikėjimas — paveldtas drabužis

Kartą jis kalbėjosi su vienu asmeniu ir domiai prasitar:

— Sivaizduok, aš pažinau kunigą, kuris tikrai tikėjo Kristu.

J, matyt, stebino faktas, kad esama tikro tikėjimo. Jaunystės pdis jam kalbėjo kitaip: tikėjimas dangstomas, paraduojamas, bet neišgyvenamas.

To paties pašnekesio proga jis dar prasitar:

— Aš, kaip ir mano tėvas, nekeisčiau tikėjimo. Per daug jau pripratau prie to “frako”.

Tai “status quo” žmogus, — tradicininkas, kaip ir tėvas, tik su protesto nuotaikomis tradicinėmis formomis. Sakosi “turi religinę esmę”, bet niekad ir turbūt niekam negalįs paaiškinti, kas ta jo religinė esmė. kažkas buvo giliai paslėpta jo širdy, bet nekristalizuojama smonėje. Jo širdis, atrodo, pasitenkina labai plonu ryšiu su Dievu ir neišgyvena gilesnio nerimo. Dėlto jis neįieškojo religinių gelmių.

Panašioj pusiaukelį atsidūrė ir jo vaikai, kuriuos jis krikštijo ir leido priimti sakramentus. Savotiškos tradicijos antspaudas lydėjo nainai jau treji inteligentinės šeimos kartai.

JAUNYST S SUKIL LAI

Asmenin žmogaus religija labai priklauso nuo ugdomo krypties. Neugdoma religija bl sta. Nevykusiai ugdoma — iškrypsta. Religija, kaip trapus daigas, gali b ti pažeista ypa vaikyst j ir ankstyvoj jaunyst j. Vaikyst j pažeidžia j netinkami sp džiai ir pavyzdžiai, o ankstyvoj jaunyst j — vadinamas religin s laisv s varžymas.

“Mes nebesame vaikai”

Vienas jaunimo vadovas pasakojo tur j s tok atsitikim . Sueigoj pasak s paaugliams:

— Kit sekmadien m s organizacin švent . Visi eisime išpažinties iš vakaro, o sekmadien Miši ir Komunijos. Prašau t valand visus b ti bažny ioj prie klausyklos. B siu ir aš.

Nu j s min t valand bažny i nerad s nei vieno — ne tik berniuk , bet ir mergai i . Sekmadien visi buv Miši , bet nei Vienas n j s Komunijos. Lauk s kitos sueigos, kuri tur jo b ti po dviej savai i . Prieš tai dar buvo vienas laisvas sekmadienis. Nu j s bažny i Miši , jis nusteb s. Visi jo globotiniai susirink b riu ir visi pri m Komunij . Sueigos dien vadovas neiškent nepasiteirav s, kod l jie taip padar . Visi tyl jo. Pagaliau vienas atsistojo ir pasak :

— Mes nebesame vaikai. Bet geriau, kad jis mums
toki dalykai ne sakytum.

Brstanti laisvė nepakelia prievartos

Jaunas žmogus nori būti savarankus tarp 13 ir 18
metų. Sakymas šiame amžiuje veikia priešingai — savo-
tiškai užkerta ambicijai, ir tada religija kenkia dėl suky-
lančių vidinių opozicijų. Sukyla ji ne tik prieš vadovus,
globėjus, auklėtojus, bet ir prieš tave. Kartais, sakomas,
neva išeina bažnyčia, bet ji neužsuka vienu dalyku, kad
nebūtų „lyg vaikas“.

Vienas teisininkas pasakojo susikirtęs su tave kaip tik
tame amžiuje. Tave, gydytojas, nebuvo iš praktikuojan-
čių žmonių, bet su ne leido vienuolių gimnazijai. Su
kartais grįžo iš šokių vakand ir sekmadienio ryt
ramiai miegojo. Staiga girdi tavo žingsnius ir balsą:

— Ar tu dar lovoj? Nežinai, kad 11 vakand paskutinį
Mišios? Greičiau kelkis, kad nepavoluotum.

Su nui sukilo apmaudas.

— Ar tu, tave, pats buvai bažnyčioj?

— Neklausk, ar aš buvau bažnyčioj! Už tai aš pats
atsakysiu prieš Dievą. Bet už tave, tai dar aš atsakau.
Marš, greičiau prausykl!

Su nus žinojo, kad tave tik tautini švenčių proga
teina, užtai norėjo save pridengti nuo sekmadienio sa-
pareigos. Pagaliau, kam tave sakini, jei pats to nedaro.

Tave griebė už marškinių ir išleido iš lovos.

— Buvau piktas, kaip šeškas! — kalbėjo teisininkas.
Bet argumentas buvo stiprus ir visam gyvenimui palik-
ęs pėdsaką. Nuo to laiko pradėjai skirti dalykus: tave pavyz-
dinti ir pareigoti bei atsakomybę. Vėliau buvau net dūkin-
gas tave už tuos žodžius ir už gerą spyrą užpakalį, kuris

lyg antspaudavo jo ir mano atsakomybės reikalą. Šiandien religinį pareigą man yra aiški ne tik kaip žmogui, bet ir kaip savo vaikui tėvui.

Priešinosi motinai, paskui doko

Vienas studentas, šiandien inžinierius, pasakojo augęs gausesnėje šeimoje. Tėvai inteligentai, o ypač motina, buvo religingi. Su kitais vaikais nebuvęs bėdos — jie sekė tėvų pavyzdį. Išsiskyręs tik jis vienas — priešintis motinos raginimams eiti pamaldas dažniau, negu kas sekė madien, vengęs kalbėti rožinė, išsisukinęs iš bendrą vakarinių šeimoms maldų.

Kai baigė gimnaziją, jo opozicija šeimos religingumui dar labiau sustiprėjo. Nors jis melstis tik pats vienas, bet ir besimeldžiant jam vis pynėsi mintys, kad per daug to religingumo būvę šeimoje, ypač per daug tos religinės prievartos. Taip jis atšalo maldai ir iš viso religijai. Ypač vengė viešą pamaldą, o jei ją kada nueidavo — erzindavosi.

Praėjo kuris laikas. Jis gyveno atsiskyręs nuo savo šeimos. Studijavo chemiją ir buvo patenkintas, kad jį niekur nesusiduria su religija. Bolševikams už mus Lietuvai, jis su tėvais pasitraukė į Vokietiją, bet ir toliau negyveno su jais kartu. Vokiečiai jį pamėgė kariuomenės išsiuntimo frontu. Jis pergyveno vairius pavojus, bet laimingai būdu išlikdavo nepalietas kulkinių nei skeveldrų.

Vieną kartą grupei buvo pavestas labai sunkus kardinis uždavinys. Grupėje buvo septyni kareiviai. Visi šeši žuvo, o jis vienas buvo tik lengvai sužeistas. Šiuo momentu jis klaupėsi ant kelių, šaukė si dangaus ir doko savo motinai. Kodėl motinai? Baisioji mirties baimė ir

nepaprastam gyvenimo džiaugsmo jis kartojo: "Tik tu, mano motina, tik tavo maldos mane išgelbės iš mirties". Po to jis rašė laiškus savo tėvams, o ypač savo motinai, kad kodamas, kad ji religioškai auklėjota, kad ji danguje, kad augo tokioje šeimoje.

Jis pasidarė visai pamaldus, ir dabar jam atrodė, kad viešojo religinio praktika yra pati stipriausia. Jis nieko taip nenorėjo, kaip melstis viešumoje, bendruomenėje. Eidavo kasdien Komunijos ir nepaprastai stipriai išgyveno savo bendravimą su Dievu.

Galutinis dvasios persilaužimas

Tai nebuvo tik momentinis dvasinio pakilimo reiškinys, bet galutinis persilaužimas. Po to praėjo septynetas metų, ir jis tapė šiuo intensyviu dvasiniu gyvenimu — asmeniniu, individualiu, bet ypač bendruomeniniu. Viešas jo religingumo pabrėžimas, kaip jis sakė, yra lyg atgaila už jaunystės užgaidą, protestas prieš bendrą šeimos pamaldumą. Jam atrodė, kad pilniau ir geriau sijauja religinio gyvenimo, dalyvaudamas bendroje pamaldose, kad tokia malda yra stipresnė ir galingesnė. Jis pasakojo, kad tuo momentu, kai karo lauke išvengė mirties, norėjo sušaukti visus kareivius ir kartu su jais dėkoti Dievui. Jo vieno balsas atrodė stiprus. Jis troškė, kad visi būtų jo džiaugsmo ir dėjingumo liudininkai ir kad visi su juo melstųsi.

Jo jaunystės opoziciumas išsprendė palaimingai. Jis susiderino ir su savimi, neprarasdamas savo stiprios individualybės, ir su šeima, ir su tuo giliai bendruomeniškoju krikščioniškos religingumu.

ŽMONYS, KURIE GREIT PASIPIKTINA

Religija susiduria su vienu ar kitu žmonių jautrumu. Paliesi jį — siskaudins, giliai pergyvens, nusigręš. Kartais sunku pasakyti, kur to jautrumo šaknys, sunku apčiuopti jo branduolį. Jis būna giliai paslėptas, lengvai neaptiriamas.

Tylusis Juozas

Pažinau vieną, vardu Juozas, kuriam greit bet kas nepatikdavo. Nežinosi kas nepatiko; pastebėsi tik tada, kai jis nutyla. O nutyla staiga, nelauktai, ir jo akys tada pasidaro žvelgiančios lyg save. Kartais nei iš šio, nei iš to, jis pakyla, išeina į kitą kambarį, užsuka radiją ir klausosi muzikos ar žinią. Draugai kalbasi toliau, o jis tarsi sakyt: šnek kit, man nesvarbu! O jam viskas svarbu, ir kai kas iš pat jam nepatiko. Dabar jis apie tai galvoja ir jaudinasi.

Krikščionybę jis idealizavo ir geidė, kad ji būtų vykdoma evangelijos dvasioje. Dėl to jis daug kartų kritikavo, kas jam atrodė su ta dvasia prasilenkiantis. Jo kritika būdavo santūri — kalbėjo trumpai, nes buvo mažakalbis. Dažnai jam teko sutikti valdymą ir kalbintis vairiais klausimais. Jis vis terpdavo savo jautrumą susirpinimui dėl krikščionybės.

nijos netobulum , tikin i j ar kunig laikysenos bei atskir Bažny ios praktik .

Juozas buvo gabus žmogus, augšt mokslo kvalifikacij ir nat raliai sveik paži r gyvenim . Bet jam stigo Gilesnio religijos pažinimo ir filosofinio pasirengimo. Jis buvo tiksl i j moksl specialistas, labai užimtas savo darbu.

Toki Juoz n ra daug — toki , kurie b dami jautr s vis d lto nenusigr žia nuo religijos, priešingai — juo daugiau pastebi netobulum , juo labiau patys stengiasi b ti tobulesni.

Cigaret sudegino tik jim

Žymiai daugiau yra žmoni , kurie greitai pasipiktina žmogiškom silpnyb m ir nemoka j atskirti nuo esmini dalyk .

Vyras papasakojo vyk iš I D. karo meto, berods, Rusijos tremtyje.

— Už jau bažny i pasimelsti, — kalb jo jis. — Buvau pilnas giedrios nuotaikos. Tik jausi, kad nieko nebus bažny ioje ir iš tikro nieko nebuvo. Meldžiausi, kaip retai kada, ir, štai, sivaizduokit, prasiveria zakristijos durys ir pro jas eina zakristininkas. Turb t ir jis galvojo, kad šiuo metu nieko n ra bažny ioje. Jo dantyse buvo cigaret ... Jis r k bažny ioje!

Pasakotojas valand lei pertrauk kalb , tarsi dabar matyt t vaizd .

— Aš uždengiau akis, kad daugiau nematy iau. Bet mane lyd jo baisi mintis, kad jis, r kydamas, lipa prie altoriaus. Kaip gaisro išg stis ver ia uždengti akis, bet kartu kažkoks smalsumas akina ži r ti. Iš tikro, zakristininkas buvo prie pat altoriaus ir jo dantyse buvo cigaret .

— Ar iš tikro cigaret ? — buvo paklaustas pasakotojas. — Gal jis laik dantyse žvak s dagt ar k panašaus? Juk j s nebuvote arti?

Pasakotojas kiek pagalvojo. Toks klausimas tada, matyt, jam nebuvo at j s galv .

— Nesvarbu, — pasak jis. — Man tada atrod , kad cigaret ir aš išb gau iš bažny ios lyg kokios g dos vietos. Manyje kilo toks pasišlykšt jimas, — kalb jo vyras, — kad aš niekad nebedr sau užėiti bažny ion. Ji man buvo išniekinta Dievo vieta. Kiekvienoj bažny ioj ma iau tok zakristinink . Aš pasidariau netikintysis, nors širdis dažnai šauk si bažny ios prieglobs io.

Pasakotojas atsiduso ir prid jo:

— J s dabar mane suprasite!

Buvo sunku j suprasti. Kas gi zakristinink maišo su Dievu ir religija? Jei jis ir b t r k s bažny ioje, argi d l to jau bloga pasidar pati bažny ia? Toks jautrumas atrod ne tik neprotingas, bet ir nesveikas. Argi žmogus kaip d žtantis stiklas — paleidai akmenuk , ir viskas suaiž jo. K per tok stikl gali matyti? Viskas lyg r ke, viskas palaidota viename ne žvelgiamame vaizde.

Šiam vyrui akmenukas buvo zakristininko cigaret . Kitam bus vargoninko apsileidimas. Tre iam klebonijos šeiminink s puikyb . Ketvirtam sesel s mokytojos pasielgimas ar prasitarimas. Penktam klebono veiksmas ar tonas. O kiek toki akmenuk šios prigimties žmon s atras istoriniuose Bažny ios vykiuose?

NUSIVYLIMAS ŽMONIAMS IR DIEVU

Nusivylimas žmonėms, rodos, neturėtų paliesti tikėjimo. Kartais nusivylimas, priešingai, skatina daugiau ieškoti atramos Dievuje. Istorijoje rastume nemažą žmonių, kurie dėl gyvenimiškų nusivylimų taip stipriai veržėsi Dievop, jog tapo mistikais, net šventaisiais. Bet yra žmonės, kurie sunkiai pakelia kitų nusigrąžinimą, nemeilę, panieką, skriaudą. Jie dvasiškai žūta ir jie tik jį susvyruoja.

Atrodo, kad tarp tikėjimo ir pasitikėjimo yra neabejotinas ryšys. Gal tai natūralus ryšys, nes žmogaus pergyvenimuose vienos vertybės susiliečia su kitomis. Ar nėra ryšio ir tarp patikėjimo bei pasitikėjimo vertybių? Religijai labai psichologijoje šitai berods galima ryškiai pastebėti.

Susvyravo ji pirmame bandyme

Gal moters atveju tikėjimas ir pasitikėjimas labiau sutampa dėl jai tipiškesnio bruožo — asmeniškumo. Asmeniškiau ji priima meilę ir nemeilę. Jos siela vientiesnė: kai myli, viską myli, kai nemyli — viskam darosi labiau apkurtusi.

Vienoj šeimoj augo miela mergaitė. T v meil jai buvo lepi. Nat rali meil nebuvo spalvinama antgamtin s. Dievas nekalt jo vaikui nei t vo, nei motinos l pomis. Pirmas religines žinias ji gavo tik lietuviškoj mokykloj, vokie i okupacijos metais ir susidom jo religiniu gyvenimu — šiltai puol si eiti išpažinties ir Komunijos. Bet kaip dažnai b na su toki šeim vaikais, ji, toliau br sdama, atv so. Ketvert met visai nebuvo išpažinties. Bet išsprogo jos pirmoji meil berniukui, kuris nuo pat mažens buvo brend s religijoj ir religinis gyvenimas jam buvo normali b tinyb . Jo takoj ji v l m dom tis religiniu gyvenimu. Sulaukusi 19 met , ruoš si už to paties jauno vyro ištek ti. Prieš sutuoktuves atliko išpažint ir ketino pastoviai gyventi Dievo artumoj.

Ketvert met džiaug si šeiminiu gyvenimu. Jaut si laiminga sulaukusi dviej vaiku i , buvo patenkinta ir savo šauniu vyru. Bet at jo bandymai, kaip ir nevienai šeimai besikuriant naujame krašte. Buvo visoki r pesi ir sunkum , ir ji prad jo graužtis, jog gyvenimas persunkus, šeimos našta perdidel , vyras permažai uždirba, nepakankamai rodo d mesio jai, gal mažiau bemyli. Pamažu m prarasti tai, k buvo prad jusi vykdyti šeimos gyvenimo pradžioj.

T vai nesklaid jos nusivylimo

Nusivylimai kaup si, ir ji užb gdavo pasiguosti pas savo t vus. Šie nesklaid jos nusivylimo, priešingai — stiprino.

— K gi, nepataikei pasirinkti tinkam vyr , — kalb jo jai.

T v poži riai gyvenim buvo buržuaziški. Savo pa i šeim in laim jie k r vengdami kan ios ir aukos. Ta laim nebuvo pas juos didel , ir dukra tai mat . Anks iau ji gr ž si savo dvasioje nuo t v paži r ir ilg josi kitokios laim s savo b simai šeimai. Bet n nai jos nuotaikos art jo t v kryp iai ir ji pagaliau sutiko:

— K gi, nepataikiau pasirinkti vyr ; geriau bus, jei j paliksiu.

T vai tam pritar , ir ji su vaikais persik l gyventi pas juos. Nejieškojo skyryb per teism , bet paliko vyr , ir tiek. Savo žingsniu jaut si visai patenkinta. R pes iai iš karto sumaž jo — ne tik virtuviniai ir naminiai. Gal jo t vams palikti vaikus ir išeiti kada ir kur nor dama. Buvo dar gana jauna ir pus tinai graži. Nor jo jaustis ir atrodyti kaip panel — puošniau r d si, stipriai daž l pas.

Žmon s savotiškai žvalg si, kiti net šaip si. Viešoji opinija nebuvo palanki nei jos žygiui, nei jos laikysenai viešumoje. Ji greit tai pajuto ir mažiau besirod .

— Niekas man s nemyli, — skund si. — Mane nio-koja, laiko nevertinga moterimi . . . Esu vieniša ir ap-leista ... Nebegaliu melstis. Negaliu net galvoti apie Diev . Kur Jis, jei leidžia žmogui taip klysti? Juk aš tik jau, myl jau, gimdžiau vaikus. Meldžiausi tek dama ir ištek jus. Prašiau Jo globos. Jei Jis b t , mane b t saugoj s. Kod l Dievas man leido padaryti toki klaid ?

Pasitik jimo kriz šakojo, lapojo

Ji jaut si praradus bet kok tik jim . Kartu išgyveno pagiež visam pasauliui. Tokioje b senoje nebepaj g

religiškai auklėti savo vaiką. Vaiką auklėjimu pradžioj leido rąpintis ir vyrui, kuris duodavo jai dalį savo uždarbio. Jis prašė ją, kad leistų vaikus bent katalikišką mokyklą. Ji buvo nuvedusi juos, bet greit atsikėmė. Buvo pilna tarimo, kad kiekvienas žmogus, ypač tikintysis, žinotų nepalankiai. Jai pasirodė, kad ir vienuolis yra tokios jos atžvilgiu. Ji atidavė vaikus viešajam mokyklai.

Vaikai anksčiau kalbėdavo savo maldas kartu su mama. Dabar motina tuo nebesirūpino. Jie slogiai išgyveno tą bendros maldos trūkumą, ypač vakarais. Kas pasidarė su mama, kad ji tokia liūdna ir prisilgta? Tai slėgė juos, dar taip pat nedžiugius. Ji šitai jautė ir dar labiau kančinosi.

Jos netikėjimas buvo išaugęs iš prarasto pasitikėjimo vyru, deja, nepagrįsto. Nebepasitikėjo nei savimi pačia, tad kaip galėjo pasitikėti Dievu? Bet jeigu ji būtų galėjusi atgauti tą pačią šeiminingą senovę, vėl jaustis visuomenėje vertinga moterimi, jos tikėjimas greičiausiai būtų atsigavęs.

EGOIZMAS - KLI TIS NUOŠIRDŽIAI TIK TI

Žmogus art ja Dievop savo gil jan iu pažinimu ir ypa meile, ir tai yra giliausias pagrindas m s religinei b senai, jausenai, veiksenai. Neišugdyta meil žmon ms, arba paralyžuota ar prarasta — pažeidžia nat ral pagrind skleistis Dievo meilei žmogaus dvasioje ir žmoni bendruomen je. Šitai berods gerai supranta ir tokie demoniški psichologai kaip komunistai. Kovodami prieš Diev , jie pirmiausia vartoja neapykantos priemones, net dirbtinai kursto nusivylim ir pagiež tarp žmoni . Šiuo keliu jie daugiau padaro savo ateizmui nei tiesiogine priešreligine propaganda.

“Neturiu jokio Dievo jausmo”

Užgniaužti meil ir išpl šti tik jim yra kažkas labai artima. Ir šiuo atveju moteris gali b ti ryškesnis pavyzdys nei vyras.

- Aš neturiu jokio Dievo jausmo, — kalb jo viena.
- Man visiškai svetima, kad kas nors b t augštesnio žmoni gyvenime.
- Ar anks iau nebuvo kitaip?
- Kas iš to, jei ir buvo kol buvau šeimoj ir mokykloj.

Juk baigiau seser vedam gimnazij . Buvau laikoma pamaldi. Bet ar ne visos mergait s tame amžiuje pamaldžios? Viskas pasikeit su 18 amžiaus metais. Tapau nelaiminga, nes ištek jau. Vyras elg si su manim grubiai. Paken iau penkerius metus ir gr žau su k dikiu pas t vus.

Ji pasakojo toliau:

— Praradau bet koki moralin atram . Kiekvienas vyras, kuris man rod palankum , nor jo mane tik išnaudoti. Sutikau vien , kuris išpažino man meil , žad jo manimi ir k dikiu r pintis, netgi vesti. Bet vos tik prad jau su juo intymiau gyventi, jo jausmas man dingo. Po pus s met jis pamet mane, pab go, paliko vien .

— Jei Dievas b t , ar Jis b t leid s man toki g d , kan i , visišk neramyb ir tok gyvenim be jokios meil s? Po to, kai aš paklydau, nebetur jau meil s nei pas t vus. Jie priglaud mane iš b dos. Nenor jo manimi r pintis ir mano pad timi dom tis. Kai aš paklydau, joks žmogus nesiartino prie man s su nuoširdžiu jausmu. Tapau vieniša pasaulyje, taip baisiai viena, kad man atrod , jog nebemyliu net savo dukrel s. Man rodos, ir ji man s nebemyl jo. Jeigu b t Dievas, argi b t tokie santykiai tarp žmoni ?

Jieškojo meil s tik sau

Iš tikro, baisus dalykas prarasti net savo k dikio meil . Tokie atvejai, atrodo, labai reti. Kyla tad klausimas, kas gi buvo toji moteris? Svetimieji vargiai gal jo j geriau pažinti, bet artimieji gimin s ir šeimos nariai gana anksti pasteb jo vien jos bruož . Ji, tiesa, visada

jieškojo kitą meilę, bet ar pati kam nors ji rodė ?

Nebuvo vienturtų šeimoj. Nebuvo ir lepinta, nors tai vai turėjo gerą padėtį. Niekas, rodos, negalėjo paralyžuoti ar sukliudyti jos meilę, kuri natūraliai išsiskleidžia sveikoje šeimoje. Bet motina jau skaudavosi:

— Negera mano dukter! Niekam gero žodžio, užuojautos, aukos — nei mums, tėvams, nei savo seseriai, nei broliui. Tokia ji nuo mažens.

Aštuoniolikos metų išsiveržė iš namų — ištekėjo. Ir vis dėl motinos skundas:

— Teko dama norėti pasiimti viską, kas buvo gražiausia ir geriausia namuose; net tai, kas priklausė seseriai ir broliui. Visus mano daiktus krovėsi sau. Užmiršo dukter, kad po turtinės nacionalizacijos (pirmame bolševikmetyje) ne kas bebūvo likęs brangesnio. Juk turėjome ir mes iš ko nors pragyventi. Ji galvojo apie save, tik apie save, užmiršusi mus visus.

Egoizmas buvo didžiausias ir stipriausias jos bruožas, kuris vėš jai ir jos pačios sukurtą šeimoj. Vyras, tiesa, nebūvo švelnus. Bet ar ji vyrui parodė bent kiek meilę? Ar bandė švelninti jo grubumą, pažadinti jame meilę atgarsi ?

Netur dama pati meilę, laukdama tik iš kitų, ji neišvengiamai turėjo atsidurti visiškai nusivylime. Šios moters padėtis atrodė beviltiška. Be jos pačios niekas kitas negalėjo jai grąžinti Dievo.

“Nebetikiu ir niekad nebetikiu”

Kitą pagalbą kartais reikia, ir ji padeda, kai nusivylimas sukreipia tik jį dėl praeinančio gyvenimo dra-

m . Viena ponia pasakojo tur jusi mokin , labai gabi ir darbš i . Aštuntoj klas j mergait staiga musi smukti. Atrod praradusi interes mokslui. Ponia buvo šios klas s aukl toja. Ji ruoš si emigruoti Amerikon. Vien v l vakar , bededant daiktus kelionei, slinko kambarin min toji mokin ir puol ašarodama:

— Man taip baisu, kad j s išvažiuojat — paliekat mus!

— Ir j s netrukus gal išvažiuosit. Pasimatysim v l Amerikoj, — kalb jo aukl toja.

— Kažin ar pasimatysim, — dar graudžiau verk mergait . — Aš bijau d l sav s...

— Kas yra? — paliko mokytoja daiktus, pri jo prie mergait s ir m j raminti.

Mergait visa virp jo. Ji nor jo kažk daugiau pasakyti, bet nerado žodži . Pagaliau, kalbinama, atv r baisi savo paslapt . Ji simyl jusi vyrišk , gyvenusi su juo slapta ir jau laukianti k dikio. Tas vyriškis negalvo- j s jos vesti.

Savo širdies skausme mergait pasakojo nebetikinti Dievu.

— Kod l Dievas leido pasitik ti tokiu žmogum, kaip šis vyras?

Istorija pasirod šabloniška. Kaip daugelis mergai- i , prarandan i moralin atsparum , taip ir ji reikalavo iš vyro dvasinio stiprumo ir atsakomyb s. Reikalavo stebuklo ir iš Dievo, kad Jis b t neleid s jai b ti nuskriausta. Ponia band rodin ti, kad d l to pasaulio tvarka nesugrius. Dievas, jei ji pati nor s, leis v l jai pakilti.

Mergait isteriškai verk , protestavo, šauk , kad ji niekuo daugiau nebetiki ir nebetik sianti...

Kit pagalba padeda prareg ti

Ponia išvyko Amerikon, bet palaik laišk ryš su šia mergaite. Band j moraliai stiprinti. Raš ir gimnazijos vadovybei, kad j globot ir pad t kaip nors sutvarkyti jos reikal . Mokyklos vadovybei siterpus, vyriškis apsisprend j vesti. Jis buvo protestantas, o ji katalik ; jis sutiko tuoktis jos bažny ioj. Jiedu, pasirod , visai patenkinti susituok . Gim k dikis, ir jie abu r pestingai j augino.

Po ketveri met buvusi mokin paraš savo mokytojai kitok laišk . Kai vyras j ved s, kai ji gal jusi garbingai savo šeimoj auginti k dik , gr ž s ir jos tik jimas. Tas baisusis netik jimo priepuolis pas j truk s neilgiau kaip m nes . Tada, mokytojos kambary, ji tikrai burnojusi Dievui savo vidinio skausmo apakinta. Bet ji nežinanti, ar jos netik jimas neb t pasidar s pastovus ir nebeatšaukiamas, jeigu jos reikalai neb t laimingai išsisprend . Ji buvo d kinga žmoni ištiestai rankai. Jie jos nepasmerk , priešingai — pad j jai v l moraliai atsisototi. Su tuo ji atgavusi ir tur t religin šilum .

Netikin iosios priekaišas Dievui

Viena vyresn moteris susidraugavo su jauna mergaite. Abi jos buvo gimusios Amerikoj. Mergait jaut si labai vieniša. Kart ji prasitar :

— Jei Dievas b t , argi b t man at m s motin !

Mergait buvo aukl ta be religijos, net nekrikštyta. T vas jai girdint niekindavo krikš ionyb ir lietuvyb . Motina prisitaik prie vyro, bet su dukra bent lietuviškai kalb davo. T vo apkartimas ir nusigr žimas nuo

Dievo vyko d l vienos skriaudos. Gabus žmogus, nors be ypatingo mokslo, buvo išrad s vairi patobulinim , kuriuos fabrikas panaudojo, bet jam neatlygino. Skriaudos pergyvenimas nuved j socialistus, v liau komunistus. Ekonomiškai jis puikiai tvark si ir pralobo. Morališkai jo gyvenimas l žo, ir jis pamet savo šeim .

Kai mergait buvo 20 met , motina mir . Motinos netekim mergait išgyveno kaip skriaud iš Dievo pus s. Anks iau ji buvo neutrali Dievui, o dabar atsirado jam neapykanta.

Motina, mirdama paliko jai savo dal , bet t vas panoro iš jos atimti. Kod l? Mergait buvo simyl jus tautiet tremtin katalik . T vas š turt laik savu, d lto nenor jo, kad jis tekt “prakeiktam katalikui”. Jis laim jo byl prieš dukr , ir tai buvo antras sm gis.

Tre ias sunkus jos pergyvenimas buvo d l bernelio. Šis nesiskubino jos vesti. R p jo jam visokie lietuviški reikalai, o nepaskutin j vietoj ir katalikiškumas. Jis nenor jo tuoktis civiliškai.

— Jei jis mane myli, ko jis bijo aukoti savo religij ir tuos Lietuvos reikalus, — skund si jina.

— Yra dalyk , kurie negali b ti aukojami d l žmo-giškos meil s, — kalb jo jai bi iul .

ši kalb siterp kita paž stama moteris:

— Žinai, miela, aš myliu vyr ir vaikus. Bet tos meil s negaliu atskirti nuo Dievo. Man rodos, aš myliu juos dar labiau, kai myliu Diev .

Šios mergait s širdy buvo išsiskyr s ne tik Dievas. Ji nieko daugiau nemyl jo, išskyrus mirusi motin . Nei Lietuva jai buvo svarbi, nei Amerika. Ir toji bernelio meil buvo egoistiška. Ar ne egoizmu buvo nuspalvintas ir jos priekaištas Dievui?

P E N K T A S
S K Y R I U S

Vyro ir žmonos Dievas

ŽMONOS LINKUSIOS PRISITAIKYTI

Moters siela yra lyg magnetas — jautri, trapi, spindinga, imli. Vyro siela tartum žaibas, kuris raižo dang — kažko jieško, plačiai žvalgosi, nerimsta. Moters idealas sueina šeimai, o vyro — išsiplečia pasauliui. Moteris šeimoje nori mylėti ir būti mylima, o vyras siekia kovoti pasaulyje ir būti suprastas.

Šios dvi sielos susitinka, kad viena kitą papildyt ir praturtint. Meilės jas glaudina, šeima lygina, derina.

O kaip su tik jimu?

Jis abiem bendras — tas paprastas tik jimas vienas kitu ir abiejų paskirtimi. O antgamtinis tik jimas yra lyg dangaus dovana, kuri auga su amžiumi ir bręsta tam tikrame šeimos bei visuomenės klimato. Kitaip bręsta pas vyrą ir kitaip pas moterį, tiksliau — kitaip reikiama.

Moters tik jimas konkretesnis ir asmeniškėnis, pamaldinis, pareiginis. Vyro tik jimas abstraktiškėnis ir principinis. Moteriai sunkiau suprasti vyro „neuolumo“ praktikoms, „nepamaldum“. Vyrai sunkiau priimti maldinį moters jautrumą. Vyrai pasišaiपो iš moters tik ji-

mo ir tai pakerta jos pasitik jim savimi. Moteris paprastai neveda kovos — tik kenia, laukia arba taikosi.

Moteriai sunku atsisakyti savo pamaldumo, kuriame išsiskleidžia visas jos asmeniškasis ryšys su Dievu. Bet jei atsisako, jai beveik nieko daugiau ir nelieka. Praktikuodama religiją ji tiki, o atsisakiusi praktiką ji tampa netikinti. Tuo tarpu vyras gali tik ti ir nepraktikuodamas; jis tiki bent protu.

Neretas atvejais, kad moteris prisitaiko prie vyro taprasme, kad nebeina bažnyčion, nebesimeldžia. Tuo būdu ji užgesina savo šviesas, kai pas vyrą dar teberusena tik jimo žiburėlis. Ne visada vyras to nori. Tik jimo sutemos jo nežavi, kaip nežavi ir tas pernelyg „praktiškas tik jimas“. Gal jis nori ko kito, — kad žmona jo protui duot naujos šviesos. Bet ar ji gali duoti vyrui protiną šviesą? Ji gali skleisti tik jimo šilumą tik širdimi.

Meil kartais stipresn už pažiurą

Yra vairių prisitaikymo laipsniai. Viena mergaitė simylė jo netikint jaunuolį, kuris buvo žymiai vyresnis ir mokytesnis. Ji taip simylė jo, kad viskas, ką jis kalbėjo, buvo jai šventa. Kad meilė nenutrūktų, ji bandė atspindėti jo norus ir prisiderinti. Taip ji metė religines praktikas, nebėgo bažnyčion, o pokalbiuose nevengė kartu juokauti iš šventų dalykų. Ji didžiavosi savo berneliu, ir ką jis bedaryt, jai atrodė gerai. Taip ji susituokė civiliai ir buvo patenkinta.

Ji pasidarė netikinti ne iš sitikinimo, ne dėl užgaidar pasipiktinimo, bet iš meilės. Keista! Vyro meilė pastatė augščiau Dievo meilės. Susiaurino meilę, tartum

šios dvi meilės nesutildytos viename žmoguje.

Ar galima tokia netikėtai rimtai vertinti? Ar galima ją laikyti protingu? Aišku, tai moteriškas netikėjimas, jeigu jo nevadinti vaikišku, nesubrendusiu.

Nusilenk vyro pažiroms

Viena subrendusi moteris kartą pasakojo savo tragediją .

Aš buvau katalikė, jis netikintis. Aš priklausiau katalikų organizacijai, o jis liberalus. Aš buvau baigusi humanitarinius mokslus, o jis — gamtos.

Mudu susipažinom. Mano švelnumui gal reikėjo jo statumo, ir aš ją pamilau. Tada ir būčiau iuliai man sak :

— Atsimink, jis kietas netikintis!

O aš galvojau: meilė visagalė, aš ją palenksiu.

Mudu tarėmės tuoktis, ir aš prašiau, kad eitume bažnyčią. Jis griežtai atsisakė, ir mudu susituokėm civiliai. Galvojau, kad praėjus kiek laiko ir aš ją perkalbėsiu. Deja, kiekvienas mano bandymas priminti jam bažnytinę jungtuvę atsitrenkdavo į jo atšakymus: ne!

Gimė pirmas kūdikis. Didžiausias mano troškimas buvo jį tuoj pakrikštyti. Jis vis kietai pasakė: ne! Vaikas augo ir kartu augo mano širdies rėptis. Gimė antrasis kūdikis, o vyras neleido ir šio krikštyti.

Dabar pirmajam penki metai, o antrajam trys. Sivaizduokit, mano širdyje jau trys žaizdos. Ir tai dar neviskas. Aš turėjau atsisakyti vis buvusių pažinčių su tikinčiais žmonėmis. Turėjau eiti vyro draugijai, kurios kalbą užgaudavo religijai. Skaudžiausia, kad gyvenau be bažnytinės santuokos, buvau išskirta iš Bažnyčios, negalėjau eiti sakramentų. Jis supranta, kad tai reiškia tikinčiam moteriai.

Ji kalb jo sujaudinta. Tai buvo jos skausmo — ilgai užspausto skausmo prasiveržimo valanda. Ji buvo nusi-vylusi savimi, nes perdaug tik josi. Ji galvojo palenkti vyr , o dabar ji buvo jo palenkta prieš jos pa ios vali .

Toliau ji nedr so kalb ti. Bet kas j pažino anks iau ir dabar, gal jo pasteb ti, jog jos dvasioje vyko l žis. Kartais vyro ir jo draug kalbos tiesiogiai nesik sino jos pašv st srit — religij . Tada ji b davo ramesn ir atidesn j šnekoms. Bet ir šios kalbos jos neguod , nes joms tr ko krikš ioniško pagrindo. Ilgainiui ji vis ma-žiau tai jaut . Pagaliau jai dar si lyg vis tiek, kaip jie kalba, kad tik neb t tiesiai užgaunama religija. Ji jau taik si.

Vyro netik jimas maišo žmonos tik jim

Pažinau kit moter , kuri save laik gera katalike. Vyras buvo iš t politik , kurie religijos nepripaž sta viešajame gyvenime, o priva iai — žinokis. Jis sutiko tuoktis bažny ioj, leido krikštyti vaikus, nedraud jai eiti bažny ion ir vaikus pratini melstis. Bet su draugais, žmonai girdint, kritikavo Bažny i , kam ji nešanti reli-gij mokyklas, organizacijas, tautos ir valstyb s gyve-nim . Dažnai jis ir jo draugai rodin davo, kad toks Bažny ios elgesys es s religijos maišymas su politika.

Iš pradži jai atrod , kad šios kalbos vis d lto nukreip-tos prieš religij . Ji buvo gird jusi apie tokias politines sroves, kurios religij nori uždaryti tik zakristijoje, ir j taip užgniaužti, kad neišeit pla iau už šventoriaus rib . Bet ilgainiui jos jautrumas maž jo. Dažnos kalbos keit jos galvojim , ir po keliolikos met ji jau galvojo pana-šiai kaip vyras:

— B k sau religingas šeimoj ir bažny ioj, bet kam rodytis tokiu kitur. Ar tai nebus politika?

Taip ji kart pasak vienam kunigui.

— Ponia, k j s kalbate? Tas pats dalykas šeimoj ir bažny ioj yra religija, o kitur — jau politika? Iš kur toks galvojimas? Argi religija n ra visuotinis dalykas? Ar Dievo sakymai nesaisto vis ir visur? Kod l be religijos turi br sti žmogus mokykloj, organizacijoj, kariuomen j?

Moteris band aiškinti, kad kai kas religij panaudoja savo partijos reikalams.

— K tai reiškia panaudoja? — klaus kunigas.

— Jie reikalauja, kad valstyb s statymai tarnaut Bažny iai.

— Bažny ia neprašo, kad valstyb jai tarnaut . Bažny ia tarnauja Dievui, nes Dievo statymai augš iau žmoni ...

Ponia klaus si, bet neatrodo, kad b t supratus. Vienas kunigo žodis negal jo atsverti daugelio priešing kalb . Ji galvojo kaip jos vyras; taip dažnai b na šeim gyvenime. Ji prisitaik : buvo tikinti tik tose ribose, kiek jai leido vyro paži ros.

Vaikai pralauž motinos prisitaikym

Viena prisitaikiusi moteris nesir pino, net nepraš , kad b t krikštijami vaikai. Ji, kaip ir vyras, buvo seni emigrantai iš Lietuvos, paprasti žmon s, tik gerai prasik r . Jie buvo susirad draugyst kit šeim , kurios savo vaikus augino taip pat nekrikštytus.

Bet vaikai paaugo ir prad jo lankyti mokyklas, žinoma, vieš sias. ia buvo ir toki vaik , kuri t vai buvo tikintieji. Šie iš mokyklos dar eidavo katekizmo pamokas,

sekmadieniais lankydavo bažnyčią, o kai kurie buvo net Miši patarnautojai.

Vaikai lieka vaikais. Jie vienas kitam nieko neslepia. Mūsų tautiečiai vaikai sužinojo, kad jie draugai turi kitą pasaulį, ypač kad jie gali eiti išpažinties ir Komunijos. Ir štai vieną dieną jie grįžo iš mokyklos ir "užpuolė" savo tėvus:

— Kodėl jūs neleidžiate mūsų tikybės pamokas? Kodėl jūs neinat bažnyčią ir mūsų nesivedat? Kodėl kiti vaikai eina išpažinties ir Komunijos, o mes neiname?

Tai buvo toks nelauktas dalykas, kad tėvai neturėjo ko atsakyti. Vyras ir žmona tarėsi, bet pradžioje nebuvo link vaikams nusileisti. O šie juo toliau, juo labiau prašė.

Pagaliau motina leido eiti tikybės pamokas ir rengtis Pirmajai Komunijai. Aišku, ta proga jie turėjo būti ir pakrikštyti.

Motina nupirko Pirmosios Komunijos suknelė dukrai ir baltą eilutę sūniui. Tai buvo jai pačiai kažkas nepaprasta. Pažvelgusi rankas šiuos drabužėlius, ji negalėjo sulaikyti savo ašarų. Kartais už jo jos giminaitė, tikinti moteris, ir motina parodė jai pirkinius. Stengėsi daug nekalbėti, bet giminaitė pastebėjo, kaip šviti visas veidas džiaugsmu.

Motinos nemoka nuslėpti savo širdies jausmų. Štai viena studentė pasakojo, kaip jai motina pati neidavusi bažnyčion, o vaikams sakydavusi:

— Darykit, kaip norit. Man vistiek, ar jūs eisit, ar ne.

— Bet kai mes nueidavom bažnyčion, jį davė labai patenkinta, — pastebėjo studentė.

“IR UOLUMAS T MOTER !”

Kiekvienas gina savo laisvę; purtosi pajutęs, kad kitas nori jam ką primesti. Nesvarbu ką — gal geriausi dalykai, švenčiausi valdymai. Purtosi žmonės ir primestos religijos, ypač primestinio būdo.

Profesorius tarp motinos ir žmonos

Universiteto rektorius prof. Myk. Biržiška pasakojo, kaip buvo atsitikę su juo. Tą vasarą gydytojas neturėjo laiko rūpintis vaikais. Viskas buvo palikta motinai, kuri buvo labai uoli ir pamaldi. Ji kas sekmadienis veddavosi vaikus į bažnyčią ir pasilikdavo su jais per visas pamaldas ligi po mišparų. Vaikams būdavo sunku išverti ramiai ir laikytis pamaldžiai. Par jusi namo ji bardavo:

— Jūs darote gėdą man ir tėvui. Ką galvos žmonės, kad jūs, inteligentūs vaikai, nemokate elgtis bažnyčioje!

Mano visas rūpestis bažnyčioje, — pasakojo profesorius, — būdavo kaip nors išsisukti iš motinos akių. Kai tik ji paskandavo maldoje ir valandėlė užmiršdavo mus, aš tuoj sėdavausi arba stodavau, nors tuo metu reikėjo klaupti. Bet vos tik ji bandydavo grįžti ir žiūrėti, ką mes darome, aš tuoj prisitaikydavau. Bažnyčia man pasidarė nemiela, ir aš galvodavau: kai užaugsiu, niekad į ją nebeisiu.

Iš tikro, kai tik pradėjau lankytis gimnazijoje ir pasiekiau aštuntą klasę, jau stengiausi išvengti bažnyčios. Studentaudamas jaučiau visiškai „laisvas“ ir daugiau bažnyčionė nebūdavo. Tavo laisvę, žinoma, bandžiau pagrįsti „moksliškai“, nes tada ir mokslas bandytų laisvas nuo religijos.

Negreit ir netaip lengvai aš pradėjau suvokti, kad vis dar veikiu pagal motiną — pirmą vaikiškai priešgimnaziškai, o dabar jaunuoliškai. Nežinau, kaip mano reikalai su bažnyčia būtų susitvarkę, jeigu mano žmona būtų pradėjusi panašiai elgtis, kaip motina. Gal mano užsispyrimas ir opozicijos dvasia būtų dar labiau sustiprėjusi ir, galimas dalykas, būtų galutinai nutraukęs ryšius su religija. Dabar mano žmona, pati tikinti, paliko man laisvę ir aš šiandien lankau bažnyčią ir tai darau visiškai noriai.

kyrus uolumas sukelia vyro pasipriešinimą

Yra motinų ir žmonių, gal ypač žmonių, kurios iš religinio uolumo vartoja keistą prievartą savo vyrams. Jų taktas būna nedidelis. Jos ima nuolat ir kyriai prašyti, paskui reikalauja, o kai tas nepadedą — erzina, pyksta, priekaištauja. Kartais palenkia šiai akcijai vaikus, pamoko juos kaip kalbinti. Deja, ir vaikai elgsena būna dažnai nevykusiai, kaip ir motinos.

Vyruvi nelieta nieko kita, kaip kapituluoti arba užsikirsti. Bet koks vyras nori kapituluoti! Gal jis ir supranta, kad religija nėra žmonos reikalas. Gal jis lenkiasi Dievui savam būdu, ypač kai žmona nemato; gal net ir bažnyčią užveina. Bet pabandyk daryti, kaip ji nori, nusiileisk, ar žinosi, ką ji paskui darys? Ji pames galvą, girsis

savo vyr "atvertusi", prad s toliau diktuoti, vedžiosis lyg vaik už rankos visas pamaldas - pamald les, vers kalb ti visokiausias novenas, rašys ko gero tretininkus. Ji neberas ribos ir draugai ims šaipytis: štai Jonas ir sijonas, baigta su juo — jis nebe vyras!

Vyras, daug negalvodamas, pasirenka priešing keli . Tegu ji sau kalba, pyksta, nerimsta. Geriau tyl ti, pasilikti vietoj, nedaryti, ko ji nori; geriau tokia pad tis, negu visiškai netekti savo laisv s ir vyriško charakterio.

Paliesta vyro ambicija užsikerta

Kartais moteris apsakini ja vyro "netik jim " savo gimim ms ir paž stamiems, jieško j pagalbos arba bent užuojautos. Viena lietuv moteris kalb jo savo s nui, kad jo žmona, ia gimusi slovake, neinanti bažny ion ir savo vaiko nemokanti religijos. S nus buvo tikintis; jis pats tai žinojo ir lauk , kol žmona pamažu savo reikalus sutvarkys. Bet motina jam nedav ramybės, prad jo s - n , savo vienturt , sta iai graužte graužti. Pagaliau ji išneš t reikal vis gimin , ir s nus, tokio elgesio skaudintas pasuko žmonos pus n. Ne tik pats n jo, bet ir savo vaiko nebeved bažny i ir nebeleido eiti pirmos Komunijos. Vyras pasielg "vyriškai" — užsikirto.

Moters kyrumas sunkina keli ir kunigui

O kiek toki moter , kurios ne veikusios savo vyro, puolasi pas kunig , prašydamos, kad jis pad t . Jos padiktuoja kunigui net b d , kaip jis tur s j vyr "atversti".

— J s ateikit, išbarkit — gal paklausys!

Arba:

— Pasikvieskit pas save, liepkit jam klauptis, ir tegu ia pat atlieka išpažint .

Kartais jos puolasi pas tok kunig , kuris su vyru paž stamas, su juo susitinka, pasišneka.

— Kunige, jis jumis pasitiki. Bandykit j palenkti. Nepraleiskit prog ir nedelskit. Jeigu j s jo nelaim sit, niekas jo nebepalenks religijai.

Iš tikr j , ia reikia ne kunigo ir ne ypatingo kunigo, ar ypatingos jo pažinties, bet visai ko kita. Pirmiausia reikia, kad pati žmona prad t kitaip elgtis. K gali pad ti kunigas, jeigu žmona per ilg laik visk sugadino. Arba kas iš to, jei kunigas ir pad t , o žmona ir toliau veikt savu keliu, gadindama pakitus vyro santyk su religija. Vyras rast b d pats susitvarkyti, jei tik žmona susitvarkyt . Bet žmon sutvarkyti, jos paži ras ir taktik pakeisti, turb t jokiam kunigui dar n ra pavyk tikinimo keliu.

SUPRASTAS IR NESUPRASTAS VYRAS

B dingas atvejis senosios ateivijos šeimoj

Kun. Jonas Švagždys pasakojo kart lank s savo parapijie ius. Už j s vienus namus, prav r s duris ir pasteb j s tris vyrus: du prie pe iaus, o vien prie dur . Visi trys, pamat kunig , nepakil , net nepajud j vietose, buv lyg statulos.

Kunigo palydovas pakužd jo:

— Klebone, mes ia per klaid patekom. Netikintieji žmon s!

Klebonas tuoj suprato reikal .

— Atsiprašau tamst , — pasak vyrams. — vyko klaida.

Kunigas pasisuko išeiti, bet tuo tarpu b go vid vaikutis.

— Mama nori tamst matyti, — pasak .

— Gerai, pakviesk mam .

Greit at jo iš r sio motina ir sako:

— Klebone, k ia dabar daryti? Žinot, kai buvo kun. Urbanavi ius (Brocktono klebonas prieš kun. Švagžd), dav mums parapijin knygel . Bet kas iš tos knygel s? Mes nieko nemok jom, joki metini mokes i . Ir kaip aš gal jau mok ti? Vyras b t mane primuš s, jei b t sužinoj s, kad aš bent kiek moku.

Ji pasakojo ir vis ži r jo vyr , s dint prie dur .
Vyras sukruoto, bet ir toliau paliko s d t, netardamas
žodžio.

— Nežinau, nei k daryt, — kalb jo toliau moteris. —
Neturiu velykin s kortel s ir kaip dabar jos prašyt, kad
vyras neduoda nei cento.

— Nereikia to cento, nieko nereikia! — atsak kunigas.

Moteris pasidr sino kalb ti toliau:

— Mes su vaikais ir gražiuoju ir piktuoju prašom, net
iškeikiam, o jis vis tiek — nei pats eina bažny ion, nei
mums leidžia priklausyt parapijai.

Vyras vis dar tyl jo. Jo veidas buvo lyg metalinis,
tarsi ne jam ir ne apie j b t kalbama.

Klebonas nebeiškent :

— Žinai k , žmonel, d l to tik tamsta kalta. Juk tams-
ta nebaltini savo baltini suodžiuose ir j nešildai ledu.
Kaip gi tamsta gali padaryti k nors gera savo keiksmu?
Keiksmas yra blogas daiktas, ir tamsta to nedaryk dau-
giau!

— O jums vaiku iai, — kreip si kunigas vaikus, —
jums štai k pasakysiu. T vas jums yra t vas ir jo ne-
mokykite, tik melskit s. Visados melskit s.

Moteris išties kunigui rank su parapijos knygele:

— Pasiimkit j . Aš vistiek negal siu mok ti.

— Mok ti nieko nereikia, o bažny i galite vis tiek
lankyti. Še tamstai ir velykin kortel ; jei nor si, gal si
atlikti išpažint .

Velykini korteli sistema buvo vesta dar prieš kun.
Švagžd . Jis t sistem palaik dar trejet ketvert met ,
o paskui panaikino. Tos kortel s kaip tik išdalinamos
kal dojimo metu.

Padav s moteriai kortel ir knygel s nepa m s, kuni-
gas atsisveikino ir ruoš si išeiti. Vos tik pri jo prie dur ,

staiga pakilo vyras, prišoko prie kunigo, pa m j už
peties ir sumišusių balsu pratar :

— Ir aš noriu kortel s!

— Bet palauk, — nustebo kunigas. — Žmona sako, kad
pats netikintis. Žinai, kad kortel n ra joks pasas dang .
Kai pats neini išpažinties, tai kam kortel reikalinga?

— Jei prašau, tai prašau tam, kam ji reikalinga! — at-
sak vyras.

— Gerai, jei nori — prašau!

Kunigas padav kortel , v l atsisveikino ir pasuko
pro duris.

— Palauk, palauk! — lyg užsikirtusiu, lyg perskubiu
balsu iššvogžd per l pas vyras. — Pris skit valand l .

Pasak s tuos žodžius, vyras iš jo pro duris. Kunigas
lauk , nežinodamas, koks reikalas ir kaip ilgai jis tur s
ia palikti.

Užtruk s kelet minu i , vyras gr žo.

— Gird jau, kad ia reikia metams šeši doleri , —
kalb jo jis ir rankose laik pinigus.

— Tiek moka, kiek kas gali, — paaiškino kunigas.

— Jei kiti tiek gali, tai ir aš galiu. Prašau. Tai bus
mano mokestis pirmiesiems metams.

Žmona stov jo lyg apstulbusi. Kunigas kreip si j :

— Dabar, žmonel, duok savo parapijin knygel .

Kunigas ia pat, jos ir vyro akivaizdoje, išbr ž žmo-
nos vard ir raš vyro — šeimos galvos vard . Po to pa-
dav j vyrui ir pasak :

— Laikyj pats, nes esi šeiminkas.

Kunigas pagaliau atsisveikino su šeiminkais ir iš jo.
Kitais metais jis v l už jo pas juos. Patikrin s velykines
korteles, nam šeiminko kortel s, deja, nerado.

— Nežinau, kaip ia atsitiko, — nedr siai prad jo
klebonas, — bet tavo velykin s kortel s nerasta.

— Aš taip ir maniau! — pakeltu balsu sušuko vyras. — Kai aš atlikau išpažint ir padaviau kortel , ma iau, kad vikaras paleido j iš rank ir ji nukrito ant žem s. Aš taip ir maniau... Bet galiu pristatyti liudininkus, kad savo velykin pareig atlikau.

— Liudinink nereikia. Buvai, tai Dievas žino. Nebuvai, tai nebuvai, — pasak klebonas.

— Buvau! — pakartojo tvirtai šeimininkas.

— Gerai, buvai. Viskas tvarkoj!

Š kart kunigas buvo priimtas ir išlyd tas, kaip senas bi iulis. Vyras dažnai lank bažny i ir buvo toks, kaip ir visi žmon s.

Tai vyko apie 1925-1927 metus, kai buvo atv s s J. Šli po ir jo talkinink sukeltas priešreliginis karštis.

Netaktiški užsipuolimai aštrina netik jim

Priešreligin veikla ir raštai daugeliui žmoni padar netik jimo pradži , o neprotinga religin veikla, ypa netaktiški užsipuolimai iš moter pus s, t netik jim aštrino. Nevienam buvo sunku išsivaduoti iš pirmosios takos, o kitiems dar sunkiau išsivaduoti iš sukilusios vidi- n s opozicijos.

Kun. Švagždžio pasakotame vykyje laimingu b du išsisprend vidin s opozicijos mazgas. Reikšmingiausias dalykas ia buvo vyro, kaip t vo ir šeimos galvos, autoriteto išk limas ir sutvirtinimas vaik ir žmonos akyse. Kitas dalykas — iškelta religin s pareigos laisv ir toji pareiga atsieta nuo formalybi . Nors formalyb s kartais neišvengiamos, ta iau priklauso nuo to, kaip jos pa- statomos.

“MIELOJI, TU LAIM JAI!”

Religinis vyro uolumas, sakoma, mažesnis, negu moters. Vyrai nemęst smulkintis, o religinis pareigingumas es s toks smulkus, kad daugiau tinka moteriai. Vyro pareigingumas daiktiskesnis, o religija laikoma tokia sritis, kur nes nieko apibr žta — panašiai kaip jausmas, pergyvenimas. Su tokiais dalykais vyrui es sunku tvarkytis. Vyrai ži ri daugiau esm s nei form , ir kai kalbama apie religij , manoma, kad ji perdaug surišta su formomis bei formul mis. Užtai religija vyrui mažiau tinkanti.

Toki paži r tur jo ir vienas jaunas inteligentas, specialiai j moksl atstovas. Jis nelaik sav s netikin iuoju, bet praktiškai beveik neidavo bažny ion ir nesimeldavo. Jis galvojo ir kartais kitiems prasaritardavo:

— Kod l žmogus b tinai turi eiti Miši kas sekmadienis, arba išpažinties tik nustatytu laiku ir melstis ryt bei vakar ? Kai žmogus nori, meldžiasi, kai patinka — užaina bažny i .

Savo nuomon jis tur jo ir d l mald b do. Kam, girdi, tos mald formul s. Argi žmogus negali melstis savais žodžiais arba visai be žodži , tik mintimis? Labiausiai jis negal jo suprasti rožinio: “Juk tai gryna žodiu mehanika!”

Susitikimas su jautria žmonos siela

Šis vyras gavo žmoną menininkę, kuri buvo uoliai religinga. Skirtumas tarp jų greit paašėjo. Ji stebėjosi, kaip jis, toks kultūringas, išlavintas ir rimtas vyras nesimeldžia rytą vakarą ir nesizęgnoja prie stalo.

Pirmą sekmadienį ji pasakė:

— Klausyk, jau būt laikas mudviem eiti bažnyčią!

— Gerai, aš tavę palaysiu.

Tas "palaysiu" jai strigo. Reiškia, jis eina tik dėl jos. Jam pačiam to nereikia. Kitą sekmadienį ji buvo atsargesnė:

— Gal aš šiandien nueisiu viena.

— Kodėl? Juk aš galiu palaysyti.

Taip jis ją "lydė" keletą kartų. Toliau ji prašė, kad jis dėl jos nevargtų.

— Gerai, aš šiandien kiek pavargęs. Lauksių tavęs grįžtant.

Ji išsiskubino pati viena ir grįžo kiek nerami. Jam pasivaideno, kad ji nerami dėl to, kad jis šiandien blogiau jaučiasi.

Jis pastebėjo, kad ji meldžiasi kas rytas ir vakaras, bet slepiasi. Ir prie stalo ji žegnojasi taip, kad jam nekrūtų akis.

— Kas tai būt? — klausė save. Atrodė, jos pamaldumas pedantiškas, ir tai jam truputį nepatiko. Bet jis nieko nesakė — paliko jai laisvą daryti, kaip ji buvo pratusi.

Stebėjosi, kad žmona nepriekaištavo

Ne kiekvieną kartą jis lydė ją bažnyčią, bet palaipsniui pradėjo su ja kartu per visas pamaldas. Nesim-

steb jo, kad ji meldžiasi, bet jam atrodo, kad ji kiek kitaip meldžiasi. Jos malda, rodos, slapta kažkoki kanis, kuri šaukiasi Dievo pagalbos. Bet jis nesuprato jos skausmo.

Po metų jis pradėjo abejoti, ar jos religingumas iš tikro pedantiškas. Jis apčiuopė kažką gilesnio, bet kas tai buvo — jausmas, pergyvenimas ar vadinamas nuoširdus tikėjimas — nepajėgė išsiaiškinti. Jis jį stebėjo ir kartais stebėjosi jos laikysena. Ypač stebėjosi, kad ji niekad nebando jį mokyti ar kitą nors jam kalbėti religijos klausimais. Nebandė ir jis tais klausimais jos klausinti.

Praėjo dar metai. Jos religinis uolumas nemažėjo, bet ji dar siūlydavo kitokia, lyg jautresnė. Kartais jos veide buvo galima išskaityti lyg kokį nusivylimą. Nors tai buvo trumpos šešių bangų, tačiau vyro akys jas pastebėjo.

Priekaištai neatversi pasaulio

Iš tikro, ji turėjo tokį neviltingą valandėlį. Jai atrodo, kad Dievas jai nepadedą, o gal vyras toks nejautrus. Kokias prasmes toliau melstis? Ji mėgė galvoti blogai padariusi pradžioje nieko jam nesakyti, neprašyti, neskatinti. Ji vis ruošėsi, kai jis pareis iš darbo, pradėti kalbėti ir viską jam pasakyti. Bet vos tik jis pareidavo, ji kalbėjo davo apie kitą. Ji pradėjo bijoti pati savęs, kad neištvėrs.

Kartą už jo į namus vyresnis kunigas, pažįstamas iš Lietuvos, artimas jos tėvų šeimai. Rado ją vieną, ir ji išdrįso jam pasakyti savo problemą. Ji ketinanti viską paaiškinti vyrui pasakyti — atvirai, nežinodama, kas bebūtų.

— Ar proto netekai! — pasakė kunigas staigiai. — Nori viską sugriauti, koligšiol savo malda ir uolumu parengi. Juk tavo vyras ne iš tų, kurie nejaučia. Pamatysi, jis

pats susitvarkys. Mesk iš galvos visas neviltis ir negalvok, kad su priekaištais atversi pasauli, atsiprašau — vyr . Bet vyras ir yra tavo pasaulis, kur nori laim ti Dievui.

Mieļoji, tu laim jai...

Pra jo dar metai, ir vien dien — tai buvo šeštadienis — vyras gr ūo iš darbo labai smagus, lyg iš kokio koncerto. Seniau jis parnešdavo jai g li ar kok pirkin l . Š kart nieko netur jo rankose. Tom abiem laisvom rankom jis apkabino j ir ūvelgdamas akis pasak :

— Miela, tu laim jai. Neklausk k , — pasakysiu rytoj.

Ji nesuprato apie k jis kalba, tik steb josi, kad tokio laimingo ji seniai jo nemat .

Sekmadien jis palyd jo j baŭny i . Per Mišias laik si kaip visuomet, tik gal maŭiau susivarŭ s. Jai atrod , kad jis lyg meld si, bet nebuvo tikra. Kai ji pakilo eiti Komunijos, pakilo ir jis. Ji sulaik kvap . Tikrai, jis jo paskui j prie Dievo stalo ir atsiklaup ūalia. Ji negal jo sulaikyti savo aūar .

Po pamald jiedu jo tyliai, lyg nerasdami ūodŭi . Pagaliau jis pratar :

— Nuo ūiandien aū esu toks, kokio tu man s nor jai.

— Taip, aū to nor jau. Aū labai troūkau ...

— Atsp jau seniai tavo mint . Bet man reik jo laiko, ir tu buvai gera man s palaukti.

At jo maldos dvasia ūeimon

J vis dar lyd jo savotiūka nedr sa — gal iš didelio sav s valdymo ar atsargumo. Ji ir dabar, naujoj pakitusioj

pad ty, nieko jam neprimin . Kart sekmadien jis kaž-
k skait , ir ji tyliai iš jo bažny ion pati viena.

— Klausyk, kod l tu man nieko nepasakei, — švelniai
priekaištavo jis, kai ji gr žo, — juk aš praleidau Mišias.
Ar tu nepagalvojai, kad galiu užmiršti, beskaitydamas?

Šie žodžiai j galutinai tikino, kad jo pasikeitimas
yra tikras ir pastovus.

Kart ji pa m rankas knyg , ir jis paklaus :

— K dabar skaitai?

Sužinoj s, kad ji skaito religin knyg , jis nusišypsojo:

— Tu vis dar slepiesi nuo man s. Juk ir man domu.

Paskaityk garsiai.

Iš tos skaitybos, kuri virto savotišku j šeimos pro-
iu, iškildavo j pašnekesiai. Jis pasakydavo savo paži -
ras vienu ar kitu klausimu, o ji atsakydavo, k ji žinanti
ar kaip suprantanti.

Religija jam nebebuvo tik jausmas ar pergyvenimas,
bet pareiga — kitokia, kitaip saistanti ir veikianti. Jis
jau nor jo melstis; ir kart , nežinia kaip, jiedu sutar
vakarais melstis abu kartu. Jis nustebė, kad savais žo-
džiais ir net mintimi melstis beveik ne manoma, pirma
nepažinus ir neišbandžius klasini maldos form , tiks-
liau — tos mald dvasios ir linkm s, kuri sutelkta trum-
puose klasiniuose mald pavyzdžiuose. Dabar jam kiek-
viena maldos forma pasidar domi ir graži.

Vargiai kas patik s, kad jis, kartu su žmonele spalio
m nesio vakarais prad jo kalb ti rožin . Jei kuri dien
b davo sve i ir juos tekdavo išleisti v liau, jinau sa-
kydavo:

— Gal jau šiandien nebekalb sim.

— Ar tu jauties pavargus?

— Aš manau, tu pavarg s. Juk ryt tau darbas.

— Sukalb kim! — atsakydavo jis.

VYRO IR ŽMONOS PAREINGUMAS

Moteris iš savęs yra pareingesn už vyrą. Bet ir vyras pasidaro pareingas, kartais net pareingesnis, jei moteris jam padeda. Moteriai tik reikia nepamesti savo pareigos ir neužmesti vyrui, bet perteikti tą jautimą jai galimu ir manomu būdu.

— Aš nežinau, kaip mano mama priversdavo tave atlikti savo išpažintis, — pasakojo viena studentė, — bet jis mažiausiai dukart metus tai padarydavo. Žinojau, kad tai tave nerangus ir kad mamai reikavo ją paraginti, gal priminti ar net paruošti. Tada pati ji padarydavo su tarnaiais. Padalydavo taip švelniai, kad mes, vaikai, tik suaugę supratome — be jos viskas būtų buvę kitaip. Aš džiaugiuos, kad tai tave mirš pirmą, negu mama, nes ji tikriausiai ją paruošė ir miršiai.

Pareingos protestantės moterys

Viena subrendusi ir gerai išauklėta mergaitė, spt, kad jos busimasis labai kairus ir priešingas religijai, pasak :

— Palik šį reikalą man.

Bdama protestantė, ji rado būdą tikinti vyrą, kad vaikus krikštyt ir krikštyt katalikiškai. Vaikams pa-

augus, ji palenk vyr apsispr sti, kad jiems reikia katalikiškos mokyklos. Ji dav religinius pagrindus vaikams, o vyrui paliko laisv . Ta iau laipsniškai, veikiamas jos, ir jis tiek pasikeit , jog nebesibaid bažny ios ir pamald .

Paž stu kelet protestan i , kurios ištek jo už ger vyr katalik . Turimi pavyzdžiai, bent man, perša prielaid , kad protestant s moterys religiškai yra pareigin gesn s. Pora iš j savo vaikus labai r pestingai aukl jo katalikais, nors pa ios liko savajame tik jime. Viena j v liau pasek savo vaikais ir vyru ir n n gali b ti pavyzdys daugeliui kataliki moter .

Pasig r tina protestanto laikysena

Protestant pasaulis mums sunkiau suvokiamas. Kartais jie vaik labai pasirenka ne savo, o vaikams palankesn religin form . Taip padar vienas vaistininkas, ved s katalik iš nelabai uoli j šeimos. Ji buvo baigusi gimnazij , toliau nestudijavusi, šiaip miela, tik gal šnekausb do. Jis priešingai — tylus, ramus ir nelabai atviras, bet nuoširdus pagal kit jam rodom nuoširdum . Kart vienam tokiam bi iuliui jis pasipasakojo, kaip jam tek apsispr sti d l savo vaik religijos. Gimus pirmajam, žmona pasakiusi:

— Krikštyk kaip nori — katalikiškai ar protestantiškai. Jei nori, traukim burt .

— Aš galvojau, — pasakoja vyras, — esu lietuvis, šioks toks Lietuvos narelis. O Lietuvos kamienas katalikiškas. Krikštysiu protestantiškai, atskelsiu vaikus nuo to kamieno. Pagaliau, k jie sakys suaug : t vas mums primet savo tik jim ! Be to, tvirtesniame kamienne gal jie išliks

tvirtesni ir lietuviai. Taip ir pasakiau žmonai:

— Krikštykim katalikiškai!

Jis ne tik juos leido pakrikštyti, bet ir aukl jo, pats ligi dabar lik s protestantu. Tremty kiekvien sekmadien vesdavo vaikus katalik pamaldas ir su jais meldavosi. T pat daro dabar Amerikoje, nes žmonai tos pamaldos lyg ner pi. Savo bi iuliui jis nieko apie j nepasakojo, bet buvo galima pasteb ti, jog ne ji, o jis neša ši pareig ant savo pe i .

Numanu, kad ir šiuo atžvilgiu moteris vyrui ir vyras moteriai turi pareigos, o toji pareiga — pažadinti vienas kitame gilesn dvasi , palenkti vienas kit gyvajai religijai. Bet visas reikalas — kaip ir koku b du. Moteriai gal lengviau t b d surasti, jei ji turi gyv tik jim , takting elges ir sveik nuojaut .

NETIKINTIS VYRAS, TIKINTI ŽMONA

Venclauski šeimos dvasinis veidas

Tarp mūsų inteligentianais laikais buvo reta šeima, kuriose gretimai sugyvent tik jimas ir “bedievyb”. Žmonos, beveik kaip taisyklė, prisitaikydavo vyrams. Vyro sitikinimai praktiškai reiškė visos šeimos sitikinimus. Išimčių nebuvo daug ir, jas minint, gal nerastume labiau būdingos, kaip Venclauski šeima. Ji buvo plačiau žinoma visoj Lietuvoj, o Šiauliuose ypatingai.

Šiauli advokatas

Šiauliuose iš seno telkėsi inteligentinis lietuvių elitas — daktarai, advokatai. Tarp šių buvo ir Kazys Venclauskis. Teisė jis buvo baigęs Tartu universitete ir ten pat sitraukėsi socialistinį judėjimą. Aktyviu šios grupės nariu jis buvo jau Rygos laikais, kai ten gyveno. Persikėlęs Šiaulius, ypač nepriklausomybės laikais, dalyvavo kaip socialist partijos atstovas miesto savivaldybėje ir Lietuvos seimuose.

Šeiminei kovoje advokato Venclauskio laikysena, matyt, buvo pakankamai kieta, kad prel. M. Krupavičius,

prisiminis anuos laikus, kartą spaudoj pareiškęs, esą adv. Venclauskis buvęs vienintelis žmogus, su kuriuo prelatas net kepuriskai nesisveikindavęs.

Venclauskis priklausė kelioms socialistinėms ar kairiosioms draugijoms, į tarpe ir šiauliškei "Kultūros" bendrovei, kuri leido to vardo žurnalą ir knygas aiškiai materialistinio turinio. Kai bendrovė pateko į piniginį sunkumą, advokatas gelbėjo ją: prigludęs savo namuose likviduojamam turtui, ypač knygas. Tačiau jis nepriklausė dr. Jono Šliūpo kurtai laisvamam organizacijai. Taip pat niekur viešai neišėjo kovon prieš religiją. Su kunigais, ypač vietiniais, palaikė artimus ryšius. Jo namuose dažniausiai buvo Šiaulių dekanas Julius Jasenskis, klebonas Justas Lapis, giminaitis kleb. Kaz. Kazlauskis, kan. Pr. Penkauskas ir kiti.

Kazys Venclauskis garsėjo Šiauliuose ir apylinkėse kaip sėkmingas advokatas. Buvo visiems prieinamas, korektiškas, paslaugus. Kaip visi žymesni advokatai, jis neįsiimdavo bylų, kurios nebuvo "garbingos". Jo žmona dažnai prasiūždavo, kad iš principo jis nesimėgė bylų prieš bažnyčias, sakysim, dėl ginčijamų žemių ar palikimų.

Didelis šeimos motina

Stas Venclauskienė - Jakševičienė garsėjo kitu būdu. Turėjo savo vaiką, jį dar globojo brolis svetimam — berniukui ir mergaitei. Tokiame vaikui, visokio amžiaus, jį turėjo davęs savo namuose apie 30; juos leisdavo vairias Šiaulių mokyklas ir jais rūpindavosi kaip gera motina. Nevisi jos globotiniai buvo mokslūs, kiti gal ir visai ne mokslui pašaukti, dėl to mokytojai negalėjo davę suprasti šios laisvės tikslų.

— Ar neb t geriau, Ponia, kad j s, vietoj tokio b -
rio, parinktum te tik kelet gambiausi vaik ir juos leis-
tum te moksl , — pasteb jo jai kart vienas paž stas-
mas. — Ar neb t daugiau naudos Lietuvai?

— Nežinau, kas b t iš toki parinkt j , — nusišyp-
sojo Venclauskien . — Bet iš dabartini mano globotini ,
tikrai žinau, nebus Lietuvai valkat .

Gailestingai širdžiai, pasirodo, negalima statyt joki
rib . Štai, keletas pavyzdži . Venclauskien kart gr žo
iš kelion s ir parsivež berniuk , rast kaime prie Kre-
tingos. Berniukas, pasikabin s ant lazdos, sunkiai vaikš-
iojo — buvo visai luošas. Reik jo keletos operacij , kol
berniukas prad jo vaikš ioti be lazd . Venclauskien ap-
mok jo visas operacijas, leido gimnazij , v liau Žem s
kio Akademij .

Kit kart jinai parsigabeno iš kažkur mergait , kuri
šliaužiodavo grindimis, negal dama išsitiest, nes buvo
pažeista kažkurios ligos. Ir v l reik jo keletos operacij ,
kol mergait s pad tis buvo tiek atstatyta, jog ji gal jo
vaikš ioti ir lankyti mokykl . Venclauskien s globoj ji
išaugo, ištek jo, susilauk šeimos ir dabar teb ra gyva, tik
sunkiai ver iasi Lietuvoj, nes vyras žuvo partizan ko-
vose.

Tarp kit savo globotini , Venclauskien augino ir
vien kažkur surast nebyliuk . Vaikas buvo mokomas
nebyli kalbos ir rašto. Kiti globotiniai, pramok t ne-
prast ženkl , gal jo su šiuo vaiku užsiimti. Nebyliukas
buvo rašytas skautus ir paruoštas žodžiui. Baig s ama-
t mokykl , jis paliko Venclauski namus ir prad jo sa-
varankišk gyvenim .

Nevisi globotiniai buvo su fiziniais tr kumais. Kiti tik
neturtingi ar našlai iai. Kart , Kal d laikotarpy, prie

nam vart atsirado skudurais apsuptom kojom, skara apt lota visiškai sušalusi mergait , pilnom akim ašar . Pasirodo, b ta našlait s kažkur nuo Kelm s. Gimin s nebetur jo kur jos d ti, tai atvež Šiaulius, išlaipino Višinskio gatv j, parod Venclauski namus ir liep ten eiti. Venclauskien j pri m , atšild , pavalgydino ir, susitarusi su mokykla, leido moksl . Taip šiuos namuos mergait išaugo, baig mokslus, ištek jo ir buvo puiki moteris — motina.

Nevienas jos globotini baig gimnazij ar amat mo-kykl ir toliau vert si. Kitus ji leido mokytoj seminari-jas, Z. . Akademij ir universitet . Si sdavo jiem ne tik pinigus, bet ir maist . Kepdavo visoki pyragai i ir ga-bendavo jiem per savo paž stamus “pasiuntinius”. Na-muose buvo rengta didel skalbykla ir vis laik dirbo samdoma skalb ja. Visi vaikai, net studentai, si sdavo ia skalbinius, nes taip buvo pigiau. Ji pati adydavo vaik kojines.

Koks džiaugsmas b davo at jus Kal doms ar Vely-koms. Visi sugr ždavo kaip savo namus, kartais atsi-veždavo ir draug . Bendros tradicin s K ios ir Velykos tapdavo tikra didel s šeimynos agap . Prie K i ar Ve-lyk stalo dažniausiai s sdavo ir pats advokatas.

Advokato šeima — vaik prieglauda

Kaip gera motina, Venclauskien r pestingai myl jo savo globotinius ir r pinosi jiems duoti ger — religin aukl jim . Sekmadieniais su visu b riu eidavo mokini pamaldas. Si sdavo arba pati vesdavo juos ruošti pirma-jai Komunijai. Vaik kambar liuose buvo religiniai sim-boliai. Venclauskien pati buvo giliai religinga moteris,

kiti sakydavo net "davatka". Jos kambaryje buvo pilna visoki šv. paveikslai, statulėlės ir rožinė. Su rožine ir maldaknyge ji niekur nesiskirdavo — vis nešiodavosi savo pinigėlius. Kaip ir kitos religingos lietuvės, ji rpestingai laik pasninkus, dar atgailas, kalbėjo novenas, lankė šventas vietas. Kartais, pasakojo vienas liudininkas, lydė ją iš Palangos pasamdyta automašina Kretingoje prašyti kažkurios skubios malonės pašv. Antanė.

Venclauskiai, be kitko, buvo dideli pajori mėgėjai. Kas vasar patys ten vykdavo ir gabendavosi bėr globotini. Prie jų visada būdavo "priedai" iš šalies — kokie nors vaikai, kuriuos Venclauskien pastebėdavo esant reikalingus saulės ir pajori oro. Pradžioje Venclauskiai nuomojo svetimėms vilas, paskui pasistatė nuosavas. Kad vaikams nebūt nuobodu, kartais pasamdydavo automobilį arba laivelį ir "važiuokit, vaikai, pažinti pajori!" Paskirstydavo grupėmis, parinkdavo vyresnį vadovą ir išleisdavo.

Savi vaikai nebuvo išskiriami iš globotinių. Ir jie buvo auklėjami religiskai. Tavas daktaras nedarydavo priekaištų. Nors pats nebuvo matomas bažnyčioje, tačiau ir jo kambaryje, ant komodos, buvo Dievo Motinos su Kėdikiu paveikslas. Niekas jų šeimoje negirdėjo iš jo lėpneigiamo ar pašėpiamo religijos atžvilgiu. Dukt Danutė, išgirdusi, kad jos tėvas kažkada laiko bedieviu, protestuodavo:

— Tai netiesa. Kiek kartais jis mane mažesnę vedavo pamaldas, kai mama negalėdavo.

Kita duktė, jaunesnė, buvo laikoma "tėvo vaiku". Tačiau ir ji eidavo sakramentus, o tapusi skaudė vadove vedavo savo bėr bažnyčioje.

— O kiek mano tėvas rėpino Plungės bažnyčioje! — kart prisiminė duktė Danutė.

Abu — žemai i bajorai

Adv. Venclauskis kilme buvo plungiškis. Ten buvo gimtinis j kis, berods Juodeiki vardu, kur vald bro-lis karininkas. Pa ioj Plung j gyveno jo sesuo ir pus-seser . ionykšt m ro bažny ia, pus ta statyti ligi I Didžiojo karo, vis buvo nebaigta, nes žmon s vieni pa-tys nebe steng . Adv. Venclauskis, matyt, nekart prisi-d jo prie ši Dievo nam atbaigimo, kuris nusit s iki 1933 met .

Bažny i šalpa r pinosi ir ponia Venclauskien . B -dama šiaulišk , ia gimusi, ji labiausiai r pinosi vietas bažny iomis. Pati rod vienam savo artim j asmen altori šv. Petro ir Povilo bažny ioj, kuris buvo jos auko-mis išpuoštas. Nemaža ji prisid jo ir prie šv. Jurgio baž-ny ios, kai ši iš rus cerkv s buvo pertvarkyta katalik maldos namus. Be kitko, Venclauskiai priklaus šiai pa-rapijai ir su jos klebonu kun. J. Lapi buvo nepaprastai geruose santykiuose.

Venclauskiai buvo vieni turtingiausi žmoni Šiau-liuose. Ne vien d lto, kad advokat ra buvo pelninga pro-fesija. Pati Venclauskien paveld jo iš savo šeimos dide-lius miesto plotus. Tuos plotus dalimis ji parduodavo, ypa iškilus skubiam reikalui, sakysim, operuojant nelai-mingus vaikus. Gal dami gyventi prabangiai, pasistat didelius m ro namus, jie ta iau gyveno ir vert si gana kukliai. Ypa kukl s buvo sau, kad gal t pad ti dau-giau kitiems.

Tas “pad ti kitiems” Venclauskienei buvo paveld tas ar sisavintas dalykas iš motinos — žemait s nuo Paven-i . Jos motina, pasirodo, panašiai globojusi našlai ius ir nelaiminguosius. Kart ji išgelb jusi vien mergait ,

kuri dėl nelaimingų šeimyninių aplinkybių turėjusi būti pačios gimdytojos paskandinta. Mergaitė buvusi žandarų priglausta, gyvenusi šūnų namelyje, kol ponias Jakševičienė aptiko ją, priglaudė, išaugino ir išleido gyvenimui.

Venclauskienės tėvas Jakševičius dalyvavo 1863 m. sukilime. Rusų pagautas, jis buvo vedamas su grupe sušaudyti. Bet, pasinaudojęs žydų laidotuviu, paspruko ir kurį laiką slapstėsi. Šeima ilgą laiką jautė rusų žandarų sekimą. Ir vėliau jie sekė ją namuose, nes ji dažnai buvudavo lietuvių veikėjai — Pov. Višinskis, Aug. Janulaitis ir kiti. Venclauskienė jautė organiško nemeilės žandarams, o nepriklausomybės laikais net savajai policijai.

Venclauskienė nemėgo girtis bajoriška savo kilme. Buvo ir stengėsi būti demokratiška. Namuose tai buvo gerai išlavinta. Mokėjo vokiškai, pranciškai, nekalbant apie lenkų ir rusų kalbas. Mokėsi Latvijoje, berods, Rygoje. Paskui studijavo teatro vaidybą. Be kitko, ji režisavo pirmąjį viešą lietuvių vaidinimą "Amerika pirtyje", kuris buvo pastatytas 1899 m. Palangoje. Venclauskienė jautėsi tvirta savo išsilavinimu net tarp pranašų lietuvių inteligentų.

Kai ji tekėjo, jau buvo apsisprendusi lietuvių. Vyras, bajoraitis, bendravo su lietuvių socialistais, bet lietuviškai nekalbėjo. Iškilus jiedviem klausimas, kokią kalbą vartot šeimojai. Sutarė: lietuviškai! Bet kol jis išmoks, nevartot prieš kalbos — lenkų nei rusų. Geriau vokiškai, nes abu mokėjo ir ši kalba. Taip vokiečių kalbą šalia lietuvių, girdėjo ir savi vaikai, kol tėvas galutinai persilaužė su lietuvių kalba.

Susidrimas su laisvamaniu Šliupu

Užsi musį vaik globa, Stas Venclauskien netur jo daug laiko viešiesiems reikalams. Bet jei iškildavo koks lietuviškas uždavinys, ji neatsisakydavo jo remti. Kart Šiauli verslininkai j kalbino bti j kandidate miesto tarybos rinkimus. Tas verslinink s j dis netiesiogiai buvo lyg ir priešžydiškas, o Venclauskien gerai sugyveno su žydais. Mok jo j kalb ir krautuv se tik žydiškai kalb davo. Su žydais ji dar vairius mainus, kiek jai buvo reikalinga savo didelei šeimynai maitinti, aprengti ir apauti. Ta iau ji sutiko atstovauti lietuviams verslininkams ir j vardu buvo išrinkta miesto taryb . Kit kart , prašoma berods kun. kleb. Lapio, ji v l sutiko eiti i miesto taryb katalik vardu. Žmon s steb davosi, kaip abu Venclauskiai, susikabin po ranka, kopia kalnel — miesto tarybos pos dži patalpas, nors ten vienas kalb s už socialistus, o kitas — už katalikus.

S sti už bendro stalo, esant reikalui ar progai, neveng nei jis su katalikais, nei ji su “bedieviais”. Tik jis su katalikais nesižegnojo, o ji, su anais s sdama, padarydavo kryžiaus ženkl . Taip kart ji papiktino garbing j aušrinink dr. J. Šli p . Šven iant “Aušros” 40 m. sukakti, Venclauskien buvo pasodinta prie garb s stalo šalia daktaro. Puotos pradžioj, pasakojo ji pati, persižegnojusi dideliais, iškilmingais mostais ir dar peržegnojusi savo ir daktaro l kštes. Kaimynas, kiek sunerim s ir prunkštel j s. Tuo parod s, kad jam nelabai patinka švaistymasis aplink j tokiais dideliais kryžiais. O ji, matyt, nor jo truput padilginti žinom “davatk ” prieš .

Advokato žmona skaut veikloj ir šalpoj

Nuo 1926 met Venclauskien sijung skaut veik-

l . Tai buvo bene pirmoji subrendusi moteris, kuri padariusi žodį, užsidėjo eiliną skautų kaklaraistą. Dirbo jinai su vyresniais skautais, buvo išrinkta skautų taryboje ir užvairius nuopelnus apdovanota nevienu garbės žymeniu. Šiai jos veiklai vyras nebuvo priešingas, juoba kad ir dukros priklausė skautų organizacijai. Kitados, dar 1922-23 m., jis stambiai aukojo parą su Šiaulių tuntu, šiam sitaisant viliav. Venclauski namai, naujai pastatyti, berods 1926-27 m., tapo tartum koks Šiaulių skautų centras.

Nuo variopos labdaros ši šeima negalėjo išsivaduoti. Prie durų prisistatydavo vargšai praeiviai — vyrai ir moterys. Venclauskien daugiau duodavo išmaldos vyrams. Tai pastebėjus vienas pažįstamas paklausė, kodėl?

— Matai, tamsta, moteris niekad neprapuls. Užeis į kitur. Ji landesnė, prašesnė, dėl to daugiau ir prisirenka. O vyras nedrįsus; jam sunkiau nusizeminti, prašant išmaldos. Jam visada reikia daugiau duoti.

Adv. Venclauskis savu keliu šelpdavo vargingesnius studentus, ypač savo linkmą. Bet jis nesijaudino padamas žmonai auklėti jos globotinius katalikus. Tiesa, nevisi jie išeidavo tokiais katalikais, kaip jį būtų norėjusi. Kiti pasirinkdavo jos vyro kelią ar panašų. Dėlto ir jis nesijaudino, nes kas kitas galutinai apspręs, jei ne pats žmogus, savo tolimesnį kelią.

Pakeitė savo kelią ir vyras

Viena daktariene šiaulietė, kuri gerai pažino Venclauski šeimą, pasakojo, kaip Šiaulių kairioji visuomenė buvusi nustebinta, kad advokatas prieš mirtį pasišaukė kunigą. Sirgo jis vėžiu ir mirė prieš pat pirmąjį bolševi-

k okupacij — tais paiais metais, vasario 24 dien . Paskutini j nakt buvo sukviestas gydytoj konsiliumas. Pad tis atrod beviltiška. Turb t, tai jaut pats ligonis, kad iš jus gydytojams, kreip si žmon prašydamas “gelb k!”

— Žinojau, k turiu daryti, — pasakojo Venclauskien vienam iš artim j kit dien . — Skubiai pašaukiau kun. J. Lap , ir jis apr pino vyr paskutiniais sakramentais.

Dukt Danut , n nai pasiteirauta d l t vo mirties, pasteb jo — neabejojanti d l jo intencijos šauktis kunigo. Tik ji abejoja, ar jis begal j s priimti Komunij , nes viduri v žys buvo taip išsipl t s, jog ligonis nebepa j g s priimti maisto.,

Venclauskien pašauk ne kur kit , o kun. Lap gal d lto, kad velionis su juo gražiai sugyveno. Jiedu m g vienas kit , dažnai susitikdav ir vairius reikalus aptardav .

Min toji daktarien , prisiminusi Venclauskio mirt , pasakojo:

— Panašiai buvo su mano d de, stambiu kininku, kuris savo šeim ir vaikus nuveždavo bažny i , bet pats neperžengdavo jos slenks io. Po pamald ta iau užeidavo klebonij pamatyt klebono, o šis užsukdavo jo k ir jiedu nebaigdav kalb . Kai d d sunkiai susirgo, tada liep kinkyti porin vežim ir ris ia lkti kunigo. Tik ne kurio kito, o paties klebono! Ir taip atsitiko, kad klebonas tuo metu buvo išvyk s pas savo kaimyn kit klebonij . Vež jas tur jo padaryti didel keli , bet pristat klebon ir d d , prieš mirt , susitvark su Dievu.

Adv. Venclauskis buvo pašarvotas šv. Jurgio bažnyioj. Po pamald , kuriose dalyvavo ir visa eil j globo-

tini, su procesija, kunigams lydint, buvo palaidotas Jakševičiai šeimos kape katalikų kapinėse.

Po laidotuvių buvo atvykusi iš Kauno socialdemokratė veikėja advokatė L. Purvėnienė ir piktai priekaištavo šeimai.

Ne tik kairioji visuomenė, bet ir kairieji kurie kunigais būvę nustebinti šiomis laidotuvėmis. Reakcija bėta net katalikų spaudoje, ir tai labiausiai jaudino velionies vaikus.

— Kaip galima mums tave laikyti ateistu! — ligi dabar, prisiminusios anas reakcijas, reaguoja ji taip.

Vokiečių okupacijos metu Venclauskienė kartu su dukromis, ypač Danute, gelbėjo ir globojo žydų vaikus.

Našlė ir tremtinė

Po ketvertos metų, vyrui mirus, Venclauskienė pasitraukė vakarus ir pagaliau sėkė Amerikoje, Waterbury kolonijoje, kur ji, jau senutė, globojo vyresnioji dukta. Waterbury Venclauskienė gyveno labai kukliai, galima sakyti, net skurdžiai. Bet niekam ji nesiskundė savo dalia, nebent savo ilgesiu Lietuvos ir noru ten grįžti.

Artimieji ir pažįstami, kurie ji lankė, pastebėjo, kad ji guli paprasčiausioje lovoje, kuri neturi jo net paklodžių. Susirpinėję ir galvodami, kad moteris neturi už ką nusipirkti, vieną kartą nunešė nupirktą. Po kiek laiko vėl nupirko naują. Bet žinoma, kad ta paklodžių ji vistiek nevartoja.

— Argi nebūt jums patogiau jas vartoti? — pasiteiravo.

— Aš ir nemanau jas vartoti. Aš, bet be reikalo man nešat. Lietuva kenčia, visi mūsų žmonės ten kenčia, tai ir aš galiu truputį pavargt Lietuvos intencija.

Pasteb ta, kad ir valgiu ji sav s nelepina. V l galvo-
ta, gal vargš neturi užtektinai pinig . O pasirodo, ji
s moningai pasninkaudavo kelet dien per savait , nes,
girdi, Lietuvoj žmon s ken ia didesn alk .

Lietuvos ir savo globotini bei vaik intencijomis ji
kasdien eidavo Kryžiaus keli savo kambar lyje, pa musi
rankas “stacijin ” kryžel ; kalb davo vairias novenas iš
storos, atsivežtos savo maldaknyg s.

Tas maldingumas stebindavo ypa paž stamuosius,
kurie vis nešiojosi iš an laik Venclauski šeimos “so-
cialistin s” firmos gars . Viena ponia, Venclauski ger-
b ja iš tolo, buvo tiesiog sujaudinta aplankiusi senut
ir pama iusi kaip vienuoliškai ji gyvena. Pasidar ir jai
neramu, kad nedaranti jokios aukos už Lietuv , netgi
nesimeldžianti. Sujudo moteris jieškoti Dievo ir kreip si
tuo reikalu pas paž stam kunig .

Tas kunigas buvo mat s poni Venclauskien skaut
švent se. Susipažino su ja, pasikalb jo ir buvo kiek nu-
stebintas, kad ponia, socialisto žmona, tokia sava ir miela
pirm kart sutiktam kunigui. Dar labiau jis nustebo,
kai po kurio laiko gavo per rankas jos siun iam dovan
lietuviškos drob s maišelyje. Pradar s rado celiulozin
d žel su užrašu: “Žem s žiupsnelis iš Lietuvos ir ginta-
r liai iš Palangos paj rio. Tai jums atminimas”. Nauja
staigmena buvo kunigui, kai prisistat moteris, jieškanti
gyvo ryšio su Dievu, netiesiogiai atvesta Venclauskien s
poveikio. Kunigas vis dar galvojo:

— Koki prajov esama tarp m s inteligent . Viešu-
moj socialistai, priva iai beveik šventieji, o bažny i
vistiek neina.

Kunigas galvojo, kad ir Venclauskien yra viena iš to-
ki . Tok sp d jam sudar ir min toji moteris, senut s

gerb ja. Kunigas pagaliau sužinojo, kad senut ne tik eina bažny i , bet gal net daugiau nei kitos tikin ios moterys.

Paliko apie 200 savo globotini

Mir ji nebesulaukusi gr žimo valandos Lietuv , bet išlaikiusi švies prot ir labai gyv dvasi , nors tuo metu — 1959 sausio 16 — ji jau skait savo 85-sius amžiaus metus. Buvo palaidota lietuvio dr. Colney šeimos kapuose, o 1962 lapkri io 1 perkelta lietuvi kapines. Nauj kap jai nupirko viena jos globotini šeima, o palaik perk limo išlaidas apmok jo dukt . Paminkl visuomen s vardu ruošiasi jai pastatyti Detroite susidar s komitetas, vadovaujamas aktor s — režisor s p. Mikšien s.

Gyv paminkl ši nuostabi moteris, iš tikro, seniau sau pasistat . Per 40 met , kaip ji pati yra prasitarusi, pad jo išeiti gyvenim apie 200 vaik . Iš j 25 baig , jos remiami, augštuosius mokslus, kiti — viduriniuosius arba amat mokyklas. Apie velion jos mirties 4 met proga, raš “Drauge” P. V(alavi i t), cituodama pa ios geradar s žodžius:

— Esu nors tuo patenkinta, kad man Dievas leido iš pasmerkt blogam likimui vaik išauginti savo t vynei labai daug ger žmoni , kurie dirbo jos naudai. Juk tai irgi didel Dievo dovana.

Venclauskien jau buvo mirusi, kai iš Izraelio at jo laiškas. Lietuviškai jis buvo rašytas ir pasirašytas Onut s vardu. Tokiu vardu buvo vadinama viena išgelb toji

žydati . Ji dvejus metus jieškojusi Venclauskienė ir jos dukros adreso. Dabar norinti padėti už herojišką globą ir meilę .

Š E Š T A S
S K Y R I U S

Dievo ilgesys, abejon s
ir kan ia

UŽGRIUVO SUNKIOS ABEJON S

Vienas m s žurnalas paskelb anket , kviesdamas pasisakyti tuos, kurie netiki, ir klausdamas, kokios priežastys juos atved ši pad ti. Kelet pasisakym redakcija perdav šias eilutes rašan iam ir leido juos panaudoti. Pasisakymai atskleidžia dram , kuri žmogus išgyvena netek s tik jimo, ir kartu didel nor gr žti prarast švies .

Svajojau pasirinkti kunigyst ...

— Tik jimo problema, — rašo B. K., — manyje kilo tebesant 20 met jaunuoliu. Ligi to laiko nuoširdžiai tik jau ir net svajojau pasirinkti kunigyst . Bet... atsirado klausimas po klausimo, kuriuos jieškojau ir tebejieškau atsakymo. Deja, jie mane kasdien ir kas valand tolina nuo Katalik Bažny ios ir katalikišk ja prasme suprantamo tik jimo Diev .

Aš nekeliu grynai žemišk dalyk , kaip popiežiaus neklaidingumas ar dvasiški klaidos, nes tai neesminiai dalykai tik jimui priimti ar atmesti. Negaliu išspr sti ir netikiu tas visas dogmas, kurias skelbia Katalik Bažny ia. Negaliu suderinti Dievo visažinojimo su žmogaus laisva valia. Mano supratimu, jei Dievas visk žino kas

bus ateityje ir jei jis viską gali, tai tuo jo žinojimu yra atimama žmogaus laisva valia. Išsina, jog žmogui jau iš anksto yra skirtas tam tikras likimas, nuo kurio jis neturi galios pabėgti... Jei jau žmogus daro ką nors bloga, tai jis tik vykdo jam iš anksto duotą valią ir todėl visa atsakomybė už jo veiksmus turi priklausyti tam, kuris pat žmogų sukūrė, o ne kitok. Tiek Judas, tiek šv. Petras, mano supratimu, yra lygiaverčiai, nes abu vykdo jau seniai suplanuotas ir jiems skirtas misijas.

Klaidžioju, jieškau ir nerandu

B. K. kelia savo abejones dėl Kristaus dieviškumo ir jo stebuklų, dėl atpirkimo ir apsiareiškimo. Toliau jis rašo:

— Kaip bežiūriu, kaip besvarstau, bet kelio tik jį matyti, kokį skelbia Katalikų Bažnyčia, nerandu. Aš tikiu tam tikrąją, kuri galėtų vadinti likimas, lemtis, jį ga ir šimtais kitais vardais, kurie sutraukus vieną viltur, turėtų reikšti maždaug tą patį, ką mums reiškia dabartinis Dievo vardas. Deja, jokių būdu negaliu Dievo vaizdo susidaryti ir Jo paveikslą nupiešti, nes Jis, greičiausia, yra iš viso be betkokio vaizdo. Jis turėtų būti pati visata, kurios nepaprastai mažai dalelių ir mes esame.

— Abejoju, ar iš šių padrikų žodžių jums pasiseks pagauti bent pagrindinius mano galvosenos bruožus. Tai man labai sunkiai sekasi — juo labiau, kad nesu baigęs nei augštesnį mokslą, nei esu rašytojas, nei pagaliau skaitais reikalingas specialios literatūros. Tai grynai subjektyvios galvosenos vaisius... Iš kitos pusės, aš vis prisimenu tuos palaimintus jaunystės metus, kai aš nuoširdžiai tikėjau. Kaip aš jausdavausi laimingas po keletos valandų bežadės maldos ir klaidžiojimo! O dabar? Dabar klaidžio-

ju, jieškau ir nerandu. Klausiu ir atsakau, bet viskas yra kažkaip netaip ir tiek. Iš širdies gelmi pavydžiu tai suklupusiai po met našta moter lei, nulenkusiai galv prieš altori , ar tai mergytei, kurios akyse tebespindi dangaus atspalviai. Nor iau ir aš tur ti t palaimint ram tik jim , kuris žmogui duoda tiek ramios palaimos. Bet... kai kunigas prie altoriaus atlieka Miši apeigas, aš netikiu, jog tai turi kokios reikšm s. Ir v l noriu eiti gamt , žmones ir be žodži melstis Tam, kurio aš nežinau, kurio aš nepaž stu... Tai toks mano kelias. Aš juo einu ne d lto, kad noriu, bet kad turiu eiti. Gal tai Dievo valia, gal toks likimas, — kas beatsakys?

Vedybos be meil s, išpažintis — šventvagiška

— B t misterija, — rašo K. B. Kr., — jei kas mane sugr žint tok tik jim , kok tur jau b damas 21 met . Tais metais buvau stoj s net šv. Pranciškaus tret j orden . Mano pirmoji išpažintis buvo 1894, o paskutin — Amerikoje 1908. Po to padariau vien didžiausi nuod m : siveržiau katalik šeim ir vedžiau tos šeimos dukr . Išpildžiau j norus: jau bažny i tuoktis ir atlikau šventvagiškai išpažint . Išgyvenau su žmona jau 40 met , mažai tetur damas gin d l tik jimo. Nors vedžiau be meil s, nes tikroji meil liko mano jaunyst je, bet gyvenau tvarking šeimos gyvenim . Savo vaikams daviau laisv elgtis kaip jiems diktuoja j s žin . Vienas vaikas visai nesek katalik tik jimo. Kiti du atliko pirm j išpažint , bet labai mažai praktikuoja — tik jimas pats savaime baigia iš j išdilti...

Aš pats augau bemoksli t v šeimoj, ir jie man negal jo nurodyti katalik tik jimo vert s. Bet aš buvau

gabus ir, tur damas kiek laiko, išmokau skaityti. Skaičiau net pasaulines knygas ir taip tobulinausi tik jime ir paprastame gyvenime. Nuo jaunystės giedojau bažnyčioje, viliu ir chore. Draugavau tik su tuo jaunimu, kuris vedė dorą gyvenimą. Buvome laimingi, nes niekas mūsų tikėjimo neardė — nerodė jo klaidą. Bendravau ir su mergaitėmis ir ne kartą joms primindavau, kad būt atsargios — nepatekt nelaimės ir gedimų. Kitus mokydavau, o pats, gal gimęs iš tokio kraujo, turėjau labai didelį kovą su savimi. Naktį išgyvendavau blogus sapnus ir pats naikindavau savo jaunąją galvą, dėlto viliu turėję nukentėti net mano sveikata.

Mano abejoni pradžia

Mano tikėjimo abejoni pradžia buvo tokia. Yra pasakyta: Dievas neturi pradžios, nei galo, bet jis sutvėrė dangų ir žemę. Reiškia, Dievas yra esyb, ne žmogaus pavidalo, bet visatos. Toliau — Dievas, visagalis; sutvėrė pirmąją žmogų Adomą ir jam moterį Jevą, bet atsirado velniška jėga, jau galingesnė už Dievą, ir sugundė valgyti uždraustą vaisį. Dievas, padaręs tokį klaidą, išmetė juos iš rojus ir pats atsiuntė savo sūnų atpirkti žmones. Pats turėję nukentėti ir būti nukryžiuotas, o apkaltingo Erodą, Pilotą, Judą. Tačiau, kaip Dievas, jis nekentė jo, bet kaip žmogus mirdamas šaukė si Dievo: “Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?” Ir kaip žmogus nesikėlė iš numirusi ...

Tai tokia buvo mano abejoni pradžia. Atvykus Amerikon mano abejoni dar labiau padidėjo. Man buvo sunkiausia sitikinti, kad žmogus, vargdamas šiame pasaulyje, negauna atlyginimo dangumi...

Dievo sakymuose yra parašyta “neužmušk”, o kaip tik iš tikinčių daugiausia vykdo žmogžudystes ir eidami elektros kėdėmis išpažtina savo nuodėmes. Aš, netikintysis, eidamas keliu nenoriu atsistoti ant vabalo ar kirmalės, nes kiekvienas žmogus padaras turi lygią teisę gyventi. Jis nežino, kaip žmonai atsirado ir nežinos, kaip jis pranyks ...

Kristus sakė žydiniams, kad jo karalystė ne ant žemės, bet danguje. Tais žodžiais jis uždarė dangaus vartus žmogaus vaizduotėje ir dar pasakė, kad lengviau kupranugariumi išlysti per adatą nei turinčiui eiti dangiškai. O kas gi turi aiškus, ar neįsivaizduojamus vadai? Jums tenka visa garbą, jūs Kristaus tarnai. Jūs norit gyventi gražiai, o mums tik nuo jūsų priklauso dangaus karalystė ar pragaras... Gerbiamieji! Lauksiu sausio mėnesio (laikraščio numerio) ir jūsų nuoširdaus atsakymo ir vilties mano sugrąžinti tik jį — tokio, kur turėjau savo jaunystėje ...

NETIK JIMO NAKTYJE LAUKIU AUŠRIN S

Iš min to žurnalo persi stos nespausdintos medžiagos štai dar vienas pasisakymas. Jo autorius nežinomas. Profesija ir amžius nenujau iami iš teksto. Sako es s paprastas žmogus, bet mintis reiškia giliai ir gana gražiu stiliu mi. Save laiko netikin iuoju, bent klaidžiojan iu, ta iau taip jausti ir jaudintis, manding, gali tik jautri, vibruojanti tikin iojo širdis.

Esu reikalingas pagalbos!

Su dideliu susidom jimu, — rašo autorius, — prad jau sekti j s žurnale spausdinamas mintis, kurios lie ia tik jimo klausimus. Tose mintyse, galvojau, surasiu atsakym daugel sunkenybi , kurias atneša gyvenimas. Tepaskai iau tik du numerius. Laukiu toliau šviesos ir argument taip tamsiame ir kebliame tik jimo kelyje. Perskaitytieji atsakymai man s nepatenkino. Tuo tarpu noriu pasidalinti savo mintimis tuo reikalu. Žinoma, jos nesudaro jokio svorio, nes esu paprastas žem s pilietis. Nesu toks mokytyas, kad iš juodo padary iau balta. Mano filosofija tesiekia labai netoli: k matau, t ir sakau. Man rodos, netiek skaitant didelius veikalus, kiek galvojant

prieinama tiesos, o vienas to nepaj giu — esu reikalingas pagalbos, esu reikalingas vado.

Pirmieji žingsniai netik jim

Kas gi mus priveda prie netik jimo; ar filosofin spekuliacija, kuri taip mažai paž stame? Tiesa, spekuliuojam, pam gdžiojam kitus, kiek tik stengiame. Bet pirmasis žingsnis netik jim prasideda ten, kur mes susitinkame su Dievo sakymu, mums nepalankiu, ir antrasis, kai mes susitinkame su kunigu, Dievo atstovu. Visi kiti filosofiniai išvedžiojimai yra nulis. Tiesa, spekuliuojame v liau, pateisindami savo išvidin žingsn , kur širdis jau pirma buvo padariusi. Argi jums svetima, kad protas tiki, k širdis myli?

Paliksiu t pirm žingsn kitam kartui, jei tur siu j g parašyti, ir einu prie antrojo. Ar ne j s, kunigai, esate kalti, kad mes nustojame tik jimo? Nesakau, Tams-ta, T ve! Nesakau, kad visi kunigai yra blogi — ne, yra švent j , gal net didesn pus . Bet ir knygose yra posakis: “Kokie kunigai, tokie ir tikintieji”. Mums yra skelbiama meil , kalbama apie nekaltyb , mes raginami kovoti su materializmu ir komunizmu. Kur ios bus m s ausys, jeigu mes nematysime tos meil s, spindin ios iš kunigo aki ir iš visos jo laikysenos. Nekalb kite mums apie skaistyb , kol mes nejau iame iš kunigo veido bruož Dievo artumos! Neraginkite mus kovoti su materializmu, kol patys laikote savo turt bankuose! Žinau, j s atsakysite, kiek procent sudaro toki kunig ? Judas buvo vienas iš dvylikos. Bažny ia nežuvo d l blog popieži ... Jums, gal ir inteligentams, visa tai yra lengva suvirškinti. Bet man, p sl tais delnais, skaudan ia nuo

darbo nugara ir nutirpusiomis kojomis, kiek tai sudaro sunkenybi !

Iš kunigo laukiam ne išminties...

Kunigas — koks šventas žodis mums, pasaulieiams. Jis — Kristaus tarnas, šventas dalykas saugotojas, amžinybės skelbėjas, Dievo maloni dalintojas ... Žmogus artinies prie jo atvira širdim ir išsiilgusia dvasia. Nemanykit, kad mūsų širdis nesiilgsta amžinybės, nejieško tarpininko, vedančio meilės ir Dievo malonę. Ir štai karam: žmogus, kuris nemažiau braido po šios žemės purvus ir garbina šios žemės takus. Jo kieti žodžiai lyg kruša sukapoja švelnius daigelius, augančius tavo širdy. Jo aistringa širdis neužgesina liepsnojančios aistra tavo širdies. Jo gobšė ranka atitraukia tave nuo Dievo ir gramzdina dar giliau materializmo bal .

Jums sunku tai suprasti, bet iš jūsų, kunigai, mes laukiam tikros Dievo ir artimo meilės. Ne išminties, ne estetikos, ne draugijos jieškome pas jus, bet vien Dievo ir dar kartą Dievo. Iš jūsų, Kristaus tarnai, laukiame jo dvasios — atlaidumo nusidėjėliui ir užuojautos vargšui. Ir jeigu mes tos Kristaus dvasios nerandame tarp jūsų, nors viename iš dvylikos, — visas mūsų tikėjimas susvyruoja: prarandame tikrąjį kelio kryptį, paklystame gyvenimo labirintuose. Gal kam atrods, kad tai nėra pagrįsto logiškumo. Bet mano menka išmintis sako: tai yra daugiau logiškumo, negu visose mokslo teorijose. Tai sprendžia širdies nuojauta (intuicija), kuri nepaliaudama jieško tiesos ir grožio. O intuicija mažiau klysta, negu šalti proto išskaičiavimai. Jei tai kunigas, Kristaus meilės mokslo nešėjas, neturi tos Kristaus dvasios, tai peršasi

išvada: jis tuo negyvena ir to nebrangina d lto, kad tas mokslas yra bevertis arba klaidingas. Žinau, mano išvados n ra teisingos. Bet argi protui įsakysi tik ti, ko širdis nepaj gia myl ti?

Mokom s iš j s pavyzdžio

Mums sakoma: neži r kite, kaip kunigai gyvena, bet k sako! Argi mes galime kitaip gyventi? Paprastam žmogui tai labai sunku. Mes mokom s iš j s pavyzdžio...

Nemanau es s per daug griežtas, jeigu dr stu tvirtinti — ne proto kalba, bet mylin ios širdies balsu, — kad kiekviena prabanga yra šventvagyst iš j s pus s, kol bent viena šeima iš j s artim j , paž stam ar iš j s parapijie i dreba iš šal io ar yra alkana. Jei Kristaus išpažin jas turi tur ti meil s žymi savo širdyje, tai juo labiau Kristaus kunigas.

T ve, jei rašau, kad mano tik jim apsprendžia kunigo elgesys, nepalaikykite tai “kuntapliniu” juoku. Gal kam tikrai atrodyt juokingas šitoks mano galvojimas. Bet man tai gyvybinis reiškiny s. Tuos žodžius rašau savo širdies krauju. Man sunku klaidžioti gyvenimo labirintuose, jį ieškant tiesos ir jos nerandant... Kod l j s bijote tiesiai paži r ti kunig klaidas — juk jie yra žmon s, ne angelai. Pavadinkite tikruoju vardu kunig ir popieži klaidas. (Ne be pagarbos miniu Kristaus vietininko vard , koks jam tinka). Pad kit man per t klaid ir netobulum šeš l išvysti amžinos Išminties ir Meil s švies , pajusti Jo šilum . Pad kit pajauti Dievo apvaizdos nuostab veikim taut , žmoni ir Bažny ios gyvenime, kuri ir ant kreiv linij sugeba tiesiai ir daliai parašyti.

Noriu tik ti, bet nepaj giu

J s tvirtinate, kad tik jimas yra visai skirtingas nuo žinojimo, kuris yra pagr stas proto išmintimi. Tai nurodykite, kod l mes tikime daug dalyk , kurie m s protui yra neprieinami? Nebijokite juos pavadinti tikruoju vardu — paslaptimi. Jeigu man nupiešite Dievo paveiksl , tok , koks Jis iš tikr j yra, kokio mano širdis slapta ilgisi savo kilniausi pol ki valandomis, tai aš nepab gsiu sulenkti savo kelius prieš Jo švent vard , ir iš Jo rank nuolankiai priimsiu kiekvien Jo dovan ir iš Jo l p kiekvien žod , nors Jis man b t ir neapr piamas, ir nesuprantamas, ir nepagrindžiamas. Pad kit man suprasti, kod l Jis leido, kad aš tiek daug met Jo įieškočiau, o j s sakote, kad tas mano kelias tolina mane nuo Jo. Nesakykite, kad tai yra bausm už mano puikyb . Jeigu j s sviedžiat man t žod , tai bent pamirkykit j pirma gydan i medžiag , kad jis neaitrint dar labiau mano žaizdos netekus tikrojo tik jimo, bet tartum stebuklingas balzamas, nors ir švelniai degindamas, j išgydyt . Kaip skaudu gird t netekus brangiausio daikto, kad jo esi netek s d l savo kalt s.

Aš noriu tik ti iš visos širdies ir pavydžiu tos laim s kitiems. Sakoma, tik jimas yra Dievo malon , arba — tikras tik jimas turis b t išmelstas ir iškovotas. Jei taip iš tikr j yra, tai pad kite man j išmelsti! Pasilieku netik jimo naktyje laukdamas tik jimo aušrin s ...

JAUNYST S ABEJONI AUDROJ

Pusamžis vyras, žydin i skruost , smulkios stat ros, gyv aki , kiek greitakalbis, bet sveri s kiekvien mint , kart pasakojo savo religinio kelio istorij :

Motinos diegtas tik jimas buvo paprastas, nuoširdus ir tyras. Staiga j paliet kritiškumas. Kart klebonas aiškino evangelij apie paukš ius, kurie nei s ja, nei pjauna, o Dievas jais pasir pina. Ne tik tina man pasirod ta evangelija. Ne visur sutikdavau ir su kapeliono argumentais vidurin je Trak mokykloje. Tai buvo gal nat ralu br smo amžiuje. Ir gal ne tai tur jo takos tolimesniam mano gyvenimui. Iš kilo kiti mano interesai. Tuo metu organizavosi “Aušrin s” s j dis, kurio programoje buvo tautinis darbas. Jau antroje klas je pasidariau aušrie i kuopel s pirmininku.

Aušrie i eil se

Tautinis kult rinis darbas paverg mano dvasi , sumažindamas d mes religijai. “Aušrin ” ir jos straipsniai man atrod nieko netur prieš religij . S j džio vadai — Šilingas, Bytautas, Skipitis, Klimas — man ir kitiems draugams buvo tautinio darbo pavyzdžiai. Kai kuriuos

j pažinau dalyvaudamas "Aušrin s" suvažiavime Vilniuje.

Baig s Trak vidurin , nuvykau Vilni t sti mokslo. sijungiau Vilniaus aušrie i veikl , bendravau su Sondeckiu, aušrie i pirmininku, su Sveikauskiene ir kitais. Dalis j buvo tikintieji, dalis ne. Aš pats dar lankiau bažny i , bet tas naujas darbas ir naujos id jos, kurios nebuvo surištos su religija, matyt, dar savo takos. Visa tai atrod vertingiau už religijos srit , kuri ypa jaunam žmogui neatrod labai reali ir pažangi. Taip aš nu jau su aušrie i srove. Tapau svyruojantis, nors dar jau išpažinties, o per atostogas patarnaudavau Mišioms.

Klebonas išvar iš zakristijos

Kart gimtin s bažny ioje užsid jau kamž ir ruošiausi eiti prie altoriaus patarnauti. At jo klebonas ir sako:

— Nusiiimk kamž . Tu negali tarnauti Mišioms, nes skaitai "Aušrin ".

Zakristijoj buvo pilna žmoni , j tarpe keletas paž s tam . Mane nupliesk karštis. Nieko nesak s, nusi miau kamž ir iš jau iš zakristijos.

Kit ryt , ilgiau miegoj s sekly ioj ir atsibud s, matau: stovi prie lovos t vas ir motina, lyg dvi nuli dusios statulos. Supratau, koks reikalas. Kaimynas maršalka, kuris mat zakristijoje vis vyk , buvo pasak s t vams. Šiems buvo g da ir gailestis. Jie vis dar tur jo vilt (ir aš nesibaidžiau), kad kada nors stosiu kunig seminarij . vykis bažny ioje buvo sugniužd s mano t v vilt .

Po to dar labiau sitraukiau aušrie i veikl . Dar m ekskursijas, ruoš m vakarus, platinom knygas, rinkom dainas, pasakas, m sles, aukas Tautos Namams, rašin jom

korespondencijas “Aušrin”, leidom ranka rašyt laikrašt l. Dal ši darb band m atlikti kaime, vasaros atostog metu. Visa tai buvo taip realu ir gyvenimiška. Priešingai — religija atrod vis mažiau reali.

Abejoni audra

Kod l ši mintis stipr jo, sunku man buvo suvokti. Gal t min i tur jo filosofiniai Bytauto straipsniai “Aušrin je”, gal kit vad kalbos bei raštai. Bet tada jie man neatrod priešreligiški. Tik jimo dar nebuvo prarad s, bet po vykio su klebonu neb jau daugiau išpažinties. Mano s mon je vis laik buvo neišspr stas abejojimas d l evangelijos žodži “nei s ja, nei pjauna”. Gal tai, o gal “Aušrin s” raštai manyje iš k l aštr klausim — ar evangelijos iš viso n ra pasaka? Su tuo rišosi kitas klausimas, ar J zus nebuvo tik vienas pranaš ? Jei Kristus ir evangelijos n ra real s dalykai, tai ir Bažny ia yra apgauli. Tada ir kunigai, ir j pamokslai — tik žmon ms klaidinti. sp dis d l mano parapijos klebono dar si bendru sp džiū apie visus kunigus. Jie man jau rod si nesimpatiški. Tuo metu ir liberali spauda (1910-1911) buvo sustiprinusi kov prieš kunigus. Be kitko, buvo rašoma, kad rankos bu iavimas kunigams es s nekult ringas, nehigieniškas, be to, primen s vergavim ponams.

Visas šis klausim kompleksas manyje k l dvasin audr . Tai buvo didžiausias mano dvasinis sukr timas, sta iai desperatiškas, netur s jokios išeities. Vien kart buvau pasiryž s net eiti Vilij ir pasiskandinti.

Tolstojus ir Vyd nas — dvasios vadai

Ilgainiui iš tos tragikos mane išved dviej vyr raštai. Pirmiausia — Tolstojus, kuris kalb jo apie Diev

ir apie Krist , net apie dorov , nors visa tai nebuvo tas, ko mok katalikyb . Antrasis buvo Vyd nas, kurio raštai k l dvasios ir dorinio gyvenimo pirmum . Užsisakiau Vyd no leidžiam laikrašt “Jaunim ”, skai iau teosofinius ir literat rinius jo veikalus. Graibs iau visk , k tik jis paraš , ir skai iau, studijavau. Taip pamažu miau apsiraminti. Dievas niekad nebuvo man “mir s”, n nai jis lyg ir pagyv jo. Žinoma, išpažinties neb jau, bet retkar iais meldavausi ir bažny i nueidavau.

Kai ruošiaus vesti, pasijutau lyg kryžkel j. Žinojau, kad reik s eiti išpažinties, nes tokia buvo bažnytin tvarka. Be to, mano uošvis, pats nepraktikuoj s, tvirtino, kad reikia laikytis bendr tautos papro i — tuoktis bažnyioje, vaikus krikštyti ir juos mokyti mald . Mano busimoji žmona buvo aukl ta be religijos, bet ir ji laik si t vo paži ros.

Išpažintis pas kanaunink Tum

Prieš sutuoktuves nu jau pas kan. Tum išpažinties. Po to jam pasakiau, kad neisiu Komunijos, nes abejoju Kristaus dieviškumu, be to, nenoriu žeisti, paniekinti dalyko, kuris laikytinas šventu. Bandžiau pasakyti daugiau, kod l toki paži r susik riau. O Tumas man atkirto:

— O aš tau liepiu — eik! Abejon n ra netik jimas, n ra net nuod m . O veidmainyst s tai tu neturi, nes visk taip nuoširdžiai pasipasakojai. Pasakei net toki dalyk , kurie laužo tavo paties ambicij .

Tumas nusived pas save arbatos, ir mudu dar kalb jom s. Jo paprastumas ir atvirumas, gal ir jo autoritetas, man palengvino atlikti piln religin susitvarkym . Deja,

tai buvo tik laikinis dalykas. Toliau v l n jau išpažinties. Religija vos ruseno manyje.

Kart skai iau Welleso "Pasaulio istorij ". Vienoj vie- toj jis raš , kad Kristus buv s tik pranašas, ne Dievas. Bet jis kalb jo apie Kristaus kalno pamoksl ir j labai gerai vertino. Raš ir apie jo pamokslus po prisik limo. Tada manyje kilo pasipiktinimas:

— Kur gi tavo logika, autoriau! Kristus tau ne Die- vas, tik pranašas, o kalbi apie jo pamokslus po prisik - limo. Jeigu prisik l , jis n ra vien pranašas.

Sunkiausia buvo su išpažintimi

Mudu su žmona dirbome visuomenin darb . Nuo- lat susidurdavome su pla iaisiais liaudies sluogsniais, ku- riuose buvo gilus tik jimas. Tas faktas, kad tauta yra tikinti, mums dar neįjuntamos takos. Tekdavo dalyvau- ti pamaldose — iš prisitaikymo, nes b davu nepatogu išsiskirti. Ilgainiui dar si lyg nepatogu tik paraduoti. Mumyse brendo reikalas t ryš išbaigti, ir mudu su žmona jau buvome sutar eiti išpažinties. Š kart numa- t me pasirinkti vyskup Teofil Matulion . Buvome por kart net už j , bet vis neradome jo namie.

Taip mes išvykome iš Lietuvos nesurad to atbaigtojo ryšio. Dabar man keistai atrodo toks dalykas. Melsda- vausi kas kart vis uoliau, specialiai Dievo Motin , kad mano ir žmonos religinis gyvenimas išsispr st Dievui priimtiniu b du. Bet baugiai pasijusdavau, kai tik reik jo konkre iai š reikal spr sti.

Vaikai buvo aukl jami religiškai, bendruomen s r - muose. Jie buvo leidžiami išpažinties ir Komunijos. J kapelionai buvo geri, ir mes tuo džiaug m s. Nuo vaik sl p me m s pa i nereligingum . Priešingai, d l j

kartais nueidavome bažny ion, bent per didži sias šventes.

Velykinis pamokslas suk l abejones

Vien Velyk dien , gr ž iš Kauno katedros, mudu su žmona kalb jome apie pamoksl . Galvojau, kad vaikai negirdi. Kod l kunigas kalb jo apie prisik lim kaip visos katalik religijos pagrind ? Visa Kristaus misijos prasm esanti jo prisik lime. Man nepatiko, kad tai buvo perdaug pabr žta. Argi religijos pagrindas n ra Kristaus mokslas? Tik v liau supratau, kad prisik limas patvirtina visa tai, k Kristus skelb . O tada mano kritiškumas buvo vienpusiškas, ir mano tonas, matyt, skamb jo lyk koks protestas.

S nus, pasirodo, klaus si kitame kambaryje ir tai jam suk l abejoni . Ar ilgai tas abejones jis nešiojosi ir kiek tai jam padar takos, nežinau. Bet po keleto met šis reikalas vien kart atsiliep . Tai buvo tremtyje. Berods, kaip tik Velykoms jis paraš man laišk (tada gyveno atskirai ir dirbo), kad jis labai atidžiai perskait s evangelijas, ir vis d lto sitikin s, jog Kristus prisik l . Vadinasi, mano anuomet iškelta abejon vaiko buvo suprasta kaip pagrindin visam m s tik jimui. N nai jis tur jo t reikal pats išsiaiškinti ir man priminti, lyg manydamas, kad aš ir dabar toje abejon je tebesu.

Ir T vo Bružiko pamokslai k l abejones

Tos abejon s b davo savotiškos. Sakysim, kart T. Bružikas ved misijas Švn . Trejyb s bažny ioje Kaune. Nu jau ir pataikiau pamoksl , kur jis kalb jo apie rank bu iavim . Man tie žodžiai atrod pig s, banal s, nerimti.

Nelauk s galo, iš jau. Panašiai tremtyje, Miunchene, pa-
taikiau jo pamoksl , kaip ty ia apie t pat rank bu ia-
vim . Š kart neiš jau lauk, bet vis tiek buvo keista.
Dabar suprantu, kad kunigo rankos pašv stos, d lto ver-
tos bu iuoti, ir aš mielai jas pabu iuosiu, nors tas kunigas
ir b t nevertas, kaip žmogus. Bet tada šis reikalas su-
dar disonans .

T vas Bružikas man atrod pras iokas, neišmokslintas,
netgi nepasiruoš s kalb ti moderniam žmogui. Bet kit
kart tur jau progos, jau tremtyje, išklausti vis jo pa-
moksl . Tada jis man atsiskleid , saky iau, visas. Supra-
tau, kad jis ne pras iokas, o tik paprastas, ir tas jo pa-
prastumas buvo jo šventumo ženklas. Jo paprastumas
buvo nuoširdus ir toks gilus, kad mudu su žmona sta iai
paverg .

Pagaliau ... išsprend vidiniai konfliktai

Žmona jau buvo ketinusi pas j eiti išpažinties, bet
susirgo pa i rekolekcij metu ir atsid r ligonin je.
T vas Bružikas atsitiktinai aplank mane ir paklaus , kur
gi esanti žmona. Pasakiau, kad ji nor jo eiti išpažinties,
bet susirgo. Pasakiau ir jos baim langelio ir vis for-
malum . Bružikas nusiskubino pas j ligonin , išsikal-
b jo, o ji, matyt, pasipasakojo visas savo abejones bei
s žin s konfliktus. Tada jis liep jai klauptis ir dav
išrišim . Šis neformalus išpažinties aktas, nereikalaujant
v l pakartoti nuod mes, žmonai palengvino reikal . Da-
bar ji ne tik nesibaid langelio ir kl pojimo, bet galvojo,
kad žmogui, nusid j liui, tai net permenkas reikalavimas.

Po to jis išklaus mano išpažinties. Taip prasid jo
m s kelias atgal religij , kelias vienyb su Dievu ir
pati vienyb šeimoje.

Vienos uždaros rekolekcijos mums dav savotišk
Šv. Dvasios krikšt . Tas rekolekcijas ved T vas V. Gu-
tauskas. Jau buvo atsiv r s mummyse didelis dvasinis alkis,
o ia — rekolekcij nuošaluma ir tyla leido visk d tis
šird , m styti ir melstis.

KAI DVASIA ALKSTA, O PROTAS NEPAJ GIA

Yra žmonė , kurie turi didelė protinė alkė . Jie viskuo domisi, renka žinias iš visur, jieško tiesos. Jie išverm mokslui, skaitybai, tyrinėjimams stambiai stebina. Atrodo, kad juos veda kažkoks stiprus vidinis impulsas, gal savotiškas tikėjimas — intelektualinis, ne religinis.

Pora pavyzdži

Pažinau vieną tautietį , kuris buvo baigęs net dvejus mokslų šakus . Dirbo savo srityse ir vis nerimo, kol gavo progą toliau studijuoti vieną gamtos mokslų šakų . Ligi II D. karo pradžios baigė ir šiuos mokslus. Iškilęs iš tarybų, jis perėjo keturias kraštines laboratorijas ir mokslines institucijas: tyrinėjo, daryė , rašė . Savo trejiems specialybei jis paskyrė apie 20 metų , tik dvi išėmė visas žinias — pasiekti savotiškos žinojimo viršūnės . Vieną dieną , arčiau išsikalbė jus, jis prasitarė :

— Užteks tų mokslų ! Dvasia alksta ko kita. Mane domina religinė mistika.

Kitas tautietis iš pat savo jaunystės metų praities tyrinėjo jį . Be kitko, kalbėjęs svetimų kalbas, kad galėtų prieiti prie visų šio mokslų šaltinių . Buvo atkaklus ir išvermingas — nesidavė išvedamas iš savo kelio. Draugas,

kurie ateidavo ir nesiskubindavo išeiti, jis išprašydavo iš kambario arba pats nuo j pab gдавo. Jo kambarys, užverstas knygomis, užrašais, kortel mis, buvo panašus daugiau sand l nei gyvenam patalp . Savo srityje ilgainiui jis pasiek nemaž rezultat . Bet viena proga ir jis prasitar :

— Nusivyliau mokslu. Jis n n neb ra man viskas, kaip buvo ligšiol.

Jis nemet savo tyrin jim , kaip pirmasis, bet dirbo toliau tartum iš reikalo, be pirmykš io entuziazmo. Nebuvo mokslo tikintysis, grei iau gud s amatininkas. O kaip su tikroju jo tik jimu? Niekad nebuvo jo prarad s ar d l jo svyrav s. Tik n nai, maž jant tik jimui mokslu, anas brendo ir šilt jo. Mokslas buvo mobilizav s visas dvasines jo galias; dabar jos atsilaisvino, užleisdamos daugiau vietos religijai.

Mokslas nepasotina dvasinio alkio pilnumoj. Žmogaus dvasia alksta žinojimo, bet dar labiau išminties, kuri eina toliau už protines patirtis ir susilie ia su tik jimu. Išminties alkis yra pats giliausias ir jos, kaip tik jimo, negalima pasotinti tik techniškomiis studijomis ar tyrin jimais.

Nepasotintas alkis

Buvo viena mergait , kilusi iš turting bajorišk nam . Nam atmosfer , kurioj ji brendo, buvo kult ringa, bet nereliginga. Mergait s dvasia buvo suskilusi. Kartais ji pasiilgdavo kas apvaldyt jos dvasin nerim , kartais v l apsiramindavo. Šeima nepasotino jos alkio religiniu b du, o paskui ji, jaunamet , pateko Rusijos tremtin ir susid r su ateistin m nuotaikom. Nors pati nepasidar ateiste, bet ir nepaj g nieko “ap iuopiamai” dvasiško

susirasti. Dievo klausimas jai vis kildavo, bet galvodama apie tai, ji, rodos, atsitrenkdavo lyg koki sien .

— Bijau galvoti, — kart jį prasitar , — nes atrodo smegenys neišlaikys.

Kart šiai mergaitei, jau studentei, draug nupirko šv. Rašt , o ji ta proga pasak :

— A i , bet aš šios knygos turb t nepaįmsiu rankas. Bijau skaityt, nes bijau galvot.

Iš tikro galvoti niekas nebijo, bet bijo sukelti savyje nerim , bijo t painiav , kuri vienas protas, m s galvoti, ne stengia pašalinti.

Ji neidavo bažny i turb t d l tos pa ios priežasties. Tik kai mir jos motina, kasmėt, šv. Juozapo dien , užprašydavo šv. Mišias, pati anksti atsikeldavo ir nuedavo bažny i . Taip ji dar kasmėt, tik t dien , bet niekad daugiau.

Smegenys — n ra vienintelis žmogaus kelrodis

Sunki t žmoni pad tis. Protas nerimsta, dvasia nepasitenkina, bet nepaj gia nieko tikresnio rasti. Jie nori s moningos religijos, jos jieško, bet tas j noras kažkur užsiriša, ir jie niekaip nebegali prie religijos prieiti. Jie nori pirma sis moninti, o paskui sigyventi, ir to nepaj - gia, nes praktiškai b na atvirkš ias kelias.

tik jim mes pirma sigyvename iš mažens. J primame nuo jauta ir gal ta br stan ia išmintimi, kuri net vaikams duota. V liau protas jieško religij pagr sti. Kartais karpomas abejoni , protas vis d lto nebeišima religijos iš žmogaus dvasin s visumos. Priešingai — tikslina, papildo, praturtina.

Kas kita, kai religija dirbtinai b na išjungiamo vaiko

ir jaunuolio amžiuje. Tada ji nebeturi natūralios atramos, kuri atsiranda su protas galėtų eiti toliau ir giliau. Neturįs religinių patirčių anksčiau, protas nei turi knisčių srityje, kuri jam lyg svetima, nors domi ir galbūt graži. Protas neturi palyginimo su tuo religinės tiesos suvokimu, nors ir netobulu, nors ir vaikišku, kur gauna kiti savų laikų.

Tikrai, protui sunku galvoti: atrodo, smegenys neišlaikys. Nes nieku kitu jis nei ir negali religijos priimti, tik smegenimis. Kiti dvasiniai įaupučiai, subrendus, nebėra taip jauni.

Tv klaida

Vienas vyras skundėsi negalėjęs išsivaduoti iš svyravimų. Užėidavo kalbėtis — vis apie religiją. Net laiškuose, kai rašė, vis klausė tuos pačius klausimus. Jis jėškėjo religinės tiesos ilgą laiką, bet nedarė jokios pažangos. Jėškėjimas buvo virtęs viena ištisa kančia. Jis nelankė bažnyčios, turbūt ir nesimeldė.

Kartą jis pasipasakojo plačiau savo praeitį. Jo motina gana anksti pametusi jį ir tėvą. Augęs be motinos nuo devintų amžiaus metų. Tėvas nesupratęs ar nepajėgęs vaikui duoti religinės šilumos ir su religija susietą gyvenimą gairių. Atrodo, ir slypėjo jo dabartinė drama. Jis negavo savų laikų to, ką kiti vaikai gauna. Gal dėl to Maria Montessori pastebė, jog geriau vaikui duoti nors ir netobulą religiją, negu jokios. Vaikas, toliau brėdamas ir jėškodamas pilnesnę tiesos, turėjęs bent ką atsiųmti, bent su kuo palyginti.

Visi pripažįsta, jog religijai reikia ir asmeninio apsisprendimo. Tik nevisi suvokia, jog apsisprendimas jau-

name amžiuje daromas ne vien protu. S mon jimas ateina laiko vyksme ir jis turi sikomponuoti žmogaus br s mo visumon. Vieni t vai tai supranta, kiti ne. Vieni, net patys nepraktikuodami, negina vaikui religini veiksm , priešingai — pratina juos melstis, parengia sakramentams. Kiti vengia net prasitarti apie Diev . Ši tez — kai vaikas “ateis prot ”, tegu pats susiras religij , jei nor s. Deja, šiuo elgesiu t vai atima vaikui pa i galimyb susirasti, nors jis v liau ir panor t . T vai nenujau ia, kokiai vidinei dramai jie pasmerkia savus vaikus.

SLYPINTIS NETIKIN I J TIK JIMAS

Yra žmoniai, kurie vengia sutikti kunigą gatvėje, nes tai es neša nelaimę. Kiti vengia kunigo ar vienuolio, nes juos pamatęs ar sutikęs, sako, jau įsiai sugadinęs sau nuotaiką. Pirmieji yra prietaringi, antrieji save laiko netikiniais.

Gydytojas nervinosi kunigo akivaizdoje

Kartą kunigas aplankė poną, kuriame save laikė netikinį. Toks buvo ir jos vyras, kuriam kunigui teko pažinti arčiau. Moteris buvo išlavinta, kultūringa ir garbinga. Su ja kunigas buvo pasikeitęs keletu laišku, kuriuose ji pastebėjo esanti „savaip tikinti“, bet nepasitikinti tikiniais. Ji buvo paliesta vienos nelaimės, ir kunigas, atvykęs iš toliau, jautė pareigą jai išreikšti savo užuojautą.

Tuo metu pas ją užėjo pora žmonių. Vienas jų — senyvas gydytojas, plačiai žinomas visuomenėje. Jis — iš vadinamą netikinį. Žmogus atrodė kuklus, paprastas, bet kai pamatės dieną kunigą, taip susivaržė, jog atrodė ilgai nepakęsias pabūti. Jis teišbuvo vos keletą minučių;

kunigą net nepažvelgė. Kalbėjo su ponu, tarsi nieko daugiau kambaryje nebūtų; kalbėjo skubiai, beveik nerviškai. Ir išėjo atsiveikindamas tik su ponu, kunigui nei

sveikas, nei sudiev. Panašiai laik si ir kitas lankytojas, kunigui nepaž stamas, bet, matyt, panaši nusiteikim .

Iš kur toks erzinimasis?

Kuo tai aiškinti? Kur slypi tokios nenat ralios laiky-senos, netgi erzinimosi priežastis? T priežast gal at-skleis vieno religingo žmogaus pergyvenimas. Štai jo paties pasakojimas:

— Prad jau nebepak sti religini knyg , net evan-gelij , kurias anks iau taip m gau. Mane m erzinti kunigo pamokslai. Keista, seniau erzindavausi, kad pa-mokslai, kaip man atrod , permenkai paruošti, nepakan-kamai gil s, o dabar priešingai. Juo geriau jie b davo paruošti, juo gilesni ir jautresni, juo labiau jie pjaudavo mano savijaut .

— Betgi j s nepraradote pagarbos savo religijai?

— Anaipatol! Bet aš negal jau t vis religijos reika-lavim sekti.

— Kod l?

— Man sunku paaiškinti. Gal d lto, kad buvau per-varg s. J s turb t žinote tokias b senas, kai žmogus nebegali savo mintims vadovauti — kaip plokštel kar-toja t pa i melodij . Taip mano protas kartojo t pa i mint . Savotiškas pamišimas — nebegali jos išmesti, tik ji viena tesisuka. Kartais j pakei ia kita mintis, bet vis vietoj...

— Tai n ra joks pamišimas, tik pervargimas. Gal studijuojat ir kartu uždarbiaujat? Turit kit r pes i bei pergyvenim ?

— Viskas susid jo kartu: tas ir anas!

Iš tikr j , ia ir buvo visa priežastis to nelaukto nuo-taik ir interes pasikeitimo. Žmogus nebepaj g sekti

religini reikalavim . Kitas b t d lto nesijaudin s, o šis priešingai — juo mažiau bepaj g , juo daugiau steng si. Pagaliau jis visai nebegal jo t reikalavim sekti nei savo d mesiu, nei valia. O ia knygos ir pamokslai jam vis primena: turi daryti, negali apsileisti!

Žmogus nesupranta savo nervin s b senos, neišsiaiškina savo j g santykio su t reikalavim vykdymo ribomis ir ima erzintis. Jis negali pats sau prisipažinti, kad laikinai nebegali savo dvasini j g daugiau panaudoti. Jis nelink s sutikti, kad visiškai pervarg s ir išsemtas. Taip jis bando jieškot kito atsakymo: o gal ia vyko mano dvasini interes pervarta, gal jau aš iš tikro nebe noriu toj srity daryti pažangos?

Iš tikr j , ia ne interesai pasikeit , o žmogaus paj gumas. Reikia atsigausti, atstatyti savo nervin b sen , ir tie patys interesai v l gr š. Ne erzintis reikia, bet ramiai laikytis.

Nenori, kad primint slopinama tik jim

Panašiai b na ir su vadinamais netikiniais. Jie erzinasi d lto, kad pas moniškai jau ia nedar taip, kaip nor t . Jie nori, bet negali; negali d lto, kad pasiskelb netikiniais arba per ilgai apsileido ir nebedr sta ar nebeprisiver ia atlikti kaikuri pagrindini religini akt . Religija teb ra j vidaus balsas, ir tai labai jautrus. Jie nor t , kad to balso nieks jiems nebepažadint , nebepri mint . O ia jie sutinka kunig , ar šiaip tikin ius žmones, girdi juos kalbant apie Diev , mato darant kryžiaus ženkl ir pan. Tokiais atvejais jie ima erzintis ir “sugadina sau dien ”. Tada ir žodis nereikalingas išspr sta, ir pašaipa atsiranda! Ar nuo to geriau? Priešingai — tik dar labiau degina ir graužia.

Erzinimasis rodo vidin jautrum

Tokius netik jimo reiškinius kai kas labai blogai išsiaiškina. Kunigo “nepakent jai”, pasity iotojai laikomi piktesniais “bedieviais” už kitus. Iš j nieko gero nebelaukiama, juos numojama ranka. Es jie nebeturi jokios pagarbos religijos ženklams, veiksams, atstovams.

Toks sprendimas dažnu atveju klaidingas. Juk “prieš religij kovoja ne netikintieji, o tikintieji” (S. Freud). Iš ši žmoni kaip tik galima laukti daugiau nei iš nejautori j . Kas iš t , kurie kunigus netik paken ia, bet net juos m gsta ir su jais bendrauja, o religijai yra visiškai abejingi. Bet prieiti prie pirm j daug sunkiau. Jie taip jautr s, kad mažas neatsargumas juos gali dar labiau past m ti neigiamu keliu. Svarbiausia jiems — suprasti, kad j netik jimas yra tik nepasotintas tik jimas.

Vaikas prad jo iškelti slypint tik jim

Pažinau vien tiksl j moksl atstov panašios dvasin s b senos. Buvo vidutinio gio; galva stambi, pasvirusi priekin, veidas minties ir pergyvenimo bang išva-gotas. Žmogus uždaras — savo mintis reiš tik patikimam asmeniui, bet nepaj g savo pasakojimo rutulioti. Toks man atrod jautraus žmogaus pavidalas, kai j pažinau. Apie j man pasakojo, kad buv s visiškai išsiskyr s iš praktinio religinio pasaulio, dažnai jaudindav sis, kai kas primindavo Diev , Bažny i , kunigus. N j s išpažinties ir nenor j s nei gird t artim j kalbos apie tai. Bet buvo geras šeimos t vas, labai myl s savo vaikus. Ir štai vienas vaik , lyg jausdamas pareig išvesti t v iš to nerimo ir jautrumo, prad jo j kalbinti išpažinties. Vaikui atrod , kad nieko kito jam nereikia. Pavyko j pripra-

šyti nueiti rekolekcij . Vaikas atsp jo vien smulkmen . Sako: einam išpažinties v lai, kai jau visi žmon s išsi-skirst ir kai bažny ioj palieka tik kelios šviesel s spink-s ti. Jiedu nu jo ir atliko išpažinti.

Tuo išsisprend visa jo ankstyvesn b sena. Šiandien jis, — kaip ir visi tikintieji, tik uolesnis už daugel kit . Sutik s j išsikalb jau. Ta proga jis tarp kitko pasak :

— Man rodos, visa kita šiandien n ra taip svarbu. Svarbiausia, kad nepamestume iš aki Dievo ir savo jaunimo.

Jaunimui jis dabar buvo sutelk s savo d mes : su juo dirbo, jam talkino, kv p jam idealaus gyvenimo pra-giedrulius.

SEPTINTAS
SKYRIUS

Pagonybės nostalgija
ar iliuzija?

KRIKŠ IONYB NETINKANTI NAUJOM TAUTOM

Kai kurios klaidos sekioja ir persekioja žmog taip kyriai, jog veda iš pusiausvyros. D lto žmogus jieško b d kaip nors save pateisinti ar bent sau palengvinti. Psichologai pastebi, jog šis savigynos instinktas ver ia užkasti kalt s šaknis kiek galima giliau ir apklostyti sve-timom ar pašalin m kalt m. Bet iš to pasidaro nauj psichologini painiav , kurias b na sunku beišnarplioti.

Gyvenimas palauž dvasi

Vienas inteligentas, aug s garbingoj ir religingoj šei-moj, ilg laik t s t v šeimos ton savo gyvenime. Pirmas kompromisas, kur jis padar karjeros d lei, buvo pasirinkimas naujos politin s krypties, kuri taut stat augš iau už krikš ionyb s idealus. Bet jis suk r savo šeim krikš ioniškai ir vaikus krikštijo bei aukl jo kaip mok jo, pagal bendr tautos tradicij . Bet taut ištiko tragedija, kuri privert j atsiskirti nuo šeimos — gelb ti save. Gr ž s atgal, jis neberado žmonos nei vaik — bolševikai juos buvo išvež Sibir .

Jo s žin nerimo. Jaut si kaltas, kam paliko juos vienus, jieškojo motyv , kurie palengvint jo vidaus kon-flikt . Valand valandas jis filosofavo su draugais. Atro-

d , kad tragedijos šaknys slypi to meto pad tyje, visame sujukusiame pasaulyje, kuris kovoja už kažk geresn , bet griaua, kas buvo sukurta ir nešasi su savim nekaltas aukas. Jam vaidenosi, kad kažkas gri va visoj gyvenimo ir paži r visumoj, o iš tikr j kažkas griuvo jo s mon j ir s žin j. J prisl g atsakomyb s išgyvenimas d l šeimos, bet jis band krauti t atsakomyb gyvenimui, s - lygoms, sistemoms.

Jieškojimas nusiramavimo

Draugai j laik savotiškai palaužtu, mimoziškai nusi-teikusiu, bergždžiai filosofuojan iu. Atramos juose jis nerado. Bet nelauktai rado moter , kuri jo problemoms m reikšti d mes . Taip jis jaut si palengv j s, supras-tas, bent užjau iamas. Nepra jo vieni kiti metai, ir jis nu jo su ja civilin s metrikacijos staig .

Draugai vis dažniau gird jo iš jo l p nepalankius svarstymus krikš ionybei. Ji esanti atsilikusi ir iš viso nevykusi. Jis es s ja nusivyl s. Tiksliau, ne tiek jis, jo žodžiais, bet visas ši dien pasaulis. Krikš ionyb ne-daranti pažangos. Ji užsikirtusi senose moral s formose, d l to netinkanti naujoms tautoms, nebeturinti reikšm s ir savai tautai. Jis tiesiog demonstravo savo netik jim krikš ionybe ir fantazavo, kad reikia naujos religijos arba senos, primityvios, bet tautai autentiškos. Jis jieškojo paži rin s atramos šalia krikš ionyb s, bet pats painio-josi. Krikš ionyb jam buvo neatiaidi, nes saugo prigim-tin dorin tvark ; bet j saugojo ir daugis sen primi-tyvi j religij . Jis nor jo kažkod l tikinti save ir kitus, kad gali b ti religij , kurios pateisint prasilenkim su pagrindine dorine tvarka.

Tariamasis Bažnyčios priešas

Juo daugiau jis stengėsi šį mintį praversti, juo labiau nerado ramybės savo sąžinėje. Norėdamas rasti pritarimą, bent pateisinimą aplinkoje, jautė, kad aplinka lieka, kaip buvusi, su savo nepakeičiama pažiūra. Jis traukė iš jos. Anaipatol neguodėjo faktas, kad atsirado nauji draugai, kurie jo pažiūrą palaikė ir gynė. Jis juto — savo natūraliu ir šeimoje gautu garbingumu, — kad ta draugystė nėra tokia, kokios jis būtų norėjęs. Pažino, kad nauji draugai išstovė: ar daug jie buvo pranašesni už jį? Bet jis mąstė tik tai, kad jo tezę, jeigu ir nėra priimtinos daugeliui, tai vis dėlto randa pritarimą. Tai jam kiek guodė. Viešuma, atrodo, laiko jį kitokiu — gal nepriimtiniu, bet juk nepriimtini būna visi, kurie turi kitokias pažiūras. Jis dėl jo akcentavo ant pažiūros, o ne ant moralės. Smon gali būti žmonės daugialypūs, — galvojo jis, — ir aš tesu atsišakojęs kaip skirtingas smonų padaras. Sąžinė vis vienalytė ir yra išsiskyrimas niekad nebūtų pateisinamas. Jis susitelkė ties pažiūros skirtingumo faktu. Šiuo faktu jis bandė lengvinti sąžinės slogutį. Jis tarėsi esąs krikščionys ir Bažnyčios priešas, mažiausia nedraugas. Tokiu mane ir laikykite, ir pagal tai žinokite mano šeimėnėstov! Galvokit, jog iš mano pakitusios pažiūros susikurė mano gyvenimo pasikeitimas. Argi taip nebūna?!

Melavo sau pačiam

Faktiškai juk buvo priešingai, ir jo garbingumas buvo laidojamas šiuo negarbingu melu sau pačiam. Nėn pasirodė, kad kas jo smonėje buvo norima išlaikyti kaip garbingumas, buvo tik jautrios ambicijos saugojimas. Jis

nenor jo susitaikyti su tikrove, kad padar klaid , pasielg negarbingai. Ne, jis pasielg garbingai — tik ne pagal t mast , kur turi krikš ionyb . Kitu atveju, — taip jis sau galvojo, — b t nat ralu, leistina, priimtina.

Kaip lietuvis patrijotas jis b t nor j s gimti pagoniškoj lietuvi religijoj. Bet keista, kaip išlavintas žmogus gali b ti taip nelogiškas. Argi senoji lietuvi religija b - t jo stovi laikiusi sutaikom su dorove?

T VYN - MAN VISKAS

Pas daugeli išėivi patrijotizmas yra pajautrintas. Iš to kyla nesusipratimai su religija, ypa Bažny ia. Vie- niems gana, kad bažny ia yra sava, sav j statyta ir aptarnaujama. Bet išsik l kitur ir neberad savos baž- ny ios, jie nebeina i kit , nes ji nebesanti “tokia”, kaip buvo. Toks nusiteikimas pastebimas tarp paprastesni j žmoni . Jiems lietuviškumas yra savumas. Kas kita išsilavin ar gerai išlavinti žmon s. Jie lietuviškum su- pranta giliau ir pla iau. Ši jautrumas byloja kitaip.

Kai tautos meil virsta kultu

— Bažny ia man svetima, nors ir lietuviška, — kal- b jo kart senyvas Amerikos lietuvis. — Kas joje lietuviš- ka? Tik evangelija, viena kita giesm . Juk tai trupin lis. T laik aš geriau praleidžiu namie. Bent paskaitau lie- tuvišk knyg ar laikrašt . Persikeliu mintimis t vyn n — atsigaunu. Bažny ia man to neduoda. Ten nu j s, aš tik susierzinu.

Pla iau išsikalb jus, pasirodo, kad šiam žmogui lietu- viškumas yra viskas. Aišku, lietuviškumo jis nepasigenda fabrike, gatv je, kine — d l to nelaužo sau galvos. Dirba ir bendrauja su kitais vairiais žmon mis, ir tai jo neer- zina. Bet jis kitaip ži ri bažny i ir kunigus. Iš j lau-

kiekažko, kas jo lietuviškum pasotint ypatingu b du. Jei bažny ia nieko kita nedaryt , tik skelbt tautos didyb , grož , garbint tautos vadus, virst lietuvišk meno vertybi muz jumi ar lietuvišk melodij koncert sale, — tada ji b t ir sava, ir miela, ir naudinga. Bet ji kalba apie kit vad — Krist , ir kitoki didyb — malon s ir meil s. Ji turi savo dail s ir muzikos reikalavimus, kurie, tiesa, gali derintis su lietuviškais motyvais, bet neprraškti dieviškojo kulto dvasios. Ji turi savo turin , kuris tam tikrose ribose gali derintis su tautin mis formomis, bet negalima laukti, kad turinys b t iškeistas tautines formas.

Myl ti t vyn , garbinti Diev

Myl ti savo t vyn yra vienas dalykas ir j garbinti — kitas. Kas jieško tautos kulto bažny ioje, tas jieško naujos religijos. Kam tauta yra viskas, tam nebereikalingas Dievas. Jei valstyb k nyja tautos ideal , kam tada Bažny ia? Tokiam žmogui Bažny ia pasidaro svetimas k nas tautoj ir valstyb j. Patriotinis tik jimas veda religin netik jim .

Kiek yra toki , kurie tariasi gin taut nuo tarptautini Bažny ios “užma i ”. Bažny ia tarnaujanti ne savo tautai. Ji stabdanti tautos pažang dabar, o praeity buvusi supinta su svetim kult r takomis. Tautos nelaim s prasid jusios, kai tauta buvusi pakrikštyta. Priešingai, tauta klest jusi, kai buvusi pagoniška.

Tai sena ir vis kartojama tez , kuri neturi pagrindo istorijoje. Bet ji pateisina vidin nusigr žim nuo Bažny ios ir krikš ioniškosios gyvenimo formos d l tariamos skriaudos tautai. Ši dien psichologijos pasteb jimu, vidinis konfliktas niekad ne vardijamas tiesiogiai — jieš-

koma kit pašalini , pateisinan i motyv . Daugeliui tokiu motyvuu ir yra “istorinis” Bažny ios “nusigr žimas” nuo tautos, jei ne jos “išdavimas”.

Kai tautos kultas gr žiasi pagonyb

Vienas žurnalistas kart raš apie kitus, o gal ir apie save, pateisindamas “patrijotin ” pagonyb s ilg si:

— Yra visiškai nat ralu, kad dabartiniu laiku m s patrijotai, tautininkai, metasi i tam tikr senojo tik jimo romantik . Jei mes ži r sim bendruosius tautinio s - j džio reikalus, tai tur sime pripažint, kad senasis m s tik jimas, gamtos j g garbinimas, yra nepaprastai arti mas lietuviškajai sielai. D l to dabar, kai mes netekome savo valstyb s ir nutolome nuo savo žem s, yra nat ralu, kad m s visa romantika ir visas ilgesys krypsta ne i tarptautin katalik Bažny i , bet tautini lietuvišk j m s tik jim .

— Šis tik jimas tur jo savo etik , savus papro ius ir per juos liuvio siela geriausiai gal jo išsilieti. Užtat ir m s rašytojai (tuo tarpu vienas. Y.) savo romanuose vaizduoja herojus, kurie ilgisi to tik jimo ir nori lyg ir atsisakyti katalikyb s.

— Katalikyb nieko ypatingo neatneš Lietuvai, kaip tautai, — rašo toliau žurnalistas. — Ji galb t daug dav visai žmonijai, bet m s tautai ji atneš tik tam tikr tarptautin atspalv . Visa krikš ionyb savo esme yra tik tarptautin . Juk ir dabar, imkim, ar daug ji duoda m s tautiniam jud jimui? Parapijos neišlaiko liuvyby s, daug kur net nutautina. Parapij mokyklose m s vaikams neskiepijama tautos ir m s žem s meil ; kartais ta meil žeminama.

— Užtat nereikt stebtis šiuo savotiškai romantišku “Aušros” laik pagonyb s žavesiu. Priešingai, reikt jieškoti priežas i , d l ko gi toks žavesys atsiranda, kur jo priežastys? Ar tai nerodo, kad m s patrijotai pagonyb je nori atrasti tam tikr dvasin atram , — baig žurnalistas.

Pagonyb s nostalgija — dvasin s tuštumos šauksmas

Kiekviena romantika pagr sta naivumu ir sentimentalumu. Argi ir pagonyb savo esm je n ra tarptautin ? Visos pagonyb s garbina tas pa ias gamtos j gas, net tuos pa ius j g elementus. Visos pagoniškosios religijos atsiremia prigimtin dorov , vienur j išlaikydamos gryn , kitur — pažeist , stipriai sujaukt su iškrypimais. Tarptautin pagonyb pasidar tautiška tik savo formomis ir pergyvenimu. Bet ir kiekviena kita religija su laiku priima tautin atspalv . Tok atspalv ilgesnio laiko b gyje yra gavusi ir m s krikš ionyb . O ji atsiremia ir prigimtin dorov ir ypatingu jautrumu j saugo bei gina. Pas mus ji negal jo atsiremt k kit .

Pagonyb yra nebegr žinama savo turiniu, nes ji nebeapatino bajor ir didik anais Algirdo - K stu io laikais. Jau tada ne vienas pasijuto netek s dvasin s atramos, d l to vieni žvalg si ryt krikš ionyb , kiti — vakar . Ar t dvasin atram gali rasti ši dien kult ringas patrijotas? Jei jis jieško patrijotiškumo, kuris saviimi b t religiškas, neras jo jokioj tautiškoj pagonyb j. Jei romantika n ra perd ta, nesureliginama, tautiškuras savoj krikš ionyb j. Neseniai kitas žurnalistas teisingai pasteb jo “Dirvoje” 1962, Nr. 54:

— Nors, kaip matyt, nevienam lietuviui kažkur giliai

pas mon je vis dar teberusena senojo didingo lietuvi tik jimo nostalgija, ta iau gal tekt sutikti, jog krikš ionyb ir katalikyb Lietuvoje jau yra istoriskai pilnai vyk s faktas, kurio nepaj gia pakeisti ir ištrinti po tiek valdymo met net bolševikiniai okupantai.

Pagonyb s nostalgija yra dvasin s tuštumos šauksmas, kuri pergyvena tautinis netik jimas. Deja, tas šauksmas negali b ti patenkintas. Priešingai, jis veda sav s apgaudin jim — nauj iliuzin romantik .

DIEVU BOD JOSI, HITLERIU ŽAV JOSI

Nepriklausomybės laikais, kelet metų prieš bolševikų okupaciją, man reikėjęs nauja politinė asmenybė. Tai buvo galima pastebėti pirmiausia iš akademinės spaudos — iš svarbių straipsnių valstybiniais klausimais. Ši asmenybė atstovavo diktatriniam principui pagrįsdama jį naujau ir taigiau. Susidomėjimas jo tezėmis iškilė ypač po to, kai jis išėjo polemizuoti su naujaromuviais dėl šių deklaracijos „organiškos valstybės santvarkos“.

Šis asmuo neabejotinai turėjo subrandintą politinį savo credo. Bet mums domus religinis jo credo ir šio santykis su pirmuoju. Augęs jis buvo tradicinėje lietuviškoje šeimoje. Iš motinos, kuri buvo paprasta kaimietė, jis buvo gavęs praktinę religijos pradžią. Iš tėvo šviesuolio — bent natūraliosios dorovės principus. Religijai jis nebuvo svetimas savo jaunystėje, ypač gimnazijos laikais. Jo nusištatymas staiga pakito išvykus studijuoti užsienius. Iš ten grįžęs su daktaro laurais, tarėsi esąs jau netikintis. Gal šis aplinkybė padėjo jam gauti asistento vietą viename fakultete, kuris noriau rinkosi kandidatus iš vadinamo netikinčio.

Turėdamas ambicijų, jaunas daktaras žvalgėsi augštesnius visuomenės sluoksnius ir iš jų ruošėsi rinktis sau būsimą žmoną. Tuo tikslu susipažino su inteligentinga mergaite, kuri tuo metu buvo pusi savo studijas uni-

versitete. Pažintis prasidėjo “akademiškai”, diskutuojant esmines problemas.

Gilūs pokalbiai su busimąja žmona

— Kai mes susipažinome ir pradėjome draugauti, — pasakoja min toji mergaitė, — neneigėte, — jis jau ketvirtą vakarą pradėjo man pasakoti savo dvasinį bėgimą. Tada nesupratau kodėl. Vėliau, kai sutikau daug panašius žmones ir jie visi panašiai skubėjo kreiptis kalbėti su Dievu ir lieti savo vidaus nerimą, dažnai dengiamą tvirtu sitikimu, aš priėjau išvados, kad ir šiam vyrui nepavyko savoji religiją bėginti, ir jis turėjo kam nors patikimam tai išpasakoti.

— Mes pradėjome kalbėti apie Dievą, — tęsė moteris.

— Jis sakė netikėtai su buvimu, taigi aš ramiai, žvaigždėnaktį jau išsėdėjau dvasiną apraišką gamtoje, jau išsėdėjau galybėse. Atsimenu, tada jam pastebėjau: jei šitaip jis jaučiąs, tai tiki Dievą. Kai aš jam tai pasakiau, jis nustebo.

— Klausykite, ar jūs galvojate, kad aš tikiu?

— Žinoma. Jeigu jūs tokius jausmus išgyvenate žvelgdami žvaigždėnaktį dangoraižiuose, kaip jūs galite save laikyti netikintu?!

— Taip, taip... — kiek nutilo jis. — Gal jūs ir teisi. Savo dvasios slaptumui gal ir norėčiau tikėti Dievu, bet negaliu.

Šiandien jis laikė intelektualu ir vėliau atvirai teigė, kad netikėjimas esantis visiškai natūralus reiškinys gilaus proto žmogui. Negalima esantis suderinti intelektualumo su religingumu, nes tikėjimas vistiek prieštarauja protui.

— Tada jam pastebėjau, — pasakojo moteris, — kad yra būvęs nepaprastai stipriai žmoniškos protų, kurie taigi

pripažino Dievo buvim , buvo gil s mistikai ir nuoširdžiai vykd religines praktikas.

Vyras band pakartotinai tvirtinti savo paži ras ir prisispyr s jas rodin ti. Tikrasis vidinio nerimo motyvas slyp jo kažkur giliau ir tai paaišk jo iš tolimesni pokalbi .

Žav josi naciornsocializmo s j džiu

Užsienines studijas jis baig Vokietijoje. Tuo metu, kai jis studijavo, iškilo nacionalsocialistinis jud jimas. Vyko slapti vokie i student susirinkimai, kuriuose ir jis dalyvavo. Ateidavo kalb ti Hitleris, ir jis gird jo j nevien kart ; juo buvo tiesiog sužav tas. Nuo to laiko jam strigo vadizmo principas. N nai vadizmas jam vaidenosi kaip išgelb jimas iš žmonijos chaoso ir palaidumo. T princip gyvendinti esanti misija kaip tik t vyr , kurie es stipr s intelektualiai. Bet kai jis apie tai kalb davo, vis ir vis gr ždavo prie Hitlerio. Jis nežin s kito asmens, kuris jam b t padar s tokio sp džio, kaip šis vokie i tautos vadas. Tada Hitleris jau buvo valdžioje ir pasiek s savo apog jaus. Ir jis lygindavo tuos sp džius, kuriuos pergyveno klausydamas Hitlerio kalb , kai šis buv s dar "niekis", mažai kam žinomas, tik daugelio tikimas, su ta pad timi, kurios jis dabar buvo pasiek s.

— Ir kuo jis tos pad ties pasiek ? — klausdavau tada j . — Ar savo intelektu?

— Ne! Jis tik jo savo politine misija. Jis taip tik jo, kad gal jo tikinti ir studentus, ir mases, ir vis taut . Jis buvo asmenyb , politin asmenyb . Už tai aš tikiu, kad dvasiškai stipri politin asmenyb turi teis tautai vadovauti ir iš tautos padaryti, k ji nori.

— Ar galima vienam žmogui patik ti tautos vadovyb ? — reiškiau savo abejon .

— Kas sugeba vadovyb paimti rankas, tam ir galima patik ti.

Nors pats save laik tautininku, ta iau negal jo pateisinti esamo Lietuvos režimo. Prezidento jis nelaik tautos vadu nei diktatoriumi. Vado idealas jam buvo tik Hitlerio tipo žmogus.

Nacionalistinis tik jimas lietuviu sieloj

Jam atrod , kad Vokietija eina teisingu keliu ir kad tuo keliu reikia kreipti Lietuvos politin gyvenim . Demokratinis pasaulis, anglosaks laisv ir pranc z politinis pakrikimas, pagimdytas perd tos laisv s, pagal j , visiškai atgyven s savo laikus. Tad ir Lietuvai es daugiau nei pavojinga svajoti apie demokratij . Reiki eiti ne atgal, bet pirmyn — ne švelninti diktat r , bet j griežtinti ir tai daryti jau sukurtu vakar kaimyno pavyzdžiu.

Jis kalb jo su giliu asmeniniu sitikiniu, lyg jausdamas savyje analogišk misij , kaip Vokietijoj Hitlerio. Gal d lto jis tur jo didesn s takos jauniesiems kolegoms. Iš j buvo sudar s paj gesni j branduol ir juos ruoš lietuviškojo nacionalsocializmo kryptiai. Tai buvo kažkas nauja to meto tautinink srov je. Viešumai šis dalykas dar buvo neap iuopiamas, bet reiški iš vidaus. Jau ir anks iau buvo nepasitenkinim d l sen j vad atsargumo ir sant rumo; viena ar kita forma prasiverždavo noras “stiprinti diktat r ”. Šio vyro stiprioj ir gerai subrandusioj intelektualin j takoj jaunieji tautininkai rado savo teik j ir nauj vad . Jis beveik savaime kop atsa-

king vadovaujan i pad t , gal d lto jaut es s reika-
lingas stipraus tik jimo savo misija, tik jimo, kuris leist
visk atid ti šal , beatodairiškai veržtis pirmyn ir lenkti
ta kryptimi savo taut .

Žvaigžd tas dangus ir lietuvi tautos didyb

— ia ir buvo jo esmin problema, kaip man rodos,
— pasakojo moteris. — Jis siek perimti savo rankas tau-
tos vadovyb ir žinojo, kad to nepadarys, neatid j s
šal vis — netik religini , bet ir moralini “varžt ”, kaip
tai padar Hitleris. Jis nor jo n nai tikinti save, jog vien
kart reikia “visk nubraukti” tautos labui. Deja, inte-
lektualas negal jo to padaryti, k padar pras iokas Hit-
leris. Intelektualas svarsto bei sveria ir negali b ti aklas
protui ir s žinei. Jam neužteko politinio tik jimo, pa-
gr sto šaltu protu; protas nepaj g sulaužyti ano stip-
resnio tik jimo.

Bet jis ne vien protu pri jo šios politin s savo misijos.
Buvo intelektualus mistikas, kur žav jo žvaigžd tas dan-
gus ir savo tautos didyb . Tik mistikas gal jo susižav ti
Hitleriu ir tik ti, jog ir jis gal s to paties pasiekti Lietu-
voj. Iš tikro, jis daugiau svajojo nei realiai sv r . Svajojo,
kai pasieksi s savo politini tiksl ir tur si s takos tau-
tai, gal atsigr ši s save, prad si s galvoti kitaip ir gal
surasi s asmenin dvasin savo sprendim . Dabar jis
netur s laiko nei noro jieškoti savyje ar kitur augštesn s
dvasin s atramos. Taip jis kalb davo mergaitei, kuri
galvojo palenkti sau ir galb t j savotiškai nuraminti, kad
neišsig st dabartini jo paži r ir tur t vilties kada
nors j matyti gr žus save ir suradus panaš keli , ku-
riame jinai dabar buvo.

Prie žmogaus didyb s ir proto galyb s slenks io

Bet iš t kalb prasikišdavo kitas dalykas. Jis neabejotinai jieškojo pats sau moralin s paguodos. Jieškojo savyje kito pasl pto žmogaus, su kuriuo nor jo pats vesti pokalb , j nulenkti, apraminti ar bent jam žad ti ateityje k nors geresnio.

— Daug kart viena ar kita forma — tiesiogiai ar apsuikai — jis kalb davo apie žmogaus nerim . Tada prisimindavo ir Nietzsche . Atrodo, anas žmogaus didyb s skelb jas užraug ir jame didyb s bei proto galyb s manij . Jis nesakydavo es s antžmogis, bet iš jo kalb gal - jai tai suprasti. Argi jis, koks n nai jaut si, gal s atsiklaup ti šalia intelektualin s menkyst s — kokio nors pras io ko, pasiduoti kažkokiems jausmams, nusižeminti, kaip tai dar s eilinis primityvus žmogelis. Ši savimon atrodo ir buvo didžiausia kli tis b ti jam religingu. Jis nepaprastai augštai save stat , ir jam buvo visiškai svetimas paprastumas, arba, kaip mes sakytume, nuolankumas. To netur damas, aišku, jis negal jo priimti už save augštesn s B ties. Iš viso jis negal jo priimti bet kurios minties, kuri buvo priešinga jo paži roms. Tokiais atvejais jis erzindavosi. Protas jam buvo viskas. Ko vertas es s žmogus, jei netur s didžiulio proto? “Menkysta” buvo dažna jo fraz kitiems asmenims apib dinti; tai reišk an pa niek ir sav s išk lim .

Kas svarbiau: protas ar moral ?

— Šis lietuviškasis racionalistas, — kalb jo moteris, — buvo padar s nemažos takos ir man. Susidariau paži r , jog augš iausia vyro puošmena yra jo protas. Ko vertas

vyras, kuris neturi didelio intelekto! Visa kita — paži-
ros, moralė ne taip svarbu. Dėlto kartą paklausiau vien-
jauną kunigą, baigus augštuosius mokslus užsieniuose:
“Kas svarbiau, kunige, vyro intelektas ar jo moralė?” Ku-
nigas pasižiūrėjo nustebusiomis akimis ir pasakė:

— Neduok Dieve, jei tau tektų pasirinkti vyro inte-
lektą be moralės! Betum pati nelaimingiausia moteris.

— Atsakymas padarė spąsdžio, tačiau neišvadavo man-
s iš ano vyro takos. Dar ilgai vertinau žmones pagal
jų protinį pajėgumą. Šiuo mastu vis matavau kiekvien-
naujai pažintą asmenį. Tik vėliau pamaniau, kad gyvenimi-
me joks protas nepadaro nei gera, nei svarbaus, jei žmo-
gus neturi stiprios moralės. Man dabar aišku, kad mor-
alė yra stipresnė už protą. Galutinai paaiškėjo, kai atėjo
neramūs laikai. Tada tie, kurie turėjo didelį intelektą,
bet neturėjo dvasinio tvirtumo, — pasimetė, prarado save,
pasidarė menki ir maži. Ne vienas jų pradėjo girtuokliau-
ti, metėsi kitus kraštutinius ir prarado savo žmogiš-
kumą. Gyvenimo kasdienybėje, o ypač bandymų metu
kaip tik daugiau išskyla moralinį žmogaus didybę, at-
remta religijai, — baigė pasakoti moteris.

S NUS PASAKOJA APIE T V PREZIDENT

Nekart Antanas Smetona buvo pasisak s apie religij , krikš ionyb , Bažny i . Tai nesunku patikrinti ypa “Vilties” puslapiuose ir jo raštuose. Bet k pasakyt apie jo paties religingum s nus — artimiausias t vo steb - tojas?

S nus Julius, n nai advokatas Klevelande, šiai min - iai mielai pritar . Jis buvo pasiruoš s, kai ši eilu i autorius atsirado jo bute. Užrašomasis aparatas talkino pokalbiui.

Aukl tas religin se tradicijose

Mano velionis t vas, kalb jo advokatas, buvo aukl - tas katalikiškose tradicijose. Tik jo amžin j gyvenim . Tik jo J z Krist . Kiek pamenu, buvo retas atvejis, kad jis apleist šv. Mišias. bažny i nešdavosi didel maldaknyg keliom kalbom. Maldaknyg s tekstai buvo at - žym ti kaspin liais. S d damas savo klaupkoje, t vas labai d miai j skaitydavo.

Min toji maldaknyg buvo mano t vo kambaryje ma - tomoj vietoj. Kryžiaus berods nebuvo, bet jei kas j b t teik s, neabejoju, b t pritar s ir toki dovan pagarbiai vertin s.

Vertino jis gerus ryšius su kunigais. Tur jo tarp jų ir labai artim, kaip kan. Juozas Tumas Vaižgantas, dek. Vladas Mironas, kun. Kazimieras Prapuolenis. Pirmieji du buvo seni jo bendradarbiai ir tokie liko nepriklausomybės laikais. Tarp jų ir mano tėvo buvo pilnas sutikimas religijos turinio klausimais.

Kiti seni tėvo bendradarbiai, kaip K. Šakenis, L. Noreika, J. Kubilius ir eilė kitų, patys buvo giliai tikintys žmonės. Tik jimo klausimas jiems buvo aiškus, priimtinas ir dėl to tarp jų nekildavo jokių sunkumų ar nesusipratimų.

Krikščioniškas mano tėvo pažiūra, manau, dar pagilino krikščionybei artima graikų filosofija. Jis buvo didelis meilė jas ir šio toks žinovas klasikinis literatūros, ypač Aristotelio ir Platono. Atsimenu vieną tokį epizodą. Kartą mano tėvas davė jį versti Platono "Sokrato apologiją" paskaityti kan. Tumui. Šis, paskaitęs, tumiškai išsiprogo:

— Žinok, Platonas kalba kaip Kristus.

Laikosi dorini princip

Mano tėvas griežtai laikosi dorini principų. Negalėčiau prisiminti nė vieno man žinomo žmogaus, kuris būtų buvęs taip ištikimas Dešimimiai Dievo sakymų, kaip jis. Ypač jautrus jis buvo teisingumo principui ir tū brovių galbūt per mą iš savo tėvo. Jo tėvas, mano senelis, senais laikais buvo veltas gindamas su žemvaldžiu dėl tam tikrų žemių ar ganyklų naudojimo. Žemvaldis buvo bauginamas daugelį valstiečių, kad jie teisme sakytų niekad šios žemės nenaudoj. Buvęs bauginamas, net pradėtas kart ir mano senelis, bet vistiek sakė liudysis

kaip tikrai yra buvę. Kai teismas vyko, jis buvo vienintelis liudininkas, kuris sakė tiesą. Žemė buvo palikta valstiejiams ar bent jau ganykloms.

Dėl šio principo manote, kad nepritarsite žemės reformos statymui. Gal šis statymas buvo pateisinamas patriotiniais motyvais ir politiniais sumetimais, bet principu jis yra laikytinas neteisingu. Kai šis statymas buvo priimtas, atvyko pas jus Kauno broliai ar brolėnai ir jam kalbėjo:

— Broliai ar dėde, mes turime progą gauti žemę. Bet mums kažkaip atrodo lyg negražu imti svetimą žemę „už dyką“ (nemokamai).

— Gerai galvojat, — atsakė manote, — Tos žemės neimkit! Dabar aš neturiu pinigų ir negaliu jums jos nupirkti. Bet kai turėsiu, aš jums pripirksiu.

Viliu, kad damas prezidentu ir turėdamas šiek tiek pinigų, savo visiems giminaičiams padėjo ir manau tiems, kurie norėjo žemę, vien kitą hektarą pripirko.

Buvo Lietuvos liberalinių tendencijų, kurios krikštynybą laikė pasenusia, jos dorines normas atgyvenusias ar bent nebepritaikomas realiam gyvenimui. Tokios tendencijos manote, kad buvo svetimos. Prisimenu, kartą atsilankęs pas jus brolis rašytojas su Vyt. Alantu, tuomet „Lietuvos Aido“ redaktoriumi priekyje. Jį vardu Alantas, tarp kitko, paklaus:

— Ar gali būti laikoma gražu, kas yra nemoralu?

Manote, kad turėję bendrą filosofinį išsilavinimą ir nebūgą logikos supratimą, dėl to paprasčiausius klausimus precizuoti. Alantas nepajėgė. Tada manote, kad jus paklaus:

— Pasakykit, ar gali būti gražu, kas yra negražu?

Iš to aš sprendžiu, kad manote, kad tikrasis grožis bu-

vo toks, kuris derinosi su K r jo — Dievo statymais. Jei tariamo grožio vardu pažeidžiami Jo statymai, tai jau iš esmės yra negražu.

Kit kart buvo at j pas t v min. J. Aleksa ir St. Šilingas. Pasikalb jime tarp j trij teko dalyvauti ir man, tik k baigusiam universitet . Min. Aleksa buvo liberališk paži r žmogus ir vienas jo prasitarimas, matyt, strigo mano t vui. Aleksa kalb jo apie Cezar ir taip j apib dino:

— Jaunyst j buvo Romos paleistuvis, o vis d lto iš jo valstyb s vyrus.

T vas nukreip kalb kitur. Po valand l s sve iai sumojo pasveikinti mane su studij baigimu. T vas ta proga pasteb jo:

— Taip, tu dabar baigei universitet ir, manau, moki elgtis. Graikai sakyt : esi “kalos” — gražus, gražaus elgesio. Bet kai jie sako “kalos”, prideda “kai agathos” — ir doras. Tu dar nesi “agathos” pilna žodžio prasme. Šioje srityje dar tau reik s padirb ti, kad pasidarytum pilnai suformuotu žmogumi. Pilnas žmogus turi mok t ir gražiai elgtis išoriškai, ir savo viduje b ti gražus.

Paži ra sakrament pri mim

Nors t vas buvo giliai tikintis ir doras žmogus, taciau nesu šimtu procent sitikin s, kad jis griežtai laik si Bažny ios nustatyt form . Grei iausia jis dar skirtum tarp turinio ir formos. Turin visuomet pripažino, o form gal ir nelaik b tina išganymo s lyga.

Sakysim, d l sakrament man yra toks sp dis, kad turb t ilgok laik nebuvo j pri m s. Ta iau jis palaik labai artimus ryšius su T vu J. Kipu, j zuit provinci-

jolu, o ia, Klevelande, dažnai kalb davosi su kun. kleb. Angelai u ir kun. dr. Širvai iu. Kai buvo ištiktas nelaim s ir nuvežtas Glenville lignonin , žinau, buvo atvyk s kunigas, kuris jam suteik paskutin patepim .

Jam mirus 1944 m. sausio 9 d., iškilo klausimas, kaip ir kur laidoti. Tada dabartinis Klevelando arkiv. Edward Hoban pats pasi l katedr tom iškilmingom gedulingom pamaldom ir pats jas atlaik .

Anks iau mano t vas važin jo po kolonijas ir lank lietuvi bažny ias. Ta proga aplank ir Filadelfijos arkivyskup kardinol , kuris j labai draugiškai bei šiltai pri m . Ši dviej hierarch gestas, turint galvoje prast j atsargum , leidžia manyti, kad mano t vas buvo priimtinas katalikas.

Šia proga noriu pamin ti vien mano t vo pokalb su Donatu Malinausku. Jiedu m gdavo diskutuoti vairiais klausimais, tarp j ir religiniais. Vienas pokalbis liko ir man atminty. Malinauskas, nepriklausomyb s akto signataras, buvo kilmingasis, tad neabejoju — aukl tas katalik tradicijose. Bet kalb damas apie išpažint , tarp kitko jis prasitar :

— Na, pavyzdžiui, pas kunig politik (pamin jo pavard), tai jau negal iau eiti išpažinties.

B damas Kaune, kiek žinau, Malinauskas jo išpažinties pas pranc z domininkon T v Pelletier, kuris tuo metu buvo atsi stas iš Romos vizituoti kunig seminarij .

Iš mano t vo reakcij susidariau vaizd , kad ir jis tokiam Malinausko nusistatymui pritar . Taip sakant, ir jam neužteko kunigo, kaip kunigo, bet dar buvo svarbu asmuo. Pati kunigyst oficialia prasme mano t vui, atrodo, dar neteik to autoriteto, kur jis b t link s

pripažinti. Jei kunigas yra kilnus bei orus, kaip žmogus, tai tokiam mano tvas, neabejoju, bet rod s piln pasitik jim ir iš jo rank b t pasiruoš s priimti sakramentus.

Nusivylimo gaidos

Tvas augštai vertino Katalik Bažny i . Gal d lto kartais prasiverždavo nusivylimo gaida, ypa d l dabarties. Min damas pirmuosius krikš ionijos amžius, jis sakydavo:

— Tada Bažny ia ž r jo kaip saul , o dabar saul nusileidusi — matome tik jos atošvaist .

Kart , jau Klevelande, jis prasitar :

— Kur Katalik Bažny ia teb ra gyva, tai misijose. Ten tarp pagoni , dideliame varge, be joki b tin gyvenimo reikmen , — ten dirbantieji rodo tikrosios krikš ionyb s pavyzdi.

Prisimenu tvas darydavo skirtum , kalb damas apie Lietuvos bažnytini s vadovyb s atstovus. Vieni jam rod si klauso Romos be s lyg , o kiti saugo ir Lietuvos Bažny ios charakter . Tarp ši antr j jis labai augštai vertino arkiv. Jurg Matulait - Matulevi i ir arkiv. Pran Kar - Karevi i . Ta proga tvas prisimindavo lenk bažnytini vyresnyb . Jam atrod , kad lenkai ir santykiuose su Roma mok j daugiau ži r ti savojo krašto interes .

Tvui prezidentaujant, kaip žinoma, buvo sitemp santykiai tarp valstyb s ir Bažny ios. Du jo artimi bendradarbiai kunigai, atrodo, skirtingai reaguodavo reikalus. Kan. Tumas užb gdavo pas t v , pasakydavo kas jam nepatinka — liete išliedavo, apsigr ždavo ir v l iš-

lkdavo. Toj tumiškoj kalboj neviskas buvo priimtina mano t vui. Bet jis nekreipdavo d mesio smulkmenas. Anam išl kus, tik prasitardavo:

— Va, Tumas ka-na-ka (kažin k) pakalb jo.

Kitoks buvo kun. VI. Mironas. Iš vieno jo pasikalb - jimo su mano t vu, man liko sp dis, kad jis, ži r damas valstyb s pus s, buvo radikalesnis nei t vas.

Pagarba j zuitams

Mano t vas, matyt, iš seno labai vertino j zuit ordin . Kai atvyko Lietuvon T vas Jonas Kipas, j santykiai pasidar labai šilti. T vas tuo metu dirbo banke. Besikuriantiem j zuitam reik jo kredit , kuri jie m s bankuose nevisuomet gal jo gauti. Negal jo d lto, kad bankai laik si griežt reikalavim , lie ian i garantijas. Kitoks buvo mano t vas. Kart j zuit vyresnysis parod jam telegram , kurioj buvo parašyta:

— Aš leidžiu jums pasiskolinti 200.000 lit .

T. J. Kipas atsipraš negal s parodyti parašo to vyresniojo, kuris toki didel paskol jam leidžia imti.

Mano t vas suprato, jog tai paties ordino generolo parašas, ir pasak :

— J s generolo parašas man svarbesnis, negu dešimt banko direktori .

T vas tuoj sutvark prašom paskol , o T. J. Kipas v liau laiku j atmok jo.

Kai j zuitai k r Kaune savo gimnazij , t vas perk l ten mane, baigus 4 klases “Aušroje”. Sp ju, t vui tur jo reikšm s šie motyvai. M s valstybin se gimnazijose, tiesa, buvo d stoma religija, bet pati dvasia buvo pasaulietin . T vui, matyt, r p jo, kad aš gau iau ne tik

ger , augštai kvalifikuot religijos mokym , bet ir krikš-
ionišk aukl jim su klasikiniu lotyn ir graik kalbos
pasiruošimu.

Pas j zuitus mane perk l tuomet, kai pats dar ne-
buvo valdžioj. At j s valdži , savo žingsnio nebekeit ,
nors d l to kai kas jam dar priekaišt . Girdi, kaip at-
rodo, kad prezidentas leidžia savo s n ne valstybin ,
o religin — priva i gimnazij .

Nauj sistem v jai

Iškilus fašizmui, nevienas jaunesni j t vo bendra-
darbi tuo žav josi ir galvojo, jog vienu ar kitu b du
ši sistem reik t taikyti Lietuvos politiniame gyveni-
me. Mano t vui šis s j dis nedar didesnio sp džio.
Tiesa, jis mat jame kai k gero. Sakysim, geras jam at-
rod principas remtis ne viena kuria grupe ar klase, bet
visa tauta. Bet jis galvojo, jog kiekvienas kraštas turi
skirtingas s lygas. Jo žodžiais, Lietuvos dangus n ra
žydras, kaip Italijos, d l to kas tinka Italijai, gali ne-
tikti Lietuvai.

T vui buvo žinoma, jog tarp jaunesni j , kurie ža-
v josi Hitlerio pavyzdžiu, buvo puosel jama mintis “tru-
put patvarkyti m s žydelius”. Tokiom tendencijom t -
vas buvo labai priešingas. Prieš Hitler jis buvo nusista-
t s, nes jo ideologija buvo priešinga krikš ioniškosios
dorov s d sniams. Mano t vas iš principo buvo priešin-
gas bet kuriam veiksmui, kuris diskriminuoja tautin gru-
p . Jo žodžiais, visi žmon s lyg s prieš statymus ir
prieš Diev .

Mano t vas buvo laikomas konservatoriumi ir toks, iš
tikro, buvo ypa pagrindini princip srityje.

Iš s naus pasakojim susidaro toks bendras vaizdas. Antanas Smetona, tautin s linkm s k r jas ir ideologas, anaip tol nesirgo “tautin s pagonyb s” nostalgija. Buvo tikintis krikš ionis, kokia ir visa m s tauta.

Neišsiskyr A. Smetona iš savo tikin iosios tautos jau tada, kai daugis buvo pasuk madingo ateizmo kryptim. “Jau tada, rašo viltininkas kan. F. Kem šis, A. Smetona buvo gerbiamas visos tikin iosios visuomen s, nes buvo solidarus su ja tikybos reikalais. Jis ir pats šventadie niais neapleisdavo bažny ios, neišklaus s šv. Miši (daž niausia šv. Mikalojaus bažny ioje, Vilniuje), ir savo še im aukl jo religiškai” (N. Romuva, 1934, Nr. 192, 605).

Smetona neišskyr tautyb s ir krikš ionyb s, kaip tai dar neopagoniškas nacizmas. Tautyb s jis nelaik augš iausiu tikslu, kuriam, lyg priemon , tur t tarnauti krikš ionyb . Tokie tautinio liberalizmo užmojai jam taip pat buvo svetimi, kaip rodo jo pasisakymai “Viltyje” (1912, Nr. 143):

— Katra, tautyb ar katalikyb , reikia aukš iau st- tyti? Kas taip klausia, tas mano, jog doros atžvilgiu tau- tyb esanti ne krikš ionyb s ribose, bet už j ... Krikš- ionyb yra platesn s voka. Tautyb s s voka vertina- ma krikš ionyb s mastu. Ši ne viršuj ir ne apa ioj, bet visur... Krikš ioni mokslas deda ribas, kiek tolumo savo reikalais turime teis s siekti, saugoti ir pl toti savo tautyb .

A. Smetona pasisak ir prieš toki paži r , kuri tau- tin aukl jim išskiria iš religinio arba atvirkš iai. Jis prisimena posak “pirma aukl kime žmog , o paskui ka- talik , protestant ir t.t.” ir tai reaguoja:

— Ne pirma ir ne paskui, bet iš karto reikia aukl ti žmoguje katalikas, lietuvis, pilietis” (Viltis, 1913, Nr. 37).

Iš tautos Antanas Smetona neišsiskyr ir savo religingumo pob džiū. Juk ir m s tautoj daugiau jieškoma turinio ir mažiau ži rima form ; labiau vertinama religin tiesa ir doriniai principai, negu malon ir jos šal-tiniai — sakramantai.

A Š T U N T A S
S K Y R I U S

Mokslo žmoni Dievas

VINCO EPINSKIO KELIAS NUO BEDIEVYB S IKI KRISTAUS

Vincas epinskis buvo neabejotinai augšt kvalifikacij mokslininkas. Vysk. Pr. B ys j pavadino "Lietuvos fizik vadu". Fizikos mokslus jis buvo baig s Rusijoje, Petrapilyje, ir tris metus gilino s Šveicarijoj bei Vokietijoj. Beveik be pertraukos, ligi ateidamas Lietuvos universitet , jis dirbo savo specialyb je ir ligi mirties patvariai gilino savo srit .

Kaip daugelis jo studij meto gamtinink , taip ir jis, susidar materialistin - mechanistin pasaul ži r , o visuomeniškai apsisprend už socializm . Prieš I D. kar jis buvo aktyvus bendradarbis socialistin je lietuvi spaudoje, o po karo atstovavo socialistams Lietuvos seime bei vyriausybe je. M. Biržiška "Tremties metuose" tvirtina, kad jis, besikuriant Vilniuje lietuvi masonams, taip pat dalyvav s.

Kryžius socialdemokrato kambaryje

Ži rint logiškai, jo santykis su religija tur jo b ti neigiamas. Grei iausiai toks ir buvo jaunyst je. Bet v liau faktai rod k kit . Vienas dalykas gal jo daug k ste-

binti, kad jis po 1920 metų savo darbo kambarielyje laikė kryžius. Kryžius tais laikais retai buvo pastebimas kataliko inteligento bute, o episkopas buvo viešai žinomas aktyvus socialdemokratas.

Tuo laiku pas jį gyveno jo brolio dukra, kuri jį leido mokslus ir globojo, nes jos tėvas buvo miręs. Mergaitė gyveno pas profesorių ligi ištėkamos, ir jai niekad nekilo klausimas, kad dėl to būtų netikintis. Kartą, kai jai buvo 16 metų, dėdė ją įsinešė į namus. Jis pasiūlymą jai ir tarė:

— Klausyk, Elena, tu neturi tėvų ir gali netekti mamos. Vieno prašau, neužmiršk, jog tik jimas gyvenime yra viskas.

Lietuvos delegacijoj pas popiežį

Lietuvos seimas 1924 ar 1925 siuntė savo delegaciją į Romą pas popiežį Pijų XI. Delegacijoj dalyvavo ir prof. episkopas, kaip socialdemokratų frakcijos narys. Kai delegacija grįžo, berods „Lietuvoje“ tilpo jos vizito aprašymas, kuriame, be kitko, buvo pasakyta, kad popiežius buvo labai malonus ir delegacijos nariai visi išėmė iš pakuotės popiežiui žiedą. Po poros dienų „Lietuvos Žiniuose“ pasirodė piktas ir kandus straipsnis, kuriame buvo puolamas ypač prof. episkopas. Girdi, kaip jis, laisvo galvojimo žmogus, galįs laižyti popiežiui „pantafelį“ ir tuo negirdėti save pažeminti. Netrukus tame pačiame dienraštyje pasirodė ir profesoriaus atsakymas, kuriame jis pripažino tikrai buvęs popiežiui žiedą ir buvęs ne tik kaip delegacijos narys, bet ir kaip episkopas. Tuo jis išreiškė bendrą lietuvių ir savo asmeninį pagarbą popiežiui. Jei straipsnio autorius pats turė-

t progos pamatyti balt j senel , pajust , kokia žmogiška šiluma, kilnyb ir atvira širdis iš jo dvelkia. Tada jis kitaip bylot apie dalyk . O jis pats, jei v l lankyti si pas t senel , dar kart padaryt t pat . To jis nesig din s ir kiekvienas garbingas žmogus to g dytis netur t .

Švietimo ministeris, nepais s savo partijos

Prof. epinskis, kairiosioms grup ms laim jus seimo rinkimus 1926, tapo švietimo ministriu. Jo žinion atsid r visos mokyklos, kuri direktoriais buvo ir kunig . Vietiniai socialistai ir liaudininkai m atvirai kalb ti, kad tokie direktoriai netrukus bus pašalinti iš viet . Marrijampol s mokytoj seminarijos direktorium tuo metu buvo kun. P. D. Jis nutar vykti švietimo ministerij . Nuvyk s padav savo kortel sargui. Laukian i j buvo daug, bet švietimo ministeris pri m kunig be eil s.

— Pone ministeri, — kreip si kun. P. D., — politin pad tis pasikeit ir aš manau, kad man reik t trauktis iš pareig .

— Kod l? — nustebo epinskis. — Ar d lto, kad esate kunigas? Aš esu j s viršininkas ir sakau: Tamsta palieki savo vietoje.

Prof. epinskis m darytis kontroversinis asmuo patiems socialdemokratams. Jis elg si kitaip, negu reikalavo partin linija. Savo paskaitose ir raštuose skelb kitokias paži ras. Jis kritikavo mechanistin pasaul ži r , nes ji naikinanti etikos pagrind , k l dvasios primat , nes civilizacija be dvasini vertybi einanti smukimo keliu. Berods 1928 socialdemokrat spaudoje pasirod kito garbaus profesoriaus Step. Kairio, partijos lyderio,

apgailėstavimas, kad j partijos eiles palik s ilgametis narys prof. epinskis.

Lemiantis straipsnis apie Diev

Tais metais “Židinyje” prof. epinskis paskelb savo gars j straipsn “Didžioji Realyb ”. Šis straipsnis pasidar d lto garsus, kad iš jo išsirutuliojo reikšmingas dialogas tarp autoriaus ir kito m s moksl pirmtako A. Jakšto. Jakštui pasirod , kad autorius nepakankamai skiria religijos ir mokslo ribas. Tai viena. Antra, kad jis maiš s asmeninio Dievo s vok su Dievo suasmeninimu. epinskis atsak Jakštui:

— Mano giliu sitikinimu, negalima griežtai išskirti religijos ir mokslo sri i . Tos dvi sritys susiduria, ir yra visa eil problem , kurias galima išspr sti tik šiom sri tim bendradarbiaujant.

D l asmeninio Dievo ir jo suasmeninimo jis pasteb jo:

— Mes sivaizduojame asmenišk Diev pagal m s asmeniškios individualybės supratim . O tas supratimas labai ir labai ribotas. Aš neneigiu asmeniško Dievo, bet Dievo asmenyb man neaiški. Aš ir pabr žiu t savo neaiškum vartodamas žodžius plataus, bet neaiškaus turinio, kaip Didžioji Realyb .

Žodis “realyb ” es s labai prastas mokslininkui ir filosofui, o ypa fizikui. Fizika ir chemija laiko realiu visa, kas pasižymi tvarumu, kas nesikei ia vykstant visokeriopom atmainom. “Taigi, ir Didžiosios Realyb s esminis bruožas yra tvarumas”. Taip religijos ir mokslo klausim es sprendžia ir didieji fizikai, kaip Ernestas Mach, Oliver Lodge ir Whitehead. J veikalus jis tur s

ir iš vieno j — Whitehead — pa m s “Didžiosios Realyb s” termin .

— Kiekvienam aišku, — raš jis, — kad mokslas, filosofija ir religija turi bendras s ly io sritis. Laikyti, kad mokslo, religijos ir filosofijos sritys yra griežtai atskirtos viena nuo kitos, reikšt toki pat klaid , kaip tvirtinant, jog dujiška, skysta ir kieta medžiagos b kl yra griežtai atskirtos ir kad tarp t b kli nieko n ra bendra. Tikrumoje, kaip sako poetas, Alles sich zum Ganzen webt, Eins in dem Anderen wirkt und lebt. (Viskas audžiasi visumon, vienas kitame veikia ir gyvena).

Augštybi ir Evangelijos dangus

A. Jakštas buvo pasteb j s, jog prof. epinskis lyg užtrin s religijos antgamtiškum ir nor s j padaryti tartum vienos prigimties su mokslu. tai epinskis atsiliep :

— Aš žinau, kad fizika vadina dangumi žydr j augštybi or , ir sutinku, kad Evangelijos dangus nieko neturi bendra su šiuo fizikos dangumi. Bet aš tvirtinu, kad tasai Evangelijos dangus, kaip augš iausios tvarkos, gražiausios harmonijos ir visuotin s meil s išraiška r pi mokslui, nes mokslo vaisiai veda prie koordinacijos ir tvarkos, vadinasi, s moningai ir nes moningai ruošia keli t Evangelijos dang .

Koks gi iš tikro buvo epinskio tik jimas? Jakštui atrod , kad tai filosofinis tik jimas, ne religinis.

— Be filosofiško galvojimo, — raš Jakštas, — reikia ir maldingo š ktel jimo: Viešpatie, pad k mano netik - jimui tapti tik jimu! Tai n ra taip jau sunku, nes gerb, profesorius turb t nepamiršo Kristaus maldos “T ve

m s ". Mano rodymai, žinau, jo ne tikins. Bet yra augš-
iausioji Išmintis, kuri, panor jus, suras argument ti-
kinti. T mano vilt remia ne tik prof. epinskio doru-
mas, bet ir jo savotiškas Kristaus gerbimas. Kristui jis,
rodos, n ra nusid j s. Kristaus ir Marijos jis n ra nieki-
n s. T negarbing darb jis yra palik s dr. Jonui Šli -
pui, su kuriuo, jei neklystu, jis netur jo ir, tikiuos, nenor-
s tur ti nieko bendra. O jei taip, tai Dievo malonei
laim ti sav sp prof. epinsk nebus, rodos, sunku. Taigi,
ir neteks turb t nustebti pama ius j meilingojo T vo
prieglobstyje.

Rektoriaus išpažintis Zarasuose

Pats Jakštas nežinojo, kokios takos šie jo žodžiai pa-
dar prof. epinskiui. Nepra jo nei pus met , kai prof.
epinskis sukluo prie klausyklos, jieškodamas meilin-
gojo T vo prieglobs io. Šio vykio liudininkas, n n es s
Amerikoje, ilgai nešioj s ši paslapt , leido j atskleisti
viešumai.

Jakšto kreipinys epinsk buvo paskelbtas 1929 sau-
sio m nes , o t met geguž s m nes epinskis iš Kau-
no nuvyko Zarasus. Vietos kunigas po Miši jo iš
bažny ios ir pasteb jo šventoriumi ateinant intelligen-
tišk žmog . Netik jo savo akimis, jog tai jo buv s rek-
torius prof. epinskis. Priart j s, profesorius kreip si
kunig , prašydamas išklaudyti j išpažinties. Kunigas
nenor jo išsiduoti j paž st s, ir prabilo tartum vietin
žmog — parapijiet :

— Aš skubu dabar mokyklon. Malon k tamsta ateiti
rytoj.

— Bet, kunige, aš nuo pirmosios komunijos nesu
buv s...

— Jei tiek ilgai lauk t, palaukit ligi rytojaus, — pasak impulsyviai ir pats išsigando savo žodži .

— Kaip tamsta, kunige, galite taip sakyti. Aš noriu šiandien , ne rytoj, — pasak rektorius kietu tonu.

— Gerai, prašau eiti bažny i prie klausyklus.

Profesorius, giliai susikaup s, atliko išpažint ir liko bažny ioje melstis. Kunigas išskub jo mokyklon. Kit ryt profesorius dar kart pri jo prie klausyklus, nor - damas papildyti, k dar prisimin s. Atrod , jog šiai išpažin iai jis buvo ilgiau ruoš sis ir n nai nor jo kiek galima r pestingiau j atlikti. Zarasuose išbuvo kelet dien ir per t laik buvo matomas bažny ioje giliai ir ilgai besimeldži s.

Mokslininkas visur kelia religijos reikšm

Ar po to vyk jo pareiškimai rod , kad jo religija persisv r iš filosofin s plotm s gyv j , gyvenimišk j ? Atrodo, taip. Štai jo žodžiai, pasakyti 1931 rugs jo 15 universiteto imatrikuliacijos iškilm se:

— Išmintingam žmogaus gyvenimui neužtenka vieno mokslo. Išmintingam gyvenimui b tinai reikalinga religija. Religija, kaip ir mokslas, yra tam tikras gyvenimo b das ir tam tikras pasaulio supratimas. Religija stato žmog augštesn s lyt su didel s realyb s prigimtimi. Religija sako, kad svarbiausias žmogaus uždavinys: siekti ne egoistini tiksl , o stengtis suprasti savo pad t ir amžinyb s dalykus; suprasti savo pad t ir reikšm pasaulyje; gilintis pasaulio plan ir prisid ti prie to plano vykdymo.

Iš bendros gyvenimiškosios religijos reikšm s k limo jis, po met , sveikindamas studentus ateitininkus j universitetin s s jungos dešimtme io sukak i progą, jau

skelbia kristin s religijos reikalavimus:

— Atei iai aš linkiu brangiems ateitininkams mažiau prasilenkti su Kristaus mokslu, kaip buvo iki šiol. Linkiu daugiau d mesio kreipti Kristaus reikalavimus: “Sek mane, o mirusiems palik laidoti mirusius” ir apaštalo Povilo patarim tesolonie iams: “Patirkite visoki dalyk , bet priimkite tik gera”.

1933 metais, kai student humanitar draugija min jo “Aušros” išleidimo 50 met sukakt , rektorius epinskis tar žangin žod , kuriame, be kitko, prisipažino:

— Pas mane ant stalo guli Šv. Raštas, kur kasdien skaitau!

Tais pa iais metais jis atsilank pirm j Katalik Mokslo Akademijos suvažiavim ir j pasveikino:

— Katalik Bažny ia turi dideli nuopeln Vakar Europos civilizacijai; ji tos civilizacijos k r ja ir glob ja, nenustojusi šio vaidmens ligi dabar. Galutinis religijos ir moksl tikslas yra tai, k šis suvažiavimas raš kaip motto savo programoje, b tent: Veritas Domini manet in aeternum. (Dievo tiesa išlieka per amžius).

Ta proga epinskis išreišk savo gili pagarb Akademijos pirmininkui A. Jakštui, pavadindamas j Lietuvos moksl Nestoriumi.

Kad k nas sunyks — menkas dalykas

Taip nuo Didžiosios Realyb s epinskis pri jo prie gyvojo Dievo, evangelinio Kristaus ir Bažny ios. Ne be reikalo Pr. Dovydaitis j pavadino didžiuoju tiesos jieškotoju. Su Dovydai iu j rišo gamtos moksl žurnalas “Kosmos”. ia epinskis patvariai bendradarbiavo. Kai jam su jo 60 met Pr. Dovydaitis paskyr jo garbei vis atskir 1931 “Kosmos” numer .

Prof. epinskis pagyveno dar 9 metus ir mir pirmame bolševikmetyje. Prieš mirtį, sergant, dažnai lankė prof. Pr. Dovydaitis. Lankė ir anksčiau, nes epinskis, dėl susilpnėjusio regėjimo, niekur vienas iš namų nebeišvykdavo. Savo draugą Dovydaitis norėjo parengti pasakutinei kelionei. Kartą jis skambino kan. M. Vaitkui, ar neužeit pas epinskį. Kan. Vaitkus nebuvo pažįstamas, tad suabejojo ar jo vizitas būtų prasmingas.

— Aš patariau Dovydaiiui, — rašo kan. Vaitkus viename laiške, — nebevalginti sunkiai sergančio ligonio ir palikti jį Dievo gailestingumui, nes epinskis rimtai įieškojo tiesos ir jį mylėjo.

Dėl V. epinskio laidotuvi atrodė neaišku, ar jis buvo palaidotas kapinėse, ar sudegintas. Iš dalyvavusiųjų vieni teigė vienaip, kiti — kitaip. Sutiko šį reikalą išaiškinti, paprašytas, Jonas Pakalka. Jis rašo:

— Pavyko susitikti artimam prof. epinskio šeimos draugui — A. Montvydui, gyvenant Manhattan, N.Y. Jis neabejotinai tikrumu tvirtina, kad iš prof. Putvinskio g., nulydįs velionį iki Medicinos Fakulteto rūmų. Buvęs drauge su šeimos nariais leistas vidurių net pro duris plyšmatį, kaip liepsna apmūštas.

Kieno valia tai padaryta — paties velionies ar jo šeimos, — nepavyko išaiškinti.

Keletą metų prieš mirtį prof. epinskis, laidojant vieną profesoresnę, kalbėjo Kauno kapinėse, išreikšdamas savo credo dėl pomirtinio gyvenimo:

— Ką mes sudaro menkų žmogiškos būties dalis. Kad jis sunyks, mažos reikšmės dalykas. Svarbu žmogaus dvasia — nemarioji, amžinoji. Turiu vilties, kad Dievo pagalba susitiksiu. Viešpatie, pažvelk velioniai ir duok joms sielai amžiną ramybę.

MYKOLAS BIRŽIŠKA - KAN I NUSKAIDRINTA ASMENYB

Kai mir nepriklausomyb s signataras prof. Mykolas Biržiška, “T višk s Žiburi ” redaktorius viename laiške primin :

— Tik neužmiršk parašyti apie velion !

Kaip gali užmiršti tok asmen . Ketinau, kol dar buvo gyvas, pats jam rašyti ir kaiko klausti. Kitados, belankant j Pinneberge, buvo prasitar s, kaip motina j ir brolius dažnai vesdavusi bažny ion ir pergriežtai priži r jusi j pamaldum . D lto bažny ia pasidariusi atgrasi. Laimei, žmona laik si kitos taktikos — paliko jam religin laisv — ir tai iš jo gera.

Nedr sau jo varginti laišku, juoba neradau formos, kaip prie man r pim klausim prieti. Dabar tenka lasin ti jo prasitarimus kitiems ir kit apie j .

Viešas pareiškimas

Kitados buvo padar s sp džio jo straipsnis sud tinia- me veikale apie arkiv. Jurg Matulevi i - Matulait . Ve- lionis raš , kad 1907-1908 m. redagav s kartu su A. Ja- nulai iu socialistin “Žarij ”, kurioje buv užsipulti ku- nigai d l socialinio j veikimo. t užsipuolim atsak s, berods “Šaltinyje”, kun. J. Matulevi ius, vienas iš socia- lin s kunig veiklos skatintoj .

— To atsakymo rimtumas ir drąsa, — rašė velionis,
— mums, susispietusiems prie “Žarijos”, padarė spąžius.
Aš ir kiti, kurie katalikams tada buvome nepalankūs,
kun. dr. J. Matulevičiui pradėjome vertinti kaip žymesnį
kunigą.

Su šiuo kunigu, kuris nuo 1918 m. tapo Vilniaus vyskupu, velioniui teko turėti vairių reikalų. Matulevičiaus asmenybė dariausi jam akivaizdžios takos.

— Turiu pasakyti, kad arkiv. J. Matulevičius mane gerbė, vertindamas, matyt, kaip žmogų. Nors jis žinojo, kad aš esu nutolęs nuo religijos ir katalikybės, bet religiniais klausimais niekad nekalbėjome ir nediskutavome. Arkiv. J. Matulevičius vien savo sielos taurumu ir humanišku manė tiek yra paveikęs, jog aš dabar, daugiausia jo dėka, vėl tapau oficialiu Katalikų Bažnyčios nariu.

Išoriniai atsivertimo ženklai

Pavartodamas žodį “dabar”, velionis išvengė tiksliau pasakyti savo konversijos laiką. Skaitytojas, pažiūrėjęs leidinio metus (1933), galėjo galvoti, jog “dabar” turėtų reikšti neseniai. Ypač ši mintis turėjo lydėti buvusius jo mokinius. Vienas jų, vėliau taip pat universiteto profesorius, prisimena savo buvusį gimnazijos direktorių — velionį Vilniuje (1918-1920) ir Kaune (1921-1924). Nors niekad nesudarė spąžių, kad būtų nusistatęs prieš religiją ar nepalankus religiniam gyvenimui, bet niekas iš mokinių nematė jo nei Vilniuje, nei Kaune per mokinių pamaldas. Tik vieną kartą “Aušros” mergaitės — gimnazistės sušnekusios, kad matė direktorių Šarių bažnyčioje besimeldžiant. Tuo metu berods buvo susirgusi jo dukterytė Marilė. Tai gal būtų apie 1923 metus.

Kitas, buvęs „Aušros“ mergaitė gimnazijos mokytoja, pasakojo matęs prof. M. Biržišką einant išpažintiesiems pačioje Šarių bažnyčioje. Tai gal būtų tarp 1935 ir 1937 m.

Šie pastebėjimai tada kėlė nemažą nustebimą, nes prof. M. Biržiška oficialiai nebuvo niekur pasireiškęs kaip konvertitas. Jis tebebendravo su buvusiais draugais, kairesni pažįstamais žmonėmis, ir neįėjo į artimųjų su viešai besireiškiančiais katalikais.

Savo atsivertimo viešai neskelbė

Gal dėl to velionis daugeliui vis dar atrodė esęs „kairiojo žmogus“. Panašiai, matyt, galvota ir Amerikoje, kai jis išvyko lankytis 1931 m. Vilniui vaduoti Sąjungos reikalais. Apsistojo, būdamas Niujorke, šv. Jurgio klebonijoje pas kleboniką kun. N. Pakalnį, kur buvo pažįstamas šiam besilankant Lietuvoje. Klebonui kai kas padarė net priekaištą, kad priglaudęs pas save netikintą svetimą. Paskui tie žmonės atsiprašė, nes pastebėjo, jog prof. M. Biržiška meldėsi bažnyčioje iš maldaknygos — kažkokios mažos, kokią Amerikos lietuviai nevertė.

Savo konversijos metus velionis atskleidė tik tremtyje. Savo knygoje „Dėl mūsų sostinės“, išleistoje „Nidos“ 1960, jis rašė (114 p.):

— Po ilgą indiferentizmo metą, gimnazijos darbu dirbdamas, arčiau susijęs su katalikų visuomene, ne tik supratau jai tikiškinio auklėjimo reikšmę, bet ir giliau pagarbą Katalikų Bažnyčiai ir jos kultūrai, nors bažnyčion (tikriau bažnyčios praktikon) grįžti tik 1923 m. tegrįžau.

Būdamas Pinneberge 1947 m. jis pasakojo prof. J. Pu-

zinui, kad jo apsisprendimas grįžti Bažnyčion sutaps su žmonos apsisprendimu. Sutapo ne tik metais, diena, bet ir valanda, nors jis tuo metu buvo su Vieکشniuose, o ji pasilikusi Kaune. Tuo pačiu metu jiedu intensyviai galvojo, kad metas jiems susitvarkyti su Dievu. Šiam sutapimui apibūdinti M. Biržiška pavartojo telepatijos žodį. (Broliis Vaclovas pasakojo, kad Mykolas prieš tai buvo su masonais).

Savo konversijos prof. Biržiška per daug neskelbė, kad kas nors to nepanaudotų politiniams tikslams. Jis taip pat laikėsi Lietuvoje, kad ir jo religinės praktikos per daug nekristų kitiems akis. Savo laikysena jis visai pakeitė tremtyje.

Išvykus iš Lietuvos

Tremtyje, ypač Pabaltijo universitete, velionis ne tik buvo žinomas, bet ir matomas savo religine praktika tiek studentams, tiek profesoriams. Apie tai keletą pastebėjimų pateikė kun. R. Krasauskas, buvęs universitetinis Pinnebergo stovyklos kapelionas. Pažintis su velioniu užsimezgusi dar Hamburge, kai kunigas ten vykdavo laikyti pamaldus studentams. Pamaldos buvusios vienoje universiteto auditorijoje. Profesorius su žmona ateidavo vieni iš pirmųjų ir pasilikdavo ilgai, kad galėtų sutikti kunigą ir su juo pasikalbėti. Taip pat ankstai ateidavo ir užimdavo pirmąsias vietas Pinneberge. Nebuvo nelaukta, kad profesorius su žmona ateitų ir studentų rekolekcijai, kurią vesti buvo pakviestas T. Alf. Bernatoniis, kapucinas. Po pirmosios konferencijos vakare, profesorius, išeidamas iš kopylos, priėjo ir paklausė:

— Iš kur, kapelione, pakvieteit tok rekolekciėj ved -
j ? Tai žmogus tartum iš kito pasaulio.

Koply ia t vakar atrod mistiška. Žib jo tik žva-
k s nuo altoriaus. Kalb tojas ne prastoj vienuolio uni-
formoj, su barzda, kalb jo nuo altoriaus — labai ramiai.
T vakar jo žodis tikrai buvo gražus ir tai profesoriui,
matyt, padar gil sp d. Paskutin dien rekolekciėj
ved jas ir kapelionas iš jo klausyti išpažin i — vienas
vienoj koply ios pus j, antras — kitoj. Profesorius su žmo-
na pasirinko išpažin iai sav j kapelion .

Kapelionui tekdav atsilankyti pas velion ir poni ;
at jusiam visada buv malon s, gražiai priimdav . Bu-
v s paprotys, kad profesoriai iš eil s kviesdav kapelion
piet sekmadieniais. Kelet sekmadieni tek pietauti ir
pas velion ; tada ateidav ir kiti du broliai. Pradedant
pietus Mykolai susikaupdav ir persižegnodav . 1948 m.
buvusios bendros K ios, kurias susirink apie 80 stu-
dent ir profesori su šeimomis. Myk. Biržiška s d j s
prie pirmojo — iškilmingojo stalo. Maldos metu jis ir
tada nesivarž persižegnoti. Kart velionis kalb j s stu-
dentams apie šv. Kazimier ir Marij , cituodamas iš atsi-
nešt kanti k ir stor maldaknygi — “Šaltini ”. Vien
kart ponia, girdint prof. Mykolui, reišk savo susir -
pinim d l vyro broli religin s b senos, reikšdama vilt ,
jog ir jie kada nors susitvarkys.

Amerikoj — aktyvus parapijietis

Velionis su žmona ir dukros šeima, kaip žinia, sik r
Los Angeles. Netrukus aplank vietos lietuvi klebon
ir papraš rašyti j parapij .

— Mielai, — atsak klebonas, — tik su viena privile-

gija, kad nuo finansini pareig esate atleistas.

Tai primin s laidotuvi pamoksle, klebonas kalb jo:

— Nuo to laiko, ar kas atveždavo ar ne, neži rint ilgo kelio, profesorius visada b davo bažny ioj. Jisai savo ramumu ir laikysena primin mokslinink Pasteur, kur draugas, pamat s su rožiniu rankoj, tar : “Profesoriau, ar davatka tapai?” Pasteur jam ramiai atsak : “Ne! Dar tebesu katalikas”.

Kun. J. A. Ku ingis, prašomas, pateik laišku dar papildom dalyk .

— Profesorius Biržiška nuo pat atvykimo Los Angeles aktyviai dalyvavo parapijos gyvenime. Kelet kart per metus jo sakrament . Savo ligos metu dviem atvejais pri m paskutinius sakramentus... J gr žti tik jim paskatino jo geras draugas ir jo pavyzdys — vysk. M. Reinys. Pas j ir išpažint atliko. Nutolim nuo tik - jimo priskyr laiko dvasiai ir mokyklos takai... Savu laiku buvau profesori ragin s parašyti savo paži ras gyvenim . Jis tai pri m rimtai, bet kiti darbai neleido jam to padaryti... Broliui Vaclovui mirus, nevyko laidotuves, kadangi tur jo b ti sudeginamas. Labai r pinosi savo vaikai i (an k) religiniu aukl jimu. Mirus žentui K. Barauskui, jisai jiems tapo tikru t vu ir mokytoju. Pats mok juos poteri namuose, r pinosi paruošimu sakramentams, atvežimu mokykl .

Uolumas, pakanta, viršpartiškumas

Kitas liudininkas iš Los Angeles, Bronys Raila, “Dirvoje” (1963, Nr. 114) išk l šiuos b dingus prof. M. Biržiškos katalikiškumo (visuotinum) bruožus:

— Jaunyst je buv s marksininkas, socialistas, taigi

an laik supratimu ir žinomas “bedievis” bei “parmazonas”, dabar jis kone pabr ždamas, lyg kas tuo abejot, nekart viešai ar priva iuose pokalbiuose sakydavosi es praktikuojantis katalikas. Ir tatai jis iš tikr j praktikavo, turb t kiekvien sekmadien per daugiau nei dešimtmet punktualiausiai gana toloku keliu atvykdamas bažnytines pamaldas ir atlikdamas visas kitas krikš ionio kataliko pareigas, ta proga susitikdamas ir išsišnek damas su visais paž stamais. Ir nors jis t katalikyb s praktikavim kitiems kartais pabr žtinai primindavo, vis d lto jo katalikiškumas buvo truput savotiškas. Jo tolerancija kitaip manantiems ir tikintiems siek žymiai toliau, negu šiaip normali praktikuojan i katalik tolerancija.

— Ši eilu i rašytojui kart jis labai nuoširdžiai pasakojo, jog nejaut s ir nejau i s simpatij ypa politikuojantiems ar perdaug “pasaul ži riniams” katalikams. Visi jo ilgo gyvenimo artimiausi ir geriausi draugai vis b dav nekatalikai ar “blogi katalikai”, daugiausia liberalai ir kitokie laisvamaniai. Su jais jam b dav domiau draugauti, dirbti, diskutuoti. Ir jei jis po savo marxistinio jaunyst s perijodo v liau gr ž s katalikyb , tai kad jut s kažkok labai stipr vidin raginim jausmiškai b ti ten, kur yra lietuvi tautos didžiuma, neišiskirti iš tos gilai sigal jusios tradicijos. Šiuo atžvilgiu jis nebenor jo b ti maištininku ir s moningai steng si virsti “konservatoriumi”.

— Vienu poži riu jis buvo idealiausias be krislelio priekaišto: jis ia niekada tautie i ner šiavo, neskyr ir nevertino pagal j grupinius ar partinius ženklelius. D lto kartais net nukent damas, nes nemaloniai veliamas tradicinius m s kivir us, kai susigin ijusios grup s im-

davo d l jo pl šytis, sakydamos — “ir Biržiška eina su mumis, ne su jumis ..

— Mykolas tada susinervindavo, bet vis su angeliška kantrybe m gindavo aiškinti: Aš neinu nei su “mumis”, nei su “jumis”. Aš einu pas visus lietuvius ir eisiu su visais, kur tik matysiu ar jausiu, kad atliekamas naudingas darbas Lietuvai.

“Meil — tai kova, bent man”

Doryb s, kurias apib dino Br. Raila, atskleidžia išskirtin M. Biržiškos asmenyb . Bet kas t asmenyb akino taip reikštis ir br sti? Gal ilgametis pedagogo darbas ir toji visuomenin s mokyklos patirtis, kurios jis buvo sukaup s savyje per daugel met ? Gal tume sp lioti vienaip ar kitaip. Bet gal tikriausiai jo paslapt pasakys vienas jo paties laiškas, neseniai rastas stal iuose.

Jau min jau, kad 1931 m. Amerikoj j globojo kun. N. Pakalnis Niujorke. Gr ždamas Lietuv “Bremen” laivu balandžio 25 d. profesorius raš šiam kunigui:

— Tamsta buvai man vis laik — gal ir toliau neatsisakysi b ti — tokiu ištikimu, r pestingu ir toli ži - rin iu prieteliu glob ju, kokio man taip tr ko. Be Tams- tos b iau toliau Niujorko, turb t, nenuvažiav s. Daug kur pasteb jau, jog tik Tamstos ranka man klebonijos duris atidar , o šiaip b t tek “krugom da okolo” (ap- link ratu) suktis ir tur ti reikalo vien su triukšminga, bet dažnai neperkult ringa kompanija.

Gr ždamas prie savo sp dži Amerikoj jis raš :

— Geriuosi Jūsų darbiniumi tempimu, laisviniiais pro-
iais ir puikiais keliais bei gražutimis rezidencijo-
mis. Bet, atleiskite, man taip Jūsų gaila, taip širdį skau-
da, lyg rodos kas mano vaikus būtų atplėšęs ir toli, toli
metęs laukinėse salose. Kaip galite gyventi be mūsų lakš-
tingalos, be gegutės, be gandro! Kai pažiūrėsiu Jūsų gra-
žų jaunimui (nekalbant lietuviškai — Y.) — verk, žmo-
gau, ir tiek!...

— Aš vis labiau ir labiau nuo karo metų slenkčiu taju
(meilės) kryptimi tautą, bet tik Amerika man bus pil-
nai atidariusi akis t savo silpnybei. Suprask, kunige,
kad tame jausme vienodai man telpa ir šventiausias mūsų
kunigas ir nekultingiausias bolševikas, valdžia ir
nevaldžia, lietuvis ir tas galgonas lenkas. Na, kurgi da-
bar partijoms neturėti mano atžvilgiu ironijos, gal pa-
niekos: atsiliklis, o dar mokslus išjėsi! Ir kaip aš turiu
būti dkingas Tamstai ir visiems mano amerikiečiams,
kad... nušvietę, tiesiog nurodę man platesnį gyve-
nimo — darbo kelią. Brangi man buvo Nepriklausomosios
Lietuvos tauta (su žydėliais, su lenkėliais — su kyšininkais
ir spekuliantais — su visa savo nekultūra). Ypatingai
brangūs man vilniečiai (čia ir bjaurybei Pilsudskiui yra
vietos). Bet jau dabar amerikiečiai neša man naują aštrų,
skaudų meilės elementą, kuris daug, daug svers mano
darbui, jo kryptims. Niekšas būčiau, pasiėgęs kaip kiti
svetiečiai nebuvę liai, ir nusigręžęs nuo tų, kuriems kuo nors
galėčiau būti naudingas. Meilė — tai kova (bent man),
tad taip kovosiu ne tik dėl amerikiečių, bet ir dėl kiek-
vieno skyrium, gal net prieš jį pat... Partija yra nuo
žodžio “pars”, o man rūpi “tota” (latina sutinka stebintu
būdus mūsų “tauta”). Iš čia, dėl filosofijos nesutikimo,
ir kyla man politiniai nesusipratimai.

Kan i nuskaidrinta asmenyb

Kun. J. A. Ku ingiui teko b ti pas profesori , kai buvo pranešta apie tragišk žmonos mirt . Kunigas rašo:

— Profesorius ši žini pri m taip didvyriškai ir kartu su tokia resignacija, kad aš pajutau, jog jame slepiasi didi siela.

Tas pats kunigas laidotuvi pamoksle kalb jo:

— Prof. Mykolas buvo m s baisios tremties auka. Turint galvoj jo pad t ir amži , atrod , kad jisai gal jo pal žti. Ta iau jisai buvo skaidrus, išlaikydavo dvasios pusiausvyr , darbingum ir visada tik jo g rio pergale prieš blog . Dievo Apvaizda, nor dama iš savo tarno padaryti tobul k rin , siunt jam dar daugiau nelaimi ir bandym . Tragiška žmonos mirtis, netik tas žento netekimas ir kiti šeimos vargai bei nedatekliai nepalauž profesoriaus dvasios. Jisai, lyg tas Senojo Testamento Jobas, kuris visko netek s liko ta iau ištikimas savo Dievui.

Po dviej staiga ištikusi šeimos nelaimi , profesori paliet tre ioji, ir tada jis raš kun. N. Pakalniui, su kuriuo nuo 1931 m. palaik ryš :

— Nepaprastai daug meldžiausi ir Dievas man s tebuklingai išklaus .

Vargiai kas išdr s viešai pratarti, turint galvoj lietuvi atsargum , kad prof. Mykolas Biržiška savo dienas baig kaip šventasis. Gal atleis Bernardas Brazdžionis, jei pacituosiu jo laiš , rašyt rugs jo 12 Pauliui Jurkui, gav s šio sutikim . Šis privatus balsas teb na liudijimu viešumai:

— Nepaprastai pergyvenau Mykolo Biržiškos mirt . Gaila jo kaip patriarcho, kuris buvo gyvas nepriklausomos Lietuvos simbolis, nepaprastai nuskaidr jusi iki šven-

tumo asmenyb . Kad b t kas parašo apie jo paskuti-
nuiosius metus (ne paskutini sias dienas), tur tume gra-
žiausi asmenyb s paveiksl . Tur jo, kas valdo beletris-
tin plunksn , sekioti jo kiekvien žingsni, sekioti jo dar-
bus, kalbas, pergyvenimus, sugyvenimus su žmon mis ir
asmenišk Jobo kan i , — tur tume nuostab šventos as-
menyb s paveiksl .

JULIUS GRAVROGKAS

SAV S ATRADIMO KELYJE

Kart teko aplankyti buvus universiteto rektori , Dievo jieškotoj , J. Gravrogk , kuris tuo metu buvo Klevelando miesto ligonin je, kartu su žmona. Atrod fiziškai suvarg s, ta iau gyvos minties ir dvasios. Jis pats nesiverž kalb t, kaip kiti šio amžiaus žmon s. Jo žod reik jo traukte ištraukt, juoba apie j pat ir jo gyvenimo keli . Savo mint jis sv r ir žod taup .

Tai mokslininko tipas — toks buvo sp dis, o gal ir mistiko, kaip matysime v liau. Jo žvilgsnis ir nusiteikimai lyg ne tiksl j moksl atstovo.

Mokslininkas — ne visuomenininkas

Buvo jis technikos fakulteto profesorius. D st mechanik . Dom josi mintijimo linkm mis fizikoje ir tais klausimais raš . Išrado aparat laiv si bavimui tirti ir j patentavo Amerikoje. Nuo pat studij baigos (1915) vis laik dirbo mokslo - švietimo srityje. To darbo pradžia buvo Rusijoje. Mokytojavo Bologos technikos mokykloj, paskui buvo hidrotechnik Omske, pagaliau direktoriumi min toj mokykloj Bologoje. Gr ž s Lietuvon (1920), steig augštesni j technikos mokykl Kaune ir jai direktoriavo ligi pirmosios bolševik invazijos (1940).

Kauno universiteto rektoriumi buvo išrinktas 1941 m. ir juo išbuvo ligi antrosios bolševik okupacijos. Vokiečių profesoriavo Pinnebergo universitete. Amerikon atkils, nemet knygos ir plunksnos — gilinosi gamtos moksl, filosofijos ir religijos klausimus.

Visuomenės gyvenime dalyvavo daugiau pasyviai — stebėdamas. Amerikoje suaktyvėjo, atsiliėpdamas spaudoje vairiais klausimais. Šiaip ne visuomeniško judrumo žmogus, koks buvo, sakysim, Mykolas Biržiška. Šis visur jo ir dalyvavo, o Gravgokas laikėsi nuošaliau. Labiausiai jam svetima sritis buvo politika. Kartais jį trauktas, kaip matysim, greit vėl pasitraukė.

Gravgokas priklauso galbūt prie to lietuviškojo “pasyvo”, kuris aktyvinamas daugiau iš šalies, dalyvaujantis nubloškiamas nuo savo kelio. Tačiau tas “pasyvas”, pasirodo, pakankamai atsparus, o gal ištikimas savo individualybei. Gal galbūt jis išsivaduoja iš svetimų takų ir klystkelių, išsilygina ir grąžina savo pirminį kelią.

Tarp Dievo tarnybos ir ateizmo

Gravgokai buvo žemaičiai bajorai — telšiškiai. Telšiuose gimė Julius ir jo brolis Antanas. Mokėsi Šiauliuose, nes tenai buvo gavas akcizininko tarnybą. Julius, jaunesnysis, buvo vienoj klasėj, netgi viename suole, su Vaclovu Biržiška.

Kas draugavo su Biržiškėmis, kaip mena St. Šalkauskis, “užsikrėtė” kultūriniais - moksliniais interesais. Bet Julius tada turėjo kitus interesus — ketino būti kunigu ir jau baigęs keturias klases norėjo vykdyti kunig seminariją. Tačiau, nors ir geras katalikas, tada jo neleido. Girdi, esi per jaunas: palauk, kol baigsi gimnaziją. Julius

lauk ir buvo tikras, jog t vas pritar. Ta iau ne tik nepritar , bet dar griežtai pasipriešino. T vo motyvas š kart buvo kitas: “Aš noriu tur t an k !” Kiti gimin s, ypa viena turtinga teta, r m Juliaus nor . Žad jo jam medžiagin param ir ragino t vo neklausyti. Julius nedr so eiti kov su t vu ir išvyko Petrapilin studijuoti technologijos. B damas jau antrame studij kurse, dar kart dar žygi stoti kunig seminarij . Deja, ir šie žygiai nu jo niekais.

— Dabar, kai stoviu prie savo amžiaus ribos ir prisimenu, kad negal jau eiti tuo keliu, kur laikiau sau tinkamiausiu ir pilnai sutinkan iu su mano — kaip man atrod — pašaukimu, darosi li dna. Bet li desiu jaunyst s negr žinsi.

Studijuodamas Petrapily gyveno ir bendravo su draugais socialdemokratais — Purenu, Didžiuliu, iurliu, Šulcu. D l draugyst s jung si ir lietuvi student draugij “visuomeninink ” — kairi j grup j. Kita grup buvo “tautininkai”, kuriai priklaus A. Smetona, Šakenis, Kubilius, Žilys ir kiti. Šie buvo artimesni religijai, o tarp “visuomeninink ” buvo ir aiški ateist .

— Mano bi iulyst su jais nepaliko be takos. Tiesa, ji nebuvo tiek didel , kad studentavimo metu b iau stoj s socialdemokrat partij ir juo labiau — tap s ateistu. Priešingai likau kataliku. Lankydavau šventadieniais Šv. Kotrynos bažny i , kur pamokslai buvo sakomi lenkiškai, ir klausydavau t pamoksl . Ta iau religiniu atžvilgiu, savo bi iuli takoje, suliberal jau. Taipau taip vadinamu “nepraktikuojan iu kataliku”.

Praktinis l žis tur jo ir teorin pagrind , tiksliau — teorin taig iš šalies. Tai jis prisimena, rašydamas apie savo studij met Rusijoje:

— Populiariausias ateist , kaip ir apskritai to meto nusistatymo, argumentas buvo šis: visatos evoliucijos raida yra begalin ir todėl visai nereikalinga pirminis priežastis — tokios, kuri būtų pati sau priežastis. Kaip daugelis, taip ir aš buvau šio taip tikinamais skambančio argumento paveiktas.

partij ir iš partijos

Bi iulyst su socialdemokratais nenutrūko ir toliau. Priešingai, pagyvėjo visiems grįžus Lietuvai ir sujungus valstybės atkūrimo darbą. Juliaus draugai dar siaktyvūs politikoje. Rinkimams seime jie jiesškojo žymesnį vardą. Taip jie 1922 m. kreipėsi Julij Grāvrogk , kad šis duot savo vardą seimo narių - kandidatams rašui.

— Bi iulystis vedamas, daug negalvodamas, sutikau ir jau tuo pačiu tapau j (socialdemokrat) partijos nariu. Išstojau iš partijos 1927 m., pasipiktindamas socialdemokratų nereagavimu savo vienminčio Plekaičio žygų — pabėgimui Lenkij su mintimi ten rasti paramos prieš Smetonos režimą. Išstojdamas iš socialdemokratų, joki kitą partiją ne stojau ir jokiai pasauli rinei srovei nepriklausiau. Tik Vokietijoje tapau ateitininku.

— Minimas Plekaičio žygis buvo tik tiesioginė priežastis išstoti iš partijos. Jau anksčiau jutau, kad pasauli riniu atžvilgiu man nepakeliui su partija, kuri, jei laimėtų didžium balsų seime, sukurtų ateistiną Lietuvos valstybę. Konstitucijoje nebūt minimas Dievas, valstybė viešai Dievo negarbint ir mokyklose būtų uždrausta mokyti religijos.

Formalinis atsipalaidavimas nuo šios partijos, kaip matom, turėjo pirmąjį eilį moralinius motyvus, kurie

rod tebesant gyv religin pajautim . Julius Gravrogkas laipsniškai vadavosi iš jam svetim tak .

— Dar anks iau, b tent 1925 m., nusikra iau ir tos mano bi iuli takos, kuri reišk si mano, kaip kataliko, suliberal jimu. Nuo t met tapau praktikuojan iu kataliku.

Kuriuo keliu pasukti Dievop?

J. Gravrogkas prisimena viename straipsnyje du kelius, kuriais atrandamas Dievas. Atrodo, abiem keliais teko ir jam pa iam naudotis.

— Dievo buvimo problema vis pirma yra intelektualin problema, ir kiekvienas, kuris eis intelekto nurodytu keliu, tikrai atras Diev . Tai yra bendras visiems be išimties prieinamas kelias. Juo ir aš, susvyrav s tik jime, Diev v l susiradau. Bet yra kitas betarpiškas kelias art ti Diev . Visi, kai meldžiam s, stengiam s eiti tuo keliu. Juo gyjame dvasinio ramumo ir m s prigimties vairi gali giedrios pusiausvyros. Ta iau ant piršt suskaitomi tie laimingieji, kurie tuo b du pakildavo iki ekstaz s ir dar šioj žem j patirdavo didel džiaugsm bendrauti su Dievu.

Vienoj katalik intelektual šeimoj, dar esant Lietuvoj, teko gird t apie prof. Grovrogo pos k religijon ir tuo maldiniu keliu. Ši šeima tur jo artim žmog , dirbus augštesn je technikos mokykloje. Tai buvo paprastas žmogus, bet toks jau skaidrus savo dvasia, toks giliai ir paprastai tikintis, kaip retai kas. Buv s berods geležinkelietis, šis žmogus gavo mokyklos sargo viet ir laim jo direktoriaus Gravrogko pasitik jim . Direktorius j visur si sdavo, net bank parnešti mokytojams

alg . Visokiais reikalais jis eidavo direktoriaus kabinet ; d lto mokiniai pramin j vicedirektoriumi. Šis žmogus, kaip dr. Kuzmai gailestingoji sesuo Adel , tapo patar ju ir galb t kv p ju.

— Direktoriau, melskis! — kalb jo jis, kai šio sveikata buvo labai pašlijusi. — Kalb k noven !

Gravrogko širdis tuo metu buvo visiškai sutrikus. Tur jo d lto pertraukti net d stym universitete.

Žmona savo keliu pasakoja, kad “vicedirektorius” kart prasitar s jos tarnaitėi:

— O kas lieka direktoriui? Tik melstis! Su tokia širdim jis ilgai negyvens.

Gravrogkienei tie žodžiai labai nepatiko. Vyras vis b davo vienas, užsidas s savo kabinete. Atrod , kad jis jieško ramybės, kurios jam tada labai reik jo. Neidavo sve ius, prašydavo, kad ji viena eit . Kartais sakydavo tur s dirbti prie savo mechanikos.

— Ar jis iš tikro dirbo? Ar gal ils josi? — kalb jo žmona. — Kart gr žtu namo v lyv vakar . Langas m s bute (pirmam augšte) buvo praviras. Ži riu, vyras suklop s ant abiej keli meldžiasi. Ilgokai pastov jau. Jis vis meld si. Tada supratau, k jis veikia visais vakarais vienas, dažniausiai užsidas s mokyklos kabinete. Kit ryt aš pasigavau “vicedirektori ” ir atskai iau jam pamoksl :

— Tu mano vyrui nenešk religini knyg ir neragink kalb ti noven . Palik j ramyb je!

Kur laik žmonai atrod , jog tas “vicedirektorius” Adomas Tverskis liov si apaštalav s. Bet ji pasteb jo kit dalyk . Vyras rytais dedasi ein s mokykl d styti pamok , o iš tikr j eina Karmelit bažny i ir ten ilgokai užtrunka. Savo maldomis jis atkreip s net kit

d mes : taip pask sdav s, tartum ekstaz j, jog kiti, j ži r dami, negal j suprasti, kas jam darosi.

— Iš to kilo net nereikaling kalb Kaune, — pasakojo žmona. — Vienuos sveiuos, pas m s paž stamus, prof. Viktoras Biržiška net pasišaip : girdi, Julius susirg s religine manija.

Kai Gravrogkas rašo — “nuo t met (1925) tapau praktikuojan iu kataliku”, reik t gal suprasti: prad - jau nuoširdžiai melstis. Sakramentin s praktikos jis dar negal jo atlikti — buvo viena kli tis.

Ilgai sl pta rakštis

Jau gr ž s Lietuv , kaip žmona pasakoja, jis nor j s formaliai susitaikyt su Bažny ia. Ta iau išrišimo negal - jo gaut, neži rint kelet pakartot bandym pas vai - rius kunigus. Kart su mokyklos ekskursija buvo nuvy - k s Ryg , bet ir ten kunigas jam nedav išrišimo. Kli - tis buvo ši. B damas Rusijoje jis susituok pravoslav bažny ioj. Santuokos akt reik jo pakartoti katalik baž - ny ioj, kad gal t eiti sakrament . Tai jam buvo pasa - kyta kunig , bet jis nedr so to pasakyti savo žmonai, kad jos ne skaudint .

— Tek dama žinojau, — pasakoja žmona, — kad jis lietuvis katalikas, bet nežinojau, jog jam m s santuo - ka netikra. Anks iau gal ir jam nebuvo tai svarbu. Da - bar ma iau, kad jis, nors daug meldžiasi, bet be nuotai - kos — labai prisl gtas. Jo sveikata kas kart jo blogyn. Nežinojau, jog jam reikia galb t vienintelio vaisto — pil - nai susitaikyti su Dievu.

Apie tai, matyt, žinojo brolis Antanas. At j s Juli namus, pusiau juokais kalb jo:

— Jei tu, Olga, neisi katalik bažny i susituokti, Julius gal s vesti antr žmon .

Ta kalba Gravrogkienei nepatikusi. Kitaip kalb j s kun. Latv nas — religijos mokytojas augšt. technikos mokykloj. Jis, kart už j s, atskleid jai, ko ji anks iau nebuvo pilnai supratusi. Tada ji musi galvoti, jog vyrui, giliai tikin iam ir taip besimeldžian iam, gali b ti didel kan ia — negal ti eit Komunijos. Ji tada sutiko eiti katalik bažny i pakartotiniam santuokos aktui.

Kun. Latv nas sutvark s vis reikal su kun. Kaponium ir vien vakar , kai Prisik limo bažny ioj buv maža žmoni , jiedu atliko š akt . T vakar Julius buv s šauniai pasipuoš s, labai rimtas ir skaidrus. Po to musios giedr ti ir jo visos nuotaikos ir sveikata tiesiog matomu b du ger ti.

Susitaikymo ženklas

Nepavyko išsiteirauti, kada Gravrogkas gavo reikšming dovan — kryži iš universiteto prorektorius prel. B. esnio — šia proga, ar kai jis buvo išrinktas universiteto rektoriumi. Bet iškent j s savo klajoni kryži , jis n nai tur jo š atpirkimo simbol ypatingai vertinti. B damas rektoriumi, j laik savo kabinete.

Jau anks iau jo mokiniai juto dvasin direktorius pasikeitim . Dabar pasteb jo, jog jis, ypa viešame savo žodyje, skelbia kryžiaus švies . Lietuviškas kryžius es s persmelktas Kristaus šviesa. Tokia tur t b ti ir m s lietuvyb . Ar ne d lto m s kaimas buv s toks atsparus, ypa rus persekiojimo laikais, kada lietuvyb buvusi neatskiriamai susieta su katalikybe?

Nuo tada Gravrogkas prad j s labiau vertinti ateiti-

ninkus, kurie veik pusiau slapta jo mokykloje. Mokykla priklaus ne švietimo ministerijai, kuri ateitininkams nuo 1930 m. uždraudė viešai veikti mokyklose, bet susisiekimo ministerijai. Kai viceministeris atvykdavęs teikti diplomus, tai ateitininkai, prisisegę savo ženklelius su kryžiumi, tuos diplomus paėmė rankas. Jaun vyras drįsė ir sažavė jį direktori .

Rūpestis broliu ir draugais

Galutinai susitaikė su Bažnyčia, Julius Gravrogkas palaikė ir toliau gerus ryšius su buvusiais draugais socialdemokratais. Brolis Antanas savaime buvo savas ir artimas, nors jo kelias labai skyrėsi. Brolis, taip pat inžinierius metalurgas ir universiteto profesorius, buvo visiškai kitas savo charakteriu: pilnas energijos, planingas ir idėjų. Iš pat jaunystės socialdemokratas, vėliau šauli veikėjas, savivaldybininkas, vienu metu netgi Kauno burmistras.

Nerimo ir Antanas savo dvasia — kažko jieškojo. Vienu metu pasidarė „perkūnininkas“, atseit — lietuviškas pagonis. Pagonybė tada bandė atkurti Gediminas Beržanskis - Klausutis, skelbėsis kunigaikščiu ir telkėsi aplink save buvusius bajorus.

— Koks Antanas buvo perkūnininkas, galite iš to matyti, — pasakojo Juliaus žmona. — Mirė jo gera teta, ir jis nulekė pas ją. Tada, užprašęs Mišias ir užraginęs visus gimines ateiti pamaldas Vytauto D. bažnyčion. Neužteko vieno pakvietimo, dar prašė pakartotinai: tik neužmirškite, ateikite!

Antanas buvo vedęs Stefaniją Gruzdytę — Valančiaus giminaitę, dėl to švogeriavosi su Avišoniais ir P t-

viais. Su Stefanija tur jo s n , bet nesutar ir pagaliau išsiskyr . Tie Antano šeiminiai reikalai, lygiai kaip dvasiniai, buvo sunkiau sutvarkomi. D l to Julius, atrod, net neband jam pad ti, nebent j užjausti ir už jį melstis. Daugiau jam r p jo vienas iš artim draug — Jurgis iurlys. Šis jau Amerikoj prad jo rimtai jieškoti keli Diev . Julius raš jam ilgus laiškus — tikin jo. Ta iau šios pastangos didesnio atgarsio nesusilauk . iurlys, kaip matysim, susirado kit — filosofin galvojimo pagrind . Gravrogko laiškus jis prad jo nebeat-sakin ti.

Reikia širdies ir proto sutartin s

Patyrimas su draugu Jurgiu vert susim styti. Gravrogkas nekart svarst , kas yra, kad tiesos jieškojimas nevisada atveda pa i Ties . Visuose žmon se slypi moralinis imperatyvas, visi kalba apie g r ir s žin , bet ar visi nuoširdžiai seka s žin s bals ? Aišku, galima tik ti žmogaus kilnumu, netikint pa iu Dievu, bet ar toks tik jimas pakankamas, ar jis vaisingas?

— Vienas dalykas tik ti žmogaus kilnumu, kitas — kilniai gyventi. Ateistui sunkiau, nes jis šios žem s realyb laiko vienintele. Vienas s žin s balsas, jei neapšviestas proto, yra persilpnas veiksnys, kad išlaikyt ateist kilnumo kelyje.

Gravrogkui atrod , kad ateistas gal t tapti tikin iuoju “bent savo galvosena, jei ne širdimi”. Protinis tik jimas, aišku “negali b ti gyvas, kol jisai netik s širdimi”. Bet protas parengia keli širdžiai. Taip jis galvojo ir raš “Drauge” (1959. 12. 23):

— Proto pastangomis ateizmo ledai tampa palaužti.

Tokiu atveju buvęs ateistas darosi neramus. Nuosekliai galvodamas jisai kreipėsi Diev, prašydamas, kad pagyventų tik jį. O panaudojęs savo protą, jisai, nors ir negalėjo pagyventi tik jį, — galbūt labiau sutvirtinti.

Atrodo tartum draugui Jurgiui jis buvo skyręs vieną straipsnį „Aiduose“ (1954, nr. 7), kur pasisakė prieš Henri Bergsono pažiūrą, nuvertinančią protą ir iškeliančią jauslinų patyrimų bei intuicijų. Šiuo keliu žmogus esą geriau pažįsta Dievą. Gravrogkas galvojo priešingai:

— Tikrovei išsiaiškinti žmogus savo prigimtyje nieko patikimesnio neturi, kaip protą. Net paprasčiausiais sveiko proto samprotavimais žmogus gali rasti mąstytikrovis Priežast — Dievą. Sutvirtinti jį.

Ateistas galėtų atkreipti dėmesį krikščionybą su faktais. Kuo gi ji laimėjo, ar ne dvasiniu ginklu — ugningu žveju tik jį, prieš kurį kapituliavo pagoniškasis pasaulis, atstovaujamas Romos imperijos?

— Apaštalai nebūtų užsidegę tokiu tik jį, jei Kristus nebūtų prisikėlis iš numirusi. Krikščionybą su ugnis (be šio fakto) nebūtų buvus užžiebta ir Kristaus mokslas greit būtų buvęs pamirštas.

Gravrogkas sielojosi dėl tos pusiaukelės, kurion strigo ne vienas jo draugas — jieškotojas. Pajutęs tą draugą sunerimusi širdį, jis skubėjo jį padėti. Neužmiršo, pasirodo, ir Viktoro Biržiškos. Nuo kada jiedu pradėjo dialogą tais klausimais, reikėtų dar tikrinti. Paskutinis Juliaus laiškas Viktorui, sukreipiniu „Mielas Drauge“, rašytas savaitę prieš šio mirtį, papildomai aiškina du dalykus: tikrovę priešingumą ir Kristaus prisikė-

limo fakt . Abu dalykai laiške pateikiami protini bei faktini rodym forma.

“Jis vis laik meldžiasi!”

Gravrogko pastangos rodyti ties neabejotinai buvo lydimos noro, kad draugai atrast ramyb ir džiaugsm , kok jis pats rado.

Julius Gravrogkas viename savo straipsni rašo:

— Rastoji tiesa visad žmogui brangesn , negu priimtoji. Tod l kas pats religin ties po dideli išgyvenim ir nuoširdži pastang yra rad s, tas j daugiau brangina, joje giliau sigyvena.

Dar labiau žmogus brangina atrast j gyv tik jim , ypa gyv artim ryš su Dievu. Gravrogkas neabejotinai atrado abu dalykus — ties ir malon .

— Jis nuolat meldžiasi ir nepavargsta! — pasakojo žmona. — Tris valandas be pertraukos kalba rožin . O aš negaliu. Pagaliau kam to reikia? Ir vakarais neina anks iau gult, kaip pirm , antr valand — m sto, meldžiasi. Gal t ils tis — juk ir amžius, ir sveikata reikalauja. Tur s už daug k melstis. Aišku, užtrunka, kol už kiekvien paž stam ir draug , o ypa gimin atkalba. Ir taip kasdien...

Ji kalb jo paprastai, moteriškai, pasisk sdama ir bardama vyr , ia pat jam girdint.

— Ar truput neperdeda J s žmonel ?

— Aišku. Kasdien prisimenu tik t vus, o kitus — reiau. Neištisai ir tos trys valandos rožiniui. Pavaikštau, pertraukiu. Bet tai juk nesvarbu, — nukreipia jis kalb nuo šio klausimo.

O, visd lto tiesa, kad buv s mokslininkas, n n mal-
dininkas! Ar ne d lto jo dvasia vis gyva, mintis aštri, o
kalbos tonas toks paprastas ir nuolankus?

Ilgai, ilgai dar lieka sp dis žmogaus, ketinusio b ti
prie altoriaus, o n n — lyg atsiskyr lio - asketo.

Juliaus Gravrogko enciklopedin j biografijoje tr ksta
žini apie kitus šeimos narius. Papildomai j gauta iš
paties prof. Juliaus. Jo t vas Kristupas buvo ved s Juli-
j Goesait iš Kriuk parapijos, Šiauli apsk. Kit Goe-
sait — seser Viktorij buvo ved s t vo brolis Konstan-
tas. Ši seser brolis Stanislovas Goesas buvo aktyviai
sijung s tautinio atgimimo kov ; jo dvariuke buvo glo-
bojami lietuviai studentai, veik slapta lietuvi mokykla,
vyko slapti lietuvi suvažiavimai bei vaidinimai.

Kristupas ir Julija Gravrogkai išaugino ne tik du s -
nus profesorius, bet ir dvi dukras — Jadvyg ir Marij .
Pirmoji, n n mirusi, ištek jo už Goscickio, o antroji už
Misi no. Profesorius Julius buvo jauniausias savo šei-
moje.

JURGIS IURLYS: “AŠ TIKIU DIEV , BET...”

Šio kupišk no asmuo ir jo paži r kelias b t ver-
tas išsamesnio rašinio. Reik t parankioti daugiau me-
džiagos. Tuo tarpu buvo prieinami tik du šaltiniai: jo
žmona ir jo draugas — Julius Gravrogkas.

iurl teko pažinti Vokietijoje, Detmolde. Liko sp -
dis labai inteligentiško, taktiško, uždaro ir užsi musio
žmogaus.

Tuo metu jis buvo užimtas Pabaltijo universiteto or-
ganizavimu Hamburge - Pinneberge. Tarp universiteto
ir susisieki mo ministerijos šakojosi jo darbai ir Lietuvoje.

Studijos ir darbas

Gim s Kupiški o parapijoj, Itkoni kaime, gimnazij
jo Šiauliuose ir j baig tais paiais metais, kaip ir My-
kolas Biržiška. Baig sidabro medaliu — rodydamas sa-
vo gabumus ir darbštum . Biržiška pasuko Maskv , o
iurlys Petrapil . Bet vienas ir kitas jau antrais studij
metais iškrito iš suol d l studentini riauši . iurliui
pavyko greit gr žti ir ligi 1904 m. t sti ramiai studijas.
K jis buvo pasirink s, kok dalyk ir kokiame fakultete,
neteko patikrinti. Taip pat neaišku, kod l 1904 m. jis
stojo technologijos institut , atseit — pakeit studij

šak . Bet ir institut tur jo netrukus palikti d l siv li-
mo revoliucin s j d . Gr žo j v liau ir baig tik
1913 m. Studijoms baigti iurllys praleido, tarytum ger-
as j zuitas, apie 12 met .

Prieš baigdamas technik , jis gyveno viename kam-
baryje su Juliu Gravrogku. Buvo už pastar j vyresnis
amžiumi, labiau kaustytas moksluose ir jau “krikštytas”
visuomenin j veikloj. Jo taka jaunesniajam, supranta-
ma, buvo stipresn . Gravrogkas teigia, kad iurllys tuo
metu laik sis tokios pasaul ži ros, kuri išpažino dau-
gelis ano meto socialist . žmogaus kilm ži r j s ma-
terialisto akimis, bent tok sp d dar jo argumentai
diskusijose.

Po studij iurllys trump laik dirbo Vilniuje. Karo
metu buvo mobilizuotas ir išsi stas Rusij . V l gr ž s
Lietuvon, nuo 1918 m. ligi nepriklausomyb s galo dirbo
susisiekimo ministerijoj, eidamas vairias pareigas ir kop-
damas vis augštyn. Nuo 1922 m. prad jo dirbti universi-
tete vyr. asistento titulu ir ligi 1944 m. pasiek e.o. pro-
fesoriaus rango. D st mašin mechanik . Profesoriauo
ir Vokietijoj, Pinneberge, ir Amerikoj — Fort Wayne,
Ind., kolegijoj.

Nuo 1950 m., d l ištikusio paralyžiaus, pasitrauk iš
kolegijos ir gr žo savo šeim . Žmogaus gyvenimo pras-
m j seniai vargino, bet ypa nor jo š klausim išsiaiš-
kinti amžiaus gal .

K žmona pasakojo?

iurllys buvo ved s Elen Bilmini t ir su ja išaugi-
no por šauni dukr . Baigusi konservatorij — piano
klas Petrapilyje — iurlien mokytojavo Naujalio, v -

liau suvalstybintoj mokykloj, pagaliau konservatorijoj Kaune. Ir n nai, gyvendama pas dukr Simutien Niu-jorke, tebesiver ia priva iom muzikos pamokom.

Apie savo vyr ji pasakojo, kad jis savo nusiteikimais nebuvo s materialistas, nors jaunyst je dalyvavo s socialist srov j. Anks iau dirbo s su inž. Stp. Kairiu, bet nepriklausomyb s laikais politikoj jau nedalyvavo s.

— Nebuvo joki nesusipratim šeimoj d lto, kad aš ir dukros buvom tikin ios. Šeima jaut jo tolerancij . Gal jom praktikuot savo religij ir jis niekad neparod , jog tai jam nepatikt . Jis toks buvo — gerb kito sitikimimus, ar jie b t religiniai, ar politiniai.

Progomis, prisimin s jaunyst , m gдав s pasakoti apie raras, gavo ni , pasninkus. Lietuvoje eidavo s bažny i tautini šven i ar kit tautini iškilmi metu. Bet ypatingai jis m g s laidotuvi pamaldas ir visada, kai tik buvo galima, jose dalyvaudavo.

— Vokietijoj, Detmolde, lankydavo lietuvi pamaldas kiekvien sekmadien . Paryžiuje gyvenom m nes ir jis keturis sekmadienius jo su mumis Mišias. Taip pat gyvenant Austrijoj, Vienoj. Tai jis dar grei iau ne d l religini , o d l tautini motyv . Lietuviškos pamaldos primin Lietuv ir jo vaikyst s dienas.

iurlys dom josi filosofiniais klausimais. Apie tai kalb dav s su draugais ir diskutuodavo s. Be kitko, m g s skaityti Einštein ir kart prasitar s:

— Einšteinas matematiškai prieina, jog yra Dievas.

Draugai v l vienam kambary

Du draugai, gyven studentais viename kambary Petrapilyje, po daugelio met v l susimet vien kam-

barel Pinneberge — tuose kukliuose profes rai skirtuose barakuose. Jurgis ir Julius v l tur jo progos kalb tis vairiais klausimais. Jurgis prisipažino es s laimingas, kad jo šeima tikinti. Iš savo gyvenimo ir pergyvenim jis labiausiai ir beveik išimtinai liet vaikyst ir jaunyst — tas dienas, praleistas kaime pas t vus. Tuos vaizdus ir pergyvenimus jis pasakojo net naktim sapnuoj s. Gravorogkui atrod , jog ta jo vaikyst n n atrodo tokia skaidri, jog ji buvo paženklinta ir gyvu tik jimu, kurio jam v liau ir n nai stigo.

Jurgis, pasak Juliaus, buv s labai tiesus ir nuoširdus. senatv net ypatingai sušveln j s — buv s gailus ir užjauslus ne tik vargšui žmogui, bet ir skriaudžiamam gyvul liui.

Žmona j apib dina, kaip dvasint žmog , jieškant prasm s, bet d l gausyb s darb netur jus laiko gilintis jam r pimus klausimus. Laiko atsirado tik susirgus. Po paralyžiaus, kuris paliet jo kairi j pus , dar gal jo vaikš ioti. Galva buvusi vis laik blaivi. Be vargo gal jo skaityti bei rašyti, ir tam rod s didel interes . Buv s netgi patenkintas, kad dabar gal s, kiek nori, gilintis gyvenimo prasm s problemas.

Pažintis su Albertu Schweitzeriu

Nežinia kuriom aplinkyb m — gal Fort Wayne kolegijoj, — iurlys buvo sutik s š teolog - filosof - gydytoj ir muzik . Schweitzeris padar s jam gil sp d . V liau, po paralyžiaus, m s skaityti jo raštus. Buv s sužav tas jo gyvenimu ir filosofija. Per paskutiniuosius 9 metus Schweitzeris buv s iurliui tartum dvasinis vado-

vas. Su jo paži romis sutik s visais punktais. Toks bu-
v s sp dis jo žmonai.

Schweitzeris religin je srityje daugiau reikšm s sky-
r pergyvenimui, o ne protui bei m stymui. Krist jis
laik ne Dievo S numi, o tik skelbian iu Jo at jim .
Kristaus prisik limas — tur s tik moralin prasm . D lto
Schweitzerio religin s paži ros ne be reikalo vadinamos
agnostiškomis arba panteistiškomis. O jo etika, nors ir
vadinama krikš ioniškuoju humanizmu, grei iau yra vi-
talistin . Augš iausias etikos principas, pagal j , yra “pa-
garba gyvybei!” D lto gera-dora es tai, kas gyvyb
palaiko, gyvenim skatina ir jo pažang veda ligi augš-
iausio laipsnio; bloga, kas gyvybei kenkia. Gal tipiškiau-
sias Schweitzerio paži r punktas išreikštas šiuo jo po-
sakiu: “Joks žinojimas ar vylimasis negali duoti m s gy-
venimui atramos ar krypties. Dievas apsireiškia mumyse
tik etiniu b du ir tik tuo b du mes galime j suvokti”.

Kai Julius Gravrogkas 1954 m. paskelb “Aiduose”
savo pasaul ži rines pastabas, kurios stipriai kritikavo
juslines bei intuicines pastangas pažinti ties ir priart -
ti prie Dievo, buvo suprantama, kad Jurgis iurlys pa-
sijuto, tartum b t puolamas jo “mokytojas” Schweitze-
ris. Jurgis tuoj s do ir paraš ilg laišk Juliui. Tame
laiške pripažino tik s Diev , kuris suk r s diding visa-
t , bet visata sau, o žmogus sau. Dievui grei iausia r -
pi, kad visata laikyt si savo orbit ir neiškrypt iš j .
O žmogus — permenkas padaras, kad Dievas juo dom -
t si tiesiogiai. Žmogus tiek priklauso Dievo, kiek yra
Jo sukurtos visatos mažyt dalel .

— Džiaugiausi, — rašo Gravrogkas, — kad draugas
Jurgis bent Dievo buvim pripaž sta. Tuo remiantis, man
rod s, buvo galima daryti ir kitas išvadas.

Julius parašė taip pat ilgą laišką, bandydamas Jurgą logiškai vesti tolyn. Bet Jurgis tai nebeatsiliepė. Julius galvojo, kad jam dėl paralyžiaus pasekmių sunku rašyti, o Jurgis savo žmonai prasitarė:

— Nerašau, nes mudu nesusišnekam.

Draugų metodas jieškoti tiesos išsiskyrė. Julius daugiau protininkas - logikas, o Jurgis — labiau jausmo, pergyvenimo atstovas. Pirmasis, sakyčiau, sikabino tomitin principas, o antrasis — bergsoninis. Aišku, abu buvo ne filosofai, o inžinieriai, kuriems rūpėjo tiesa.

Taip jie išsiskyrė pažiūrėję. Bet Jurgiui mirus, Julius rašė nekrologą "Drauge" ir pavadino velionį vienu savo brangių draugų.

Priešmirtin valia

Vieną kalėdinių dienų Jurgis sėdėjo perrašyti savo testamentą. Tai buvo porą metų prieš mirtį. Užtruko tris dienas, kaip rodo rašytos datos. Šiame rašte pasirodė, kad jo pasauliui riniai jieškojimai nebuvo išbaigti ir bent logiškai surišti. Žmonai leidus, duodame ją bdingesnes ištraukas:

— Rašydamas raštą, aš esu pilnoje sėmonėje, sveikam protui ir rimtam pė. Pageidaučiau, kad ir Jūs, miela žmona, ir kiti mieli skaitytojai nepasiduotumėte persiskyrimo sunkiai valandai, išlaikytumėte rimtą ir ramybę, nes man vyko tik visiems žmonėms skirtas pasaulio dėsniš: iš kur žmogus atėjo, ten jis ir grįžta, t.y. bėdamas kilmės iš visatos — visat.

— Aš norėčiau, skirdamasis su jumis ilgesniam laikui, atsiskaityti. Aš prašau atleisti mano bėdo silpnybes, kurias galėčiau pajusti bendravusieji su manim tuo laiku,

kol buvo pergryventas smarkiai bangavęs gyvenimas, o ypatingai paskutiniai po ligos metai, pareikalavę atidžios globos visų šeimos narių, o ypač mylimos žmonos.

— Aš esu dėkingas už parodytą toleranciją. Aš nusinešu, deja, neatmokytą visiems dėkingumą.

— ... Mane prašau išleisti per krematoriumą. Kuniškiškos, surištos su tam tikra pasaulžiūra, apeigos man atpuola, bet apseit be laidojimo direktoriaus pagalbos, turbūt, nebus galima. Mano pelenų urna... pirmą kartą progai pasitaikius, grąžinti laisvą nuo bolševikų Lietuvon.

— ... Mane slegia didelis rūpestis, kad tu vėl liko priderantys nepagerbti paminklo pastatymu.*

— Gerai atsiminimui nusinešiu apie gimtojo kaimo Itkonį žmones ir išvaikšiotus laukus. Sudiev Lietuva, teikusi turinį mano gyvenimui.

Prof. inž. Jurgis Jūrlis mirė 1959 m. rugsėjo 14 d.

* Kun. J. Prunskis mena, kad prof. J. Jūrlis buvo parvykęs į tuometines laido tuves Kupiškį. Po pamaldų ir laido tuvių, prieš išvykdamas, profesorius dar susitikęs su tuometiniu Kupiškio vikaru, teikęs jam auką ir paprašęs atlaikyti Mišias už velionį tave.

D E V I N T A S
S K Y R I U S

Viešoji kova ir
asmeninis sitikinimas

PROF. JUOZO BAGDONO DVASINIS POS KIS

Jauni mūsų inteligentai kitados buvo labai judrūs: keliavo po Rusiją ir Lenkiją, siekė Prūsiją ir Vakarų Europą. Paėję Lietuvą jie būriavosi, posėdžiavo ir konspiravo kaimuose ir dvaruose. Be kitko, jie neišleido iš akių ir jaunos mūsų emigracijos.

Vienas tokių keliautojų buvo gyd. Juozas Bagdanavičius - Bagdonas. Iškilęs kaip tik mūsų emigrantų tarpe ne savuoju, o kitu vardu.

Daktaras Norkūnas

Tokio vardo daktaras Lietuvoje nebuvo žinomas. Jis pagarsėjo Anglijoje ir Škotijoje. Apie jį rašė ir Amerikos lietuvių spauda 1901 metais. Miluko "Žvaigždė" spausdino net per tris numerius Londono lietuvių atsišaukimą, kuriame aiškinta kaip dr. Norkūnas organizuoja tenykštų lietuvių parapiją.

Londonė jau 1900 m. buvo apie 3.000 lietuvių, bet jie neturėjo savo bažnyčios ir kunigo. Dr. Norkūnas atsirado kaip tik tais metais. Jis buvo vienintelis su moningais "bedievis" tarp mūsų moningų tikinčiųjų. Daktaras organizavo "Šviesos" kuopeles, platino socialistinį spaudą, kvėpavo patriotizmą. Jaunuoliai, atvykę nuo Punsko

ir Suvalk Kalvarijos, buvo be aiškios tautin s s mon s.
N nai, dr. Nark no takoj, sv r si aiškion lietuvyb n,
bet kartu ir bedievyb n.

Kaip tik tuo metu lietuviams iškilo savos parapijos
k rimo reikalas. Dr. Nark nas š reikal r m , nes rei-
k jo išjungti lietuvius iš lenk bažny i . Jis organizavo
parapijai kurti komitet , pareng parapijos status, pa-
raš net broši r “Parapija ir kunigas”. Kaip dr. J. Šli -
pas Brooklyne, taip dr. Nark nas Londone kreip vis
š reikal “demokratine” kryptimi: patys žmon s tur jo
valdyti parapij ir kunig . Londoniški lietuvi atsišau-
kimas kaip tik ir susir pino, kad dr. Nark no statai
nuves parapij komiteto diktat r .

Šiandien sunku suprasti, ko ši “bedievi ” iniciatyva
siek : gaivinti lietuvyb , pažaboti kunigus, nukreipti
parapijas nuo katalikyb s, ar tik suskaldyti tikin iuo-
sius? Pastar j tiksl šis užmojis tikrai pasiek .

Nark no taka Londone buvo pastovi

Dr. Nark nas po trij met paliko London . V liau
trumpam gr žo ir v l išvyko, bet palaik ryš su “Švie-
sos” b reliais — susirašin jo ir siuntin jo socialistin
spaud , leidžiam Pr suose ir Amerikoj.

Parapija sisteig be dr. Nark no pagalbos, bet jo
šviesie iai neprisid jo — liko nuošaliai, buvo net prie-
šingi. Kolonija suskilo, ir ši pad tis truko apie 36 metus.
Naujasis klebonas kun. K. M. band visus apjungti, d l-
to visus lank , kalbino d tis parapij .

— Mes socialistai, — kalb jo šviesie iai, — kaip da-
bar atrodys, jei pasidarysim bažnytiniais?

Kunigas aiškino, kad socializmas — tai politin eko-

nominė srov . Anglijos socialistai nes priešingi bažnyioms. Socialinis pažangumas nesikryžiuoj s su religija.

— Kaip nesikryžiuoja? Dr. Nark nas buvo pažangus ir šviesus žmogus, o jis mums sakydavo — nereikia bu iuoti kunigui rank , melstis, eiti bažny ion, nes tai pasen dalykai.

Dr. Nark nas vis dar buvo švyturys šiems papras-tiems žmoneliams. Ta iau kunigo kalbinami kai kurie prad jo atslinkti bent bažny ios prieang .

Galutinis dr. Nark no takos l žis vyko po šio ka-ro. Žmon s pamat , kad švies s ir pažang s žmon s — vair s inteligentai, atvyk iš tremties, kaip tik eina bažny ion ir meldžiasi.

Redagavo ir raš 50 slapyvardži

Dr. Nark nas prad jo medicinos mokslus Varšuvoj ir baig Maskvoj. Tuo b du jis pasisavino tiek lenk pozityvizm , tiek rus socializm . Kartu su Kudirka jis suplanavo pozityvistin “Varpo” linkm , šiame žurnale uoliai bendradarbiavo, o po Kudirkos net redagavo j ir “ kinink ”. Kartu jis talkino socialistams, vert jiems broši ras ir pats raš straipsnius. Nebuvo toks aštrus, kaip J. Šli pas, ta iau kibo kunigams skvern ir skelb laisvamanyb .

Dr. Nark nas buvo dinamikos žmogus — panašios

Kudirkos ir Šli po. Kažin ar nedaugiau už anuos pri-raš straipsni ir išleido broši r ? Tikriausiai — daugiau redagavo laikraš i . Bet jo vardas ne strigo ano meto skaitytojams, nes buvo kaitaliojamas tarp 50 slapyvar-dži .

Tur jo jis b gti nuo rus žandar . D l revoliuci-

n s veiklos buvo tremiamas Viatkos gubernij , ir už tai pasitrauk Vakarais. Keliavo po Anglij , Škotij , Pranc zij , Šveicarij , Vokietij ir Galicij . Gal tas keliavimas prapl t jo akira ius, gal tur jo progos palyginti vakarietini galvojim su slaviškuoju, o gal per t laik pra ž jaunyst s audros, kad, gr ž s Lietuvon 1906 metais, mažiau besižav jo socializmu ir pozityvizmu. Dar priklaus varpinink — liaudinink centro komitetui, bet jau 1907 m. pasitrauk iš jo ir iš pa ios partijos. Trauk si iš šio fronto ir kiti buv varpininkai — demokratai: A. Smetona, J .T belis, J. Kubilius. Dr. Nark nas d josi prie j ir per jo bendradarbiu Smetonos — Tumo redaguojam “Vilt ”. Pastaroji savo pasaul ži ra buvo katalikiška, ta iau bendradarbiais buvo vairi. Smetona ir Tumas telk vadinamus “pasyvius pirmieivius” — atsisakiusius kovos prieš religij , bet dar nepriart jusius religijai.

Iš politikos profesorius ir blaivintojus

I Didžiojo karo metu dr. Nark nas buvo rus mobilizuotas ir tarnavo kaip gydytojas. Po karo, sik rus Lietuvos universitetui, buvo pakviestas d styti vidaus medicinos. Politika nebesidom jo, kaip ir politikai juo. Buv saviškiai demokratai jo nebek l viešumoj; buv jo artimieji socialdemokratai paliko j ramyb j, buv viltininkai j užmiršo. Jis liko nuošaliai nuo visuomenini bangavim , telk si savo darb medicinos fakultete — d st ir raš tik iš šios srities, be kitko, tvark pirmykšt s veiklos atsiminimus. Vienintel sritis, kuria jis dom josi šalia medicinos, buvo krašto blaivinimas. Apie 1931 m. jis steig Blaivinimo S jung , jai vadovavo ir

leido laikrašt "Blaivi j Lietuv ". Ši s jung jam pavyko išlaikyti net II D. karo vokie i okupacijos metais.

Kaip tik tuo metu teko j pažinti. Jis praš Kauno kurij , kad ši deleguot por kunig jo s jungos centro valdyb . Kuri ja delegavo St. Gruod , SJ, ir ši eilu i autori . Per pos džius teko steb ti š | ram , uždar senuk , bet dar guv savo r pes iais d l sigalin io, ypa per okupacijas, girtavimo. Be kunig talkos, jam rod s, sunku pasiekti geresni vaisi kovoje su šia blogybe.

Regimas dvasinis pos kis tremtini stovykloje

Po penkeri met j v l teko pamatyti Vokietijoje, Schwaebisch-Gmuend s stovykloj. Vien ryt , paprast dien , laikiau v lyvesnes Mišias. Tarp kit žmoni prij Komunijos ir šis profesorius. Išeidamas iš koply ios, ma iau, kaip jis dar kl po ant grind , nuolankiai sukniub s tarp suol . Lyg netik damas savo akimis, k ma iau, užsukau pas stovyklos klebon kun. Pij Karali pasitikrinti.

— Galiu pasakyti, kaip buvo, — kalb jo klebonas. — Kart vakare už jo pas mane profesorius ir sako:

— Tu manai, klebone, kad aš netikintis?

— Žmon s taip mano.

— Netiesa. Aš niekad nebuvo netikintis. Inteligentas negali b ti netikintis. Aš tik bažny ion n jau.

Kit kart pats klebonas už j s pas profesori , bet jo nerad s, tik žmon . Ši paaiškino, kad tokiu laiku profesorius niekad nes s namie. Tur s paprot popiet vaikšioti 3 valandas. Dabar vaikšto dvi ir pus , o likus pusvaland praleidžia koply ioj.

Klebonas labai nustebo. Kit vakar v l at jo profesorius ir jo pagrindinis klausimas buv s, kaip prieiti išpažinties. Nuo jaunyst s nebuvo s — nebepamen s, kaip visk atlikti. Pagaliau k pagalvot nuod mklusis: buv s profesorius ir nežin s dalyk , kuriuos kiekvienas paprastas žmogus žino.

Jis pri j s išpažinties per misijas, kurias stovykloje ved s j zuitas T. V. Gutauskas. Nuo to laiko kasdien dalyvaudav s Mišiose ir priimdav s Komunij . Progomis užeidav s pas klebon teirautis vieno ar kito dalyko. Nebuv tai dideli dalykai, bet jis nor j s pasitikrinti, ar teisingai galvoja ir daro.

Jis išvyko iš Vokietijos 1951 m. J romis prasuko pro London , bet nebeužsuko pas savo buvusius šviesie ius; nebepasirod jiems savo pakitusiu veidu ir tikr ja Juozo Bagdono pavarde. Atvyko su žmona ir dukra JAV ir apsistojo Clevelande.

“KO VERTAS PROF. BAGDONO POS KIS DIEVOP?”

Toks klausimas buvo iškeltas vieno gydytojo. Rimtas ir nuoširdus medikas susirpino, kad prof. Bagdono konversija, mano aprašyta, gali būti diskvalifikuota.

— Kodėl?

— Dar Vokietijoje girdėjau iš kitų gydytojų, jog prof. Bagdonas buvo stipriai paliestas sklerozės. O sklerozė, jūs žinot, visai pakeičia žmogaus asmenybę. Žmogus nebėra tas, kas buvo.

Gydytojas teikė leidimą anglų kalba pasiskaityti apie sklerozės pasekmes. Paskaitęs galvojau ir pakartojau šį klausimą kitiems.

Du grįžimo keliai

Gydytojo pastaba verta dėmesio ypač vienu atžvilgiu. Religinis aktas, aišku, turi būti su moningas, juoba po šio iš ateizmo teizmą. Tada neabejotinai reikia pajaus protini gali veikimo. Bet ar prof. Bagdonui reikėjo tokios protinės procedūros, jeigu jis nebuvo ateistas, o tik nutolęs nuo religijos? Grįžimas religijon dažnu atveju būna praktinis. Tada mažiau svarstoma, daugiau širdim pajauiamas reikalas susitaikyti su Dievu. Taip grįžę, vieni nebevargina savo proto, kiti dar gilina protu atrastąjį kelią.

Prof. Bagdono gr žimas neabejotinai buvo praktinis, t.y. gr žimas seniai apleist religin praktik . Taip gr ž-ta paprasti žmon s darbininkai, kaimie iai ir niekas j žygio nediskvalifikuoja. Aišku, buv s profesorius — mes galvojam — tur t tok žyg giliau pagr sti ir racionaliau pateisinti. Bet ar visuomet b na pagr stas nusigr žimas nuo religijos? Ar tai daroma labai s moningai ir racionaliai? O juk užmetama religija tokiame amžiuje, kada apie skleroz jim negali b t n kalbos.

Pagaliau kaip su pa ia skleroze? Ar ji b tinai palie-ia smegenis gilesn j senatv j? Neseniai apklausin jau senukus ir seneles tarp 75 ir 90 met Brocktono, Newtono, Elmhursto lietuvi seneli prieglaudose. (Rinkau medžiag apie lietuvi tradicijas). Tik dalis iš j netiko mano reikalui, nes buvo suvaik j arba be pakankamos orientacijos. Bet nemaža dalis vartojo savo atmint ir žinojim taip puikiai, jog gal jai steb tis.

Šis svarstymas, be abejon s, negali pilnai atsakyti iškelto klausimo. Bet ir pats klausimas yra tik prielaida, nes vargiai kuris iš Vokietijoje buvusi medik tikrino prof. Bagdono skleroz s laipsn . Šiaip ar taip beb t , rod si verta dar pasitikrinti d l vieno dalyko — ar prof. Bagdonas buvo daugiau praktinis “bedievis”, ar teoriškai sitikin s ateistas.

Šios minties vedinas susiradau prof. Bagdono seser ir brolio dukr , gyvenan ias Clevelande. Su profesoriaus dukra Aldona nepavyko susisiekti.

K pasakojo sesuo Matilda?

Matilda, sena amerikone, atvykusi iš Lietuvos 1912 ir ištek jusi už Žebrausko, buvo prof. sesuo iš antrojo

t vo — Prapuolenio. B dama 9 met , jinai prisiglaud pas broly gydytoj ir gyveneno pas j trejus metus Nau- miestyje ir vienerius Vilkaviškyje. V liau, kai jis gr žo iš užsieni , Matilda lank j por kart Vilniuje. Išvykusi Amerikon su juo susirašin jo; taip pat susirašin jo po šio karo, kai brolis buvo Vokietijoje. (Dal t laišk ji ir man teik). Matilda, kaip ir jos vyras, Bagdon kaimynas iš Lietuvos, save laiko, berods, nebažnytiniais.

Kaip gi tada buvo su brolio religija? Jis eidav s bažny i , nors ne kiekvien kart . Kartais per pamaldas pagrodav s smuiku. Buvo sudar s net chorel , mok j pas save lietuvišk giesmi ir, klebonui prel. Olekai lei- dus, giedojo bažny ioj ant “višk ”. Kai Matildai su jo 12 met , brolis daktaras leido j mokytis katechizmo — ruošti išpažin iai ir Komunijai.

Mama pasakodavusi, kad brolis studentas, gr ž s atostog , važiuodav s kartu bažny ion. Motina nupirk- davusi jam škaplierius, net su šilko raišteliau, ir duoda- vusi. Bet po met , kai parvažiuodavo atostog , v l t škaplieri mama nematydavusi. O d l kunigyst s, aišku, mama savu laiku nor jusi ir net raginusi. Kai s nus pa- sipriešin s, tada motina kart paklaususi kunigo, k da- ryti. Kunigas pasak s:

— Neversk jo. Geriau teb na geras bernas, negu blo- gas kunigas.

Motina jam daugiau šio reikalo nebepriminusi.

Bagdonas, po savo klajoni užsieniuose, gr žo Vil- ni ir ia susipažino On Jakštyt — vabalnikiet , kuri d d kun. Petras Jakštys leido miest pasimokyti. Su- sirgusi, ji kreip si pas dr. Bagdon , ir taip jiedu susipa- žin . Savo pacient jis ved s 1914 Šv. Onos bažny ioj. (Jakštyt s brolis taip pat ruoš si kunigus, bet karo me-

tu mir). Pirmasis Bagdonas nus greit mir ir buvo palaidotas Naumiesio kapin se. Išaugino dvi dukras — Onir Aldon .

Koks jis atrod brolio dukrai Kaune?

Brolio Jurgio dukra, n nai Gailiušen , gyveno kelet met pas d d ir mok si. Apie 14 met buvo artima d d s šeimai — pas j b davo ar šiaip atsilankydavo. Abi savo dukras Bagdonai leido Saul s gimnazij , o vienu metu net bendrabut — pas seseris kazimierietes, kad gaut geresn aukl jim . Motina r pinosi j religiniu gyvenimu, o t vas ypa moraliniu. Nei dukroms, nei globotinei nebuvo valia skaityti blog knyg . Profesorius pats kontroliuodavo.

Nepriklausomyb s pradžioj, kai okupaciniai pasai buvo keiami lietuviškais, profesorius, tiesa, siraš s savo pase “laisvamanis”. Bet su organizuota laisvamanybe netur j s nieko bendro. Šli pas j namuose nebuvo matomas, nei prisimenamas, netgi nediskutuojamas. Priešingai, daug buv kalbama apie prof. epinsk ir jam buv rodoma daug pagarbos. Bagdono draugai buv : Staugaitis, Grinius, Sleževius, Mažylis, Žemaitis, Rimka. Jie užeidav namus arba jis pas juos. Ta iau nem g s šeimini šven i ar bali nei pas save, nei kitur.

Savo mirusiam s nui ir t vams jau nepriklausomyb s laikais prof. Bagdonas pastat Naumiesio parapijos kapin se graž paminkl , papraš kunigus j pašventinti ir atlaikyti Mišias, kuriose pats dalyvavo.

Iš Vokietijos jis atvyko Amerikon 1951 metais, kartu su žmona ir dukra Aldona. Buv žini iš Schw. Gmunden s stovyklos, kad profesorius pasidar s bažnytinis. Bet

kaip tas vyko, niekas nesidom jo ir profesoriaus neklausin jo. Tik tas žinias patvirtino n n matomi faktai. Profesorius su žmona tuoj prad jo lankyti pamaldas Šv. Jurgio lietuvi bažny ioj ir buvo matomas prie Dievo stalo. Žmona netrukus mir , tada jis pats vienas buvo atvežamas bažny i . Po žmonos mirties pus met gyveno pas Gailiušius. Apie religij nebuvo specialiai kalbama, kaip ir kitur, kai ji laikoma normaliu ir jau žinomu reikalu. Profesorius kas rytas išeidav s iš nam , užsukdav s kaimynyst je esan i lenk Šv. Kazimiero bažny i , pasimelsdav s, po to dar pasivaikš iodav s ir v l gr ždav s namus.

Prof. Bagdonas Clevelande

Po pus s met j pa m pas save giminaitis, senas amerikonas esnis, kuris j nuveždavo sekmadieniais Šv. Jurgio bažny i . Kadangi esnis dirbo, o profesoriui buvo reikalinga didesn prieži ra, tai buv pasir pinta j perkelti seneli prieglaud pas šv. Juozapo seseris — lenkes. ia jis išbuvo por met — ligi mirties. Seseris buvusios juo labai patenkintos ir jis jomis. Buv net giriamas d l savo kuklumo, sugyvenimo su kitais. Tur j s draug tarp seneli lenk , rus ir vokie i , su kuriais j kalbomis gal jo susikalb ti. Ir ia b damas, jis kasdien jo kopy lion ir beveik kasdien Komunijos.

Tuos religinius aktus jis dar taip, tarsi tai b t sa vaime suprantami. Neleido kitiem pajust, kad yra sugr ž lis religijon. Nebuvo galima to pasteb ti ir iš jo laiky senos bažny ioj. Atrod , kad jam ia n ra nieko naujo: pats suvok , kada reikia klaupt, stot ar s st.

Mir jis 1956 birželio 8 dien . Prieš mirt buvo apr pintas viatikui ir paskutiniaiais patepimais. Buvo pašarvo-

tas pas Johnson Funeral. Prie jo karsto buvo padtos g -
l s ir profesori draugijos vardu. Bet, kaip raš "Dirva",
profesorius buvo "palaidotas beveik patiem Clevelando
lietuviam nežinant ir negalint tam dideliam žmogui ati-
duoti deram pagarb ". Iš tikro, jis buvo ne palaidotas, o
sudegintas vos vienai parai pra jus nuo mirties. Tai bu-
vo padaryta dukros valia — ne d l pasaul ži rini mo-
tyv , bet d l ekonomini — kad b t pigiau.

K galvoja dr. K. Pautienius?

Nuo pat atvykimo Cleveland savo profesori me-
diciniškai globojo, o pastaruosius dvejus metus ypatingai
priži r jo dr. Pautienius. Koks jo sp dis apie prof. Bag-
dono stov — ar jo asmenyb buvo pakitusi?

pat gal , aišku, jis mažai orientav sis ir pats vie-
nas neb t gal j s tvarkytis. Bet pradžioj, kai atvyk s,
geb j s ir gal j s b tinus savo reikalus tvarkyti ir savo
problemas spr sti.

— O kaip su jo religin m praktikom?

— Matydavau j bažny ioj...

Paaiškinau, koks man r pestis d l vieno gydytojo iš-
keltos abejon s.

— Aš manau, — galvoja dr. Pautienius, — kol žmo-
gus yra paj gus tvarkyt kitus savo reikalus, tai paj gus
tvarkyt ir savo s žin .

Gr ž s iš Clevelando, dar perži r jau prof. Bagdo-
no laiškus, rašytus 1947 ir 1948 m. seseriai Matildai Žeb-
rauskienei. Kaip tik tuo metu jis prad jo eiti išpažinties
ir Komunijos Sehwa. Gmuend je. Laišk braižas, mintys
ir konkret s klausimai — reikalai nekelia abejon d l
prof. Bagdono protinio paj gumo.

Kok sp d prof. Bagdonas dar stovyklos gyventojams, liudja K. Kaunas "S joje" (1956, nr. 5):

— Labai malonu b davo steb ti dar Vokietijoje, tremtini stovykloje Schw. Gmuende, kukl , piln sveikatos senel , tai kantriai belaukiant eil se prie maisto, tai ramiai bevaikš iojant ir taip semiant j g savo amžiui prailginti.

BE DIEVO VISKAS NUSTOJA PRASM S

Šauli k r jo Vlado Putvinskio - P tvio
audringa kelion

Dvaras, kaip ir kaimas, anais 19 a. pabaigos laikais buvo tradiciškai religingas. Religingi buvo ir dvarininko — bajoro Vlado P tvio - Putvinskio t vai, ypa motina Idalija Plateryt . Savo s nui Vladui jinai buvo kv - pusi religijos meil . Pati j mok namuose — paruoš tre i Šiauli gimnazijos klas ir išleido iš savo takos. Paskui j perk l Mintaujos realin gimnazij , kurioj br sdamas vaikas prad jo tolti nuo religijos. Motina tai pasteb jo. Kai s nui buvo 16 met , ji mir . Prieš mir - dama praš , kad jis, j prisimin s, bent kryžiaus ženkl padaryt .

Dvi deiv s — motina ir žmona

Motinos jis niekad neužmiršo — vis gyvenim . Žmo - n jis sta iai garbino, prieš j klaupdavo kaip riteris, o motin myl jo daugiau, negu prasta kitiem vaikam. Ne tik myl jo, bet ir gail josi, nes ji kent jo d l kieto vyro b do.

— T vo rankos buvo kietos, — raš jis “Keturiose deiv se”. — O aš troškau šilumos ir tuomet pamilau t

pirm j deiv — motin . Ji buvo vien gerumas: niekuomet savimi nesir pino, tik svetimus vargus mat , svetimas sielas tyrin jo ir gyd . Jos veide buvo bekraštis ramumas, ir kiekviena siela atsidarydavo iš karto prieš j , kaip nunokusi ankštis.

Pašalie iai negal davo suprasti, kod l Putvinskis, skaudintas ar sujaudintas, pats sau kartodavo: “O, mano motina!” Savo kan ios ar nes km s momentais jam išspr sdavo žodžiai: “O mater dolorosa!” (O, skausmingoji motina). Motinos prisiminimas j kažkaip guosdavo.

Savo studijas Hall s universitete, Vokietijoje, jis tur - jo nutraukti d l t vo ligos. Gr žo dvar ir per m iš t vo rank k . Ved vien septyni seser Gruzdy i — vysk. M. Valan iaus giminai i . Tai buvo antroji jo “deiv ”, kuri jis v liau taip apib dino:

— Linksmut , gražut . Akys didel s, galvut daili, tartum aguona linkstanti prie peties. Ji buvo kaip gydytojas, kuris gyd ne vaistais, o savimi. Savimi taip pat nesir pino, sau nieko nejieškojo, sav s nežinojo... Kai man šird skaud jo, ji neleisdavo apie tai kalb ti. Ji bijojo paliesti svetimas žaizdas. “Aš negaliu klausytis” — sakydavo.

Šalia ši dviej deivi , jis rado tre i j . Tai buvo nauja motina — t vyn .

j s su lenkais — gr žta lietuvyb n

Jo žmona mok jo kalb ti lietuviškai, o jis, kaip daugis bajor , nemok jo. Bet jam buvo strig motinos žodžiai, pasakyti vieno bajor pob vio metu:

— O visd lto ir mes tur tume kalb ti lietuviškai.

Ši žodži jis, tada vaikas, neužmiršo. Mintaujoj vie-

nas draugas, berods taip pat bajoraitis, Montvila kart jam v l primin :

— Mes juk priklausom lietuviams.

Bet Vladas Mintaujoj tada priklaus lenk slaptam b reliui. Žav josi lenk kult ra, nors savieji bajorai jam neatrod labai kult ringi. Buvo prisizi r j s, kaip jie pramogauja ir kai kurie vaizdai j persekiojo. Kiti vaizdai — iš neteisingo elgesio su kume iais — jame k l vidin protest . Jis galvojo, kad tikrieji lenkai yra visai kitokie, tartum Senkevi iaus roman herojai. Bet Hall j susid r artimai su studentais iš Lenkijos ir j sukr t ši pa-laidumas.

Jis gr žo savo dvar apsisprend s b ti kitokiu.

D l pos kio lietuvyb jis prarado visus buvusius bajoriškuosius draugus ir kaimynus. Lietuvi draug pradžioj netur jo. Be to, netur jo nuovokos kaip savo lietuvyb praktiškai pritaikyti. Pasijuto atsid r s tuštu-moj.

Jo vieta — tarp kovojan i lietuvi

Iš tos pad ties j išved nauja pažintis su Povilu Višinskiu, varpininku, v liau lietuvi demokrat - liberal partijos k r ju. Višinskis m lankytis jo dvar ir atskleid naujus darbo barus — knygnešyb , rašym “Var-pui” ir jo r mim , kaimie i švietim , savos šeimos ug-dym naujoj lietuviškoj dvasioj.

Putvinskis m si ši darb ir pajuto savo viet tarp kovojan i lietuvi . Be to, jo namus m lankytis rašy-tojos bajorait s — Žemait , Petkevi ait . Buvodavo J. Jablonskis, dr. J. Bagdonas, tuo metu “Varpo” redakto-rius ir kiti. Višinskio taka buvo didžiausia. Putvinskis j labai gerb ir vadino “Lietuvos ereliu”. Višinskio mirt

jis išgyveno nemažiau, kaip savo motinos. Jo paveiksl savo namuose laik šalia Vytauto Didžiojo, vysk. Valančiaus ir Kudirkos.

D I Višinskio takos Putvinskis pasidar varpininku-demokratu; pri m ir nemojevskiu (lenkišk) laisvamyb , kuri Višinskis skelb su tokiu entuziazmu kaip ir lietuvyb . Putvinskis apsisprend veikti logiškai — nutrauk ryšius su bažny ia ir savo šeim ryžosi aukl ti be religijos. Žmona, buvusi tikinti, prie jo prisitaik , “kaip aguona palinkdama prie jo peties”.

“K tu ia man vaikus gadini!”

Tik d l žmonos t v jis dar krikštijo vaikus ir ši kambar liuose leido laikyti šventus paveikslus. Bet vien dien , kai t vai buvo mir ir augo jau ketvertas sav vaik , tie paveikslai dingo. Vaikai m verkti, o aukl , religinga moteris, paaiškino, kad juos išneš s t velis. Aukl buvo prad jusi vaikus mokyti poteri ir vakarais su jais meld si. Tai pasteb jo Putvinskis, prav r duris ir užr k ant aukl s:

— K tu ia man vaikus gadini!

Aukl prisitaik , ir vaikai toliau augo be jokios religijos. Viena dukra pasakojo, nor davusi melstis ir nežinojusi kaip; buvo išmokus rusiškai religin eil rašt ir j kalb jusi vietoj maldos.

— Mes augom miške, — ištisas dienas ten praleisdavom. Pasaulio nemat m. Net bažny i pirm kart ap lank m slapta su broliu, vežami Šiaulius pas dant gydytoj .

Religija šeimoje — tik formalumas

Putvinskis, atrodo, laik si Rousseau aukl jimo paži -
r — paliko vaikus gamtos prieglobsty. Nor jo galimai
ilgiau išlaikyt juos nepaliestus civilizacijos ir religijos
tak . Neleido vaik nei mokykl — ruoš namie ligi
tre ios klas s. Išleisdamas Liepojos gimnazij apgailės-
tavo, kad jie ten tur si mokytis tikybos, nes tokia esanti
tvarka. Teksi jiem prieiti ir sakrament , bet tai b si s
tik mokyklos reikalaujamas formalumas.

Vaikai atliko š “formalum ” pirm kart ir tuo vis-
kas baig si.

— Aš net neprisimenu pirmosios išpažinties ir komu-
nijos momento, — pasakojo vienas Putvinskio vaik n -
nai. — Man nepadar jokio sp džio.

Kai kuri “formalum ” negal jo išvengti ir pats Put-
vinskis. Priimdavo kunigus kal doti, šv sdavo K ias,
vardines ir kitas šventes.

Motina prasitardavo, kad po mirties išnyksianti kaip
d mas. Vaik klausin jama, iš kur viskas atsirado, aiškin-
davo — iš embrijon . Kas tie embrijonai ir iš kur jie? To
ji nebesugeb jo vaikam atsakyti. Jos pa ios kambary liko
neišmesta Kristaus galvut , kuri vysk. Valan ius buvo
dovanoj s jos motinai.

Negaudami religinio aukl jimo, vaikai vis d lto negir-
d jo namuose kalb prieš Diev , Bažny i , kunigus.
Šiaip nam atmosfera buvo dora ir kilni. T vai buvo
griežti blaivininkai — net sve iam ned jo ant stalo stik-
leli . Apylink s žmon s ir ypa kume iai gerb ši šeim
d l gailėstingos ir teisingos širdies, tik steb josi j bedie-
vybe. Kitiem j bedievyb buvo pavyzdys. Vienas kume-
io vaikas, kuriam Putvinskis buvo padar s daug gero,
išvyko Amerik ir pasidar bedieviu. Kai po daugelio

met š vyr sutiko Amerikoj Putvinskio dukra, jis nustebo, kad ji ne bediev . Ši band aiškinti, kad ir t vas nebuvs bedievis, ypa v liau, bet šis vyras nenor jo n gird ti. Savotiškas paradoksas: t vas savo pavyzdžiu past m jo žmog nuo religijos, o dukra dabar nori j gr žinti — jau kuris laikas už j besimeldžianti.

“Gr žkime taisyti klaid ”

Argi Putvinskis buvo bedievis? Bent jau Dievo nebuvo atmet s. Tik jis buvo supainiotas nauj paži r — evoliucini ir revoliucini . Pats buvo veltas 1905 met revoliucij , d l to suimtas ir išsi stas Rusij . Antr kart rusai v l su m išsiunt Rusijon 1914 m.

Putvinskis m go daug skaityti, ypa tremtyje. Žmogus jis buvo kovojantis ir jieškantis. Skait , m st , raš . Iš to meto rašini ryšk ja jo dvasinis nerimas.

Jau 1914 m. Voskresenske jis raš “Iš jos kelion s”. Toji “Ji” — tekste rašoma iš didžiosios — turima galvoj siela. Ir k jis randa toj savo sielos kelion j?

— Daug yra negyvo manyje, kuris sako: vis tiek. Daug yra gamtiško sapningo, kam valios neturiu. Daug pareina nuo valios, amžinai r pestingos — budžiosios amžino priešo — blogo. Bet tr ksta, dar tr ksta man Vieno. Dar Vienas sieloje lyg juda. Dar Vienas saul s prašo. Be tam sos neb t šviesos ... Be “atgal” neb t “pirmyn”. Jei yra blogo budrus priešas, turi b t gero budrus draugas.

Jame pa iame gr m si lyg “du genijai”, kuriuos jis vaizduoja Sparniaus ir Pro iaus vardu. Vienas atstovavo širdžiai ir valiai, antras — protui. Vienas gyn savo deiv — Siel , antras savo — Gyv (gyvyb). Jiedu ved ilg gin : kas visk valdo — laisva valia ar aklas gamtos

b tinumas — determinizmas? Pagaliau jiedu padav vienas antram rank ir tar :

— Eiva, gr žkiva klaid taisyti.

— Eisiva, brolau, eisiva, bet lukter kiva, kol gaisras (karas) nutils.

Kurti nauj lietuvi aristokratij !

Gr žo jis Lietuvon 1918 m., kai karas dar buvo nepasibaig s. Jung si kov už Lietuvos atstatym ir jau 1919 m. prad jo kurti nauj šauli s j d. Kokia buvo jo mintis kuriant ši organizacij ? Ar tik karin ? Jam r p - jo ypa moralinis jaunimo apšarvojimas. Per ši organizacij nor jo atrinkti geriausi element — augštos moral s, blaiv , k rybišk , užgr dint , neprivilegijuojam iš šalies ar viršaus. Ginklas rankoj, o dvasioj garbingumas — štai kaip jis vaizdavosi nauj Lietuvos aristokratij ! domu, kad šios naujos id jos programoj nebeiškrito religija. Ir bažnytyn s pareigos, matyt, nebeatrod tik “tuš ia forma”. Kai šauliai eidavo bažny ion su v liavom, jo su jais ir j vadus Putvinskis; net kitus vadus ragino eiti.

Jis raš kiek v liau:

— Yra trys vyriausios id jos: tautyb , tikyba ir sociav l . Visos trys, teisingai suprastos, kaip up s sueina vien pirmaprad okean .

Nauja tikyba ir Senasis Testamentas

Tautyb , kaip matom, jam vis dar buvo pirmesn ir gal pagrindin id ja. Kaip ji tur jo b ti suderinta su tikyba? Šis klausimas, matyt, jam r p jo, juoba, kad tuo sirgo ir kiti patrijotai.

Nepriklausomyb s pradžioje pasiskardeno du nauji

pranašai. Vienas j — Gediminas Beržanskis Klausutis, save laik s kunigaikš iu, žemaitis, taip pat varpininkas, kaip ir Putvinskis. Jis m gino atkurti sen j lietuvi pa- gonyb ir save laik tos tikybos tartum vyriausiu kunigu. Kitas — D. Šidlauskas, irgi žemaitis, “visuomyb s” — “naujos tyros tikybos: mokslo, dorov s, apeig ir organi- zacijos” k r jas, d lto pasivadina s Visuomiu.

Pastarasis tartum užuod , kad Putvinskis turi kažin k panašaus savo galvoj ir prisistat , prašydamas talkos — duoti min i , pad t ši religij formuluot ir gal pri- taikyt.

Abu nauji pranašai buvo pernelyg l kšti, ir j projek- tai gal jo atbaidyti bet kur paj gesn žmog nuo minties apie tautin religij . Putvinskis atsisak kuo nors pad ti Šidlauskui, o artimiesiems š plan pavadino “šlamštu”. Bet jo galvoj pagyv jo mintis rašyti veikal apie religij santykyje su tauta. D lto jis susidom jo Senuoju Tes- tamentu, kur religija ir tautyb yra giliai susieta.

Kokios tikybos reikia Lietuvai?

Veikalo apie tautos religij jis neparaš ir vargiai gal jo parašyti. Žmogus m go filosofij , bet netur jo pa- grind . Daug filosofavimo jo rašiniuose ir vaizdeliuose. Matyt, kad jis tur jo originali min i , didel pastabum ir žvalgum . Tur jo ir gimt talent — beletristo, filo- sofo, pedagogo, bet nei vienam nebuvo paruoštas mo- kyklos ir laiko s lyg .

— Visa mano nelaim , — sakydavo artimiesiems, — kad esu diletantas.

Ta iau jam viena buvo aišku, jog Perk no pagonyb s laikai yra nesugr žtamai pra j . Jis band tai pasakyti vaizdiniame savo rašinyje “Lietuvos karalius”.

Kai svetimo, naujojo Dievo pranašai m daužyti Perk no ir kit lietuvi dievai i stabus, karalius nu j s pas pat Perk n ir m s j maldauti:

— Atversk žaib ir griausm ryšul , tesudreba žem , kaip dar niekad n ra virp jusi, tesudega pelenus priešingojo Dievo vy iai.

— tai atsak s jam Perk nas:

— Viena tik yra amžina teisyb , vienas tik yra tikras labas, viena tik yra vyriausia valia, ir tas visa ir dar daugiau yra pas vienatin Diev . Jis n ra priešingas, n naujas. Jis yra daugiau negu amžinas. Jis yra per amžinas. Mes j s gerieji dievai iai tik jo p dsak atvaizdai ir tai tik tokie, kokius j s patys mok jot suprasti ir nulipdyti. Mes buvom arti, kartu su jumis, kaip maži takeliai, kuriais j s vaikš iojot. Bet mažieji keleliai veda did j keli , ir j s šaukiami dabar eiti juo.

— O kas Jis yra iš tikr j ? — paklaus karalius.

— Jis yra tas vienas, kas yra savaime.

Susim st s karalius, nes jam neaiškus buv s naujasis kelias ir v l Perk n paklaus s, kaip Jis tas vienas nori, kaip Jam tarnauti ir kaip did j aušros keli atrasti?

— Vienas vieno tik nori: Tarnauti m s tautai ir tarnauti Jam. Vesk taut tobulyb s ir doros keliu, ir nuvesi

J .

— Dar viena pasakyk, (Perk ne), kas daryti, kad su Jo pranašais eina kartu ir žudikai.

— Ginkit s. Ne prieš J , bet Jojo vardu ginkit s!

“Atsipl štį nuo Dievo jau nebegalime”

Putvinskis su širdg la tur jo atsipl štį nuo savo k - rinio — šauli vadovyb s, nes jo linkm skyr si nuo kit šauli vad . Jis paliko Kaun ir gr žo savo dvar išti-

siem penkiem metam. Šv. Rašt , kuris lietuvi vertime buvo leidžiamas dalimis, praš dukr si sti jam iš Kauno. Jis t s savo studijas ir raš savo mintis. Iš to jame su-
brendo š kis: vargas tai tautai, kuri sav s nelaiko išrink-
t ja! Kuria prasme? Žyd tautos istorijoje jis rado, kad
“pirmoj eil j” buvusi “tautos etika”, tautos “vedimas to-
bulyb s idealan”. Ta prasme, pagal j kiekviena tauta
gali b ti išrinkta, jeigu ji sieks dorinio tobulumo; kiek-
viena tauta gali ši teis gauti “iš viršaus”, jeigu seks
“iš augšto duotas direktyvas”. Jis m go kartoti iš Šv.
Rašto Dievo pažad žyd tautai: Atiduosiu jums žem ,
jei b sit ištikimi! Ir žyd tautos blaškymasis — nusigr -
žimas nuo Dievo, svyravimai, burnojimai — Putvinskiui,
matyt, primin panaš savos tautos, bent savos inteli-
gentijos keli .

Iš to laiko galima rasti ne vien jo straipsn parašy-
t Šv. Rašto takoje. Vienas j “Pirmoji nuod m ”. Toji
nuod m , pagal j , yra Dievo k rybos neigimas. siskai-
t s š rašin , randi, kad Putvinskis rašo apie žmogiškojo
proto prieštaravim prieš “Visateigiam j vali ”. Kitame
rašiny, t sdamas ši tem , jis prieštaraujant žmogaus
prot pavadino “didžiuoju chamu”.

Už t cham jis nori Diev atsiprašyti, ir Dievas
atsako:

— Atleisiu jums j s nusid jimus, o savo paklydim
visas išdavas tur sit patys kelti ligi devintos kartos.

Ir žmogus v l maldauja:

— Atleisk mums, Neliestinasai, kad dr stam siekti Ta-
v s m s mintimis ir siel troškuliu, bet nuo m s t v
pirmojo nusid jimo atsipl šti nuo Tav s jau nebegalime!

Etin problema Putvinskiui buvo esmin . Net tikyba
jam buvo tik “absoliutaus tikslo etin id ja”. Ir žmogaus

dalyvavimas Dievo k ryboje, pagal j , reiš k — geru nugal ti bloga. Putvinskis raš :

— Dievas nenaikina piktyb s branduolio s lyginiame (pasulyje) ne d l to, kad negali, bet d l to, kad n ra piktojo absoliuto, o s lygin gali ir turi nugal ti s lyginis geras. Tuo b du Dievas suteikia malon visiems gyviamis dalyvauti jo k ryboje.

Ir jis dar kart pakartoja:

— Dievas kuria absoliute vien tik teigiam , nes lygin ger . Ir d l to absoliute blogo n ra ir negali b ti.

“Man reikalingas tik Dievas”

Gyvendamas dvaro vienuoj Putvinskis vis labiau išgyveno Dievo ilges . Tai rodo vienas rašinys iš 1927 m., išspausdintas tik po jo mirties:

— Man nedaug ko reikia. Labai ir be galo tikrai man reikalingas tik Dievas. Reikalinga tik ti, jausti gyv j teigiam j antpasaulin vali , kuri kiekvien judes daro prasming , turining . Be to niekas neturi prasm s, niekas neturi grožio nei tikslo.

— Bet mano siela yra silpna. Jai maža vien tik ti tolim neap iuopiam valdov . Reikalingas man ia žem j Jojo pranašas atstovas. Maža tik ti, reikalingas religijos kultas...

Kaip gi su kultu? Bažny ion jis jo jau Kaune ir n n Kelm j. Jis jo — su šauliais, o su juo ir jo žmona. Kaip daugis to meto inteligent , net praktikuojan i , jo nereguliariai, nepastoviai. Gal ir motyvai buvo daugiau tautiniai. Jis sakydavo:

— Tauta yra tikinti ir tokia ji liks. O iš tautos nedera išsiskirti.

Bet jis išsiskyr dar neidamas sakrament . Jaudinosi

bažnyioj per pamaldas. Sakydavo, kad d l vargon muzikos, bet kažin ar tik d lto?

Putvinskis m si taisyti savo klaidas, prad damas nuo savo šeimos. Kai tek jo dukt Sofija, iškilo klausimas, kaip tuoktis.

Putvinskis griežtai reikalavo:

— Nedera išsiskirti iš tautos. D l to tuoksit s bažnyioj, kaip visi — su užsakais ir visom apeigom!

Kai gim dukrai s nus, Putvinskis liep ji krikštyti ir paskui mokyti maldos. Ta proga jis savo dukrai kalb jo padar s didel klaid , kad jos ir kit savo vaik nemok s tik jimo, nepratin s melstis. Savo vaikai iui jis pats suk r pirm j mald ir jos išmok .

Žodis netikintiesiems t vams

Savo vaikams neteik s religijos, Putvinskis pajuto juos nuskriaud s. D lto nor jo sp ti ir kitus t vus. Straipsnis “Tautinis vaik aukl jimas — apie Diev ” skirtas “tik netikintiems” nes tikintiesiems t vams es “savaiame aiškus dalykas”. Štai, pagrindin s jo mintys:

— Visos pa i t v b dos, kilusios iš tik jimo netekimo, tai dar tik pus b dos. Jauni b dami jie neišvengiamai tik jo. (Dar nesu mat s doro netikin io patrioto, kuris jaunas b damas neb t tik j s). Jie nustojo tik j jau sulauk j g , kada gal jo atlaikyti vidin audr .

— Bet kas bus su m s vaikai iais?... Kuo užpildysime j sieloje tuštum , kuo nuraminsime gilesnio turinio troškim ? Ar turime teis s daryti juos mažus kankiniais?

— K daryti, kai vaikas klaus apie Diev ? Pasakyti “n ra” negalima. Jei t vas yra bent kiek apsišviet s, tai jau žino, kad nebuvo pasaulyje dar tokio mokslo, tokios

filosofijos, kurie būtų rodę tą „nėra“... Lieka visaip išsisukinti, arba pasakyti „nežinau“. Taip daugumas netikinčių tiktai daro..., arba užmerkia akis, — leidžia kitiems vaikus pamokyti tik jimo, paveda mokytojam — tyčia, tik formaliai. Jie galvoja šitaip: aš duosiu vaikui laisvę; kai užaugęs, pasiels kaip tinkamas — savo noru ir būdu.

— Deja, toks galvojimas, — pastebi Putvinskis, — yra baisus savęs apgavimas ir apsirikimas. Išgal s tik tį nepareina nuo vien galvojimo. Kad būtų tikima, reikia turėti jau nuo pat mažų metų tam tikru būdu išugdytus sielos jausmus... Tvai, kurie neduoda k dikiui tik jimo, neturi teisės sakyti, kad duoda jam laisvę, nes jie iškart stato tokį padėjimą, iš kurio nėra išėities. Jau vėliau jis niekada nesugebės gyti sielai reikalingą stygą tik tį. Jis neturės laisvo pasirinkimo. Visada yra lengviau tik jimo nustoti negu sigyti.

Pagaliau Putvinskis kreipias tiktai vėlyvą - patrijotų s žin :

— T vui, tikram tikvyns myltoji, rpi, kad jo vaikai būtų irgi patriotai... Bet kaip tai padaryti? Kalbėti apie tikvynę, tautą galima vaikui tik tada, kai jis gerokai pagaja. O ia reikt vaiko jausmai ugdyti daug anksčiau. Be to, vien protavimo ir ia maža. Tikvyns meil yra idja ir d l to jau iš anksto reikia ugdyti tas sielos stygas, kurios sugeba idjos skambesiu virpti. O tat padaryti galima tik vienai vieninteliu būdu, būtent, kalbant k dikiui apie Dievą. Dievas tai yra vienintelis idja, vienintelis aukštesnis doros pagrindas, kur gali instinktyviai atjausti keleri metų vaikas.

Šis straipsnis, parašytas Graužik dviare 1926 m., nebuvo spausdintas ligi po jo mirties.

Ar tiki, brole?

Putvinskis pagaliau rado tik jį ir nusiramino. Tai buvo trejetis metų prieš jo mirtį. Savo rašiny „Ar tiki, brole?“, jis kalba apie save ir draugus netiesiogiai, vaizdžiais palyginimais:

— Kada neįtikėtina šalta rudens vakarai, kada šaltam ilgesiui nėra galo..., ar tiki tuokart, drauge, kad ten kažin kur toli pietuose yra šiltas šviesus kraštas? Ar netiesa, sunku vaizduotis, sunku tuo tikėti, tačiau taip yra, neišvengiamai yra.

— Ar atsimeni, drauge, kaip mes, tu ir aš klaidžiojom užburtam miške, ieškodami takelio tarp aukščių, mūnulių apšviestų papirusų. Tu tuokart pasakojai savo svajones, apie savo meilę... Ji iš dangaus nužengusi... „Aš netikiu, kad ji yra. Man rodosi, kad aš ją pamačiau sapne, išsvajojau. Man rodosi, negalimas daiktas, kad ji išties būtų kur nors“. O vis dėlto ji yra... Tai ne sapnas. Tai tokia pat tikra tiesa, kaip ir toji, kad kiekvienam iš mūsų yra paskirta tokia pat laimė, nors ir retas temoka tiek sudrąsinti skaistybe savo širdį, kad tą laimę pasiektų.

Autorius prisimena gyvenimo vargus, kuriems pakelti reikėjo „nepaprastą dvasios jėgą“.

— Tokios valandos užėina kiekvienam gilesniam žmogui. Taip, kiekvienam gilesniam žmogui... be išimties. Ir jis vargsta ir kenčia daugiau negu visi kiti žmonės pasaulyje... (Bet), štai, dabar jau tu atgauni jėgą. Tau kaskart šviesiau, kaskart aiškiau, kur yra išganymas... Mirtis skubiai artina, bet ji jau beveik nuveikta. Jau ne ji tave paima, bet tu ją priimsi iš malonios, kaip neišvengiamą pavargėlį, kaip nužemintą viešnią tavo namų maldaujančią, kad jai leistum vykdyti jos būtiną pareigą.

Noriu būti danguje su visa tauta

Putvinskis kalba apie “išgyvent ir dar likusi laim”, apie “savo pergalės vaisius ir užtarnautą apvainikavimą ramiajame atilsyje”, kuris ateina su mirtimi.

Jis dar grįžo 1928 m. Kauną prie savo sukurtą šaulių. Tada Kaune jis dažna proga kalbėjo apie religiją. Net paskutinį vakarą šaulių sągodos štabe su pulk. Kalmantu praleido diskutuodamas tais klausimais. Dažna jo frazų panašiuose pokalbiuose buvusi:

— Aš nenoriu būti vienas danguje, bet su visa tauta!

Deja, mirtis — toji “nužeminta viešnia” — pasibeldė jo duris ir išskyrė jį iš tautos 1929 m. kovo 5 d. Bet jo žodžiais, ir mirtis “negali išbraukti iš istorijos jau išgyventos ir dar likusios laimės”.

Tada laikas skaičiavo jo 56-tus metus.

Kažkas tremties spaudoje buvo parašęs, kad Putvinskis palaidotas be religinio apeigų. Iš tikrųjų, jo kūnas buvo pašarvotas Kauno gulos bažnyčioje ir vėliau Kelmės. Palaidotas su pamaldom Kelmės parapijos kapinynuose, tarp paprastų žmonių. Toks buvo jo noras — gulėti ten tarp jų.

Po dvylikos metų atėjo nauja “viešnia” ir išsivedė iš dvaro jo žmoną Sibirį, iš kurio ji nebegrįžo. Išvedama iš namų, Putvinskienė išsinešė ir aną Kristaus galvutę, kuri vyks. Valančius buvo dovanojęs jos motinai, o motina jai.

“KOKIE MES BEDIEVIAI!”

Mykolo Sleževi iaus id jinio gyvenimo epizodai

Anais seim laikais, vedant grupin kov , matyt, pritrkdavo kit argument , o gal, tarp kit , siterpdavo tokia fraz :

— J s bedieviai!

Kart toji fraz buvo sviesta valstie i liaudinink pus n. Pataik šird ypa dviem iš šios grup s: Felicijai Bortkevi ienei ir Mykolui Sleževi iui.

Pastarasis gr žo namo sujaudintas.

— Kokie mes bedieviai! — kalb jo. — Kokia bediev Felicija? Niekas to nežino, bet ji kasmet važiuoja savo parapij , pasiprašo klebon zakristij , užsidaro, ir atlieka savo velykin .

O kaip su pa iu Mykolu Sleževi ium?

Kaune buvo pla iai kalbama, kad jis atliek s savo velykin , bet važiuoj s Berlyn ar Ryg . Kod l kitur?

— sp liota. Ar kad nepiktint savo grup s kai kuri žmoni , ar kad neduot progos politiniams priešams rodyti pirštu ir sakyti: tai nesiderina su viešos veiklos linkme?

Deja, n ra kas patvirtint , net iš artim j , kad jis taip b t dar s. Bet yra kiti liudijimai, kurie rodo, koks jis iš tikro buvo bedievis!

Ar daug toki jaunuoli ?

Mykolas Sleževičius buvo kilęs iš giliai religingai bajoriškai žemaičiui namų Viduklės parapijos. Turėdamas mirusią motiną sesuo Barbora Vizgirdaitė pasiūlymą, aštuonmetį, Šiluvę, kur ji vertėsi liturgini drabužiais siuvimu. Šviesiai tai buvo moteris, pakankamai raštinga ir giliai tikinti. Šiluva buvo jos širdies šventovė. Stebuklingos vietos atmosfera, maldininkų keliavimai dar tokos ir jautriam vaikui. Išbuvo jis ir ligi tetajė paruošęs gimnazijai ir išvežęs Mintaują. Išvežusi, pati pasiliko su juo ligi jam pusjant gimnaziją. Kas geriau galėjo balansuoti brastančio jaunuolio dvasinį pasaulį, kaip šis motinos pakaitas, gražiai derintis savyje šviesiai ir tik jį ?

Jai išvykus iš Mintaujos, jaunuolis užsikabina už kito pavyzdžio — gimnazijos kapeliono Erbrederio, kuris savo mokslumu ir veiklumu, ypač giliais pamokslais, daugiau turėjo tokos mokiniam, kaip kiti mokytojai. Šiam kunigui, gal ir kitiems, jis pradėjo tarnauti Mišioms.

Mykolas ypatingai pasiilgdavo motinos, nes ji nepaprastai mylėjo. Kur nemylėsi, kad buvo jį atsigimęs — ypač gera širdim. Kaip motina, našlė, stengėsi kiekvienam vargštaniam padėti, taip ir sėmėsi. Kiek tik geresnio ar geresnio turėdamas, žiūrėjo, ir dalinasi su kitais. Per atostogas jis atsigaudavo pas motiną ir visą grąždavo Mintaują. Grąždavo ir prie altoriaus — tarnauti, ir tarnavo Mišioms ligi pat gimnazijos galo. Iš tikro, ar buvo daug anais laikais toki jaunuoli ? Ar buvo daug aštuntokų, kurie didžiąją savaitę būdavo prie Kristaus karsto ir nuoširdžiai melstųsi ?

Baigęs gimnaziją 1901 m. jis grąžo namo ir pasiliko ištisus metus. Ar dėl to, kad mokslas būtų jį varginęs ? Anaipatol. Mokėsi jis gana lengvai, nes turėjo nepaprast

atmint . Gal toks buvo jo paties noras — dar pab ti ar-
iau tradicinio židinio, o gal mamos ir tetos diplomatija,
kad jaunuolis, prieš išvykdamas tolim Odes studij ,
labiau subr st ir “ šilt ” religin j nam atmosferoj.

Generolo globoje

Odesoj buvo du motinos broliai, tad ši viet jis pa-
sirinko lyg iš “giminyst s”. Gal ir mama galvojo: d d s
pad s pinigų ir neišleis iš aki kitais atvejais.

Apsistoj s pas vien iš d dži , jis prad jo jieškotis
priva i pamok . Taip dar beveik visi studentai anose
s lygose. Rad s skelbim spaudoj, jis tuoj nu jo ir pa-
sisi l b ti korepetitorium. Deja, prieš valand jau buvo
kitas studentas ir su anuo buvo susitarta. Eidamas iš t
nam , labai nusimin s, sutiko ant laipt senyv generol .

— Kas atsitiko, jaunuoli, kad atrodai taip nusimin s?
— klaus generolas.

Mykolas paaiškino.

— Klausyk, — kalb jo generolas, — aš turiu vaikait
(an k), kuris yra I klas j. Jam reikia pagalbos. B k jo
mokytoju ir už tai gausi 100 rubli m nesiui. Tau pade-
dant, mano an kas baigs gimnazij , o aš tau pad siu
baigt universitet .

Tur damas daugiau pinigų Sleževi ius gal jo gražiai
apsirengti. Tai jis m go. Buvo elegantiškas, kaip ir vis
gyvenim — tikras bajoras! Pinigas jam leido gyventi
savarankiškai. Tai antras malonumas jaunam žmogui,
kuris ligi tol buvo supamas mielos, bet ir varžomos
globos.

Generolas pam go jaun simpatišk student ir kviet

vasaros atostogas praleisti jo dvare. Dvare nestigo svei ir vaiši. Tarp svei pasitaikydavo ir vienas kitas kunigas. Vienas j padar jam labai blog sp d savo laikysena ir elgesiu. Sleževi ius tai išgyveno, juoba, kad ligitol dar buvo giliai religingas.

Draugyst , kuri duoda ir atima

Tur damas pinigų, Sleževi ius nebenor jo varginti d d s ir apsigyveno priva iai.

Gyveno ne vienas — rado draug Aleksandr Rym . Šis buvo taip pat žemaitis iš Šiaul n ; taip pat mintaujiškis pagal gimnazij , netgi tos pa ios slaptos moksleivi “K dikio” grup s aukl tinis, kurioj trumpesn laik buvo ir Sleževi ius. Bet juodu skyr kiti dalykai. Rymas buvo ne bajoras, vyresnis amžiumi, medikas, pasuk s kair , beveik ateistas, ta iau apsisprend s lietuvis. Sleževi ius m si studijuot teis ; tautiškai buvo truput “dvilypis”, bent dvikalbis iš mažens, sakytum, dar nesurad s lietuviškos misijos.

Panašumai ir skirtumai sutapd šiųodu jaunu vyrų. Rymas veik Sleževi i — dar j karštesni lietuviu ir v sesniu kataliku. Gal ir Sleževi ius dar takos Rymui, nes šis ilgainiui pasidar iš ateisto indiferentu; dar v liau, kaip gydytojas ir pedagogas, tapo vilnišk s “Ryto” švietimo draugijos bendradarbiu, net centro valdybos pirmininku; tos draugijos, kurios tikslas buvo “šviesti lietuvius, kaip reikalauja Rymo katalik tik jimo mokslas”. Tas išsilyginimo vyksmas nebuvo staigus ir gal ne vien d l šios draugyst s.

Tarp Rymo ir Blyno

Odesoj buvo ir daugiau lietuvi student . Rymas ir Sleževi ius steng si juos surasti, sukviesti ir sutelkti ratel . Tai buvo padaryta slaptai j bute. Susirink studentai b relio pirmininku išrinko Rym , o šis parinko b reliui Eldesie i vard . (Eldesie iai — nuo LDS — lietuvi socialdemokrat partie iai). Matyt, Rymui sa-vaime buvo aišku, jog studentas, pagal an laik ton , turi b t “pažangus”, tod l ir kairus. Bet pasirod , kad yra išim i , kaip D. Blynas — karštas lietuvis, savotiškas re-voliucininkas, bet giliai tikintis; buvo ir kit tikin i j , nors ne toki dinamišk ir radikali kaip pirmasis. Elde-sie i vardo, d l šventos ramyb s, buvo atsisakyta. Bet nebuvo minties ramyb s. Kiekvien kart , susirinkus, vi-r karštos diskusijos. Tikslas vis buvo tas pats — Lie-tuva. Bet visus vargino klausimas, kas Lietuvai naudin-giau — revoliucija ar evoliucija, socializmas, liberalizmas ar krikš ionyb ? Tos vyriškos diskusijos buvo antras pa-ži r lyginimo vyksmas, n n kolektyvinis, kuris dar takos Sleževi iui.

Jis mat , jog yra du kraštutiniai poliai — Rymo ir Blyno, abiej šauni , dinamišk ir taking vyr . Nenor jo atsisakyti Rymo, bet j žav jo ir Blynas. Pats Sleže-vi ius buvo daugiau veiklos, ne diskusij , tipo vyras. Jis žvalg si, kam ir kur gal t daryti gera.

Odesoje tuo metu buvo keletas t kstan i lietuvi , daugiausia darbinink ir dalis amatinink . Visi jie buvo tikintieji, bet be savo kunigo, be sav pamald — lenk parapijos namiai. Sleževi ius su Blynu, abu tikintieji, prad jo šiuos žmones slapta organizuoti, rašyti dv. vy-resnybei prašymus, pasiunt pas vyskup delegacij . Du metus užtruko atkakli kova, ypa su lenkais, bet ji buvo

laim ta. Lietuviai gavo savo kunig — Mikalaj n ir savas pamaldas. Kitas žygis buvo suorganizuot bažnytin chor ir ia prisid jo tretysis — Zigmaz Žemaitis, v liau profesorius. Tre ias žingsnis buvo — savitarpin lietuvi šalpos draugija, kuri steig D. Blynas, padedamas Sleževi iaus ir talkinamas v liau vis ratelio nari .

Blynas rišo prie sav s Sleževi i , bet neatrišo nuo Rymo tak . Šis taip pat nesurišo dinamiškos, lanks ios Sleževi iaus prigimties. Tarp t dviej vyrišk tak siterp tre ioji — moteriška. Tai buvo Vilniuje.

sipareigojimas kairiajam liberalizmui

Sleževi ius 1905 m. buvo pasi stas did j Vilniaus seim atstovauti Odesos lietuviams. Jaunas studentas dar pranešim apie savo kolonij , o atstov k d je klaus si Felicija Bortkevi ien — lietuvi demokrat veik ja, tuo metu “Lietuvos kininko” faktinoji leid ja. Gimusi dvare ir ištek jusi už dvare gimusio, jinai n n susidom jo šiuo jaunu elegantišku studentu, gimusiu taip pat dvare.

— Visa išvaizda rod , — raš ji v liau, — kad tas jaunas studentas yra gabus žmogus ir stov s augš iau savo aplinkos. Pasistengiau su juo susipažinti. Ten pat buvo sutarta, kad, maždaug po dvej met , baig s universitet , jis apsigyvens Vilniuje, o tuo tarpu rašin s “Lietuvos kinink ” ir, apskritai, palaikys su mums glaudžius santykius.

Ta proga jis buvo pakviestas slapt liet. demokrat susirinkim “Liet. kininko” redakcijoj.

F. Bortkevi ien buvusi bene vienintel moteris tarp lietuvi mason , prad jusi organizuotis Vilniuje kaip tik apie t laik . Tai tvirtino Vac. Biržiška, o jo brolis

Mykolas pastebi, kad v liau masonus buv s trauktas ir adv. Mykolas Sleževi ius.

Gr ž s Odeson Sleževi ius, talkinamas Blyno ir kit , m si naujo žygio — išpl sti lietuvišk veikim ypa kul- t rin j srity. Tuo reikalu buvo kurta “R tos” draugija, kuri ruoš vaidinimus, organizavo chor , k r bibliotek , skaitykl , ruoš švietimo kursus. Sleževi ius ne jo vado- vyb n, bet visur ir visk dirbo, ypa m gdamas scen ir vaidyb . Apie draugijos darbus, aišku, raš “Liet. ki- ninkui”. Kaip buvo sutarta, po dvej met , jis baig tei- si studijas, gaudamas rankas pirmojo laipsnio diplom . Ar tarp vairi darb ir studij beliko jam laiko religijai, sunku pasakyti. Ryšiai su bažny ia, atrodo, nenutr ko, bet vargiai pagil jo. Palikdamas Odes , jis dar nebuvo surad s vis sprendim .

Tarp kair s ir dešin s

Vilniuje jau buvo laukiamas, nes “L. kininko” lei- d ja tur jo vargo su redaktoriais — A. Smetona ir dr. J. Bagdonu. Buvo b d pa ioje demokrat grup je. Jau 1905 m. nuo j atsiribojo “valstie iai liaudininkai”, netru- kus palaidoj “demokratus” bent vardu. N nai, po dvej met , brendo naujas skilimas. Buvo du sparnai — dešiny- sis ir kairysis. Kairysis stov jo už radikali kov su caru ir kunigais, d lto jieškojo bi iulyst s su socialistais. De- šinysis siek koncentruot j gas pozityvioj savo tautos už- davini plotm j, d lto nor jo bendradarbiaut su kunigais ir katalikais, tada pasinešusiais kult ros ir švietimo sritis.

Sleževi ius atvyko Vilniun kaip tik išvakar se partijos suvažiavimo, kur tur jo paaišk ti vieno ar antro sparno persvara. Dešiniajam sparnui atstovavo A. Smetona, J.

Bagdonas, Gaidelionis, o kair j — Bortkevi ien , Bulota, Grinius. Sleževi ius dar nesusivok pad ty ir mažai k pažinojo. Jis balsavo už Bortkevi ien s pus ir ši laim jo. Dešinieji iš jo iš partijos ir paliko “L. kininko” redakcij , kurdami kartu su kunigais “Vilt ”. Sleževi ius vietoj an buvo pakviestas redaguoti “L. kinink ” — partijos organ ir vesti grup s linij . Nors maža tur jo patirties, bet m si darbo su dideliu entuziazmu.

D ma ir d mai

Kaip tik t met gale susirinko rus valstyb s III d - m - parlamentas. Lietuvi atstovai d moje sudar savo frakcij , kuriai vadovavo Bulota. Reik jo frakcijai sekretoriaus teisininko ir juo buvo pasirinktas Sleževi ius. Palik s Vilni ir persik l s Petrapil , jis v l nutolo nuo grupin s politikos, bet susidom jo parlamentine politika. 1912 m., renkant atstovus IV d m , jis išstat savo kandidat r nuo Raseini apskrities.

Šie rinkimai buvo kitokie, nei dveji pirmieji. Tada vadovavo socialistai, o š kart — katalikai. Tada “katalik kunigai, pasak Petro Leono, ne tik neard nei vien nei kit rinkim , bet dalyvavo nepartini (faktinai, socialist) komitet rinkime”. Š kart “Lietuvos Žinios” (prad jusios eit vietoj “Liet. kininko”) iš anksto pasisak nesilaikys lietuvi vienyb s. Iš tikr j ir nesilaik . Vienoj apylink j išstat kandidat u lenk endek vietoj jau išstatyto lietuvi o kunigo. Kitoj — atsimet nuo katalik ir kviet si talkon žydus. D lto kilo spaudoj pasipiktinimas. Kit spauda nebuvo taip gausi, d lto katalik pasisakymai stipriau nuskamb jo. Kliuvo už tai pirmieviams (pažangiesiems) ir bedieviams. Kliuvo ir Sleževi iui, kaip

kairi j atstovui. Be to, jo kandidat ros nepatvirtino rus valdžia.

Tai ir buvo pirmas skaudus sm gis jaunam teisininkui ir politikui. Jo nusivylimas nukrypo prieš “kuniginius laikraš ius” ir kunigus. Jis raš ilgesni, skaud straipsn :

— Jie savo spaudoj gal jo dr siai varyt propagand prieš “bedievius” ir niekas to jiems netrukd , nes rus valdžiai tai buvo lyg ir talka.

Iš tikro, ir anks iau niekas netrukd ; d lto kairiuosius demokratu už “bedievyb ” puol ir katalikai ir buv dešinieji j draugai. “Viltyje” buvo eil straipsni jau 1908- 9 -10. T dalyk Sleževi ius gal jo nepasteb t ar ne sid m t, nes tuo metu buvo Petrapilyje. Pagaliau tai neliet jo paties. Dabar gi jis buvo paliestas kaip augantis grup s vadas ir kaip asmuo. Skaudi jam tur jo b ti ta rinkimin nes km , bet nemažiau skaudus ir viešas pavadinimas bedieviu, ypa kad nesijaut toks es s. Taip ir liko jam šis išgyvenimas, kuris v l atgydavo, išgirdus fraz — “j s bedieviai!”

Tarp pirmievi aktyvo ir katalik pasyvo

Tie d mos rinkimai iškl platesn s reikšm s klausim , kas iš tikro yra pirmievis ir bedievis. Dešinysis demokratas, I d mos atstovas, v liau viltininkas — J. Kubilius patar katalikams skirti aktyvius pirmievius nuo pasyvi j . Pirmieji es kovoja prieš religij , Bažny i ir kunigus, atseit — gali b t laikomi bedieviais; antrieji nei patys kovoja, nei tokiai kovai pritaria, tad kokie jie bedieviai?

To negal jo suprasti ypa A. Jakštas. Jo akimis, vieni ir kiti s di tame pa iame vežime ir varo t pa i linij , nesvarbu kaip — aktyviai ar pasyviai. Kaip asmenys gal

jie ir skiriasi, bet kas juos beišskirs viešoj veikloj. Ta iau po keletos polemik A. Jakštas pagaliau suprato, kad tie pasyv s pirmeiviai ištikr j yra pasyv s katalikai, tik per nesusipratim patek tarp pirmeivi .

Ar netoks buvo ir Sleževi ius — supasyv j s katalikas, atsid r s tarp aktyvi j pirmeivi — kairi j demokrat ? Kiek toki anks iau buvo patek socialdemokrat grup !

Bet kas gal jo š dom fakt pasteb ti anais laikais? Juk tai buvo dvasin s evoliucijos nauja apraiška, atsiradusi tik pirmajame šio šimtme io dešimtmetyje. Atsirado po to, kai buvo pra j s pirmas jaunos m s inteligentijos susižav jimas mokslo stebuklingumu ir socialin s revoliucijos išganymu. Kita kli tis šiam pakaitui suprasti buvo ta, kad per jimas bedievyb b davo šuoliškas, dr sus ir atviras. O nusivylimas bedievybe ir art jimas religij — uždaras ir laipsniškas. Pirmu atveju buvo lengva susirišti su kuria nors srove, antruoju — sunkiau iš jos beišsiskirti.

Pradžioje net negalvota išsiskirti, bet bandyta keisti linij — išjungti religin kov . D lto ir vyko skilin jimai, nauji persiorganizavimai, iš jimai arba išmetimai. Jei busimieji viltininkai — dešinieji demokratai arba pasyvieji katalikai — neb t iš j iš šios srov s, antrieji neb t nu j dar toliau kair — ligi socializmo, kaip tai vyko I D. karo metu Rusijos tremtyje. Bet ir taip toli nu j jie dar skilin jo ir vienu metu buvo išmet iš partijos net pat Sleževi i .

Partijos vadas ir valstybininkas

Sleževi ius gana jaunas pateko ši grup . Pati grup taip pat buvo jauna, kurta 1902 m., kai jis prad jo Ode-

soj teisi studijas. Partija tur jo domi, brandži, daug žadan i žmoniai, bet nebuvo vad arba jie nesp jo išaugt. Sleževi ius buvo stumiamas b ti vadu — jaunesnis tarp vyresni arba sau lygi ir formaliai išrenkamas juo jau 1913 m. Ar jis gal jo tinkamai vadovauti kairiesiems demokratams, b damas visa savo dvasia artimesnis dešiniams? Ne tik tina, kad 1917 m. jis pats b t nor j s partij pasukti socializm. Gal teisingiau b t sakyti, kad jis pritar tik daugumos norui, nebenor damas išskirti.

Jo vadovavimu dažnai buvo nepatenkinti ypa jaunesni partijos nariai. Vienas j, J. Bertašius, jau nepriklausomyb s laikais raš :

— Teko nekart suabejoti M. Sleževi iaus vedama politinio nuosaikumo linija, nekart piktinausi stoka aktyvumo ir ryžtingumo kovoj už savo ideologijos principus.

Ministeris B. K. Balutis bando tai aiškinti asmeniniu Sleževi iaus liberališkumu:

— Man rod si, jo liberališki sitikinimai kai kuriais atvejais stelb partijos lyderio privalumus. Jis nežygiavo per toli savo pasek j priešaky, bet dažniausiai eidavo j eil se.

Ta iau jis pasirod tikras vadas vienu metu — nepriklausomyb s pradžioj, kai reik jo gelb ti krašt nuo atslenkan i bolševik. Daug kas tada nor jo j skelbti diktatorium, atseit — suteikti diktatoriaus teises. Pats Valskyb s Tarybos vicepirmininkas Justinas Staugaitis, v liau vyskupas, neabejoj s, jog Sleževi ius es s vienintelis žmogus, kuris savo energija gal s išgelb ti krašt. Diktatoriaus galiojim Sleževi ius atsisak. Veik kaip ministeris pirmininkas, sutelk visas grupes bendrai kovai, suorganizavo pirm j kariuomen — ir priešai buvo sulaikyti, paga-

liau išvyti. Jis buvo vadas valstybinio masto, ne partinio.

Grup je buvo tik vadovas, atstovauj s oficialiai demokratiškos daugumos linijai. Partijos reikal ir prestižo nestat augš iau tautos ir valstyb s reikal . Oficialiai, partijos vardu, reikalavo atskirti valstyb nuo Bažny ios, santuokos aktus nuo bažnytini s metrikacijos, mokykl nuo religijos, bent nuo privalomo jos mokymo. Priva iai tos linijos nesilaik . Nereišk savo priešingumo Bažnyiai ar nepalankumo kunigams. Kunigai buvo nereti sveiai jo namuose Kaune. Sprendžiant iš nam aplinkos, matant šv. paveikslus kambariuose, reik jo net nustebti. Jei kas steb josi, jis paaiškindavo:

— Namus puošia ir jiems dvasi teikia moteris — žmona.

Originalus, mandagus ir humaniškas

Sleževi ius buvo individuali ir originali asmenyb . Jo artimieji bendradarbiai apib dina j kaip žmog , kuris tur jo savo stili , papro ius, sav laikysen ir jaut si grynai savoj, asmeniškøj b kl j. Visada tur jo plat ir solid most , puik skon namuose, gatv j, viešajame gyvenime. Jo apsirengimas ir elgsena visada pavyzdingi. M go jis šokius ir dažnai vadovavo tradiciniam s valsams. Buvo labai atidus ponioms. Nestigo humoro ir taikli posaki . Visada linksmas ir kalbus. Buvo giliai žvalgas — lengvai suprasdavo, greit pažindavo žmones, j reikalus.

Teismuose, kaip advokatas, buvo nepaprastai mandagus, kiekvienam atidus, kiekvienam rand s progos pasakyti por maloni žodži . Su klijentais buvo lygiai malonus, nesvarbu — kaimietis ar miestietis. Byl tur davo daug ir j nesirinkdavo. Ta iau d l savo princip ir mo-

ral s atsisakydavo net pelning byl . Prof. Stepono Kai-
rio žodžiais, jis buvo viena t asmenybi , kuri kiekvie-
name žmoguje mok jo matyti žmog .

Ištikimas motinos žodžiui

Tas žmogiškas santykis išaugo iš šeimos, gal b t bu-
vo diegtas motinos, ar net iš jos paveld tas. Iš trijų bro-
li jis šiais bruožais labiausiai išsiskyr . Gal tuo reikia
aiškinti ir jo nepaprast ištikimyb motinos valiai. Kart
motina buvo prasitarusi:

— Vaikai, kai aš mirsiu, apeikite už mano v l kry-
žiaus kelius!

Mykolas buvo baig s mokslus ir oficialiai laik si kai-
ri j . Bet motinai mirus, tuoj nu jo bažny i , sijung
žmoni tarp ir su visais atliko ši pareig . Kita pareiga
— motinos mirties dien užprašyti Mišias ir jose daly-
vauti. Šito motina nepraš , bet jis tai dar kasmet.

Tre ioji motinos priminta pareiga, berods dar jauna-
me amžiuje, Did j penktadien aplankyti Kristaus karst .
Kur jis bebuvo — Vilniuj, Petrapily, Kaune — at jus tai
dienai — eidavo vienas, o ved s — su žmona lankyti
bažny i . Kaune nebuvo vargo, nes bažny i mažiau,
bet Vilniuj tur dav s praleist ger pusdien , kol ši pa-
reig atlikdavo. At j s bažny ion atsiklaupdavo ir valan-
d l pab davo. Ak, ir motinos neraginas, kitados pats
bud jo per nakt prie Kristaus karsto!

Antrasis jam brangus asmuo buvo teta Barbora Viz-
girdait . Palikusi j Mintaujoj, ji tartum pasitrauk iš jo
akira io — persik l Lenkij , Malvon, kur sireng ne-
maž liturgini drabuži siuivykl . Tiesa, iš savo uždar-
bio ji pad davo seser nui studij metu. Nepriklausomyb
paskelbus, ji gr žo Lietuvon — v l Šiluv . ia mojosi

taisyti Marijos apsiareiškimo paveiksl ir j antruoju — užleidžiamuoju statyti didžiajame altoriuje. Ji susitar su vietos klebonu, pažad dama surinkti tam reikalui pinig ir rekomenduodama gerai paž stam dailinink Rutkowsk enstakavoje. D l to paveikslo Dom Šleževi ien viename laiške rašo:

— Tas paveikslas iš karto buvo atsi stas mums ir m s šeima tur jo laim pirmoji j matyti ir persi sti Šiluv ... Teta Barbora pinigus (už paveiksl) surinko pati, nors beveik visus gavo iš Mykolo Sleževi iaus.

Buvo kita Vizgirdait , Bron , žinoma širdie i vienuol Antaliept je. Ji buvo pirmosios pusseser , v liau Antaliept j priglaudusi ir Barbor . Bron taip pat r pinosi garsinti Šiluvos Marijos kult . Ji leido šiluvinius Marijos paveiksl lius. Išleido j kelet laid ir pla iai paskleid po vis Lietuv . Visas šias laidas finansavo Mykolas Sleževi ius. Ar jis r m ir Antaliept s vienuolyn , n ra žini . Bet po mirties rasta, kad jis vien kart aukoj s 500 lit kazimierie i vienuolynui Pažaislyje.

Sleževi ius prasitardavo artimiem žmon m:

— Netikin i j n ra. Yra tik neinan i bažny ion arba, tiksliau kalbant, neinan i pastoviai.

Kart profesorius Step. Kolupaila pasakojo sutik s Sleževi i bažny ios prieangyje. Tai buvo Mintaujoj, šven iant gimnazijos sukakt . Suvažiavo iš Kauno ir kitur nemažas b rys buvusi mintaujiški . tas jubil jines iškilmes siterp ir sekmadienis.

— Buvo anksti, apie 7 valand ryto, kai nu jau bažny i . Ži riu, išeina Sleževi ius, anks iau prieš mane atsirad s. Mudviej susitikimas abiem buvo nelauktas. Viešumoj save laik m nebažnytiniais, o kitados abu tarnavom Mišioms šioj bažny ioj. Sleževi ius, lyg pasitei sindamas, pratar :

— Atvedia mane, seni, mieli pergyvenimai.

Metus prieš savo mirtį Sleževičius konstatavo XX Amžiaus bendradarbiui:

— Pas liaudininkus yra daug tikinčių ir religijos nuostat besilaikantys žmonės.

Tai buvo naujas dvasinis raidos ženklas, bdingas gal ir jam pačiam.

Mirėjis 1939 m. lapkričio 11 d. Buvo palaidotas bažnytiškai su visom apeigom ir pamaldom, dalyvaujant daugeliui jo pažįstamų, klijentų, bendradarbių.

neprisklausomybės gal buvo sušvelnėjusi oficiali liaudininkų linija religijos ir Bažnyčios atžvilgiu. Jaunesnieji partijos nariai, ypač iš kultūrininkų, pusiau viešai statė klausimą:

— Kodėl partija turi atstovauti bedievybę, kai asmeniškai daugelis save laikome krikščionimis?

Bdingas šiam dvasios persisvirimui Jono Aleksos, liaudininkams artimo asmens, pasisakymas jo knygoje "Lietuvišką gyvenimo kelią bejieškant" (Kaunas 1933, 298):

— Ne vienas žmogus, net mokslininkas bijosi pasilikti tuštumoje. Nedrįsdamas prisipažinti, kad nieko netiki, jis dvi materialistines teorijas kaip oficialų kostiumą. Toksai kostiumas jam teikia tam tikrą teisę ir dargi tam tikro pasitikėjimo savim, ir jam su tuo lengviau gyventi... Apskritai, šiuo metu vis daugiau susiranda faktų, kurie griaua senas sistemas. Jos dar egzistuoja iš dalies iš inercijos, iš dalies dėl to, kad mokslininkai stengiasi nematyti vairių faktų ir gina senienas.

KOMUNISTO KELIAS ATGAL

“Laisv s” redaktorius Kazys Vidikas

Vien kart Angel Karalien s parapijos raštin Brooklyne at jo pagyven s žmogus, pasisak es s Vilkis ir paklaus ar kunigas es s Pikturna. Po to praš , kad jis išklaust j išpažinties.

— Gerai, einam bažny i , — pasak kunigas.

Nepaž stamasis nenor jo eiti bažny ion. Praš , kad kunigas ateit jo but .

— Kod l? Ar yra kokia ypatinga priežastis?

— Priežastis tokia, — kalb jo Vilkis, — noriu gerai pasiruošti išpažin iai, o ji bus labai ilga.

Išpažintis namuose

Sutart dien ir valand kunigas nuvyko pas Vilk , gyvenus 215 So. 3rd St., Brooklyne, Mrs. Stelmok namuose. Žmogus atsiklaup ant grind ir prad jo savo išpažint iš s siuvinio. Skait su tarpais, paaiškinimais, patikslinimais. Išpažintis užtruko daugiau kaip valand . Po išpažinties jis paklaus , šypsodamasis:

— Ar j s paž state Namik ?

— Paž stu. Neseniai siraš m s parapij .

Vilkis v l nusišypsojo:

— J s jam dav te kraujo. Tuo metu ir aš buvau ligo nin je. Namikis buvo toli nuo Dievo, kaip ir aš. Bet nuo to laiko aš jus sid m jau.

Istorija su krauju buvo tokia. At jo kart Namikien ir maldavo, kad kunigas paskelbt iš sakyklos, ar kas iš parapijie i nesutikt duoti kraujo jos sergan iam vyrui. Jis es s ligonin je, o ji neturinti pinig par pinti b tinai reikalingo kraujo.

— Klausyk, moter le, pas mus parapijoj tik senos moterys ir vyrai. Jiems gaila net iš nosies iškritusio kraujo lašo. Nieko nebus, neverta nei skelbti.

Moteris, maišydama lietuviškus ir angliškus žodžius, pakartotinai maldavo.

— Eik namo ir b k rami, — pasak kunigas. — Aš pats nueisiu ligonin .

Kit dien jis nuvažiavo gretim ligonin ir dav kraujo. Namikis buvo reumatikas sužalotais s nariais. Negal jo nei atsis sti, nei pasijudinti lovoje. Žmona j slaug , vart savo rankomis per eil met . Pad tis buvo visai bloga ir žmona j buvo nugabenusi ligonin . Dabar, kiek atsigav s, jis gr žo namus ir papraš žmon , kad pašaukt t pat kunig . Atliko išpažint ir pasidar uo- lus parapijietis. Kunigas kas m nes jam neš namus Komunij ir klaus išpažinties — taip apie tris metus, kol mir .

Primin s Namik , Vilkis turb t nor jo kunigui paaiš- kinti, kod l ir jis pasirinko j, o ne kit kunig savo s - žinei sutvarkyti.

Po šios visuotin s išpažinties Vilkis dažnai pasirody- davo Angel Karalien s bažny ioj. Pamat s kunig , pa- lenkdavo jam galv , nusišypsodavo. Kunigas rasdavo paš- to d žut j vok , kuriame b davo jo d ta penketas ar dešimt doleri ir kortel su rašyta intencija: “Atlaikyti Mišias Švent j Dvasi ”. Toki laišku i kunigas iš jo gavo gal penket ir vis su ta pa ia intencija. Kunigas pranešdavo jam laišku, kuri dien Mišias laikys.

Po kiek laiko jis vėl šaukėsi kunigams ir papildė išpažint. B davė pasiruošs nepaprastai rpestingai ir vis buvo kiek neramus, ar viską gerai ir pilnai pasakės. Ši antrą, o vėliau ir kitas išpažintis atlikdavo iš rašto.

Taip tai sėsi kelet metų, nuo 1958 m. liepos mėnesio, kai jis buvo užjė raštin. Kunigas sė moningai vengjė klausinti, kad neatrodytė, jog jam rėpi jo draugai ar toji srovė, kuriai jis ilgė laikė tarnavo. Ta iau jis pats kartais pasipasakodavo. Buvė sė vedė sė du kartu — civiliškai, ir abu sykiu išsiskyrė. Vaikė neturjė sė. Buvė griežtai apsisprendė sė daugiau jokė ryšė su komunistais neturėti. Gail josi praeities paklydimė ir ypač sielojosi, kad savo veikla ir raštais galjė sė nevienė išvesti iš tiesos kelio ir atitolinti nuo Dievo. Dievė visė laikė tikjė sė, tik klaidingai manė sė, kad galima apsieiti be Bažnyios. Prisimindavo savo motinė, kuri jė mokiusi Dievė mylėti ir galbė tai jam padjė grėžti tikrė jė keliė.

Paskutinė kelionė ligoninė

1962 m. liepos mėnesio atskubėjo jo šeimininkė ir pranešė, kad Vilkiui esė labai bloga. Jis prašė sė kunigė vėl pasjė ateiti. Kunigas, pamatė sė kaip ligonis atrodo, išsigando. Jo kojos buvo išputusios, o visas išsekė sė, sunykė sė.

— Aš turiu vėžė, kunige. Beviltiškas dalykas. Norė iau priimti dar syki šv. Komunijė ir paskutinė patėpimė. Rytoj važiuosiu ligoninė.

— O kaip nuvažiuosė? — klausė kunigas.

— Turiu iau vienė draugė bolševikė lė, bet gerė žmogė. Paprašysiu, gal paims taksė ir mane nuvešė.

— Kė tu iau taksė prašysė ir dar žmogė varginsė. Aš atvažiuosiu su savo karieta ir nuvešiu.

— Tai ar tikrai nuveši?

Kunigas džiaug si gal j s j nuvežti. Kitaip jis neb t patek s ligonin . Išlaik j ten por valand , net trys gydytojai apži r jo ir po to pasak :

— N ra jokios vilties. Operacijos negalima daryti. Vežkit namo, nes ia jis tik lov užims.

— Bet kas j priži r s namie? — kalb jo kunigas. — Jis neturi nei gimini , nei draug .

— Welfare! — atsak gydytojas.

— Bet kol aš tai išr pinsiu, praeis kokia savait , o žmogus savait s gali nebeišlaukti. B kit žmon s, priimkite, o aš r pinsiuos surasti jam “welfare”.

Taip jis buvo priimtas ligonin ir iš tikro tik savait tegyveno.

Kai kunigas buvo nuvyk s vežti jo ligonin , Vilkis teik jam savo ranka rašyt rašt . Po pirmosios išpažinties buvo praš s kunig , kad jam mirus b t laidojamas katalik bažny ioj. Bet kunigas išk l abejon , ar užteks žodinio prašymo. Po mirties gal atsirasti jo buv draugai ir pakaltinti kunigus, kad jie nor pagrobt j o k n . Tada Vilkis pažad jo parašyti savo prašym raštu. V liau por kart prisimin , jog rašt es s paraš s ir j laik s pas t nam šeiminink ; t pa i valand , kai jis mirs, jina teiksianti rašt kunigui. N nai jis pats t rašt teik , matyt, pa m s iš jos v l savo žinion. Raštas buvo angl ir lietuvi kalba. Lietuviškai: “Noriu, kad mane palaidot Romos Katalik Angel Karalien s Bažny ia (lietuvi) So. 4th and Roebling St., Brooklyn, N.Y. Kazimieras Vidikas”.

dav s š rašt , jis dar parinko kelet knygy iš savo lentynos ir perdav kunigui. Tarp j buvo ir Ragauskos “Ite, missa est”.

— T šlamšt , kaip kunigas, gali pasiži r t. Bet nie-

kam kitam nerodyk. Nenoriu, kad nuodai patekt nekal-
tiem žmonėm. Kai mirsiu, ateik į ją ir iš likusių knyg
pasirink, kas jums bus reikalinga.

Kunigas vėl liūdnai peržiūrėjo knygas. Tarp jų rado šv.
Raštą ir "Kristaus sekimą". Nustebo, kiek tos knygos
buvo jo vartotos: ištisi sakiniai pabraukti pakartotiniais
brūkšniais, prirašyta pastaba, puslapiai pirštais suvartoti.
Rado ir vieną bloknotą, kuriame buvo perrašyta maldos,
psalmis. Kai kurios maldos atrodė jo paties kurtos, o
psalmis — jo verstos iš lotynų kalbos. Tie jo užrašai nu-
lipinti — matyt, dažnai vartota.

Kas gi buvo Vilkis - Vidikas?

Kaip matyti iš rašto, tikroji jo pavardė buvo Kazimie-
ras Vidikas, bet buvo siregistravęs namuose, kur gy-
veno, Vilkievičiais. Gal dėl šio nuo draugų, o gal tai senas
kondiraktorius jo vardas. Iš komunistinio rašto ir marksis-
tinis literatūros vertimas buvo žinomas dar V. Tauro sla-
pyvardžiu.

Kaip jis pasidarė netikintis ir sitraukė komunist-
eiles, pagaliau kaip pradėjo jėškoti kelio atgal, parodo
jo kitas raštas, teiktas tam pačiam kunigui. Tai lyg vie-
šojo išpažintis, kurią pateikiame:

"Gimiau 1885 m. kovo 3 d. Ariogalos valsčiaus Kuni-
giškių kaime, Kėdainių apskrityje (tuometinėje Kauno
apskr.).

Mano tėvai Jokūbas ir Katerina (Aniulytė) Vidikai
(rusiškuose dokumentuose — Vidikovskijė) buvo vidur-
kiniai kininkai.

Baigęs Ariogalos pradinį mokyklą, stojau dvimet-
Raseinių apskrities vidurinį mokyklą ir su garbe į bai-

giau. Metus ir trejet m nes i priva iai pasimok s t l reikaling dalyk , išlaikiau egzaminus keturi klasi kursui padengti. Per 8 ar 9 m nesius po to dalinai rengiausi griežtiems stojamiesiems seminarij egzaminams, bet daugiausia laiko leidau skaitydamas marksistinius raštus, darvinistines knygas, nekatalikiškas filosofijas ir grožin rus ir vakarini šali literat r .

Kadangi nuo 12 iki 13 met amžiaus buvau gana pamaldus, tai motina mane skyr b tinai kunigus. O jeigu persimainy iau ir to nenor iau, tai b iau namo gr žintas ir papras iausius kaimo darbus kinkytas.

Bet laisvamanis bendrabu io savininkas dar antraisiais Raseini mokyklos metais taip mane paveik moraliniai ir dvasiniai, kad aš tapau netik liu.

Su tokiu "dvasiniu" pasiruošimu išlaikiau stojamuosius egzaminus ir 1904 m. ruden buvau priimtas Kunig seminarij Kaune.

Seminarijoje išbuvau pustre i met ir, kaip sako duotas man liudijimas, patikrintas ir pasirašytas seminarijos rektoriaus sufragano vyskupo Gasparo Cirtauto:

"Kazimieras Vidikovskis, b damas geriausio elgesio, parod ger pas k d stomuose seminarijos dalykuose. Ši gi staig jis d l ligos apleido".

Liudijimas datuotas 1907 m. sausio 20 d.

(ia K. Vidikas žodžiu pasteb jo, kad tas liudijimas buvo duotas tam, kad jis gal t stoti bet kuri mokykl be kli i d l gero elgesio ir mokymosi, bet prie jo buvo prid tas ir vysk. G. Cirtauto sp jamas laiškas nestoti kit kunig seminarij . Išstojimo priežastis taip pat nebuvusi liga, o at j s laikas apsispr sti).

Vinco Kapsuko talkininkas

“Savo noru apleid s seminarij , atvykau Amerik 1907 m. pavasar . Apie metus pragyvenau Lowell, Mass., mieste, dirbdamas po kelet m nesi maisto parduotu- v je ir audykloje.

1908 m. pavasar iš Lowellio nuvažiavau Valparaiso universitet , Indianos valst., ir dvejus metus su ketvirtim lankiau jo bendr j moksl — Science — kurs . Per dve- jus metus tuo tarpu mokiau ir lietuvi kalbos klases. Už tai universitetas atlygino, nemokamai man duodamas mi- tyb ir moksl . Mokslo metai ten buvo 48 savait s, palie- kant atostogoms tik ketvert savai i .

Netolimoj nuo ten ikagoj 1910 m. vasar vyko Su- sivienijimo Lietuvi Amerikoje seimas. Broniaus K. Ba- lu io (v liau Lietuvos pasiuntinio Londone) paragintas, seimas išrinko mane SLA organo “T vyn s” redaktorium.

J redaguodamas, r miau socialistuojan ius insurgen- tus, maištajan ius prieš tautin SLA valdyb , ir prieš- nausi SLA Pildomosios Valdybos potvarkiams. Už tai 1911 m. pavasar buvau atleistas iš “T vyn s” redakcijos.

Bet netrukus 1911 m. vasar vyko Amerikos Lietuvi Socialist S jungos suvažiavimas Brooklyne ir pagal Val- paraiso student atsi st rekomendacij išrinko mane Soc. S jungos organo “Kovos” redaktorium.

Tad Filadelfijoje jusi “Kov ” ir redagavau nuo 1911 m. vasaros iki 1917 m. rudens, išskyrus tik antr j 1913 m. pusmet , kuomet laikinai atitr k s nuo “Kovos”, dar vien semestr pastudijavau Valparaiso universitete. Po to gr - žau “Kovon”.

1916 m. vasaros pradžioje atvažiavo Amerik Vincas Kapsukas. Socialist S jungos Vykdomasis Komitetas, vadovaujamas Juozo Šukio, pakviet Kapsuk drauge su

manim redaguoti "Kov" (ne vyriausiuoju jos redaktorium b ti). Taip Šukys, taip aš supratome, jog Kapsukas kreips laikrašt revoliucin linij , kovojant prieš pirmojo pasaulinio karo imperialistus ir prieš savo t vyn s gyn jus, dešiniuosius socialistus ir centristus. Tokiam "Kovos" pozicijos kairinimui n aš nesipriešinau. Taip ir buvo "Kovai" nustatytos naujos gair s. Bet vis Kapsuko buvimo Amerikoje laik aš buvau vyriausias jos redaktorius, išrinktas visuotiniaiais Soc. S jungos nari balsavimais.

Po Rusijos caro valdžios nuvertimo, Kapsukas 1917 m. pavasar iškeliavo Rusij . Aš gi nauj ja linija vedžiau ir "Nauj j Gady n".

Kada 1917 m. balandyje ir Jungtin s Amerikos Vals tyb s stojo kar prieš Vokietij , tai "Kova" lygiai smerk ir Amerikos valdži kaip imperialistus. Už tai 1917 m. ruden valdžia užklupo "Kov" ir uždar .

Po "Kovos" uždarymo ver iau marksistines ir leninines knygas bei panašios krypties raštus, naudodamas slapyvard V. Tauras.

Atvažiav s Niujork , per kelet m nesi redagavau Amalgameit Siuv j Unijos lietuviškojo skyriaus organ "Darb ". Unijos vadai nor jo, kad laikrašt ves iau dešini j socialist takais. Su tuo nesutikau, tod l ir palikau "Darb ". Tuo laikotarpiu redagavau vien po kito ir du trumpalaikius kairi j laikraštukus".

"Laisv s" redaktorius

"Laisvei" prad jus eiti dienraš iu, buvau apie 1920 metus pakviestas jos redakcijos narius. Vyriausiuoju "Laisv s" redaktorium buvau dešimt met — nuo 1924 iki 1934, naudodamas slapyvard William Rhodes, kaip

kad parodo oficial s JAV pašte registravimai, perspausdinti pa ioje “Laisv je” ir pažym ti jos administracijos knygoje. Tuo laikotarpiu manyta, jog man kaip vyriausiam redaktoriui dar b t buv nesaugu tikruoju vardu — pavarde siregistruoti valdin je staigoje”.

Tuo laikotarpiu Soviet Rusija dar nebuvo JAV pripažinta. Pripažinim paskelb prez. D. Roseveltas 1933 m. lapkri io 16. Taigi, “tuo laikotarpiu” ir manyta, kad savo tikr ja pavarde redaguoti komunistin laikrašt buvo dar nesaugu. Kai Soviet Rusija buvo pripažinta ir komunistai Amerikoje labiau pak l galvas, K. Vidikas pamažu trauk si, nes keit si ir jo paži ros.

“Kuomet paskui neribotam laikui pasitraukiau iš redakcijos darbo sveikatai taisyti ir nebegr žau per pusmet ar kiek daugiau, tai vyr. redaktorium buvo paskirtas Rojus Mizara. Pagaliau gr ž s redakcijon, rašiau pasaulines žinias ir redagavau mokslin vairum puslap , dažniausiai pats j prirašydamas tokiais slapyvardžiais, kaip NM, JCK, V. T. ir kt. Taip t s si iki 1954 m. vasaros, kada iš jau pensij — Soc. Security.

Vengiau antireligini rašini , kiek tai nuo man s priklaus ”.

Jieškojimas kelio atgal

“Bažny i prad jau lankyti bent nuo 1924 met ir stengiausi, gal b t, reguliariai sekmadieni Miši išklautyti iki 1939 m. Paskui per keliolik met skendau girtavime, pagiriomis dirbdamas laikraš iui ir dažnai nebeišsipagirioldamas at jimui bažny i . Apie 1949 m. dalinai d l žarnyno op , prad jau susitvarkyti ir, kiek atsimenu, v l daugmaž reguliariai bažny i lankyti. Taip ir iki šiol, jau tik labai retai kada praleidus Mišias d l ne-

apdairumo, dėl kokios “progresyvi” pramogos ar kitos nerimtos priežasties.

Išpažintis atlikta: 1955 m. rugpjūtį; 1958 m. liepos mėn. — visuotinė išpažintis; 1959 m. gegužį; 1959 m. spalį atlikau išpažintis ir gavau paskutinį patepimą, bet be Komunijos, kurios ligoninėse neduoda prieš pat sunkią operaciją; 1960 m. šv. Trejybės sekmadienio išvakarėse buvau pradėjęs išpažintis, bet, kunigo sakymu, negalėjau jos tada baigti”, (žodžiu paaiškino, kad pradėdamas išpažintis pas air kunigą pasisveikinęs lotyniškai — Laudetur Jesus Christus! Kunigas pamanė, kad prieš save turėčiau taip pat kunigą arba ekskunigą ir išpažintis nutraukė tai išaiškinti. Išpažintis atlikta vėliau).

“1962 m. birželio 23 ir 24 atlikta išpažintis kun. Pikturnai ir priimta Komunija. Kazys Vidikas — V. Tauras (slapyvardis)”.

Tuo parašu baigiasi rašomasis mašinle rašytas ir vietomis ranka taisytas bei papildytas trumpas gyvenimo aprašas, angliškai pavadintas “My autobiographical memoranda”. Rašyta 1962 m. birželio 4, bet paskutiniai tarpai ir priedašai ranka daryti birželio pabaigoje, prieš išvykstant King’s County ligoninėje.

Komunistų susirpinimas

K. Vidikui mirus, jo butas buvo atjė komunistinis “Laisvės” žmonės ir siūlė laidojimui savo pagalbą. Patyrė, kad laidojamas krikščioniškai, iš jo pareikšdami, jog “tokiems jie pagalbos neduoda”. Blizinskio laidojimo namuose, atėjus kun. Vyt. Pikturnai kalbėti rožinio, kai kurie laisviečiai” laidavę nekultūringas replikas kunigo atžvilgiu, maldos metu balsiai kalbėjo ir triukšmingai išgužė jo

prieangin. Laidojimo pamaldose bažnyioje atsilank keturi "draugai"; du po egzekvij iš jo, du pasiliko per Mišias.

Komunistin "Laisv", nor dama užtrinti savo buvusio redaktoriaus atsivertim, prikiša velioniui ir silpnai, ir veidmainiavim, ir stoka drsos pasirodyti kuo es s. Dabartinis "Laisv s" redaktorius Rojus Mizara netgi paskelb, kad K. Vidikas buv s "protiniai visiškai nusilpn j s". tai atsiliep ("Darbininke" 1962, nr. 74) Vyt. Širvydas. Jis sako sutik s K. Vidik prieš metus Juozo Tysliavos laidotuv se.

— Iš t 10 ar daugiau minu i pokalbio, — pastebi Širvydas, — išsinešiau sp d, kad velionis šviet vidiniu optimizmu. Jo pareiškimai, mano nuomone, buvo kaip tik s mojingi, taikl s, amerikietišškai tariant "to the point". Jokio protinio susilpn jimo nepasteb jau.

Vyt. Širvydas primena ta proga airi rašytojo James Joyce — atšalio religijoje — vien pastab: "Keista, tavo protas kažkaip permirk s tik jimu, kuriuo sakaisi daugiau nebetiki". Vyt. Širvydas galvoja, kad lietuviai šiuo atžvilgiu panaš s airiams:

— Taigi, ir pas Vidik atbudo tai, kuo mes visi permirk, kuo tauta prad jo mirkti nuo Mindaugo laik, b tent — katalik tik jimu. N vienas iš m s n ra visai sausas, nes esame lietuviai, kurie kult riškai ir dvasiškai per amžius išaugom katalik tik jimo srov je ... Vidikas gyvenimo gal, matyti, dideliu stiprumu, nepaisydamas j supusios aplinkos, pasuko keliu religin pasaul ži r, be kurios žmogus neturi dvasin s sveikatos ir be kurios jo viduje taip tuš ia, taip stinga grožio ir vaizdingumo ... Kazimieras Vidikas pasielg vyriškai.

D E Š I M T A S
S K Y R I U S

Meninink sielos vingiai

JONAS BILI NAS DŽIAUG SI ATGAV S TIK JIM

Bili no gyvenimas buvo trumpas ir dramatiškas. Gyveno jis tik 28 metus ir ketvirtį savo amžiaus praleido kovoj su džiova. Kovojo ir dėl mokslo, kuris jam buvo nutraukiamas, ir dėl asmeninio savitumo, kuris buvo kliudomas. Pagaliau kovojo su žinios kovą, nes susikryžiauvo iš namų išsineštas religingumas su mokyklų bei politikų rasti ateizmu.

Gyvybinis kovos jis nelaimėjo, studijas tik pusį, bet susirado savo talentą ir atgavo pirmą tik jį.

domus anykštų no charakteris

Bili nas — domi asmenybė, verta geros dramos. domus pats charakteris, neabejotinai individualus, bet kartu ir anykštų niškas. Anykštų nai, manding, savotiškai augštai — i zanavykai: ramesni ir tiesni, santur s ir kiek išdid s. Iš seno jie neš savo galvas augšiau už kitus, nes buvo karališkieji kininkai ir turtingesni savo žemimis. Anykštų nai buvo žinomi ne tik savo “honoriu”, bet ir savo alumi, dainomis ir gražiomis merginomis (priežodis: “Anykštų i

mergos"). Daug jie nekalba, bet visad pasiroš kalb t ir kalba skardžiai, sodriai, nuoširdžiai.

Ar Bili nas buvo ne toks? J mums pristato jau vyresni klasi gimnazistas kaimynas kurkietis Step. Kai-rys savo knygoj "Lietuva budo".

— Veriantis žvilgsnis, ugnele ž rin ios akys, trum-pais ir reikal kertan iais sakiniais reiškiamos mintys ir atsargi pašaipos šypsena, kai pirm kart kalbina žmog . Bili no sant rumas greit išnyksta ir virsta jautriu nuo-širdumu.

Sprendžiant iš jo laišk draugams, kuri susidaro be-veik ištisas tomas, Bili nas buvo realistas, kaip anykšt -nai kininkai, ir kartu romantikas; sant rus, išlaikytas ir tik retkar iais prasiverži s susižav jimu, nusivylimu ar susierzinimu. Šiaip garbingas ir tiesus draug atžvilgiu, s žiningas ypa piniginiuose reikaluose.

Kadangi jo beletristiniai raštai buvo daugiausia auto-grafinio pob džio, tai iš to v l matyti, kad jis buvo jaut-rios s žin s melancholikas, giliai išgyven s skriaudos, ne-teisyb s, kalt s momentus.

Kelias moksl ir k ryb

Busimasis rašytojas gim Ni roni Bili nams šv. Ka-zimiero išvakar se 1879 metais. Buvo paskutinis vaikas, tad labiau mylimas ir lepinamas. D lto k dikyst jam liko neužmirštamam kontrastu to kieto gyvenimo, kur v -liau teko gyventi. Dar buvo laimingas ligi ketvirtosios klas s Mintaujoje, nes tur jo t vus ir gyv tik jim . Stai-ga abu t vai mir ir prasid jo jo kryži kryželiai. Gimi-n s pastat s lyg : eisi kunigus, pad sim; neisi — ži-nokis pats.

Jaunuolis nutar "žinotis pats". Persik l Liepoj , uždarbiavo priva iom pamokom ir toliau t s gimnazij . Tur jo j baigti 1898, bet d l vieno nesusipratimo per baigiamuosius egzaminus negavo diplomo. Baig po me t , bet dar negal jo vykti universitet , nes tr ko pini- g . Juos kal , palik s Liepojuje, sugaišdamas v l metus. Tartu universitete pasirinko medicin , bet mokslo met b vyje vyko student riauš s prieš car , d l kuri jis, kaip ir kiti, buvo atleistas. Kiek kart band gr žti, pats važin jo pas universiteto rektori , net pas švietimo mi- nister Petrapil , bet leidimo negavo.

Tuos laukimo metus jis praleido Šiauliuose, paskui Panev žyje. Mok vaikus priva iai ir peln si pragyveni- m . Pagaliau, pasinaudoj s kvietimu redaguoti " kinin- k " Tilž je, išvyko Vakarus, pasiek Leipcg ir ten siraš komercijos institut . Greit sitikino, kad jo kelias literat roj, d lto iš instituto per jo universitet .

Džiova, kurios pradžia pasireišk jau Tartu universi- tete, vert j po met palikti industrin , dulk t ir slog Leipcg . Kitiem metam išvyko Šveicarijos Ziurichan. Deja, ir ia tur jo v l po met nutraukti studijas, gr žti Lietuvon, gydytis Rozalime ir Ka ergin j, o rudeniop (1905) išvykti gars džiovinink kurort Zakopan j, Galicijoj. Viltys gr žti prie moksl kaskart maž jo, bet jis daug skait ir raš .

Kaitalioj s studij sritis ir vietas, labai suv lav s, vis d l to jis susitelk tik literat ros srit . Skubotai ir visu aistringumu dirbo, šuoliais dar pažang , br ste brendo savo raštais. literat ros srit jo nebe m g jiškai, kaip daugelis prieš j , bet jau profesionališkai. J domino ne tik k ryba, bet ir literat ros kritika, o ypa literat ros istorija. Jis prad jo spausdinti kritin Žemait s vertinim ,

ruoš straipsnius apie Mik. Daukš , J. Bretk n , rinko medžiag monografijai apie K. Donelait , raš didesn darb apie lietuviškos literat ros pradži .

B damas Ryt takoj, kur kunkuliavo politiniai revo- liuciniai s kuriai, jis buvo nublokštas nuo mokslo ir reli- gijos. Vakaruose jis pajuto tikr j mokslo meil , asmeni- n s k rybos vert ir religijos viet gyvenime. Bet atsi- pl šti nuo pirmųkš i tak jam nebuvo lengva.

Noras b ti pa iu savim

Socialistai Bili n daro socialistu jau nuo Liepojos laik . Kaipgi kitaip, nes tada jau gimnazistai skait , nors nesuprato, Markso “Kapital ”. Aišku, visi kaitino savo smegenis socialiniais klausimais. Socialistu vadintis buvo netgi mada, juoba socialistiškai nešioti ilgus plaukus. Bi- li nas negal jo b ti išimtis, bet d l savo charakterio var- giai taip lengvai buvo vedamas pasroviui.

Organizuoton lietuvi socialdemokrat srov n j jun- g Augustinas Janulaitis ir Povilas Višinskis. Tai buvo Šiauliuose, vos Bili nui ia atvykus 1901 metais. Bet tiedu vyrai netrukus patys išsiskyr . Višinskis 1902 m. suk r nauj liberal , vadinam demokrat partij . Šios partijos steigiamajame suvažiavime dalyvavo ir Bili nas. Ta proga susipažino su Jurgiu Šauliu, žemai iu, bu- vusiu ketvert met Vilniaus kunig seminarijoj — ir jiedu pasidar geriausi draugai ligi mirties. Didesn bi iulyst buvo ir su Višinskiu, nei su socialist Janu- lai iu, nors v liau Bili nas ved jo seser . Iš socialist dar draugavo su Vincu Mickevi ium - Kapsuku, v liau nu jusiu savais klystkeliais ir tapusiu bolševik vaduku.

At j s politikon, Bili nas rado jau sisen jusias intri-

gas, ambicijas, nesutarimus. Tai jam pirmiausiai nepatiko. Mat ir politinis veiklos tuštumas, nes pats ilgį joki nors k rybiško ir vaisingo. Draugas buvo užvartytas rašyti arba versti politines brošiūras, pavestas redaguoti socialistinį "Darbininkų Balsą". Tai jis dar apie por metus ir, atrodo, užteko. Išvykęs Leipcigą, 1904 m. lapkričio 7 d. rašė J. Šauliui, studijuojančiam Berne:

— Politika nebeužsiimsiu, nors pažiūrėsiu, kaip tos pačios; sėdėsiu kokios nors politikos organizacijos nesivadinsiu — būsiu pats savimi.

Dar anksčiau nei Šauliui, būtent — vasario 12 d. jis rašė V. Kapsukui:

— Nežinau, kaip kiti, o aš visai nuo politikos ir partijos nusišalinau: atsibodo ji man, nervus suardė, — nesinori nė kuo iš tų dalykų užsiimti, nors ir pirma iš manęs partijos politikas ir agitatorius buvo labai menkas — tik vis kalbinėjau ir stumdė (prieštarauti nepadoru išrodyti ...). Bet daug ramiau jau tuos universiteto knygyne, tarp leksikonų, senų knygų, etc., — neramiai ten pūtyti, konkurencijos, — ramu ir ramu, kaip bažnyčioje. Kaip matai, visai davatk pavirtau.

Pirmi "davatk jimo" ženklai Leipcige

Tuose laiškuose iš Leipcigo, rašytuose V. Kapsukui, P. Višinskiui, J. Šauliui pakartotinai pareiškia norą telktis literatūrai studijas ir kurybą. Kartu prisimena ir pastebėjimą, kad sveikata neina geryn. Kalbėdamas apie savo studijas ir kurybos planus, jis bene pirmą kartą ima terpti tokias frazes: "su Dievo pagalba", "jei Dievas padės", "meldžiu Dievui", "ačiū Dievui". Ar tai ne pirmieji jo "davatk jimo" ženklai?

Parvyk s vasar Lietuvon, apsisprend pagaliau vesti anksiau sužadėt Julij Janulaityt, dant gydytoją, kilusi iš gausios šeimos. Du jos broliai — Juozas ir Pranas buvo kunigai, o trečiasis, jau minėtas teisininkas, vėliau profesorius Augustinas — didelis socialistas. Bili nas susituokė su Julija bažnyčioje. Tai savaime aišku, žiūrėdama aną laiką. Bet namams, kaip jis šiek tiek vykęs pristato savo draugams. Jau iš Zuericho parašė studijų draugui Leipzige D. Šidlauskui, bėsimam „Visuominei“ — keistos, pusiau pagoniškos religijos - visuomenės klubui:

— Gal girdėjai, kad jau pirmą kartą (septintą, Y.) sakramentą, pagal Bažnyčios statymus ir Dievo prisakymus: dėl to vieno nereikėtų taip greit su šiuo pasauliu persiskirti.

Vienatvė ir žavesys Šveicarijoje

Po vedybų išvyko Šveicariją vienas, vėliau atvyko ir žmona. Su naujomis viltimis pataisyti sveikatą, baigti literatūros studijas kilo ir jo nuotaikos, nors šiaip jautėsi vienas. Ta vienatvė džiaugėsi, nes ji padėjo labiau grįžti savin, daugiau mąstyti. „Jei pirmą kartą būčiau vienas, tai dabar dar labiau“ (iš laiško 1904. 12. 10). Kitas dalykas veikė teigiamai jo dvasią, tai nuostabus gamtos grožis. Abu šiuos momentus J. Bili nas iškelia laiške Povilui Višinskiui, rašytame 1904 m. lapkričio 20 d.:

— Šiandien tai jau iš tiesų esu vienas: vienas sėdžiu per lekcijas, vienas gyvenu, vienas išėinu pasivaikšioti. Niekas netrukdo, niekas ir melancholijos nuo kaktos nenuvaiko. Bet iki šiolei vis tik jaučiuosi gerai ir ramiai. Gyvenu ir kvėpuoju prigimties gražumais, gausia jos ranka išmėtytais aplinkui. Kas šventadien būtinai einu už mies-

to, lipu ant kaln , roplin ju po j uolas, vaikštin ju po j girias ir kr mus, — linksmas kloniais ir galingais kaln ledais džiuginu savo akis, žadinu jausmus ir kurstau savo fantazij ...

Vien dien , kai miestas buvo pridengtas miglos, o Uetlibergo kalnas švit jo, jis išsiruoš tenai:

— O kaip neišpasakytai buvo gražu! ia pat po mano koj gul jo dar nereg tos debes marios ... Viršuj m lynavo dangus, šviet saul , o iš šali , par m skliaut , stov jo blizgan ios led kaln virš n s. Visa tai taip kl žmogaus dvasi ... Atsiminiau pasak apie palaidot po stiklo kalnu viešpatyst ...

To laiško t sinyje Bili nas ketina atkasti tartum palaidot savo vaikyst :

— Žadu jau prad ti rašyti ir savo vaikyst s atsiminimus, o taipgi Dienin (Šveicarijos sp džius) ... Teisyb , savo atsiminimus kiek bijau ir aprašin ti: dar išjuoks kritikai mano jausmus ...

Gal tuose “Šveicarijos sp džiuose” b t daugiau pasitar s apie savo “dvasios pakilim ”. Gaila, jie nebuvo parašyti, kaip ir vaikyst s prisiminimai. Bet t dviej pasauli grožis kažkaip susiliet širdies - jausmo žmoguje, koks buvo Bili nas. Tai primena kit Zuericho student Vinc epinsk , kuris, kart iš j s kalnus, pajuto tok stipr grožio pergyvenim , kad nuo to prasid j s jo kelias atgal vaikyst je palikt Diev .

O vis d lto raš kairiesiems...

Ir toliau k paraš s, Bili nas visk siunt kairi j spaudai. Taip dar ligi mirties, d lto ir susidar dauge-

liui sp dis: Bili nas buvo ir liko j žmogus, bent savo paži romis.

Toks sp dis dar buvo gyvas, kai mokiausi Ukmerg je. Mokytojai, daugumoje kair s, J. Bili n taip ir pristatin jo. Ir rašytojo brolio s nus Antanas vyresn se klas se buvo žinomas savo kairumu. Mes tuo nesisteb - jom, nes gi ir jis Bili nas. Ta iau kairumo nerasdavome skaitydami Bili no raštus, juo labiau nejutome dainuoda - mi jo dainel , ypa tre i j posm :

Tu, Julyte, mano kap
Žolyn liais apkaišysi,
Tarpu roži ir lelij
Man kryžel pastatysi.

Tai, k Bili nas pabr ž 1904 m. traukdamasis iš partij , b tent, jog nesiskiri s savo paži romis, vargiai be - tiko po dvej - trej met . Keit si, kaip matysim, ir jo paži ros. Bendradarbiavo kairi j spaudoj kaip beletris - tas, o ne publicistas. Ir savo apsakym liais nesitaik laik - raš i linkmei. Vaizdavo, tiesa, real gyvenimo varg , bet be pagiežos, keršto, kovos, kaip b t reikalav s kai - rusis poži ris.

Iš tikr j , Bili nas bod josi tais laikraš iais. Raš jiems, kaip pats sako, tik “d l minkštos savo širdies”, nes kaip gi nerašyti, jei prašo. Pagaliau reik jo rašyti, kad gaut pinigų studijoms, o v liau gydymuisi. Tas bod - jimasis su laiku augo ir savo artimiausiam draugui dr. Jurgiui Šauliui, ypa 1907 metais, neviename laiške pa - našiai raš :

— “Skarde” (socialist , Y.) ir “Lietuvos kininke” (de - mokrat , Y.) tik viena politika — nuobodi, vienoda, silp-

na ir klajojanti; ir daugiau nieko, nieko... “Vilniaus Žinios”, nors naiviškai ir juokingai, vis tik rašo iš dailės ir literatūros, o juk man to labiausiai reikia. Neišjuok, kad palikau toks “kulturtraegeris”, bet vis tik mėsicilikai, o labiausia demokratai labai nuobodūs. Labiausiai erzina “Lietuvos kininkas” — negaliu suprasti, kas per laikraštis: ir pikta, ir juokas ima. (NB nors patsai jam nusiuoniau visavo vienapsakymu).

Pažir pasikeitim taip apibūdina Aug. Janulaitis, rašydamas apie Biliūn 1913 metais:

— Materializmas, kaip pasauližiara, jau jo nebepatenkina. Neduoda atsakymo tuos klausimus, kuriuos jisai pastatė. Laidina bet, kad viskas būtų ant žemės taip menka, silpna, kad žmogus išnyktų galutinai. (Biliūnas) jieško dvasios patenkinimo viršum šio matomojo pasaulio ... Ligos patalė ne tas jisai, kuris, tapęs jaunikaičiu, man vis pasaulį paversti..., kuris lyg Prometiejus puolė kovon su dievais, tik damasis juos nuveikti. Dabar nustojo tik ti žmogaus galybė. Vienoj vietoj tarp užrašų randame tokį skyrium užrašytą sakinį: “Žmogaus protas siekia ne toliau jo nosies, o jausmai ir tik jimas ligi paties Dievo”.

Rašytojas, skaitinys

Biliūnas savo raštuose vaizdavo kaimą. Jį geriausiai pažino, labiausiai mėgo. Kaimo pasiilgdavo Leipzige ir Zueriche, o ypač Zakopane. Ar pasiilgdavo ir tos religinės šilumos, kurioje pats buvo išaugęs?

Aug. Janulaitis, švogeris, rašo:

— Biliūnas atsimena jaunystę, keldikystę, kada buvo taip ramu, viskas aišku, suprantama, nebuvo prakeiktų j

abejoni ir gyvenimo klausim , naiviškai tik jo, k skel-
b kiti.

— Gr žta jaunyst s atsiminimai, gr žta ir jaunyst s
tik jimas, bet ne tas naiviškas... J trauk tasai tyras,
grynas tik jimas, kur turi tik nekalti k dikiai ir grynos
dvasios žmon s... J trauk dabar prie sav s švent j
gyvenimai — paprasti, suprantami, pilni doros augštumo.

Ir draugas J. Šaulys nustebo, gav s tok Bili no pra-
šym iš Zakopan s:

— Ar negalima Berne gauti pirkt šventojo rašto —
Biblijos?

Pasirodo, Bili nas tuo metu užsak iš Vilniaus vis
pluošt religini knyg lietuvi kalba. Tuo reikalu raš
net du laišku A. Rucevi iui ir pasiunt pinig . Praš
si sti knygas dalimis ir “tokioj eil j, kaip surašyta, t.y.
ne nuo galo, bet nuo pradžios”. O surašyta buvo šios
knygos ir tokia eile:

A. Bertrami, Šv. Pranciškaus iš Asyžiaus gyvenimas.

V. Borci, Šv. Antano iš Padvos gyvenimas ir stebuklai.

Platesnioji šventa istorija Naujojo statymo.

Plati šventa istorija Senojo statymo.

Platus išguldymas katalik mokslo.

Trys pastarosios knygos buvo paruoštos D. Bo kovs-
kio. Toliau:

G. Bosco, Šventojo Jono Krikštytojo gyvenimas.

P. B io, Apie Dievo buvim .

P. Cozel, Išpažintis arba spaviedn .

A. Ragažinsko, Žemai i Kalvarijos aprašymas.

M. Valan iaus, Pradžia ir išsipl timas katalik tik -
jimo.

To paties — Žyvatai švent j .

Istorija stebuklingo paveikslo Dievo Motinos Nuolatins Pagalbos.

Bili nui mirus, Šaulys teiravosi žmonos Juls, kodl velioniui prireik an knyg . Bili nien s atsakymas atskleid ilgiau brendus , bet Zakopan je galutinai vykus rašytojo persisv rim religijon. Štai Bili nien s laiško, rašyto 1908 m. kovo 24 d. pagrindin dalis:

“Prad jo visas tik ti’

— Ilgas gul jimas lovoj atmain jo dvasišk gyvenim . gal savo gyvenimo prad jo visas tik ti. Mirti nesibijojo, bet gyventi neišpasakytai troško. Tik jime mat daug poezijos, — džiaug s labai atgav s tik jim . Nekart kalb davo — gerai, kad aš nieko savo gyvenime neatkalbin jau nuo tik jimo. Tik jimas žmogaus nekvailina...

— Reng si išpažint atlikti pas dor asket kunig .

— Evangelija nuolat buvo prie jo lovos, skaitydavo dažnai ir g r davos, kad tiek daug poezijos, doros ...

— Nuo atvažiavimo Zakopan n prad jo m styti apie tik jim , juo tolyn — tuo labiau brido tuos jausmus. Sakydavo — Dieve mano, kad nors kiek ilgiau pagyventi; bent parašy iau daugiau... — Gyvensiu taip, kaip mano s žin sako, o jeigu kas nori, tegul juokias iš man s...

Tuoj po vyro mirties dar 1907 m. gruodžio m n. Bili nien raš Šauliui:

— Aš lieku Zakopane iki rudens. Uždirbus kiek patatysiu kryži , sulaukus pavasario pasodysiu žolynus, kad puošt jo kapel . Tiek galiu pasakyti Tamstai, (buvo) šventas žmogus!

D l paskutin s išpažinties

Žmona trumpai pastebi, kad Bili nas “reng si išpažint atlikti”. Tai patvirtina ir J. Bili no laiškas uošvienei, rašytas 1907 m. lapkri io 22 dien . Laiškas trumpas ir esmin jo dalis yra ši:

— Gul damas, Mamyt, ilg laik patale, daug skaitau ir m stau. Ir persitikrinau, kad brangiausias ir švenčiausias daiktas žmogui yra Tik jimas. Taigi žadu šiais metais atb ti iš viso gyvenimo išpažint arba spaviedn , b tent, Mamyt, jeigu Tamst kada užr stinau, prašau iš visos širdies man atleisti ir dovanoti...

Kaipgi iš tikro buvo: atliko jis an išpažint , ar ne? Abejon iškyla d lto, kad pati Bili nien žymiai v liau prisimin vien buvus epizod . Prieš mirt aplank s Bili n kažkoks jaunas kunigas ir jiedu prad j diskusijas religiniais klausimais. Kai kunigas iš j s, Bili nas pasak s žmonai: “Jis tik j zuitas, nieko daugiau”. Kunigas at j s antr kart ir jiedu v l prad j diskutuoti. Po tre io apsilankymo Bili nien radusi vyr susierzinus . Jis paaiškino, kad papraš s kunig nebet sti diskusij ir palikti j prie savo sitikinim .

Ar tai buvo tas pats kunigas, kur Bili nas nor jo kviestis išpažin iai, ar kitas, už j s tik aplankyti, n ra aišku iš Bili nien s pasakojim . Bet labai aiški Bili no valia atlikti š akt . Ar ne tam jis užsisak knyg iš Vilniaus apie išpažint , be to, kalb jo žmonai ir raš uošvienei?

Mir jis nelauktai, po vieno kraujopl džio porytyje 8-t gruodžio 1907 metais. Žmona, miegojusi kitam kambary, net negird jo. Palaidojusi vyr , v liau ant jo kapo jinai pastat kryži , kaip jis buvo praš s, tik ne prie

Šventosios upės kranto, o toje pačioje Zakopane.

Bili no palaikai vis buvo ketinama perkelti Lietuvai, bet tai tepadaryta 1953 m. liepos 1 d. jau sovietinai Lietuvos rėpėsiu.

Nukryžintas ir susovietintas ...

Perkeldami Bili no palaikus Anykščiūsiu, sovietai parinko Li diški piliakalnį, išgrindę, išmėrę augštantkapį ir rašolentę, bet be kryžiaus. Po metų išleido jo raštą I tomu su biografiniu vadu, rašytu ideologinio referento literatūrai — R. Šarmai. Šarmaitis — Anykščių kaimynas, kovarskietis, o mokykla — ukmergiškis, netgi mano paralelinę klasę draugas. Kitados ir jis dainavo minėtą Bili no dainą, kaip ir mes, o nėnai — tik sovietinai. Tai jam ir buvo pavesta padaryti Bili no „savų žmogų“ — tarybiniu. Šarmaitis rašo:

— Jonas Bili nas yra brangus mums, tarybiniam žmonėms... Jo literatūrinė knyga aukso fondu eina lietuvių tautos pažangiosios kultūros lobynui, kurio teisingais paveldotojais ir tolimesniais ugdytojais yra Tarybų Lietuvos darbo žmonės... Eilėje apysakų J. Bili nas demaskuoja klerikalus kunigus — darbo žmonėms išnaudotojus, tamsybių ir prietarų skleidėjus, kosmopolitus, tarnaujančius ponams dvarininkams ir caro valdžiai.

Sekanais metais bolševikai išleido antrą Bili no raštą ir laiškinį. Iš laiškinio, pasirodo, buvo išimtas laiškas uošvienei, kur Bili nas iškelia religiją ir kalba apie išpažintį. Nėra nei ano religinių knygų — rašo. Vietoj knygų (su autoriais ir vardais) sudėti tik Zavadskio katalogo numeriai.

Bili nas buvo grąžintas Lietuvai, kad patarnaut

politikai, nuo kurios jis nusigrįž. Tai dar vienas jo dramų epizodas.

Grįžimo vertės klausimas

Sunku nuslėpti Bili no dvasinį persilaužimą, nors ir kaip būtų norima. Neslepia to, priešingai iškelia paviršiu, ir pirmoji studija - disertacija apie Bili n, kuri Amerikoje paruošė jaunas rašytojas dr. Kostas Ostrauskas, pasinaudodamas rašytojo laiškais.

Bili no grįžimas religijon gali būti tik skirtingai vertinamas. Šis klausimas kitados prisiminė J. Ambrasevičius - Brazaitis "Lietuvos rašytojuose":

— Kriščiioniškos pasaulžiūros vertintojas žiūrus Bili n su simpatija, nes rašytojo gyvenime matys natūralų žmogaus įieškąjimą ligi surandant paį tikrąjį gyvenimo prasmę. Marksistas ar liberalas pažiūrus Bili n su pasigailėjimu ir užuojauta, kad ligos priveiktas rašytojas neištes jo savo ideologijoje ir jo paskutinį studijų laiką dvasios nusilpimu.

Klausimas gali būti perkeltas ir literatūrinį plotmę, būtą: ar rašytojo dvasios pasikeitimas paskatino ar užgniaužė jo kuriamąsias galias? Ar "išsivadavimas" rašytojas paliko vertingą literatūrinį skrybą ar į visai sužlugdė? J. Ambrasevičius atsako:

— Kas būtų buvęs su "išsivadavusiu" Bili nu toliau, negalima spėti. Bet ką jis davė "išsivadavimas" — rezultatai akivaizdūs. Geriausi jo vaizdeliai priklauso šiam laikotarpiui. Paskutinis "išsivadavimo" dienoms priklauso ir jo knygos vainikas "Liedna pasaka".

VINCO KR V S SVYRAVIMAI IR PUSIAUSVYRA

Kr v s gyvenimas panašus į jo “Likimo keli” Vinco — jieškotojo. Išklydo jis pasaulin iš paprasto tradicinio, giliai mistiško ir religiško kaimo. Jieškojo šviesos — jieškojo Žvaigždikio ir sv r si iš vieno polio kit . Pagaliau gr žo t keli , nuo kurio prad jo savo gyvenim ir tai vyko po vairi bandym , nes kmi , nusivylim — pa iame gyvenimo saul leidyje.

Brendimo vingiuose

Gyvenimo saul tekyje Vincas Mickevi ius nor jo b - ti kunigu. Turb t šito nor jo ir jo brangioji, neužmirštamoji mama. Jau buvo sivilk s sutan ir skait si Vilniaus kunig seminarijos aliumnu, bet staiga po dvej met pasuko šal . Kod l? Sakoma, d l pasaul ži rini abejoni . Tos abejon s vargiai gal jo b ti rimtos ir gilios, nes kas jaunas neturi abejoni ! Jei b t jos buvusios tikrai rimtos, gal toliau b t nuvedusios nuo Bažny ios ir kunig . O Kr v ir toliau nesibaid kunig , buvojo pas juos ir jie j m go. Kunig d ka jis susiprato b ti lietuviu ir apsisprend savo talent skirti Lietuvai.

Nenutrauk jis ryši ir su kaimu. Keliavo vasaromis po Dz kij , rinko tautosak , žav josi liaudies išmintimi,

paprastumu, religiškumu. Kr v liko prisiriš s prie savo t v , ypa religingos motinos. Tai buvo antras palaimingas veiksnys jo dvasiniame brendime.

Palik s Vilniaus kunig seminarij , jis ruoš si savo brandos atestatui priva iai. Ši aplinkyb taip pat verta d mesio. Kas ištisai lank “klases” to meto gimnazijose, tas grei iau buvo suktas antireligin s kur .

Aišku, jis negal jo išvengti tam tikr tak Kievo ir Lvivo universitetuose. Bet domu, materialistine pasaul ži ra, bent pradžioj, nesižav jo. J daugiau trauk rytietin mistika: dom josi budizmu, raš net mokslin savo darb iš šios srities. Tuo pa iu metu studijavo Kristaus istorij ir prad jo ruošti apmatius savo veikalui “Dangaus ir žem s s n s”.

Kr v gana anksti, turb t Vilniuj, buvo paveiktas lenk takos ir atrod dings lietuvybei. Bet laimingu b du, kaip “Likimo keli ” Vincas, iš jo iš t pinkli . Geri ryšiai su lenkais vis d lto liko. T ryši d ka, vykdamas iš Kievo Lviv , jis buvo apr pintas lenk socialist partijos (PPS) rekomendacijom, patarnavusiom sikurti naujoj vietoj. Gr ž s v l Kiev gavo privatdocento viet universitete. Š darb pakeit gimnazijos mokytojo viet (sakoma, d l didesnio atlyginimo) ir persik l Baku miest Kaukaze. ia jau susirišo su rus eserais — socialistais revoliucininkais, tapdamas j partijos nariu. Baku mieste susipažino su Marija Karakaite ir sutar vesti j katalikiškai. Parvyko Vilniun ir susituok šv. Mikalojaus bažny ioj.

Religinio žibur lio gyvyb

Kr v kartais toldavo nuo religijos, kartais j tyliai art davo. Tok sp d jis darydavo j ar iau pažinusiems,

ypa v liau. Studij metu ir Kaukaze, atrodo, nenutrauk bent kai kuri maldingumo praktik , diegt šeimoj ir kun. seminarijoj. Kart jau tremty, Austrijoj, bendr K i metu vienas dalyvis nustebo, jog ir jis, Kr v , žegnojasi.

— O kaipgi! — atsak Kr v ramiai. — Aš visuomet žegnojuosi nuo to laiko, kai motina mane išmok .

Apie motinos tak Kr v kalb jo kart stovyklos kapelionui kun. P. Brazauskui Austrijoje:

— Negaliu pamiršti, k motina vaikyst je man yra diegusi. Vaiku b damas, sikabin s jos sijon , sekiau jos p domis bažny i ir klausiausi jos nurodym . Visa tai labai giliai smigo mano širdyje ir niekuomet nebus iš jos išrauta. Ir šiandien, kada jau pasenau, po tiek met audr ir kov bei nusivylim , gyvenu ir guodžiuosi tik tuo, k jaunyst je gavau iš savo pamaldžios motinos.

Su motinos vaizdu ir su kaimo žmonė religine šiluma siejosi ir Kr v s religinio žiburlio gyvyb . Sakysim, Kaune jis nebuvo matomas bažny ioj, o nuvyk s Dz - kijon — eidavo.

— Galiu melstis tik kaimo bažnyt l j, kur vargonai groja, ubagai gieda, — prasitar kart dr. A. Vasiui.

— Kauno bažnyiose negaliu, nes jos lyg koncert sal s.

Gr ž s iš Kaukazo (1920) i Lietuv Kr v politiškai jung si konservatyvi tautinink grup ir vienu metu buvo net jos pirmininku. Susikirt s su tautininkais, po 1926 m. sukilimo, jis v l art jo prie “pažangiosios” — kairiosios inteligentijos. Tuo pa iu metu jis bendravo su kunigais kult rininkais, ypa rašytojais, kaip Jakštu, Maironiu, Vaižgantu ir kitais; pas juos sve iavosi ir jie j aplankydamo. Kr v s durys Kaune nebuvo uždaromos ir kal dojan iam kunigui iš šv. Antano parapijos, kurios

ribose Kr v gyveno. Nem go jisai tik politikuojan i kunig ir toki kovotoj su bedieviais, kaip kun. prof. A. Maliauskis.

Be kitko, domi buvo jo bendryst su A. Jakštu. J paži ros literat r ir kitus dalykus labai ryškiai sky-r si. Jakštas buvo aštrus Kr vei savo kritikose, ta iau Kr v neimdavo to galv . V. Maci nas liudija, kad Kr v su žmona kasmet lankydavosi pas prelat Velyk proga.

Kr v tarp “bedievi ”

Artimiausi Kr v s bendradarbiai buvo kairiojo spar-no žmon s. Daugiausia j buvo iš humanitarini moks-l fakulteto, kuriam Kr v , kaip dekanas, vadova-vo net 14 met . Katalik akimis, tas fakultetas buvo “bedieviškas”, nes jame tarp d stytoj buvo ir aiški ateist , m gusi savo d stomus dalykus nuspalvinti anti-religine spalva. Daugumas šio fakulteto student buvo katalikai, kurie jaut si užgaunami ar skaudinami min -t d stytoj .

Kr v steng si b ti objektyvus ir tolerantiškas. Nuo-širdžiai gerb kit paži ras ir šiuo atžvilgiu niekuomet kit neužgaudavo.

— Mes sk sdavom s fakulteto dekanui d l prof. Va-balo Gudai io paskait , kuriose su patosu buvo kalba-ma, kad religinis aukl jimas es s žmonijos pažangos stabdis, — pasakojo dr. Ant. Vasys.

A. Vasys buvo dvejus metus šio fakulteto student seni nu. Seni nai gal davo dalyvauti fakulteto pos -džiuose svarstant stipendijas ir atleidžiant nuo mokes io už moksl .

— Kart tok pos d , — mena A. Vasys, — fakulteto sekretorius Pr. Augustaitis nor jo paskirti sekmadien 11 valand . Tada dekanas Kr v pasteb jo: “Kam b tinai skirti pos d 11 valand . Gal kas nor s tuo metu eiti bažny i ”. Pos dis buvo paskirtas 2 val. po piet .

Fakulteto seni nais dažniausiai b davo ateitininkai arba neolitanai. Kairi j paži r studentai buvo mažumoj ir savo atstovo nepravesdavo, bet j reikalus gin davo anglistikos profesorius bei fakulteto sekretorius Augustaitis. Šis iškunigis buvo fakulteto sekretoriumi net 16 met . Kitados, gyvendamas Amerikoje, buvo labai radikalus antikairysis. Kitiem kunigam, kurie atrod “progresyv s”, jis net neduodav s rankos. Met s kunigyst ir parvyk s Lietuv , Augustaitis tapo kairumo apaštalu. Su jo radikalumu, ypa pagieža Kr v negal jo sutikti.

Kart Augustaitis priešinosi, kai buvo norima skirt stipendij nekairi j paži r studentui.

— Šis vyrukas vistiek neprapuls. Kunig liai jam ateis pagalb .

Tada Kr v tar :

— Tokiem argumentam tikrai ne vieta universiteto sienose.

Kr v s laikysena tokiais atvejais rod taktiškum ir tolerantiškum . Šiaip jis nebuvo link s atvirai rodyti savo sitikinim , ypa d l j gin ytis. Taip pat nem go teirautis kito paži r . Iš viso jam buvo svetima k nors smerkti ar niekinti d l kitoki sitikinim .

Kr v buvo atlaidus ir savo fakultetiniam sekretoriui, kur gerai pažino iš bendro darbo. Tik po keleto met pasakojo savo buvusiam studentui Grincevi iui:

— Žinai, Augustaitis buvo toks pat, kaip ir Dubas — didelis bedievis. (V. Dubas buvo tame pa iame fakultete pranc z literat ros profesorius, Y.). Kai Dubas mir 1937 m. vasar , mudu su Augustai iu per laidotuves stov jom prie duob s ir ži r jom, kaip ji užkasama. Po ilgesn s tylos Augustaitis man sako: “Žinai, profesoriau, man vis labiau ir labiau kyla abejon , ar gali b ti, jog va ia, su ta duobe, taip viskas baigsis žmogui. O jeigu yra pomirtinis gyvenimas?”

Ryški kontrast žmogus

Kr v buvo kontrast žmogus; gal d lto m go panašius asmenis. Iš fakulteto koleg jis bene labiausiai draugavo su Baliu Sruoga. Kiek Kr v buvo mažas, tiek Sruoga didelis. Jau tas vienas vaizdas gatv je, kai jiedu eidavo pasivaikš iot, dideliu kontrastu krisdavo visiem akis. Jiedu buvo daug kuo skirtingi, ta iau juos rišo ta pati slavistika, kuri jie d st . Rišo tautosaka, kuriai abu skyr didel d mes . Ypatingai jie buvo artimi savo literat riniais interesais, o gal ir panašiais dvasiniais svyravimais.

— Jis toks buvo — Balys Sruoga. Tok j pažinau per eil met . Bet man nuostabu, kaip j s per trump laik ir tokiose s lygoose, kaip kacetas, pažinot j n kiek ne kitok , — kalb jo Kr v , perskait s “Žmones ir žv ris diev miške”.

Sruoga tur jo daug panaši savybi , kaip Kr v , bet savo temperamentu ir nuotaikomis buvo staigesnis ir kontrastiškesnis. Staigiai reaguodavo ir Kr v , jei jau kas pataikydavo jam prieš plauk . Vien toki reakcij pri-

simena C. Grincevius. Kartą kažkoks kritikas buvo užpuolęs B. Brazdžionį dėl archaiško — psalminio jo poezijos stiliaus. Tada Krėvė pakeltu balsu kalbėjo savo studentams paskaitos metu:

— Tokios poezijos, kaip psalmės, dar niekas nepakartojo. Jos savo grožiu neturi sau lygių kūrinių. Dėlto poetas turi didžiulį troškulį, kad jo kūryba yra panaši nemirtingiems psalmėms.

Poetas kan. M. Vaitkus nebuvo labai artimas Krėvei, tačiau jis šiek tiek pažino. Vaitkus rašo viename laiške:

— Krėvė simpatingai kalbėjo apie savo patirtis kunig seminarijoje. Šv. Raštams gojė ir jo garbą, bent meninį, karštai gynė net laikraščiu. Bibliniai stiliai, motyvai bei temos pats vartojo. Savo dukrą buvo atidavęs Breslau vienuolėnės seselių institutui.* Šiaip, atrodo, buvo nuo Bažnyčios nutolęs.

— Daug kartą teko kalbėtis su Krėve religiniais klausimais, — pastebė A. Vasys, būjęs labai artimas Krėvei Kauno laikais. — Krėvė nebuvo tam tikra prasme bažnytinis žmogus. Bet jei kas būtų jį pavadinęs bedievium, jis tikriausiai būtų siūžėjęs.

Okupacij metais, išsipainiojęs iš bolševikų pinklių, Krėvė pasidarė Lituaništosios Institutinės, vėliau Mokslų Akademijos pirmininku. Šios institucijos sekretoriumi buvo Simas Sužiedėlis. Abu dėdžiai greit susibičiuliavo.

— Krėvė jokiu būdu nebuvo bedievis. Dievą pripažino ir tik jį, tik gal buvo nutrūkęs religinės praktika.

— Toks spėjimas liko Sužiedėliui. — O dėl bolševikų, tai aiškų jį priešas.

* Tai buvo tuo metu, kai žmona išvyko pasigydyti užsienius, o dukra buvo dar maža.

Kr v savotiškai elg si pirmosios bolševik okupacijos metais ypa Vilniaus universitete. Tai pasteb jo jo studentai. Slavistikos seminare, per egzaminus ar kolokvijumus, jis priimdavo studentus tik po vien . Po formalus egzamino jis dar paklausdavo, kokiai korporacijai studentas priklaus s:

— Jokioj, nes dabar korporacij n ra (atseit, uždarytos).

— Bet sakyk, kokioj buvai anks iau? — toliau klausdavo Kr v .

Viena student , dabar ponias K. Brad nien , taip klausiamo, pasisak buvus šatrijiet (ateitinink). Kr v pasidžiaug :

— Pasilik ir toliau, bent dvasioje. Žinok, kad katalikyb jau vien kart Lietuv išgelb jo, tik ji gali išgelb ti ir dabar.

Jei Kr v pasteb davo, jog student turi ant kaklo kryžel , nebeklausin davo apie korporacij , tik liepdavo kryželio neatsižad ti — nešioti j vis gyvenim .

Šie dalykai tada buvo laikomi paslapyje. Viešumoj Kr v vis dar buvo laikomas kairiuoju.

Bi iulyst su kunigu tremtyje

Pasitrauk s nuo antrojo bolševik antpl džio, Kr v su žmona atsider Austrijoj ir sik r Glasenbacho stovykloj. Tai buvo 1945 m. ruden . Stovyklos gyventojai pasteb jo šiuos pakitusios Kr v s laikysenos bruožus: didel palankum tiem, kurie buvo artimi religijai; uol dalyvavim viešose pamaldose; šilt bi iulyst su stovyklos kapelionu. Apie j Kr v dažnai prasitardav s:

— Tai kunigas, kokio mum šiuo metu reik jo. Jei visi tokie b t kunigai, tai mumyse viešpataut meil .

Kunig Pij Brazausk Kr v laik s pavyzdingiausiu kunigu, kok jis kada pažin s. Tai liudija ir jo laiškai šiam kunigui, rašyti jau iš Amerikos. Štai keletas sakini :

— J s asmuo paliko mano sieloje neišdildom p d- sak ... Man ir mano žmonai J s vienintelis šviesus, ty- lus, visuomet atsimintinas asmuo... Rašau tai Jums, nes žinau ir paž stu Jus, kaip kunig , tikr Dievo tarn , kurio siela kupina Dievo ir artimo meil s. Gal ir per- smarkiai išsireiškiau (apie Amerikos kunigus, Y.) tod l, kad Jus tur jau prieš akis ir lyginau...

Apie suart jim su Kr ve pats kun. Pijus taip rašo:

— Stovyklos komendantas paskyr man kambar šei- moms skirtame barake. Gretimai mano kambario paste- b jau prie dur prisegt užraš : “Rezervuota prof. Vin- cui Kr vei - Mickevi iui”. Oho, pamaniau, nepaprastas kaimynas! Tai tu, paprastas Pajevonio vikar li, paprakai- tuosi, kai pateksi šiam “Raganiaus” autoriui ant dant ...

Po kiek laiko Vincas Kr v pasibeld s kunigo du- ris ir tar s:

— Tai lab dien kunige! Pasirodo, b sime kaimy- nai. At jau aplankyti... Tai iš kurio gi Lietuvos krašto tamsta b site? Pažinau vien ger daininink , Panemu- n s mišk inspektori Jon Brazausk ir jo žmon dr. Albin Bielskut . Ar kartais neb site jo brolis?

Kr v apsidžiaug rad s paž stamojo brol — kunig .

— Prašau ir pas mus atsilankyti, — kalb jo rašyto- jas. — Bus malonu pasikalb ti bei pasiguosti m s da- lia. Kurgi daugiau paguodos rasi, jei ne pas kunig . Štai kad ir mudu su žmona — atsiradome tremty su tuš io- mis rankomis. Nerasdami kur prisiglausti, kreip m s pir- miausia klebonij . Klebonas vokietis primin , kad mes tur jom kreiptis valdžios staig , kuri par pina but .

Atsiprašydamas klebon, sakau: pas mus Lietuvoj yra toks jau nuo senov s paprotys, kai žmogus turi koki varg, visuomet eina pas savo klebon pasitarti ar pasiguosti. Taigi ir mes, ia patek tremt, laikydamiesi savo šalies papro i, kreip m s tamst, klebone. Po to klebonas mielai mums pad jo laikinai sikurti.

Rašytojas ir toliau praverdavo kaimyno kunigo duris, ypa kai žmonel b davo paruošusi kavut. Prie kavos iškildavo ir religiniai klausimai, juoba, kad Kr v dirbo prie “Dangaus ir žem s s n”. Nor damas b ti ar iau tiesos ir, kaip išsireikšdavo, “neparašyti koki erezij”, jis praš par pinti jam vis Šv. Rašt lotyn kalba. Be to, pasiskolino vysk. P. Bu io “J zus Kristus, pasaulio Išgelb tojas”.

Kr v Austrijos Glasenbache

Gyvendamas Glasenbache, Kr v kiekvien sekmadien ir šventadien su visais eidavo lietuvi pamaldas gretimame kaime, Elsbethen bažnyt l je, kuri buvo per vien kilometr nuo stovyklos. Taip pat kiekvien vakar eidavo gegužini pamald, kai kiti, tikintieji, nekasdien tenueidavo. Toji bažnyt l jam ir patikusi, nes labai primin lietuvišk j kaimo bažny i — baroko stiliaus. At j s, atsis sdavo viename iš pirm j suol ir susim st s išb davo per Mišias ir kitas pamaldas. Ar jis meld si?

— Kart, V lini ryt, — rašo kun. Pijus, — jau bažny i pamald ir kelyje pasivijau pirm man s jus rašytoj. “Tai einame,” sako jis, “melstis už kitus. Bet ar kada kas melsis už mus, nežinia. Ši dien jaunimas nem gsta melstis. Jam kitokie dalykai galvoj.”

Vien syk kun. Brazauskas bažnyt l j paskelb , jog popiežius Pijus XII atsiunt tremtiniams dovan — rožini , jo paties palaimint . Kr v at j s pirmasis kapeliono kambar pasiimti tos dovanos. Pa m s rankas, tar s:

— Brangi tai dovana. Kunige, neduok tiem, kurie jos negerbia ir nebrangina!

— V liau atsitiktinai vien ryt už jau rašytojo kambar , — rašo kun. Pijus. — Radau j k tik atsik lus ir besiruošiant praustis. Ant jo kaklo kabojo gautasis rožinis.

— Vien kart gav nioj buvusi suruošta lietuvi arbat l , kurioje dalyvavo ir Kr v . Kai kam kilo noras dainomis išblaškyti slegian i nuotaik . Kapelionas papraš d l gav nios rimties susilaikyti nuo dain . Po kapeliono tuoj pakilo rašytojas ir savo gražia, švelnia kalba skatino nepamiršti ir laikytis savo ger papro i , kad Dievas pasigail t m s t vyn s ir gr žint jai laisv .

Laisv s dien , Vasario 16, Kr v buvo paprašytas paskaitos. Jis pasirinko tem “Kunig nuopelnas Lietuvos nepriklausomybei atgauti”. Jo kalba buvo ilgoka. Papasakojo apie vis eil jam žinom kunig , kurie dirbo Lietuvos laisvei ar šelp bei leido moksl studentus ir juos paruoš tolimesniam darbui.

Apie “Dangaus ir žem s s nus”

Stovykloje Kr v intensyviai dirbo prie savo biblinio veikalo, kuris tur jo b ti vis jo k rini virš n . Prad jo j rašyti jaunyst j, pertraukdavo ir v l gr ždavo. Su Šv. Raštu n nai nesiskyr — j studijavo, kad išlaikyt jo dvasi ir net stili . Sunkus tai buvo darbas — iš-

likti originaliu ir neprasilenkti su pagrindiniais Kristaus istorijos elementais.

Kr v , matyt, jaut , jog šis jo veikalas neišvengs priekaišt . Lietuvoj jo spausdinamus šio veikalo gabalus berods nieks neatsiliep . Tuo tarpu ia, atspaudus “T - vyn n” žurnale vien ištrauk , Kr v susilauk reakcij . Apie tai rašo . Grincevi ius:

— Aš pats bandžiau Kr vei priminti, ar neb t buv geriau, jei jis por viet b t pakeit s. Sakysim, krikščionijos teigimu Marija gimdžiusi be skausmo, o pas j net per daug pabr žta toji skausmo valanda. V liau pasirod , jog tos nuomon s buvo ir vysk. V. Padolskis. Jiedu su Kr ve nemažai diskutavo, nes vyskupas dažnai lankydavosi šioj stovykloj. Kitos nuomon s buvo kan. Pr. Penkauskas, klebonav s vienoj austr parapijoj. Jo žodžiais, Kr v s veikalas n ra kokia bažnytin istorija, bet laisvas literat rinis pri jimas prie religini paslap i .

Kr vei šis reikalas, matyt, buvo jautrus. Savo veikal , pirm j dal , jis atspaude 1949 m. jau Amerikoje. Žinodamas ankstesn G. Grincevi iaus nuomon , Kr v viename laiške 1950. I. 15 tarp kitko raš :

— Rašytojui d l meno tenka dažnai sueiti konflikt su Bažny ios dogmomis. Bet Bažny ia tuo atveju labai palankiai traktuoja nukrypimus, kadangi tai n ra skelbimas nuomon s, kaip tokios, bet poetinis išmislas. Kitaip tekt pasmerkti net tokius veikalus, kaip Dant s Dieviškoji Komedija. Be to, kad Šven iausioji Marija pagimd be kan i — šioji nuomon n ra dogma, o tik pamaldi tradicija. Apsilenkti su tradicija — n ra pasmerkti save, nors gal tikin i j akyse n ra malonu ignoruoti t tradicij . Tradicija apie Šven iausios Marijos dang mim , nors yra nustatytas net to fakto min ji-

mas, irgi nėra dogma. Todėl nenusikalstumei katalikybei skeptiškai tai pažvelgęs. Tik neseniai esu skaitęs, kad popiežius rengiasi paskelbti tai dogma. Tada būtų visai kitas dalykas — dogmą turi kiekvienas tikėti. (Vėliau ta tikėjimo tiesa buvo paskelbta dogma, Y.).

Krėvė Glasenbache ne tik rašė savo veikalus. Jis mėgo pasivaikšioti gražiojo gamtoje, dažniausiai ne vienas — su palydovais. Mėgo ir pasikalbėti su žmonėmis prie kavutės. Kavėjis dažnai gerdavo; daktarai liepdavo gerti dėl mažo kraujo spaudimo. Tada pasivaikšiojimo metu ir prie kavutės Krėvė pasakodavo apie mūsų rašytojus, kultūrininkus, politikus. Jo charakteristikos buvo paprastos, tiesios ir kartu šviesios. Labai būdinga, kad jis žmonėse neįžiūrėjo tamsios pusės. Jei kartais prisimindavo silpnybes, tai ir jais pat bandydavo kaip nors pateisinti. Iš tos jo pažintų žmonių galerijos Krėvė išskyrė ypatingai du asmenis — buvusį prezidentą dr. Kazą Grinį ir prof. Stasą Šalkauskį. Šiėdu vyrai jam atrodė ne tik be jokios dėmesio, bet ir nepaprastai šviesūs, kilnūs idealistai.

Paskutiniai Krėvės kalba, kai jis 1947 m. vasario mėnesį buvo išleidžiamas Amerikoje, buvo ypatinga. Jis ragino visus pasitikėti Dievo Apvaizda. Jei Lietuva nežuvo ligišiol, nežįsianti ir toliau. Tada sunkų bandymą reiki pakelti kantriai ir nemurminti.

Krėvė Filadelfijoje

Atvykęs Amerikon, Krėvė susitikė Filadelfijoje. Jis rado senąjį lietuvių ir naująjį. Tarp senąjo buvo jo gerbėjai iš tolo; ne vienas jų buvo "bedievis" arba socialistas, ir Krėvė jų nesišalino. Tarp naująjo buvo ir jo

buv jaunesni kolegos humanitariniame fakultete — Saly, Puzinas, Macinas, Vasys. Be kitko, Kr v ia rado ir vien kunig , su kuriuo artimai bendravo. Tai buvo kun. Vladas egis, dirb s kitados Rusijos misijose, 10 met soviet nuteistas kal ti, bet 1933 m. su vysk. T. Matulioniu ir kitais kunigais išleistas gr žti Lietuv . N nai šis kunigas buvo prisiglaud s prie lietuvi šv. Andriejaus parapijos. B damas augštos kult ros, šis kunigas domino Kr v . Jiedu nestigdav kalbos rus literat ros ir kitomis temomis.

Kur laik Kr v gyveno beveik viename bute su dr. A. Vasiu. Jau iš Kauno laik jiedu buvo labiau suart j . N nai toji artimyb pasidar dar gilesn . Abu buv klierikai, n nai eidavo kartu sekmadieniais šv. Andriejaus bažny i pamald , o vakarop — pasivaikš ioti prie meno muz jaus. At j s bažny ion, Kr v taip pliai persižegnodav s, kad kitiems atrod net ne prasta. Meld si kalb damas rožin . Kartais kalb davo j ir bevaikš ioda mas aplink muz j . Dr. A. Vasys pasakoja por vyki :

— Kart vienas kairus lietuvis, didelis Kr v s gerb jas, sutiko rašytoj bevaikštant ir bekalbant rožin . Gal b t to nepasteb j s, jei tuo metu rožinis neb t iškri t s Kr vei iš rank . Žmogus buvo labai nustebintas — pats v liau apie tai pasakojo. Kitas iš paž stam — nauj j tremtini (Z.) pamat Kr v bažny ioj kalbant rožin . Par j s namo pasak savo uošviui, kuris neidavo bažny i , nes nenor jo nusid ti savajam socializmui. Šis faktas — kad Kr v meldžiasi — socialistui senukui atrod ne tik tinas.

Iš Kr v s laišk kun. Pijui

Kol Kr v profesoriavo Pensilvanijos universitete,

jaut si veiksmingas ir viltingas. Bet 1953 m. birželio 24 d. jis rašo kun. Pijui:

— Geguž s 25 d. atlikau paskutin paskait universitete. Manau, kad ji bus paskutin ir mano gyvenime. Liepos 1 d. turiu d l amžiaus visai pasitraukti. Jeigu b t Lietuvoje, b iau labiau atjaut s savo pasitraukim , bet ia, svetimoj šaly, nepajutau li desio. Suprantama, nelinksma pasijusti, kad jau nesi tinkamas darbui ir tod l niekam neberekalingas. Na, bet dabar gal siu visas j gas ir laisv laik , kiek dar jo man pasilieka, pvesti k rybai, nors gal ir ji niekam nebus reikalinga. Vanitas vanitatum et omnia vanitas (tuštybi tuštyb ir viskas tuštyb , S. Y.). Kai pagalvoju, visas gyvenimas atrodo viena ištisa klaida. Ne tuo keliu eita, kuriuo eiti tur jau, bet dabar v lu apie tai galvoti — kelias išeitas ir jo galas nebetolimas.

Kitame laiške, 1954. I. 10, prasitaria apie savijaut :

— Nors ia lietuvi yra gerokai, bet negaliu pasakyti, kad nesijau iu vienišas. Bet tai, suprantama, pareina nuo mano amžiaus ir nesugeb jimo pasiduoti naujoms paži roms gyvenim . Mano siela nesugeba nei priimti “amerikoniško” gyvenimo, jo paži r , nei prisi-taikinti. Manau, kad mano amžiuje aš ir Lietuvoje b - iau tiek pat vienišas, nes dabar kiti laikai ir kitaip galvoja jaunesnieji... Savo srityje, literat riniam bare, irgi sunkiai sekasi — nežinau, ar geriau pasakius nesuprantu, kam reikalinga mano k ryba. Ji tiek svetima šiems laikams. Be to, anks iau k riau širdimi, dabar tenka kurti galva, o tai visai kas kita. Šalta išgalvota, “išsten ta” k - ryba nepatenkina ir patenkinti negali nei man s, nei ki-t j , siela jaunesni j .

Pabuv s Amerikoje por met , Kr v 1949 m. gegu-
ž s m n. panašiai raš kun. Pijui:

— Aš ia jau iuos žymiai blogiau, negu Glasenbache,
ne materialiai, bet moraliai... Glasenbache jau iausi
kaip tarp artimiausi draug Lietuvoje, lyg namie. O
ia dvasinis šaltis viešpatauja, net bažny i nueiti ne-
miela ... ia ne kaip pas mus Lietuvoje. Velykos ia
beveik nešven iamos. Net pas katalikus šios švent s ne-
susijusios su jokiomis tradicijomis — praslenka kaip pa-
prastas sekmadienis.

Rašytojas v l gr žta prie Velyk minties, sveikinda-
mas kapelion 1953 m. pavasar :

— Leiskite Jus pasveikinti Kristaus prisik limo šven-
t s proga ir palink ti Jums susilaukti sveikam ir m s
T vyn s prisik limo dienos ir pamatyti j prisik lusi
savo akimis... Aš ia ne jau iu to, k jau iau tenai (Lie-
tuvoj) Velyk laukdamas, ir net ilgu t jausm ir
nuotaik .

Prisik limas ir mirtis

Ilg damasis religini pergyvenim , kaip Lietuvoj —
jaunyst j, Kr v be abejon s jaut , jog kažko dar tr ks-
ta jo paties asmeniniam prisik limui. Kr v giliai tik jo,
kaip toliau matysime, Dievo teisingumu ir kartu gailės-
tingumu. Tr ko ta iau vieno akto, kuris atlaisvint jo
paties nerami šird . Sunkus tur jo b ti šis aktas, kad jo
neatliko nei pas labiausiai pamilt kun. Pij , nei pas la-
bai gerbiam ir m giam kun. eg . Reik jo ligos ir
pasiruošimo operacijai, kad pasinaudot lenko — ligoni-
n s kapeliono patarnavimu.

Kai prieš pat operacij at jo jo aplankyti žmonel
Marija, negal jo pažinti savojo Vinco.

— Mane iš karto nustebino jo išvaizda, — rašo jinai laiške. — Tokio džiugaus jo dar nebuvau ma iusi.

— Koks aš laimingas, Marija, koks laimingas!

— Kas atsitiko, Vinciai?

Ir jis trumpai papasakojo žmonai, kaip j lenkas kunigas išklaus s išpažinties ir dav s išrišim .

Karste su rožiniu rankose

Kai po keleto m nesi Kr v mir ir jo rankas buvo d tas tas pats rožinis, kur jis gavo dar Glasenbache ir kuriuo nekart meld si, kai kas dar band piktintis.

— Lyg netikt Kr v ženklinti rožiniu.

Manyta, kad kunigai ar šeima panor jo tradiciškai papuošt mirus , kuris, deja, nebegal s tam pasipriešinti. Kitiem, išgirdusiem, kad Kr v laidojamas bažnytiškai, gal dar labiau atrod keista. Šitai jausdamas net laidotuvi pamokslininkas rado reikalinga priminti viešumai dar nežinom fakt , jog Kr v ir sakramentiniu aktu užsitarnavo b ti laidojamas kaip formalus Bažny ios narys.

Pamokslinink parinko pati Kr v s šeima — ne kun. Vlad eg (buvo jau mir s). Taip pat ne kun. Pij , nes šis buvo per toli, Oregono valstijoje. Ši privilegija teko mažai paž stamam kunigui, kuris tik por kart tebuvo sve iu pas Kr ves Filadelfijoje. Abiem atvejais Kr v ir jo žmonel Marija buvo labai savi ir mieli, tartum senam, geram paž stamam. Gal tas savumas buvo paruoštas vieno vykio. Prieš Kr v , kaip “tautos išdavik ” pirmame bolševikmetyje, buvo prad ta akcija Amerikos “Vienyb je” dar 1946 metais. T straipsni akcij

užvar iš Paryžiaus asmuo, kitados pats buvo kultūrolo-
ševikas.

Gal ne visi žinojo, kaip Krūvas apgailestavo anksčiau
vėlym komunistinį tinklą ir kokia asmeninė rizika iš
to tinklo pats pasitraukė. Ne jis vienas buvo veltas so-
vietininkų politikonų, bet, va, jis vienas pradėjo suniekinti.
Prieš tai Krūvas niekinėdamas iš jo pirmas pasisakyti minė-
tas kunigas. Tai buvo Hanau, susirinkus gausiam lietu-
vių žurnalistų būriui pirmąjį suvažiavimą tremtyje.

Kai Krūvas buvo pašarvotas lietuvių šv. Andriejaus
bažnyčioje, pamokslininkas, be kitko, kalbėjo:

— Krūvas gyvenimas buvo pašarvotas darbui — kuk-
liam, nuošaliam, nesimetamam akis, neįėjusiam
pagyrų, reklamos, vertinimo. Jisai, tarytum kunigas sa-
vo pašaukimo augštumoje, gyveno dvasinė dinamika,
mažai kam žinoma, tik iš darbų sumojama. Krūvas buvo
krikščionis savo dvasia, raštais, gyvenimo ir reiškimosi-
būdu. Savo laiku gal buvo atitulis nuo krikščioniškos
formos, bet ir jį ieškojo derinio, kur nebuvo sunku
atrasti. Nesunku dėti, kad neiškreipė pirmąsias savo
dvasios, nesulaužė savo tautininkų prigimties, neišsigynė
savo tikro religinio palikimo, nesušigundė bedvasiam ma-
terializmui. Jis nenusigręžė — nenusidėjo šv. Dvasiai ir
neužtrenkė sau kelio susirasti derinio tiesoje ir dvasioje.

Krūvas tik jo ir pranašavo

Vienas velionies laiškas, rašytas 1947 m. spalio 20 d.
iš Amerikos Austrijai, ten pasilikusiam kun. Pijui, bene
labiausiai reikšmingas tikinčiojo lietuvių rašytojo dvasiai.
Pirmiausia Krūvas jaudinosi dėl išblaškytos savo
tautos:

— Matyti, labai esame Dievui nusidėję, kad išblaškėmės tautos nusipovisus pasaulio kraštus kaip žydus. Tik žydai tikstantius metus išliko žydais, nenustojo savotaisybės, o mes? Manau, kad mažai tikėtai, labai nežymi, sugrįš savo kraštą, o kiti ištirps svetimosios žemės, kaip tirpsta ir Lietuva, Amerikoje.

— Aš giliausiai tikiu, — toliau rašė Krivickas, — kad ateis teismo diena visiems galingiesiems, nusidėjusiems ir Dievo ir žmonijos statymams, vieniems, kad dėl egoistinių tautinių siekių prekiaavo kitais laisvės ir gyvybės, viena skelbdami, priešinga vykdydami; kitiems — už jų žvėriškumą. Man atrodo, kad toji diena jau nebetolima. Dievas yra teisingas ir gailestingas. Surasime, turime surasti pas Jėzų ir pasigailoti jo ir teisingumą. Nuskriaustieji turi būti atlyginti už skriaudas, už ašaras, už nekaltai pralietą kraują. Nusikaltėjų pavieniai vadai ir tautos turi gauti atpildą pagal savo darbus. Ir farisai jai ir budeliai. Kuri kalt didesnė, tenusprendžia Amžinasis Teisėjas. Bet man atrodo, kad farisai jai kaltesni, nes jie, kaip Judas, atidavė budelių rankas ištisai tautai.

Krivickas mirė 1954 metais, sulaukęs lygiai pusšimčio, kai lietuviškajam raštui buvo atgauta laisvė. Mirė jis liepos mėnesį — staiga, kaip Lapinas palėžus Grainio liepai. Mirė slavistikos profesorius slavų rašto pradininkas — šventieji Kirilo ir Metodijaus diena.

BUVUSIOS KAUNO BALERINOS PERGYVENIMAI

Mano tėvai anaipatol nebuvo kokie bedieviai, — pasakojo buvusi Kauno teatro balerina. — Jie buvo tikintieji, kaip daugelis kitų, ir vartojo tas pačias pedagogines priemones. Sakydavo: Dievas baus, jei kas negera padarei ar pasakei. Gal ne vien ši pedagogika buvo kalta, gal mano perdėtas jautrumas, — bet aš pradėjau Dievo bijoti, o vėliau nuo Jo tolti.

Vaikystės spindis

Pamenu, buvau labai maža, kai mano rankas pateko vienas paveikslėlis. Jis buvo labai senas, apsitrynęs, o Kristaus galva buvo labai iškankinta. Žiūrėjau tą galvą, žiūrėjau, ir pasakiau:

— Koks tu, Dievuli, negražus!

Paskui išsigandau šiais žodžiais. Juk Dievulis girdėjo, ir manęs nebemylėjo. Tą vakar, kai mama liepė kalbėti poterių, kalbėjau taip tyliai, kad Dievulis neatkreiptu manęs dėmesio — neišgirstų. Taip dariau ilgą laiką, kad mama matytų, o ne kad Dievui patiktų. Bijojau jo bausmės.

Vėliau sitikinau, jog Dievas nebaudžia — baudytik mama. Bet Dievo baimės jausmas liko. Nesupratau, jog

tikroji bausm — tai s žin s nerimas, kuris lydi k negera padarius. T vai šito man neišaiškino.

Gimnazijoje neišsiskyriau iš kit mergai i . L kдавom visos Šari i bažnyt l — bokštelin, prie stebuklingojo kryžiaus. Tai darydavome ypa prieš egzaminus ar sunkesnius rašomuosius. Prašydavom Dievo pagalbos, bet nesiruošdavom — eidavom iuožyklon. Dievas tur jo daryti stebuklus be m s pastang . Toks buvo m s tik jimas, ypa mano.

Rekolekcij užrašai

Kart buvo mergai i rekolekcijos Pažaislyje. Neprišimenu, k tada jau iau, kaip išgyvenau. Bet žinau, jog išpažinties nepri jau. Gal d lto, kad buvo palikta laisvai pa ioms v liau prieti Student bažny ioj.

Kai jau buvau ištek jus, netik tai radau pas senel an rekolekcij užrašus. Užrašin ta buvo ne kunigo konferencijos ar seseli patarimai, bet savos mintys. Kokios gražios, kokios kilnios jos man dabar atrod ! Ar tai buvo mano mintys? Neatpažinau savyje toki graži min i . Man rod s, jos niekad nebuvo man b dingos. Tie užrašai buvo grei iausia laisva mano k ryba, kv pta momento ir tos šventos aplinkos. Sp ju, rašydama pati žinojau, jog tokia nesu.

Tie užrašai dabar man buvo nemalon s. Juos išmeiau — nenor jau, kad primint galim kitok pasaul . Juoba šiuo metu buvau labai toli nuo religijos.

Kan i ištikta vistiek meldžiausi ir dabar. Klausdavau Diev , už k man tos kan ios? Keista, tartum neb iau žinojusi už k . Prisiminusi, kokia esu Dievo akyse, v l nutraukdavau mald . Mane lyd jo iškreiptas supratimas:

tegu tik kiti nedaro man bloga, o ką aš darau lyg neb t svarbu.

Neb jau išpažinties nuo to laiko, kai palikau gimnazij . Ta iau besiruošdama tek ti galvojau: kai gimdysiu ir kent siu, gal toji kan ia apvalys mane nuo nuod mi . Žinojau, kad turiu daug nuod mi ir j nevengiau. Juo toliau taip t s si, juo manyje stipr jo mintis, kad Dievas man nebeatleis.

Kunigus laikiau veidmainiais

Tuo metu labai nem gau vadinam “bažnytini ” žmoni ” — tikin i j . Nem gau ypa kunig — laikiau juos veidmainiais. Paskaitydavau spaudoje: suvažiuoja kunigai! Galvojau — vienas kunigas gali sau veidmainiauti, bet k jie veiks visi tokie suvažiav ? Man b davo domu, kaip jie savo tarpe tur t jaustis.

žmones mažai eidavau. Laikiausi ar iau savo šeimos. Prad jusi dirbti teatre ir ištek jusi tur jau dalyvauti pob viuose. Juose rasdavau ateitinink ir kunig . Kart mano ausys išgirdo vien kunig pasijuokiant iš kito:

— Užklupau gi tave, bevarstant rožan i ?

Nežinau, ar gerai supratau šio užsipuolimo prasm , bet pamenu — siterpiau kalb ir gyniau užpult j . Tas vykis padar man sp džio. Vis d lto yra kunig , kurie neveidmainiauja — meldžiasi patys vieni, vadinasi, tiki.

Kit kart vaiš se buvo vienas smagus kunigas. Atjus 12 valandai, jis pad jo šal stiklel ir neber k . Kiti vaišinosi toliau. Šeiminink , pati “bažnytini ”, pristojė prie kunigo ir b tinai vert j toliau vaišintis. Pamenu, man buvo taip pikta, kad aš, laisvaman , miau šeiminink barti.

Nusistatymas prieš kunigus pamažu švelnėjo. Gal intuityviai pradėjau skirti žmogiškiasias jausmybes nuo kunigystės.

Pradėjau save analizuoti

Kartą Vokietijoje, stovykloje, nuėjau gegužines pamaldas. Joms besibaigiant, žmonės jo prie klausyklų — išpažinties. Žinėjau juos, ir manyje kilo keistas jausmas. Kitaip negaliu to jausmo apibūdinti, kaip pavydu. Apie tą laiką, turėjau 34 metus, pradėjau analizuoti save: kas aš esu, kodėl tokia keista, tokia dvideiška? Kartais noriu labai gražaus, o tada, žinoma, pasiilgiu kuo blogiausiai. Kodėl?

Kartą stovykloj buvo misijos, kurias vedė T. J. Bružikas. Su kita ponija užbėgom bažnyčion pasiklausyti. Pamokslai, deja, buvo nemumūs — nemėgstaviui. Tavo Bružikas “užkurstė” vaikus, kad šie prašytų tave eiti sakramentą. Mano dukterė, tada dar jaunutė, mane prašė, kad ečiau. Supykau ir išbariau:

— Esu suaugęs žmogus — žinau, ką darau, ir tu neikišk nosies.

Mačiau, mergaitė skaudžiai priėmė mano žodžius. Nuo to laiko ji niekad daugiau manęs nebeprašė, kad ečiau bažnyčion. Bet ji, pasirodo, meldėsi — net išties 8 metus. Kartais netekdavo vilties; jai atrodė, Dievas nenori išklausti jos maldos. Ji negalėjo suprasti, kodėl mama, galvojanti ir daug skaitanti, tokia užsikirtusi.

Man buvo gaila dukters, bet kartu nepajgiau savęs keisti. Mano užsikirtimas truko ligi 40 metų.

Atvykusi Amerikon, pus met išgul jau lovoj kaip ligon ir buvau vienui viena. Tur jau laiko galvoti ir galvoju daugiausia apie amžinyb . Bet ir tada k riau vairias fantazijas, nor dama išnirti ar prasmukti pro Diev — Teis j . Padai svilo — jau iau s žin s atsakomyb , bet nenor jau b ti tiesi pati sau.

Dukra tada mok si gimnazijoje, pas seseris kazimierietes. Parvykusi retkar iais, ji man kalb jo apie visk , neaplenkdama ir savo pamaldum . Jos l pose gird jau Krist , bet pati galvojau: jis ne Dievas, ne! Gyniausi minties apie Diev , maniau— tik siu, jog Jo n ra, ir viskas bus gerai; netur siu baim s d l pomirtinio gyvenimo. Bet kaip sunku buvo tuo tik ti. Pasijausdavau lyg vaikas, išmestas tamsi giri —be motinos. Nebelieka kur kreiptis. Ir tuomet vakarais miau melstis, kalb dama “Sveika Marija” .

Ar Dievas domisi manimi?

Mano liga buvo skaudi, bet pasidar dar skaudesn d l vidinio nerimo. Toji vidin kan ia buvo gal dar skaudesn už fizin . Bet kai abi supuol , desperacija dar si tiesiog grasi. Buvau baisiai nekantri ir erzli, nors ir stengiausi to neparodyti. Tiek tesupratau apie kantryb — “tik neparodyti” .

Kart atvyko t miest kunigas tremtinys, vyresnio amžiaus, apie kur buvau gird jusi ger atsiliepin . Užjo netik tai m s namus. Rado mane toj dvasin j desperacijoj. Aš jam kalb jau — d s iau visokias abejones. Be kitko prasitariau:

— Dievas perdidelis, kad manimi dom t si ir man pad t !

Kunigas pacitavo vieno poeto žodžius: “Kaip tu didis esi dangaus soste, taip didis dulkelis žemės”.

— Juo žmogus didesnis dvasiškai, — kalbėjo jis, — juo labiau lenkiasi kitam. Argi tavas ir motina perdideli lenktis savo kikiui? Ar tu pati nesilenki ties savo dukrele?

Tada, bene pirmą kartą, man švystelėjo mintis, jog Dievas nėra tik baugus Teisėjas. Jis — ir mūsų Tavas. Jei Tavas, galvojau, neturėčiau jo bijotis.

Atnaujintoji išpažintis

Kunigas toliau mane lankė, sklaidė mano keistas pažiūras. Kartą, kai mano sveikata pagerėjo, jis pasakė, kad atečiau išpažinties. Pykau baisiausiai, kaip kunigas nesupranta, jog aš dar ligonis. Bet neįmanoma buvo priežastis. Bijojau pačios išpažinties. Galvojau, kas ji man? Sentimentalūs žmonės moka save tikinti, jog kažkas atleidžiama. Aš tariausi nesanti sentimentali...

Buvau labai vieniša, mažai kas mane lankė — jaučiau taip reikalinga kokios nors atamos. Jei neisiu išpažinties, galvojau, kunigas gal supyks ir daugiau nebelankys ligonio.

Tuo metu dukra buvo parvykus atostogų. Ji girdavo, kaip aš kalbu su kunigu ir jai atrodė, jog motina nebeįpataisomai užkietėjusi. Bet vieną rytą atsikliau ir jai pasakiau: “einu išpažinties”. Ji išplėto akis. Nepaprastai apsidžiaugė ir palydėjo ligi durų.

Priėjau išpažinties, bet kaip su Komunija? Anksčiau galvojau: žmonės išsikepa blynelius, juos priima — ir tai vadina Komunija. Nesu moni! Bet šį kartą, po išpažinties, kai tas pats kunigas uždegė žvakę ir ruošėsi man duoti Komuniją, pajutau kas ji man yra.

Grįžau iš bažnyios t ryt su giliu ir šiltu spėjimu:
“Grįžtu namo!” Grįžtu dvasiškai ten, kur turėjau būti,
kur mano tikroji vieta.

Bet ar man tikrai atleista?

Mano džiaugsmas neilgai trukus. Čia abejoti, ar
man tikrai atleista? Kunigas, už jį, ramiai aiškino, pas-
kui net pyktelėjo. Nieko nepadarė jo žodžiai. Meldžiausi,
net kryžium gulėjau ant grindų, kad Dievas duot ženkl-
l. Buvau, kaip žydai, kurie prašė iš Kristaus ženkl-
l. Ir prašiau — tegrįžta man būv širdies skausmai. Laukiau
į grįžtantį patį — tokia buvau nekantri. Jie grįžo po
trijų dienų, ir man užteko, kad patikėjau, jog nuodėmė
man tikrai atleista.

Po to keletą kartų jau išpažinties ir Komunijos, kol
atsirado nauj “kompli-kacij”. Šiandien gal pasakoti,
bet tada ... Kartą užsižiopsojau, pakilau eiti Komunijos,
kai kunigas žegnojo. Greit atsiklaupiau, persižegnojau,
ir vėl lyg užsimiršusi pakilau eiti prie Dievo stalo. Tuo
metu kunigas atsigręžė, pakilo ir kalbėjo “Domine,
non sum dignus”. Aš susimaišiau, nežinojau ką daryti.
Atrodė, padariau baisi nuodėmę — nepagerbiau Dievo.

Buvau perdėtai jautri, ir tuomet lyg pats piktasis būtų
man kuždėjęs: mesk viską, būk kaip kiti — eik kartą per
metus išpažinties; kam čia dabar stengies... ne tau toks
gyvenimas!

Nuėjau kur laiką išpažinties. Bijojau kunigui pasakyti
tą “baisi” nuodėmę. Bet kartą, skaitydama, radau Kris-
taus žodžius: “Ateikite visi!” Jei Kristus būtų sakęs “atei-
kite gerieji”, galvojau — aš negalėjau eiti. Bet dabar
“visi”, taigi — ir aš. Paskui pastebėjau, kad bažnyčioj

daug kas eina šitaip, kaip aš tada jau — kunigui žegnojant ar iškilus Komunij . Pati išsiaiškinau, jog tai buvo bereikalingas mano išgytys. Per sekančią išpažint nebesakiau tos “nuodėmės” nei kunigui.

Grįžo pagaliau ramybė

Kodėl anie Kristaus žodžiai man padarė tokį spūdis? Nuo vaikystės girdėjau kitokius žodžius: “Dievas myli gerus ir nemylė blogus”. Žinojau esanti bloga — taigi, Dievas manęs nemylė. Kai nuo vaikystės sėkaliai esęs nemylimas, sunku paskui nesvyruoti, nenuogstauti, nors protas kitą sakytų .

Nemėilė spūdis mane vedė kitą baimę: jei mirėčiau, tiktų stoti prieš nemylimą Tėvą . Dėl to bijojau mirties; bijojau net prisiminti, kad teks mirti. O dabar man mirtis visai nebaugi. Jos net gi laikiu, nes manęs laukia mylimas Tėvas.

Mano abejonų užtruko gal nepilnus metus. Kunigas aiškino, jog tai skrupulatiškas reiškinys. Nuo jaunystės buvau tai linkusi. Nėnai kontroliavau save protu, aiškinausi, ir abejonų manęs daugiau nebevargino.

Praėjo keletas metų . Jau išuosi dviasdešimt visai rami. Skausmai ir toliau mane lydi, bet jie nesunkiai pakeliami. Ko daugiau žmogui reikia, kad jaustumėis laimingas? Turto, sveikatos, garbės tikrai nereikia, — baigę pasakoti Olga Nauragienė .

PASUKAU VAIR PRIEŠINGA KRYPTIMI

Kauno operos solistas pasakoja

Vyras, kur t kstan iai pažinojo scenoje, n nai lyg pasitrauk s iš viešumos. Gyvena kukliame namelyje, atokiai nuo gatv s — su žmona, vieni du.

Pas juos užklyd s, jautiesi lyg savo namuose. Kalbos netr ksta. Kart buvo išsikalb ta asmeniškai.

“Gyvenimas mane blašk ir m t ”

Buvau prie bažny ios iš mažens, — kalb jo vyras. — Bažny ia mane žav jo, ypa giesm s, muzika, apeigos. Kelet met buvau ministrantas (Miši patarnautojas). Visa tai buvo gražu. Religij pri miau ir jos laikiausi kaip ir daugelis. Paaug s nesta iau sau klausimo, kod l tikiu.

Atrod viskas tvarkoj. Bet at jo I Didysis karas ir mano pirmasis bandymas. Prad jau juntamai slysti nuo bažny ios, bet dar kalb jau poterius. Tur damas 19 met tapau karininku, ir tuomet dar pri jau išpažinties.

Toliau gyvenimo bangos mane neš , svaidd augštyn, žemyn — visokiais b dais. Bažny ion, tiesa, užeidavau, jei b davo patogus laikas, patogus noras. Užeidavau daugiau muzikos pasiklausyti. Sakrament neb jau.

Taip truko ilgok laik , kol užgriuvo mane didel s tragedijos. O jos at jo man art jant 50 amžiaus metus. Tada prad jau jausti, kad mano laivas plaukia netaip. Prad jau daugiau galvot. Kart susiradau kunig , pri- jau išpažinties, pri miau Komunij . Bet gal buvo iliuzija vienu išpažinties aktu visk išspr sti. Netik jimo debe- sys, neaiškumo miglos tebedeng mane — ir aš v l jau savu senu keliu.

Platus buvo mano kelias, bet ne tas. S d jau lyg ne savo j k d j. Taip truko dar kur laik .

Prašvito tartum saul pro r kus

Vien dien lyg vidinis balsas man sak : užėik bažny i ! Už jau. Ji buvo tuš ia. Suklupau. Mintyse ryš- k jo žodžiai: “Ateikite, kurie vargstate ir ken iate, o aš jus suraminsiu!” Žodžiai kartojosi — ir tada mano akyse prad jo švisti lyg saul pro r kus.

— Taip, ia mano kelias. Kito n ra! — tariau.

Prad jau nuoširdžiai melstis Dievo Motin . miau skaityti šv. Rašt — vien , antr , tre i , ketvirt kart . Vis jo šviesyn, aiškyn.

Steb jausi, kod l lig šiol to nema iau. Dabar rod s viskas taip aišku, kad aiškiau nei b ti negali. Bet kod l nema iau anks iau? Gal iš mažens netur jau savo aplin- koj kas mane apšviest ir stipresn s takos daryt ? Gal savo blogu elgesiu užtemdžiau sau švies ? (Už blog el- ges nekart buvau giriamas ir skatinamas toliau eiti). Aš nežinau — man sunku pasakyti, kaip tai vyko, kod l anks iau nereg jau. Tik n n prisimenu Kristaus žodžius, jog kai kurie reg dami nemato ir klausydami negirdi. Š kart man atsiv r akys — ir tai priskiriu Dievo malon s

veikmei. Kas nors turbūt meldėsi už mane — gal tai vai, gal dar kas. Kitaip malonė negaunama, — tuo šventai tikiu.

Atsirado many naujos jėgos, ir aš pasukau savo gyvenimo vairo priešinga kryptimi. Naujo kelio vadove pasirinkau šv. Bernadetę, liurdiškę. Nežinau pats kodėl ji, o ne kuri kitą šventąją. Prašiau, kad ji per Dievo Motiną man padėtų.

Pradėjau daug skaityti, ypač evangelijas, „Apaštališkas darbus“ ir jos laiškus. Didžiausi paskatinti man davė šv. Povilo žodžiai: „Jei Kristus neprisiėmė, tai mūsų skelbimas yra tuščias. Tuščias ir mūsų tikėjimas. Tuomet būtume rasta, kad mes esame netikri Dievo liudytojai, nes liudytojame prieš Dievą, kad jis priėmė Kristų, kurio nepriėmė“ (1 Kor. 15, 14-15).

Kristaus prisikėlimo klausimas man ypatingai rūpėjo. Nors viską pirmiau ir tikėjau, bet buvo likęs savotiško netikrumo. O gal, kaip skelbė kai kurie protestantai ir netikintieji, ypač prancūzų rašytojai 19 amžiuje, — gal buvo kokia apgaulė dėl Kristaus prisikėlimo: gal jo kūnas buvo tik paslėptas? Pirmiau aiškintis savą būdą, pats vienas.

Ar Kristus tikrai prisikėlė?

Pirmiausia pasistačiau sau klausimą, ar Kristus buvo? Buvo — niekas to neneigia, net krikščionys priešai. Istorinis faktas užregistruotas aiškiai, kaip dukart du — keturi. Kitas klausimas: ar jis buvo Dievas? Jei kėlėsi iš numirusi, tai buvo Dievas, jei nesikėlė, tai jo mokslas, priimtinas daugeliui (jį pripažįsta dideliu pranašu net musulmonai ir hindusai), yra tik šiaip labai gražus ir kilnus, tačiau be dieviškos atramos. Panašiai su jo ste-

buklais: jie gal jo b ti panašios kilm s, kaip ind jog stebuklai. Vienintelis dalykas, kuris patvirtina jo mokslo ir stebukl dieviškum , yra jo prisik limas.

Bet kas t prisik lim liudijo? Jo apaštalai, kurie buvo bemoksliai su mažom išimtim. Be to, visi žydai. Žyd b do bruožus mes paž stam, bent b dingiausius. Jie realistai ir pragmatistai. Žydas neužmirš sav s, nestatys sav s be reikalo pavojun, ypa neaukos savo gyvyb s d l kokios fantazijos. O visi apaštalai, išskyrus šv. Jon , atidav savo galvas — ir už k ? Ar ne už tai, kad skelb prisik lus Krist ? Man tad netilpo galvoj mintis, kaip apaštalas — paprastas žydelis b t j s Rom , Etiopij ar Indij ir skelb s prisik lim , rizikav s savo galva, pats neb damas tikras d l šio fakto?

Gal kitam šis aiškinimasis b t nepakankamas. Man jo užteko sitikinti, jog Kristus tikrai prisik l . O jei prisik l , tai jis Dievas ir visa, k jis skelb , man yra šventa, dieviška. Kaip Dievas, kaip m s b ties k r jas, jis žinojo ko reikia m s dvasiai, kad ji neklaidžiot . Juk ir laikrodininkas žino ko reikia, kad laikrodīs gerai eit .

Krikš ionis, man rodos, negali jaustis visai tvirtas, kol nepriima Kristaus prisik limo fakto, kol jo neišsiaiškina ir nepadaro iš to vis logišk išvad . Kiti gal intuityviai priima ši ties , bet to permaža. Norint gyventi pilnu tik jimu, reikia jungiklio su antgamte, gerai surišti laidus, kad dieviškoji srov imt gyvai sroventi. Man prisimena Niujorko dangoraiži lang valytojai: kokie jie tikri ir saug s, kai tvirti kabliai juos laiko!

Aš tik jau absoliu iai ir nežinau kokia j ga dabar gal t mane nuo tik jimo nublokšti. Jau iuos tikras, stiprus ir ramus.

Laimingas, kai gali duoti

Buvau išbandęs visokius laimingus kelius, o dabar matau, kad žmogus ne tada laimingas, kai ima iš gyvenimo, bet kai jam duoda. Nesvarbu kuo duoda. Pinigai mažiausiai reikšmingi. Svarbiausia, kai save duoda — aukojasi artimui, jį guodžia, stiprina jo dvasią, Dievo tiesą liudija. Laimis slypi žmogaus dvasioje, o ne jo turtuose — namuose, automobilyje, geroje banko sąskaitoje.

Kartą važiauvau kitu miestu autobusu. Šoferis buvo vyresnio amžiaus, menkos išvaizdos, gana prastai apsirengęs. Bet iš jo akių, veido, elgesio, žodžių tiesiog spindėjo kažkoks džiaugsmas. Atrodė, kad jis savo viduje turi tiek šviesos, tiek meilės, kad negali ją nesidalinti su kitais. Vaikus jis pasitinka su šypsniu, moterims padeda lipti, atsisėdusius klausia, ar patogiai jau sėdi. Patarnavimas visiems toks laisvas, toks savanoriškas ir toks šiltas, kad visus rodos glostyte glosto. Ir tada aš galvojau: štai kur tikroji žmogaus laimė!

Man dažnai prisimena kito tipo žmogus, kuris jieško garbės. Koks jis nelaimingas! Kaip mažai tereikia, kad kitas jį žveistų. Jis taip jautrus visokiems nemaloniems palietimams, tartum būtų nusvilinęs savo odą saulėje. Dairosi, ar kas jį netaip pažiūrėjo, ar ko nepasakė — ir jaudinasi, ir verda savyje. Paskui visą naktį nemiega galvodamas ir pykdamas. Ar tai nesudaro kančios, ir tai beprasmiškas?

Mes patys per daug supainiojame gyvenimą

Gyvenimą mes patys per daug supainiojame, nes per daug iš jo norime. Aš gyvenimą dabar žinau labai paprastai. Turiu man Dievo duotą paskirtį ir privalau ją

kuo s žiningiausiai atlikti. Visk priimu su džiaugsmu, ypa sunkumus — ne dejuodamas, bet d kodamas Dievui. Kiekviena kan ia, mano akimis, turi savo prasm . Ji mane pat gr dina, valo ir kam nors kitam neša palaim . N ra beprasm s kan ios!

Dažnai galvoju apie laik , ir man s nebaugina mintis, kad laikas b ga žaibo greitumu. Aš žinau kas man s laukia. Kart skai iau:

— Tav s po mirties laukia amžinyb . Ar tu žinai, kas yra amžinyb ? Pagalvok!

M s protas neapima amžinyb s, bet galvoti ver ia. Aš tikiu Kristaus žodžiais apie amžinyb ir jai ruošiuos. Ar gerai ruošiuos, ne man spr sti — spr s Dievas. Intencijas turiu geras ir stengiuosi. Amžinyb s slenkstis man jau labai, labai arti, nes k reiškia 10 ar 20 met , jei dar tiek gyven iau. Laukiu to momento ir tikiuos Dievo gailėstingumo, kuris yra neribotas.

L tindamas žodžius ir šypsodamasis baig pasakoti buv s Kauno operos solistas Ipolitas Nauragis.

JURGIS BALTRUŠAITIS

POETAS - MISTIKAS

domus tai buvo žmogus jau iš pavyzys: gražiai nu-
augęs, mlynakis, šviesiaplaukis, visada tiesios, orios
laikysenos, labai rimtas. domios jo patirtys ir pažintys,
nes buvo daug kelių s po pasaulį, kop s kult ros
virš nes, pagaliau ilgokai dirb s diplomatin je tarny-
boje. Dar domesnis jo vidaus pasaulis — paži ros men
bei gyvenim .

Baltrušaitis buvo didelis talentas, žodžio magikas,
prasm s jieškotojas, savotiškas mistikas, religininkas.

Panemuni vaikas

Kaip daugelio kit žymi asmenybi formacijos klo-
duose ryškiausias tokos b na pasl ptos vaikyst je, taip
neabejotinai buvo ir Jurgio Baltrušai io atveju. Gim
jis 1873 m. Skirsnemun s parapijoj, Paantvardži vien-
kiemyje, netoli Nemuno. Augo tarp dviej broli ir trij
seser valakiniame kyje, neketinamas leisti mokslus.
Kaip visi kiti vaikai, jis gan band , dirbo kyje, bet
daugiau nei kiti m go steb ti gamt . J kažkas traukte
trauk klajoti panemuniais, miškais, kaim keliais, kopti
piliakalnius.

— Mane trauk ypa piliakalniai ir apylink s miš-

kai... Labiausiai aš m gдавau klajoti sodžiaus keliais su palinkusiais ir nuo laiko bei dargan pajuodavusiais kryžiais, kurie man kv p seno ir skausmingo Golgotos kelio vaizd .

Kryži ir mišk sp džai dažnai jam gr ždavo ir si-pindavo k rybos posmuose:

— Kryžiai, gluosniai, kryžiai v l ir v l — kas j tiek pristat ir kod l?

Stipri sp dži jam paliko gimtini s namai, kuriuos buvo ketin s austi užplanuoton poemon “Dulk s ir žvaigžd s”. O tuose namuose šilum jam teik ypa motina — jo apdainuota verp ja, aud ja. Ji verp ir aud ne tik lino pluošt , bet ir pasak , padavim , o ypa dain . Visa tai kurst ir ugd b simo rašytojo vaizduot .

— Paslaptiņg poezijos liepsn grei iausiai aš b siu paveld j s iš mano motinos jautriausios sielos. Jos švelnus veidas nuolatos gob mano vis žmogišk j gyvenim .

Dešimties met vaikas buvo išleistas Skirsnemun pas klebon Žakevi i pasimokyti rašto. Šis pasteb jo vaiko gabumus ir prikalt jo t vus leisti j gimnazijon. Ir jis buvo išleistas Kaun , kur rado t pat Nemun , bet kit , svetim , nesvetiņg pasaul . Kaunas tais laikais buvo labai nelietuviškas.

Iš Kauno vasaromis parvykdavo namo talkinti šeimai ir klajoti senais takais. Dar buvo gyva motina, tad kasmet, kol baig gimnazij , atnaujindavo ir pagilindavo ryš su mistišk ja kaimo ir šeimos dvasia.

Bebaigdamas gimnazij , prad jo rašyti poezij ir nebepertrauk jos išvyk s Maskvon. Ten baig fizikos - matematikos fakultet , bet šalimais studijavo literat r

ir moksi kalbą. Jis išmoko keliolika ir tai atvėrė jam kelius pasaulinėje literatūroje.

Tarprašto žinov

Antrais studijų metais jau buvo paruošęs du eilraščių ciklus ir dvi dramas, bet jį niekur neskelbė. Užtat pradėjo spausdinti vertimus rusų literatūros žurnaluose. Vertimams rinkosi žymiausius rašytojus ir per savo gyvenimą išvertė per 50 veikalų. Iš tų vertimų jis beveik ir pragyvendavo, o prieš tai — iš privačių pamokų. Savo originalia knyga pradėjo rodytis rusų žurnaluose baigus studijas apie 1899 m., ir labai greit atkreipė savo žymėsių dėmesį.

Baltrušaitis atsidūrė labai domiojama rašto ir meno žmonių draugystėje. Išpažinti rusų jo draugai buvo Balmontas, Briusovas, Poliakovas, Šekovas — rašytojai ir Skriabinas — muzikas. Beversdamas pasauliniai autoriai veikalus, vėliau bekeliaudamas, susibūriavo su skandinavais — Ibsenu ir Strindbergu, italais — Papini ir Amendola, angliu Gordonu Craigu. Be kitko, jis dalyvavo ir Ibseno laidotuviuose, siunčiamas rusų rašytojų draugijos.

Pirmuosius du lyrikos rinkinius jis išleido rusų kalba dar prieš I D. karą. (Tretysis buvo išleistas po jo mirties Paryžiuje). Pirmasis rinkinys „Žemės laiptai“ buvo išverstas ir išleistas italų kalba — „Le Scale Terrestre“. Apie jį knyga jau tada pradėta rašyti ne tik rusų literatūroje, bet ir kitose tautose. Baltrušaitis neįjunta mai kopą pasaulinio garso pakopą.

Religiškos pažiros menas

Garsas jo jis ir savo originaliomis pažiromis meno esmės ir menininko — rašytojo paskirta Poezija jam buvo tartum religinis apeigos giesmės, o poetas lyg tarpininkas tarp dievybės ir žmogaus — savos rėšies dvasininkas. Poezijos tikslas, kaip iurlioniui tapybos, jam buvo tartum žemės atnaša visatos Kėr jui.

Menas amžinai einas aukuro link ir anksčiau ar vėliau vis sugrosi prieš šventosios ugnies, vis žengsi šventyklą tarnauti didžiajai pasaulio paslapti. Kiekvienas tikrai meniškas kūrinyse s liturgiškas savo giliausiose šaknyse ir religiškas savo augščiauiose viršūnėse. Dėlto kūrėjas privalo būti tobulas savo meno rankis: atnašautojas ir pirmoji auka, tarpininkas ir kėrybinio stebuklo šaltinis.

Šias pažiuras Baltrušaitis pirmą kartą atskleidė rusų kultūros ir meno atstovams savo viešoj paskaitoj, kuri 1915 m. rengė filosofin draugija Maskvoje.

Be to permaža pasakyti, kad Baltrušaitis tik teoriškai susikėrė šias mistiškas pažiuras. Jis tuo gyveno, taip dainavo, ir, sakytume, apaštalavo, primindamas net kitiems dainiamąjį pasaulį :

— Ne mirksnio liepsnai tavo kanklė, broli!

— Ne žemės taurei tavo troškis, tad amžis gaire remkis, loškis!

— Dainiaus žygiai iš amžis semia, gerbdami lygiai dang ir žemė .

— Dainiau, metė džiaugsmė pigė , semk iš skausmo, ne iš knygos žodė , Dievo žaibui lyg ...

— Iš Jo dosnumo, dainiau, gavo ir skambė ker

kankl s tavo, ir tu atlygink Jam daina. Kad nors ir vargti žmogui duota, žmogum ši žem vainikuota ir amži žiedas — jo daina.

Prasm s ir tikslo bejieškant

Kaip jame formavosi ir jo k rybon siliejo ši mistiška - dievoeetriška pasaul jauta? Jis pats apie tai nem go kalb ti. Jei kalb davo, tai daugiau poetiniais palygini- mais.

— Man labai sunku kalb ti apie žymiuosius savo gyvenimo nutikimus. Aišku, kiekviena žemiška b tyb paž sta akimirksnius ir lemiam j pos ki perijodus, kur vieno mazgo ar vieno sprendimo akivaizdoje susi- kaupia visa m s valia ...

— Bet su gyvenimo raida ir jin sigilinimu, su už- sispyrusiu jo visos prasm s ir tikslo jješkojimu, — asme- niškai aš vis mažiau esu link s skirti didel dalyk nuo mažojo. Vis mažiau ir mažiau esu link s dalinti gyv - sias gijas svarbi sias ir antraeiles. Nes vakarykštis ma- žas paprastai pasirodo pirmas ir pagrindinis šios dienos dalykas. O tuo tarpu didelis vidujinis pasireiškimas, kaip praeinantis ir pritiktinis, dingsta be p dsak ...

— Jei aš gal iau atrinkti ilg eil išskirtin valan- d ... tai, griežtai kalbant, aš žinau vien vienintel vyk : š mano žmogišk j gyvenim , nuo lopšio iki kars- to, š paslaptinę min i ir aistr , žinojimo ir tik jimo bei vilties audin , kur buvo, yra ir bus labai daug skaus- mo — labai daug džiaugsmo.

Šios dvi paralel s — skausmas ir džiaugsmas — at- sispindi visoj jo k ryboj. Skausm , varg , kryži jis daž-

niau mena, tačiau neišskiria iš vilties, paguodos, drisos, tik jimo. Skausmo neryškina, nestiprina, tik primena, jog jis yra ir turi būti šalia džiaugsmo.

— Graudis-džiaugsmas lygiai sveria, nes jie vienu taur geria.

— Graudis skiria, džiaugsmas tuokia — miršta, kas nebesijuokia.

— Daug kas, daug kas širdį kremta, bet ir džiaugtis žmogui lemta.

— Žinau, žinau, kaip skaudžios kryžiaus viny, kad Golgot lydi graudis didis, bet jį nutildys varpas vakarinis ir amžis žvaigždės jo opas užgydys ...

Baltrušaitis nuolat skelbia “viltį, vargo nepalaužti”. Dėlto jo poezijoje nėra pesimizmo, netgi melancholijos. Lygiai nėra nei džiugiančio optimizmo. Jo poezijai būdingas tik santūrus ir kartu pastovus žvilgsnis amžinybė.

— Ir Viešpats ak man, akliui, duoda — ne tam, kad skirčiau balta nuo juodo, bet tam, kad mūsų amžis žvaigždės tų per mano žvilgsnį save regėtų ...

Mūsų smalsumas atsektų jo išskirtinį pasaulį jautos versmės taip ir lieka neatsakytas konkrečiai. Ir jis, lyg pašiepdamas, mus pamoko:

— Jei smalsuoli atsirast ir mąginti klausti, kas tu, — atsakyk visiems, kas klausia, nusilenk su kuo žemiausiai, — kad eini žemės tol, kad mini žemės molį, ne kaip lapas vėjo pūstas, bet galingo Tavo siūstas.

Dvi kvipimo versmės vis dėlto atpažįstamos jo knyboje — tai paslaptingoji visata ir amžinoji būtis. Tarp žemės ir žvaigždynų žvalgsi poetas ir rado “žodį, Dievo žaibui lyg”. Rado ir paties Dievo žodį, gal didžiausis visų panašis mistikų pavyzdys. Poetas nepaprastai

m g s šv. Rašto puslapius, nesiskirdav s su šia knyga ir iš jos m g s kartoti ypa šiuos žodžius: “Apsivilkite meil s drabužiu!”.

Duokl savajai tautai

Keliolika met praleid s šalia lietuvi , v l su jais artimai susiliet I D. karo metu. Globojo b glius, steig savo namuose bendrabut lietuviu moksliviu. Nuo 1920 m. per jo diplomatin tarnyb ir atstovavo Lietuvai Maskvoje. Dar nemet k rybos rus kalba — ruoš tre i eil raš i rinkin “Lelijos ir pjautuvas”, bet kartu rašin jo ir lietuviškai, tik niekur neskelb . Lietuviškas jo eil raštis “Baltoji ramun ”, gautas per Bal Sruog , buvo bene pirmasis, patek s lietuvi spaudon (atspaustas 1928 kovo m n. “Studente”).

Iš Maskvos 1939 m. pavasar persik l Paryži . Buvo priskirtas prie ionykšt s Lietuvos pasiuntinyb s, bent formaliai, ta iau gyveno priva iai su žmona, šalia savo s naus Jurgio šeimos.

Vis gyvenim laik si papro io keltis anksti, apie penkt valand . To laik si ir Paryžiuje. Išg r s kavos, išeidavo iš nam ir ilgai negr ždavo. Vaikstin jo tuš iom miesto gatv m, užeidavo tuš ias bažny ias. Tai sotindavo jo vienumos, ramyb s, susitelkimo ilges . Ištisas valandas praleid s vienas, jis v l jieškodavo žmoni ir su jais praleisdavo vien kit valand , dažniausiai — prie kavos. Nevartojo tada kit g rim , tik kav , ir j gerdavo neseik damas puodukais.

Paryžiuje jis jieškojo sav žmoni — tautie i ir dižiausiu d mesiu sekdamo j kalb , žod . Ret , nauj

žodį jis gaudytė gaud iš l p , knyg ir žodyn . Tais naujais radiniais nor jo papuošt savo k ryb , n n tik lietuvišk . Nekart jis prasitardavo:

— Labai apgailestauju, kad dvidešimt met paauko-
jau diplomatijai ir tuo nuskriaudžiau lietuvišk rašt ,
bet gi tai dariau iš meil s Lietuvai.

Baltrušaitis dideliu karš iu m n nai rašyti, ir ra-
š kasdien. Buvo laimingas, kai b davo sudaroma jam
proga savo eil raš ius paskaityti didesniam b riui. Kai
kada, kaip Vasario 16, susirinkdavo apie 40 lietuvi .
Skaitydavo jis giliai sijaut s ir pergyvendamas. Tai bu-
vo matyti iš jo veido ir balso tono. Nevartojo joki ges-
t , jokio vaidybiškumo.

Paryžie iam susidarydavo sp dis, jog Baltrušaitis
skuba su savo k ryba ir jos ištobulinimu — paruošimu
spaudai. D lto kart buvo paklaustas, kod l tai daro.

— Nedaug beturiu laiko, o dar daug k turiu para-
šyti lietuviškai, — atsak .

Tai buvo beveik priešinga jo prastiniam b dui.

Rašytojo b das

Kitados Baltrušaitis buv s nerangus, sunkiai prisiver-
i s raštui. Netur dav s nustatyt valand darbui, tad
kartais dirbdav s dien nakt , o kartais nieko neveikda-
v s. Toks jau dažnas k r j bruožas — jie skuba išsemti,
kas susikrov , o paskui jau iasi “niekam tik ” ir laukia,
kol prisikaups v l dvasia, kol išsprogs energija darbui.

Užsakyt dalyk rašym Baltrušaitis atid dav s pas-
kutinei valandai. B dav taip, kad redaktoriai j paim-
dav “už skvern ”, uždarydav kambary ir tol neišleis-

dav , kol parašydavo. Tada jis rašydav s labai greit ir gerai.

Savo eil raš ius kurdav s vaikš iodamas — lauke arba kambary — ir ni nuodamas koki nors melodij . Sukrutus eil raš ius m gdavo padainuoti žmonai. Taigi, jo k ryba yra išdainuota - išgiedota, d l to jo paties vadinama dainom, giesm m, raudom.

Savo k rinius jis ilgai kankindav s - taisydav s. Jo rankraš iai labai subraukyti. Atskirom eilut m jis tur - j s net po kelet variant . Visa tai labai sunkino rašym , už tai ir neįaut noro, arba sunkiai prisivert . Sunkiai jis raš net paprastus raštus ir laiškus.

Užtat labiausiai m go skaityti. Anks iau, kai gal jo, ištisis metus tik skait , skait .

Paryžiuje jis pasidar labai darbingas, nes skub jo palikti kok nors krait lietuviškajai raštijai. Ir per penket met , kiek dar jam buvo lik , jis paraš “Ašar vainik ” — dvi dalis (78 eil raš iai), “Aukuro d mas” (36 eil raš iai) ir poem - pasak i “Žiurk s kurtuv s”. Matyt, mojosi sukurti didesni poem , kaip rodo prartarm “Dulkes ir žvaigždes”. Šis poetinis kraitis buvo surinktas vien knyg su J. Ais io baigiamuoju žodžiu ir išleistas 1948 m. Amerikoje prel. Pr. Juro l šomis.

Reto šypsniio žmogus

Paryžiuje Baltrušaitis dažniau lankydavosi pas tuometin atstov dr. St. A. Ba k jo šeimoje. Daug popie i prie kavos buvo praleista besikalbant. Nors ir nekalbus, m gdavo pasakoti vaikyst s prisiminimus. Min davo draugus, su kuriais gan , ir ypa motin bei se-

ser On . Buvo ved s Rusijoj nelietuv , kuri pramoko neblogai lietuviškai. Ved iš didel s meil s ir gražiai sugyveno, ta iau religiškai kiekvienas liko savo kelyje. Kaip daugelis lietuvi , Baltrušaitis neliesdavo intymios religijos srities, ta iau sp dis buvo, jog giliai tiki.

Kart jis pasakojo vyk iš soviet revoliucijos pradžios Maskvoje. Kaip visuomet, anksti “pab gdav s” iš nam . Buv s Velyk rytas, ir jis nuklyd s ligi vienos priemies io bažny ios. Ten buv pilna žmoni — viduj ir lauke — ir visi giedoj Prisik limo giesm . Tuo metu atvyk sovietai, sikor bokštus ir pl š varp širdis, kad neskelbt Prisik limo. Tuo metu, netoli Baltrušai- io, sukrit s žem n vienas vyras, muš s sau kr tin ir kalb j s:

— Jie gali išrauti varpams širdis, bet neišraus j iš m s kr tini !

Šis vaizdas Baltrušai iui sibr ž s giliai širdin.

Jautrus ir labai nuoširdus buvo Baltrušaitis. Bet labai retai šypsojosi, kaip ir kitas m s poetas — Maironis. Gal d lto jo draugas italas Giovanni Papini kart raš , jog Baltrušai io išvaizda buvusi r sti. Iš tikr j , ji buvo ne r sti, bet labai rimta ir gal skausminga. “Jo veide mat si skausmo šeš lis, kuris niekad jo neapleisdavo” (J. Aistis). Ir jei kada Baltrušaitis nusišypsodav s, tas jo šypsni b dav s toks mielas, jog rodos dang prilenks prie žem s.

Paskutin s kelion s kryželis

Neabejotinai rašytojas tur jo asmenini kryželi , kurie j sl g . Bet jis skelb kryžiaus gali , paguod ir vilt , netgi džiausm .

— Žydi sodai, dirvos veša tam, kas linksmas kryži neša.

— Ir žmogus tik t syk atsidus, kai jo širdžiai skausmas bus saldus.

— Nevysta tavo r tos ir jurginai ir tvar s tavo kryžiai žuoliniai.

— Motina žem , kryžiais nustatyta! žieb amžiai amžiams tavo ryt .

— Daug buvo verkta, daug buvo nešta, bet gerbti kryži džiaugsmas nem žta.

— Kryžius žem s sod valdo — atsirem k pet stang

— Jei augš iau tu nori lipti., kopk sode kryži švent .

Bet gr žkim nuo poezijos tikrov . J. Aistis rašo viename laiške, kad Baltrušaitis savo kambary tur j s “juod , nemažo dydžio kryžel su gražaus darbo dramblio kaulo kan ia. Su tuo kryželiu jis nesiskyr , ir net vienos paros kelion se j pasiimdavo su savim”. Apie t ar kit kryžel yra toks liudijimas.

Kart , vien popiet apie Kal das, — pasakojo Ponia O. Ba kien , — rašytojas už j s pas juos. Begeriant kav , ponia pasteb jusi, jog sve io kišen je kažkas p pso. Pasteb jo ponios d mes ir poetas. Ištrauk iš kišens, atvyniojo popier ir parod .

— Nusipirkau j k tik dabar, pas jus ateidamas!

Ponia pa m rankas, apži r jo. Tai buvo senas, skoningas, sprindžio ilgio kryželis.

— Kokia buvo j s mintis j nusipirkti? — pasiteiravo ponia.

Baltrušaitis pasakojo pamat s j senien krautuv j,

lange. Kiek kart praėidav s, stabtel dav s ir paži r -
dav s. Š kart nebesusilaik s, už j s ir nusipirk s.

— Dabar jis bus m a n o kryželis!

— Turb t jis dar nešventintas! — pasteb jo ponia.

— Tur t daugiau prasm s.

Rašytojas suvyniojo kryžel ir v l sid jo kišen .

Netrukus Baltrušaitis susirgo ir po 10 dien mir .
Kai ponia Ba kien su vyru nu jo lankyti jo pašarvoto,
tas kryželis buvo jo rankose. Pasirodo, ligos metu jis j
laik prie savo lovos.

Velionies lankyti at jo ir kun. Vincas Rei i nas, tuo
metu buv s Paryžiuje. Kunigas pasakojo t kryžel pa-
šventin s. Tai buvo, pasirodo, kit dien , kai jis kryžel
buvo nusipirk s. Rašytojas pats at j s pas kunig ir pa-
praš s, kad kryžel pašventint .

Tas pats kunigas, atrodo, apr pino rašytoj ir pasku-
tiniais sakramentais, nes ia pat, prie pašarvoto velio-
nies, pasak , jog buvo pasiruoš s mir iai ir viskas lai-
ku buv atlikta.

Amžinoji viltis

Rašytojas iškeliavo amžinyb tiek daug apie j
m st s, dainav s, sapnav s ir kitus jai ruoš s.

— Amži rož s žydi ir žmogaus sapne...

— Gerbk galingai, ryto b gne, amži tol , amži
ugn !

— Eik prie T vyn s ugnies prisiglausti, gr žk
žvaigžd t T vo karalyst .

— Eikit, kas gali, amži keliais!

— Nes kai žem s žiedas gim s g sta, amži s jai
naujas gr das br sta.

Rašytojas žinojo, kur jis grįš, ir tik jo:

— Mes grįžtam b t berib , mes grimstam b t begal .

— B ties aušra už tavo dur , už tavo vart — visata.

— Kas dar skiria gym nuo mirties, ne žengs pokyl b ties.

Jurgis Baltrušaitis ženg t b ties pokyl 1944 m. sausio 3 d. Buvo pašarvotas savo bute. Per nakt , šeimai prašant, prie rašytojo bud jo ir meld si lietuvait s sesel s pranciškon s. Sausio 5 d. velionis buvo palyd - tas bažny i ir po pamald už jo v l buvo palaido - tas Montrouge kapin se Paryžiuje, vadovaujant kun. V. Rei i nui. Paskutin atsisveikinimo žod tar Lietuvos atstovas dr. St. A. Ba kis, kurio žodžiai derinosi su rašytojo mintimi:

— Si stas t sti žem s bryd , aš žengiu tol did — linksmas, tvirtas ir darbus, — visa laiminu, kas bus. Lygiai laiminu, kas buvo — saul , dargan ir kr v mano laužo pelen , dov buvusi dien .

Baltrušaitis pra jo “žem s laiptus”, neatidav s niekam visos savo širdies, nesutap s su jokia politine, ideologine, net literat rine linkme. Nepalinko jisai nei prie anos tautos, kurios kalba buvo k r s savo jaunyst j ir subrendime. Nesutapo nei su miestu, nors buvo pasisavin s daug ger j miestie io bruož . Jei kur buvo visa jo širdis, tai nebent , savo t v žem j, savuose Paantvardžiuose — j soduose, rugienose.

— Kas siekia toli , nors eina vienas, meldžias už m s t v rugienas!

Baltrušaitis buvo vienišas kaimietis savo dvasia tarp išprususi miestie i , vienišas mistikas tarp realist ir materialist , ypa anais laikais. Ir liko toks net savo tau-

toj tartum koks tiltas, per kur kart pra jo ir savo p -
das spaud 19 amžiaus Lietuvos kaimo dvasia. Jis t
dvasi perkeit , perleido per individualin savo dvasios
prizm ir paliko mums, tarsi karalius Dovydas, savo
tautos dvasin atšvait . Tarp jo giesmi ir Dovydo
psalmi , iš tikro, gal tum rasti net eil daros panašum .

Baltrušaitis pasidar nepakartojamas ypa tuo, kad
“siek toli ”, nor damas “dang ir žem jungti vien ”,
kaip savu b du to paties siek ir m s religinga — mis-
tin liaudis. Ne kuo kitu, o šiuo mistiniu savo tautos
bruožu, Baltrušaitis buvo beiškyl s ir pasaulin j litera-
t roj.

Poeto žodis apie poet

Kart , gyvendami kaimynyst je su Jonu Ais iu, ve-
lionies poezijos rinkinio ruoš ju ir biografu, diskutavo-
me Baltrušai io religines paži ras. Kiek tos paži ros bu-
vo palietusios jo asmenin gyvenim ? Š klausim
J. Aistis pažad jo duoti atsakym , suraš s ant popie-
riaus, ir j v liau teik . Š rašt po 10 met radau stal-
iuose. Manau, jis bus pravartus tolimesniems Baltru-
šai io tyrin tojams ir jo religin s b senos analitikams.
Jonas Aistis rašo:

— Ruošdamas Jurgio Baltrušai io poezijos pomirtin
knyg , atvej atvejais klausin jau jo a.a. našl apie jo
religinius sitikimus ir religin praktik . pirm j klau-
sim ji man tvirtai atsakydavo, kad amžinatilsis buvo
giliai religingas žmogus ir gyven s pagal evangelijos
dvasi : tik j s Diev ir savo artim myl j s kaip pats sa-
ve, ir t meil raštuose skelb s. antr j klausimo pus

ji man, lyg pasipiktinusi, išdidžiu nustebimu atšaudavo:
O, ne!

— Kad jis buvo giliai tikintis, man buvo aišku beveik iš kiekvieno jo poezijos posmelio, ir kad jis tik jo savo motinos Diev , man taip pat nebuvo abejoni . Dar daugiau — jis visur Diev mat ir kitus ragino j visur mautyti.

— Prie to klausimo tod l vis gr ždavau, kad man atrod , jog jis tur jo b ti ne tik giliai tikintis, ne tik uolus katalikas, bet buvo dargi net mistikas.

— Man buvo labai lengva patikrinti, kiek siek jo religin praktika, bet aš bijojau tai daryti. Bijojau d l to, kad nenor jau nusivilti. Man atrod , kad jo “tikiu” pakankamai aiškiai ir tvirtai išreikštas eil raštyje “Apynys”. Štai neprotingas apynys pakelia savo daig ir pinasi žalia malda dang . Ir poetas ragina apyn — savo broli kopti švent kryži , kilti dang . Visa eil raš io simbolin medžiaga aiškiai sako, kad tasai apynys yra ne tik žmogus, bet ir visa m s tauta audroje sikibusi “trupius rams ius” ir kad jinai turi remtis kryži , jei nori, audrai sisupus, nepašlyti.

— Bet man ir šiandien liko: o jei? O jei visa jo religin praktika pasibaig tik kryžiaus meile ir jo pašventinimu ... Aš žinau, kad tai labai jautrus klausimas ir šiandien aš nelaukiu atsakymo, kaip Bažny ia ži ri tuos, kurie nemoka ar nepaj gia kitaip santykiuoti su Dievu.

Šiuo pasisakymu J. Aistis kelia abejon ne d l paties Baltrušai io religingumo, tik d l jo išbaigimo ir pilnatv s. Pagrind šiai abejonei yra davusi velionies žmona. Bet ar žmona pažino savo vyr mistik , dargi lietu-

v, kuris savo religinį pasaulį linkęs slėpti net nuo artimiausi žmoniai ?

Baigiame ilgiau užtrukusi kalbą apie religinius lietužius, kurie buvo palietę mūsų tautą pereinant iš 19-20 amžių. Jie palietė ypač tuos, kurie buvo priversti mokytis rusų mokyklose. Tuo tarpu Jurgis Baltrušaitis, tapęs mokyklų auklėtoju, kažkaip išsiskyrė tuo nelabai žinomu religiniu mistiniu charakteriu. Ta prasme jis artimas kitam panemūnieiui — tilžiškiui Vydnui, taip pat rašytojui ir savotiškam mistikui. Jiedu sudaro retas, iškilias išimtis ir sukuria šioje tematikoje savotišką kontrastą. Tokį kontrastą eilė dar galėtų papildyti rašytoju ir gydytoju Vincu Pietariu. Rastume jį ir daugiau, jei bandytume prie šios temos dar kada nors grįžti.

TEMATIN RODYKL

Anarchizmas — 27, 30

Anykšt n b das — 313—314

Amžinyb s, Dievo ilgesys — 280, 365, 371

Dievo realyb — 67

“Dievui ner pi žmogus” — 350, 351

Dorinis netes jimas — 108—110, 112 ir t., 187 ir t.

Draugyst su “bedieviais”:

kunig — 57 ir t., 150, 225, 334 ir t.

Dievo jieškotoj — 59, 60, 319 ir t.

konvertit — 230, 243 ir t.,

Egoizmas — kli tis tik ti — 111—119

Estetinis tik jimas — 81

Fašizmo atgarsiai — 210

G ris ir blogis — 275, 278, 279

G ris ir grožis — 205, 206

Gyvenimo prasm — 364

Idealizmas veda Dievop — 69

Intelektinis tik jimas — 81, 97, 175, 176

Intelektin didyb ir netik jimas — 197, 201

Inteligentinis jautrumas — 11, 89

sp dži veikm netik jimui — 83, 85, 86

Išpažinties ir Komunijos pergyvenimas — 343, 351—352

Jaunyst s sukil liai — 100 ir t.

Jautri j l žis — 78 ir t., 91—94, 104—106, 163—165

- Kalt s s mon :
- individualin — 348 ir t.
 - kolektyvin — 275, 279 ir t., 345
 - individualin s ir kolektyvin s s. mišinys — 188 ir t.
- Kan ios, kryžiaus prasm — 283, 359, 365, 369, 370
- Keliai Diev :
- intelektinis — 176 ir t., 239, 244, 245
 - etinis — 279
 - maldinis — 171, 239 ir t., 355 ir t.
- Konvertitin dvasios b sena — 64—70, 323, 352, 353, 355 ir t.
- Konvertitai iš komunist — 28, 29, 300—310
- Komunistin s takos — 21, 28, 32, 41
- Krematorinis laidojimas — 223, 229, 254, 268
- Kristaus prisik limo problema — 171, 172, 245, 356—357
- Kunigas:
- lietuvio poži ris k. — 55—56, 65, 92, 99, 173, 207—208, 334, 337, 348
 - nusivylimai kunigu — 76—77, 79, 83—84, 91—93, 127, 161, 163 ir t., 165, 180 ir t., 208, 288
- Labdaringi “bedieviai” — 61, 64, 146, 298
- Labdaringoji moteris — 142—152
- Laim s s lygos — 353, 358
- Laisvamanyb s linkm — 47, 48
- Laisvos paži ros — 37, 38
- Liaudies tik jimas — 11, 40
- Maldos galia — 67, 70
- Mald prasm už kitus — 135 ir t., 349, 356
- Maldingumas — 240, 241, 246
- Maldinis individualizmas — 102, 133
- Masonai — 215, 227, 290, 291
- Mokslas ir religija — 81, 218, 219, 221, 222
- Moters netik jimo priežastys:
- nusivylimas žmon m — 82, 107—110, 112
 - apvilta meil — 114, 115
 - egoizmas — 111—113
 - prisaikymas prie vyro — 60, 120—123, 273

Motinos religin veikm — 74, 102—103, 270, 286, 297,
302, 329, 374

Nacionalsocializmo atgarsiai — 198 ir t., 210

Neformali išpažintis — 173

Nepasotintas tik jimas — 15—159, 162 ir t., 180—183

Netiesumas sau pa iam — 106, 109—110, 112, 189, 350

Netik jimas — laiko mada — 10, 18, 21, 41 ir t.

Netik jimo mados kaita — 23, 24, 25, 293—294, 299

Netik jimo bangos apimtis — 46—50

Nutolti lengviau nei gr žti — 263, 264, 282, 294, 304 ir t.

Paaugli religin kriz :

relig. abejon s — 78, 79, 91, 167, 169

s žin s konfliktai, išpažintys — 78 ir t., 88, 89

nusivylimai kunigu — 79, 83, 84, 168, 169

priešginumas sakymui — 100 ir t.

Pagonyb s ilgesys — 188, 192—195, 277—278

Pakanta liaudyje — 23—24

Paprotinis tik jimas — 97—99

Pasyv s bedieviai ar katalikai? — 293, 294

Pašaukimas kryžkel je — 36 ir t., 236—237, 305

Politinis tik jimas stelbia religin — 198, 200, 296

Pozityvistin etika — 37, 80, 252

Rekolekcijos, misijos — 88, 172, 173, 174, 347

Religija ir forma — 98 ir t., 131, 133, 274

Religija ir literat ra — 326, 337—339, 363

Religija šeimoj — 68, 69, 101—103, 136—137, 281—282

Religinis nerimas — 176—177, 181—183, 197

Religini abejon i kan ia — 161 ir t., 165—166, 178

Religini ženkl vertinimas — 215—216, 242, 296, 334, 337

Revoliucinis ateizmas:

J. Šli po atsišaukimas — 27, 30, 49—50

religini ženkl naikinimas — 26, 28

Komunijos išniekinimai — 27, 28

bažny i niekintojai — 28, 29

Socialrevoliucininkai — 27, 38—39, 41, 328
Spaudos žala — 27, 33, 36—39, 305

Šauli s j džio id ja — 276
Šv. Rašto skaityba — 62—63, 222, 304, 323, 337, 355,
356, 365—366

Tautos santykis su religija:

“Bažny ia netautiška” — 191—195
tautin s religijos mintys — 69, 277, 278
(žr. pagonyb s ilgesys)
etinis tautos kelias — 278—280
krišk ionyb tautoje — 194—195, 211, 277—278, 310
neišsiskirti iš tikin ios tautos — 170, 280—281, 282,
284

Tautos meil , siekianti visumos — 232

Tik jimas pažanga, apšvieta ir mokslu — 20, 21, 37, 81,
97, 175, 176

Tikin i j “veidmainyst ” — 80, 81, 82

Tikin i j taka “bedieviam” — 59 ir t., 239—240

Tolstojizmas — 21, 169—170

Vaiko religija — religinimas:

l žiai — 73 ir t., 76—77, 85—86, 346, 353
nepasotintas ilgesys — 123, 178—179, 273
religinis ugdymas — 211, 281—282

Vyd nizmas—teosofija — 21, 170

Vyro religingumas:

protinis momentas — 119—120
pareigingumas — 125—128, 129 ir t., 133 ir t.
užsikirtimas, strigimas abejon se — 126 ir t., 157
ir t., 162 ir t.

VARDIN RODYKL

- Aistis J. — 368, 369, 370, 373
 Aleksa J. — 206, 299
 Aleksa-Angarietis Z. — 41
 Aleksandravi ius V. — 88, 90
 Ambrazevi ius-Brazaitis J. —
 326
 Ateitininkai — 31, 238, 331,
 348
 Augustaitis Pr. — 331, 332
 “Aušrin ” — aušrie iai — 33,
 34, 167—169
 Ba kien O. — 370
 Ba kis St. A. — 368, 372
 Bagdonait - Gailiušien L. —
 226, 267
 Bagdonas J. — 257—269, 272,
 291, 292
 Bakutis E. F. — 45
 Bakutis J. — 42—45
 Baltrušaitis J. — 360—375
 Balutis K. B. — 295, 306
 Baronien E. — 33, 34
 Beržanskis Klausutis G. —
 243, 277
 Bili nas J. 313—326
 Bilmini t - iurlien E. — 249
 Biržiška M. — 125—126, 215,
 224—234, 236, 248
 Biržiška Ve. — 227, 229, 236,
 290
 Biržiška Vk. — 241, 245
 Bytautas R. — 167, 169
 Blaivinimo S-ga — 260
 “Blaivioji Lietuva” — 261
 Blynas D. — 289, 290, 291
 Bortkevi ien F. — 285, 290
 Brazauskas P. — 329, 335,
 337, 341
 Brad nien K. — 334
 Brazdžionis B. — 233, 333
 Bružikas J. — 172, 173, 349
 B ys P. — 215, 322
 Bulota A. — 292
 Burba A. — 84, 85
 Cirtautas G. — 305
 egis V. — 340, 342, 343
 epinskis V. — 215—223,
 266, 319
 esnys B. — 242
 iurlys J. — 237, 244, 248 —
 254
 Dambrauskas P. — 217
 Daniusevi ius F. — 31
 “Darbas” — 307
 “Darbinink Balsas” — 317
 Di kus A. — 33, 34—35
 Dogelis P. — 52
 Domijonaitis V. — 90

- Dovydaitis Pr. — 222, 223
 Dubas V. — 48, 332
- Eldesie iai (socialistai)—289
 Eretas J. — 35
- Gaidelionis P. — 292
 Gedvilas M. — 48
 Gravrogkas A. — 236, 241, 243
 Gravrogkas J. 235—247, 248, 249, 252
 Grincevi ius . — 333, 338
 Grinius K. — 266, 292, 339
 Gruodis St. — 31, 261
 Gruzdyt -Gravrogkien S. — 243
 Gruzdyt -P tvien E. — 271, 284
 Gutauskas V. — 174, 262
- Ilg nas J. — 48
 Yla J. — 16—17
- Jakštas A. — 28, 218, 219, 220, 222, 293, 294, 329, 330
 Jakštys P. — 265
 Jakštyt -Bagdonien O.—265
 Janulaitis A. — 147, 224, 316, 321
 Janulaityt -Bili nien J. — 318, 323, 324
 Januševi ius P. — 55
 Juras Pr. — 368
- Kairys Stp. — 217, 250, 297, 314
 Kanklie iai — 32, 33
- Kapo ius F. — 57, 242
 Kapo ius L. — 21, 32, 34
 Karakait -Kr vien M. — 328, 342
 Karalius P. — 261
 Keblas J. — 15—16, 17
 “Keleivis” — 33
 Kipas J. — 206, 209
 Kolupaila Stp. — 298
 “Kova” — 306, 307
 Krasauskas R. — 227
 Kr v V. — 327—345
 Krupavi ius M. — 141
 Ku ingis J. A. — 229, 233
 Kubilius J. — 204, 237, 260, 293
 Kudirka V. — 46, 259
 Kult ros B-v — 33, 142
 Kult ros Dr-ja — 48, 53
 Kuzma V. — 57—63
- Laisvamani Etin s Kult ros Drg. — 47
 “Laisv ” — 307, 309, 310
 “Laisvoji Mintis” —41, 48, 49
 Lapis J. — 142, 146, 148, 150
 Leonas P. — 292
 “Lietuvos kininkas” — 290, 291, 320, 321
- Maci nas V. — 330, 340
 Maironis — 329, 369
 Malinauskas D. — 207
 Mantautas A. — 64—70, 167—174
 Matulaitis J. — 208, 224
 Matulionis T. — 69, 171
 Mickevi ius-Kapsukas V. — 41, 306, 307, 316, 317

- Milukas A. — 41, 257
Mironas V. — 204, 209
Mizara R. — 308, 310
Montvydas (Antanovas) A. —
43
- Namikis — 300, 301
Nark nas, ir. Bagdonas — 257
“Naujoji Gdyn ” — 307
Nauragien O. — 346—353
Nauragis Ip. — 354—359
- Ostrauskas K. — 326
Ožeškien E. — 36, 39
- Padolskis V. — 338
Pakalka J. — 223
Pakalnis N. — 226, 231, 233
Pautienius K. — 268
Plateryt -Putvinskien I. —
270, 271
Prapuolenis K. — 85, 204
Penkauskas Pr. — 142, 338
Petraitis J. — 64, 65
Pikturna V. — 300—304, 309
Pis ikas — 20
P tvis -Putvinskis V. — 270—
284
P tvyt -Mantautien S. —
70, 170
Puzinas J. — 226, 227
- Ragauskas J. — 303
Ragažinskas A. — 322
Raila B. — 229, 231
Rei i nas V. — 371, 372
Rymas A. — 288, 289, 290
- “Ryto” Drg. — 288
“R tos” Drg. — 291
- “Saul s” Drg. — 31
Schweitzer A. — 251, 252
Sendzikas V. — 28, 29
“Skardas” — 320
Šleževi ien D. — 298
Sleževi ius M. — 266, 285—
299
Smetona A. — 203—212, 237,
260, 291
Smetona J. — 203
Sondeckis (Sonda) J. — 168
Sruoga B. — 332, 366
Strakauskas Pr. — 85
Swi tochowski A. — 39
Sužied lis S. — 333
- Šakenis K. — 204, 237
Šalkauskis St. — 339
Šarmaitis R. — 325
Šaulys J. — 316, 317, 320,
322, 323
Ši kus — 19, 20
Šidlauskas (Visuomis) D. —
277, 318
Šilingas St. — 167, 206
Širvydas V. — 310
Šlaitas I. ir M. — 19, 21
Šli pas J. — 27, 41, 46, 48,
49, 83—85, 132, 142, 148,
220, 258, 266
Šli pavi ius A. — 83, 84
Švagždys J. — 42, 65, 66, 67,
129 130
“Šviesos” Drg. — 257 258
Šulcas T. — 48, 237

- "T vyn " — 306
 Tilvytis T. — 11
 Tumas J. — 55, 90, 204, 208,
 243, 260, 329
 T belis J. — 260
 Tverskis A. — 239, 240

 Vabalas-Gudaitis J. — 330
 "Vaga" — 48
 Vaitkus M. — 223, 333
 Vasys A. — 329, 331, 333, 340
 Venclauskien - Jakševi i t
 St. — 142—152
 Venclauskis K. — 141—142
 ir t.
 Vidikas K. — 300—310

 "Vilniaus žinios" — 320
 Višinskis P. — 147, 272, 273,
 316, 318
 Vyd nas — 24, 375
 Vizgirdait Brb. — 286, 297,
 298
 Vizgirdait Br. — 298

 Zikaras J. — 61

 "Žaibas" — 35
 Žebrauskien M. — 264, 265,
 268
 Žemaitis J. — 90
 Žemaitis Z. — 266, 290
 Žmuidzinavi ius A. — 87—90
 "Žvaigžd " — 36, 257

T U R I N Y S

“Diev sutemose” pasitinkant	7
Autoriaus žodis	9

PIRMAS SKYRIUS

PAŽINTIS SU NETIKINIAIS

Gimtojo kaimo šviesuoliai “netik liai”	15
Vadovaujantieji miestelio pirmeiviai	19
Pažangūs mokytojai ir Vydūnas pamaldose	23
Kryžiai, statulės, šventovės niekintojai	26
Ideologiškai suskilę mokslo draugai	31
Knygos man atmintis	36
Šliuoknis pas mums melavo (J. Bakutis)	41
Lietuvių netikėjimo plotis	46

ANTRAS SKYRIUS

NETIKINTIEJI ATRANDA KUNIGAI

Tumas kas kita — jis žmogus!	53
Chirurgo ir kunigo susitikimas (dr. V. Kuzma)	57
Kunigo taktika mudvieji gyvenime (Mantautai)	64

TRE IAS SKYRIUS

TIKINTIEJI TOLSTA NUO KUNIGO

Vaiko sielos žaizdos atsiliepia subrendus	73
Kunigas man s nesuprato!	78
Kieta kunigo ranka giliai atstumianti	83
Dailininkas pasakoja apie savo išpažint	87
Dygi laikysena skaudino	91

KETVIRTAS SKYRIUS

NUSIVYLIMAS ŽMON M IR DIEVU

Religin forma be gelm s — kaip drabužis	97
Jaunyst s sukil liai	100
Žmon s, kurie greit pasipiktina	104
Nusivylimas žmon m ir Dievu	107
Egoizmas — kli tis nuoširdžiai tik ti	111

PENKTAS SKYRIUS

VYRO IR ŽMONOS DIEVAS

Žmonos linkusios prisitaikyti	119
Ir uolumas t moter !.	125
Suprastas ir nesuprastas vyras	129
Mieloji, tu laim jai!	133
Vyro ir žmonos pareigingumas	138
Netikintis vyras, tikinti žmona (Venclauskiai)	141

ŠEŠTAS SKYRIUS

DIEVO ILGESYS, ABEJON S IR KAN IA

Užgriuvo sunkios abejon s	157
Netik jimo naktyje laukiu aušrin s	162
Jaunyst s abejoni audroj	167
Kai dvasia alksta, o protas nepaj gia	175
Slypintis netikin i j tik jimas	180

SEPTINTAS SKYRIUS

PAGONYB S NOSTALGIJA AR ILIUZIJA?

Krikš ionyb netinkanti naujom tautom	187
T vyn — man viskas!	191
Dievu bod josi, Hitleriu žav josi	196
S nus pasakoja apie t v prezident (A. Smetona)	203

AŠTUNTAS SKYRIUS

MOKSLO ŽMONI DIEVAS

V. epinskio kelias nuo bedievyb s iki Kristaus	215
M. Biržiška — kan i nuskaidrinta asmenyb .	224
J. Gravrogkas sav s atradimo kelyje	235
J. iurlys: aš tikiu Diev , bet	248

DEVINTAS SKYRIUS

VIEŠOJI KOVA IR ASMENINIS SITIKINIMAS

Prof. J. Bagdono dvasinis pos kis	257
Ko vertas prof. Bagdono pos kis Dievop?	263

Be Dievo viskas nustoja prasmės (V. P. tvis)	270
Kokie mes bedieviai! (Myk. Sleževičius)	285
Komunisto kelias atgal (Kaz. Vidikas)	300

DEŠIMTAS SKYRIUS

MENININKŲ SIELOS VINGIAI

J. Bilionas džiaugėsi atgavęs tik jį	313
V. Krivickis svyravimai ir pusiausvyra	327
Buvusios Kauno balerinos pergyvenimai (O. Nauragienė)	346
Pasukau vairą priešinga kryptimi (Ip. Nauragis)	354
Jurgis Baltrušaitis poetas — mistikas	360

TEMATINIS RODYKLIS	377
------------------------------	-----

VARDINIS RODYKLIS	381
-----------------------------	-----

TO PATIES AUTORIAUS

Knygos

Pasiryž liai ir laim tojai — žymesni asmen biografijos jaunuoliams, Marijampol , 1932.

Mergai i pasaulis — saviauklos klausimai veikliajai lietuvaitei, Kaunas, 1933, 1935.

Lietuvi apologetin literat ra 1904-1914 (bibliografin studija), Kaunas 1935.

Laisvamanyb Lietuvoje (santrauka rankraš io “Laisvamanyb s kilm ir raida pasaulyje ir Lietuvoje”), Kaunas 1936.

Komunizmas Lietuvoje (bolševikinio pogrindžio tikslai, organizacija, veikla; gr sm s ženklai ir kovos metodika), Kaunas 1937.

Krikš ionyb s vedimas Lietuvoje (istoriosofinis svarstymas apie antr j Lietuvos krikšt ir kult rines lenk takas), Kaunas 1938.

Siauroji ar pilnutin katalikyb (priešybi derinio problemos doktrinoj, gyvenime, taktikoj), Kaunas 1939.

Nerami dabartis ir ateities perspektyvos — karo ir taikos problema (bolševik konfiskuota), Marijampol 1940.

- Sutryptame kely — kaceto poezija, Kirchheim Teck 1947.
- Meil (psichologin studij l apie meil s pasireiškim ir br sm), Kirchheim Teck 1947, 1949.
- Lietuva brangi (apie tautin ištikimyb : iškeliaujan iai sesei ir broliui), Bielefeld 1950.
- Žmon s ir žv rys dievu miške — kaceto pergyvenimai, Putnam 1951.
- Liturgin s terminijos klausimu (atsakymas maž. maldyno kritikui), Putnam 1953.
- Laisv s problema (savivaldin s laisv s supratimas istorijos eigoje su atgarsiais lietuvi raštijoje), Putnam 1956.
- Ateitinink vadovas — s j džio istorija, išraiška, organizacija, metodika, asmenyb s, Putnam 1960.
- Moderni mergait — brendimo amžiaus r pes iai naujoj civilizacijoje, Putnam 1964.

Svarbesni straipsniai — atspaudai

- Kaimas ir miestas ši dien pastoracijoje (atsp. iš “Tiesos Kelio”), Kaunas 1938.
- Dvasin kaimo kriz ir kunigas (atsp. iš “Židinio” ir “T. Kelio”), Kaunas 1940.
- Tautos pastoracijos klausimas (atsp. iš “Soter”), Kaunas 1939.
- Dabarties žmogus — psichologin kriz , filosofiniai jieskojimai, literat rinis nerimas (atsp. iš “Židinio”), Kaunas 1940.
- Ateina naujas kunigas (atsp. iš “Tiesos Kelio”), Kaunas 1942.

Marijos garb pasaulyje, Lietuvoje, rožan iuje (atsp. iš "Aukos"), Kirchheim Teck 1949.

Lietuviškojo liberalizmo problemos, "Draugas" 1944-1945.
Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, "Aidai",
1955, nr. 7, 8, 9; 1956 nr. 1; 1957 nr. 1.

Lietuvi Katalik Mokslo Akademija — žvilgsnis pra-
eit keli (atsp. iš "Suvažiavimo darb " V t.),
Roma 1964.

Maldaknyg s

Šeivi maldos (rotatorium), Berlin 1941.

Lietuvi maldos ir giesm s, Kaunas 1943 (kontrf. 1939),
Detmold, 1946.

Apsaugok Aukš iausias, Ravensburg 1945.

Skaut maldos (rotatorium), Schw. Gmuend 1950.

Vardan Dievo — eiliuotos maldos (su P. Augiaus iliust-
racijom) mažiesiems, Brooklyn 1951.

Sveika Marija — mažasis maldynas, Putnam 1953.

Melskim s — bendrabu io maldos, Putnam 1961.

Tikiu Diev — didysis maldynas, Chicago 1964.

Rankraš iai

Socialin sielovada — nuo šeimos ligi tautos.

Ideali parapija vakarietini svarstym šviesoje (su pri-
taikymais Lietuvai).

Lietuvi psichologijos metmenys (su anketiniais apklau-
sin jimais etnin ms skirtyb ms paryškinti).

Šeima ir jos gyvenimo vyksmai lietuvi tradicijose.

Šiluva 500 met b vyje — religini kov ir kulto istorija.